

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง รูปแบบพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงธรรม ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม
3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม
4. การสังเคราะห์องค์ประกอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
5. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
6. การวัดและประเมินผลจริยธรรม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบแนวคิดการวิจัย

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนา ในที่นี้หมายถึงแนวทางในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล สถาบัน ไปจนถึงระดับสังคม จากลักษณะที่สังคมเคยเป็นอยู่ให้ก้าวไปสู่การเป็นสังคมตามแบบอย่างที่เราควรจะเป็น หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งอาจเรียกว่า สังคมที่ได้รับการพัฒนานั้นเอง คำว่า พัฒนา ถูกกำหนดขึ้นโดยนักวิชาการด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาต่างมีรากฐานพัฒนาการทางความคิดที่แตกต่างกันด้านความเชื่อพื้นฐานของนักคิดแต่ละยุคสมัย และความเหมาะสมของสถานการณ์ภายใต้บริบทการพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่มทฤษฎี ทฤษฎีที่สำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีความทันสมัย ทฤษฎีการพัฒนาแบบพึ่งพาและทฤษฎีทางเลือกอื่นๆ ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนาที่เน้นความต้องการขั้นพื้นฐาน และทฤษฎีการพัฒนาแบบยั่งยืน

2.1.1 ความหมายของการพัฒนา

คำว่า “การพัฒนา” ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Development นำมาใช้เป็นคำเฉพาะและใช้ประกอบคำอื่นก็ได้ เช่น การพัฒนาประเทศ การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง และการพัฒนาข้าราชการ เป็นต้น การพัฒนา จึงถูกนำไปใช้กันโดยทั่วไปและมีความหมายแตกต่างกันออกไป

ดังกล่าวแล้วเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายความหมายทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งอาจจำแนกออกได้ ดังนี้

2.1.2 ความหมายจากรูปศัพท์

โดยรูปศัพท์ “การพัฒนา” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่าการเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่าง ๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิม หรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ (ปกรณ์ ปริยากร, 2538, น. 5) ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยาใช้คำว่า พัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตขึ้นได้ งอกงาม ทำให้งอกงาม และมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2538, น. 238)

การพัฒนาโดยความหมายจากรูปศัพท์ จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดขึ้น ความเจริญเติบโตงอกงาม และดีขึ้นจนเป็นที่พอใจ ความหมายดังกล่าวนี้เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทย และเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่น ๆ (สนธยา พลศรี, 2547, น. 2)

2.1.3 ความหมายโดยทั่วไป

การพัฒนาที่เข้าใจ โดยทั่วไป มีความหมายใกล้เคียงกับความหมายจากรูปศัพท์ หมายถึง การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ หรือ การทำให้ดีขึ้นกว่าสภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างเป็นระบบ (ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, 2526, น. 1) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบทางด้านคุณภาพระหว่างสภาพการณ์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าในปัจจุบันสภาพการณ์ของสิ่งนั้นดีกว่า สมบูรณ์กว่าก็แสดงว่าเป็นการพัฒนา (ปกรณ์ ปริยากร, 2538, น. 5)

การพัฒนาในความหมายโดยทั่วไป จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ความหมายนี้ นับว่าเป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะนำมาใช้มากกว่าความหมายอื่น ๆ

2.1.4 ความหมายทางพัฒนาบริหารศาสตร์

นักพัฒนาบริหารศาสตร์ ได้ให้ความหมายของการพัฒนาเป็น 2 ระดับ คือ ความหมายอย่างแคบ และความหมายอย่างกว้าง ความหมายอย่างแคบ การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบ การกระทำทำให้ดีขึ้นอันเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านคุณภาพเพียงด้านเดียว ส่วนความหมายอย่างกว้างนั้น การพัฒนาเป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบการกระทำทั้งด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นไปพร้อม ๆ กัน ไม่ใช่ด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว ดังนั้น การพัฒนาในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์จะมีขอบข่ายกว้างกว่าความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายโดยทั่วไป ดังที่กล่าวมานั้น เพราะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น)

ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว (สนชยา พลศรี, 2547, น. 3)

2.1.5 ความหมายทางพระพุทธศาสนา

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต, 2530, น. 16 - 18) ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากภาษาบาลีว่า วัฒนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนาคน เรียกว่า ภาวนา กับการพัฒนาสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เรียกว่า พัฒนา หรือวัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น เป็นเรื่องของ การเพิ่มพูนขยายทำให้มาก หรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้ให้ข้อเสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้น ไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้น หรือเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวกันนั้น แต่มีความหมายว่า ตัด หรือทิ้ง เช่น เจริญ พระเกศา คือ ตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสเลีย โลกะวัฑฒะ โน แปลว่า อย่าเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริง ๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลงไม่ใช่การพัฒนาแต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาในทางพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผนให้ความสำคัญที่วิธีการดำเนินส่วนพุทธศาสนา มุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้นคือ ความสุขของมนุษย์เท่านั้น (สนชยา พลศรี, 2547, น. 4)

สรุปได้ว่า “การพัฒนา” โดยความหมายตามรูปศัพท์ คือ การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ให้เกิดขึ้นความเจริญเติบโตองงามและดีขึ้นจนเป็นที่พอใจในความหมายโดยทั่วไป หมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิม ในความหมายของนักพัฒนาบริหารศาสตร์ จะมีขอบข่ายกว้างกว่าความหมายตามรูปศัพท์ และความหมายโดยทั่วไป เพราะหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งในด้านคุณภาพ (ดีขึ้น) ปริมาณ (มากขึ้น) และสิ่งแวดล้อม (มีความเหมาะสม) ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว แต่ในขณะเดียวกันคำว่า การพัฒนาในทางพุทธศาสนาได้มุ่งเน้นไปที่ผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์ มิใช่เพียงการเจริญเติบโตองงามและดีขึ้น หรือเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดคุณภาพดีขึ้นกว่าเดิมเท่านั้น

2.1.6 ทฤษฎีการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development)

หลังจากระบบทุนนิยมได้พัฒนาขึ้นมาในตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 และแพร่ขยายไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วในคริสต์ศตวรรษที่ 20 การพัฒนาตามแนวทางทุนนิยมที่เน้นการสร้าง ความทันสมัยและอุตสาหกรรมได้ส่งผลให้ทรัพยากรมีแนวโน้มลดลงอย่างน่าตกใจ รวมทั้งการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีปัญหามลภาวะทั้งในน้ำและในอากาศ รวมทั้งปัญหาขยะที่เพิ่มขึ้นแนวความคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) เกิดขึ้นเป็นผล

สืบเนื่องจากรายงานการศึกษาการพัฒนาและสถานะแวดล้อมของโลกในปี ค.ศ. 1987 ที่รู้จักกันในชื่อ Brundtland Report ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นทางการว่า “Our Common Future” รายงานฉบับนี้ นิยามคำว่า การพัฒนาแบบยั่งยืน ว่าหมายถึง “การพัฒนาที่สามารถสนองต่อความต้องการของคนรุ่นนี้ใหม่ ในปัจจุบัน โดยไม่กระทบกระเทือนต่อศักยภาพต่อการตอบสนองความต้องการของคนในอนาคต” กลยุทธ์การพัฒนาในแนวทางนี้ คือ การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ระดับรากหญ้าในกระบวนการพัฒนา การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม และประหยัดพลังงาน ถึงแม้ว่า รายงานฉบับนี้ จะยอมรับว่าคนในประเทศที่พัฒนาแล้วใช้พลังงานและทรัพยากรมากกว่าคนในประเทศ ด้อยพัฒนา แต่ก็ยังมีความเห็นว่าความจำเป็นเร่งด่วนของเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาเป็นปัจจัย สำคัญในการที่จะทำให้คนจนในประเทศด้อยพัฒนาเคลื่อนย้ายจากภาคการผลิตแบบยังชีพ ซึ่งมีนัย ของการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อทำกินเมื่อมีโอกาสทางเศรษฐกิจในภาคการผลิตอื่นที่ดีกว่า (จาเมรี เชียงทอง, 2549, น. 12 - 13)

รายงานของบรรษัทแลน ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในทุกวงการที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจเอกชน ภาครัฐบาล ประชาชนทั่วไป นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมแบบต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรพัฒนาระดับ โลกอย่างธนาคาร โลก และ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ เป็นต้น นอกจากนี้รายงานฉบับดังกล่าวยังเป็นรากฐานที่สำคัญที่ นำไปสู่ข้อตกลงกว้าง ๆ เกี่ยวกับการนำยุทธศาสตร์ในการนำการพัฒนาแบบยั่งยืนไปสู่การปฏิบัติ จนกลายเป็นแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนในระดับโลกสำหรับศตวรรษที่ 21 หรือ ที่รู้จักกันในนามของ “ระเบียบวาระการประชุมสำหรับศตวรรษที่ 21” (Agenda 21) และการประชุม สูดยอระดับโลกเรื่องโลก (Earth Summit) ในเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. 1992 ที่ประเทศบราซิล สาเหตุ สำคัญที่ทำให้รายงานของบรรษัทแลนได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นรายงานที่ปรากฏ ออกมาในช่วงเวลาที่มีการตื่นตัวกันอย่างมากเกี่ยวกับความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกอันเนื่อง มาจากกรณีสารกัมมันตภาพรังสีรั่วไหลที่เมืองเชอร์โนบีล (Chernobyl) ประกอบกับมีรายงานทาง วิทยาศาสตร์ที่เชื่อถือได้ออกมามากมายเกี่ยวกับความเสื่อมทรุดของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับปัญหาการวิกฤตของชั้นบรรยากาศโลก และทำให้สภาพอากาศโดยรวมของโลกร้อนขึ้นเรื่อย ๆ จึงเกิดการตอบสนองต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลกเพิ่มมากขึ้นพร้อม ๆ กับการคิดห้วงโยคนรุ่น หลังว่าจะมีทรัพยากรเหลือไว้ให้ใช้หรือไม่ และรายงานของบรรษัทแลน ก็เรียกร้องในสิ่งเหล่านี้ นั่นคือ การพัฒนาที่ตระหนัก หรือคำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และการคิดถึงคนรุ่นหลังด้วย จึงได้รับการ ตอบรับและต้อนรับอย่างอบอุ่นจากวงการต่าง ๆ ซึ่งนอกจากนี้ การพัฒนาที่ยั่งยืน ยังถูกมองว่า เป็นสิ่งที่ดีเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา และด้วยความที่ยังคลุมเครือ ก็เป็นการเปิดพื้นที่ที่กว้างให้กับบรรดา ผู้ที่เกี่ยวข้องเลือกตีความให้ความหมายต่อสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” ในแบบฉบับที่ตัวเอง

ต้องการได้ ไม่แตกต่างจากมโนทัศน์อื่น ๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็น “ความยุติธรรม” หรือ “ประชาธิปไตย” เป็นต้น เพราะคงไม่มีใครกล้าประกาศว่าไม่เห็นด้วย ไม่ชอบความยุติธรรม ไม่ชอบการปกครองแบบประชาธิปไตย หรือแม้แต่ไม่ชอบการพัฒนาแบบยั่งยืน เพียงแต่จะมีรายละเอียดของเรื่องเหล่านี้แตกต่างกันไปเท่านั้น ฉะนั้น สิ่งที่รายงานของบรรษัทเอกชนกระทำ ก็คือ เปิดพื้นที่ชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เพื่อให้บุคคล สถาบัน หน่วยงาน องค์กรแขนงต่าง ๆ เลือกระบุจุดยืนทางศีลธรรมของตนเอง ผ่านวาทกรรมที่เรียกว่า “การพัฒนาแบบยั่งยืน” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์, 2549, น. 31)

ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่สามารถทำให้สิ่งที่ขัดแย้งกัน สิ่งที่คุณเหมือนว่าจะไปด้วยกันไม่ได้ในอดีต นั่นคือ ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Economic Growth) กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Protection) สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและอย่างราบรื่นโดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงระบบที่ดำรงอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกตลาดและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความโดดเด่นของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืนอยู่ที่สามารถสลายความเชื่อ ความหวาดวิตกในยุคทศวรรษ 1970 และ 1980 ที่มองว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมแบบที่ดำรงอยู่จะนำไปสู่การทำลายล้างโลกในที่สุด นัยนี้วาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน ก็มีฐานะไม่แตกต่างไปจากพื้นที่ชนิดพิเศษแบบหนึ่ง (Heterotopia) ที่รวมเอาความแตกต่างและความขัดแย้งเข้าไว้ด้วยกัน

สิ่งที่การพัฒนาแบบยั่งยืนนำเสนออย่างสำคัญ คือ การรับผิดชอบต่อผู้อื่น และในฐานะที่การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นรากฐานของจริยธรรมในปัจจุบัน ความน่าสนใจของการพัฒนาแบบยั่งยืนเกี่ยวกับการประสานระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของวาทกรรมการพัฒนาแบบยั่งยืน ดูยังเป็นข้อเสนอที่น่าสนใจอย่างมากด้วย เนื่องจากเป็นทางเลือกที่สามระหว่างข้อเสนอที่คูมีลักษณะสุดขั้ว 2 แบบ คือ แบบของนักนิเวศน์วิทยาอย่างลึกที่เรียกร้องให้ปฏิเสธสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” อย่างสิ้นเชิง กับแบบที่รัฐการพัฒนาอย่างไม่ตั้งคำถามและไม่คำนึงถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเลย ดังกรณีของทฤษฎีการให้ทันสมัยอย่างตะวันตกในอดีต ฉะนั้น ด้วยเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมการพัฒนาแบบยั่งยืน จึงได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

แม้ว่า แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน จะได้รับความนิยมและยอมรับอย่างกว้างขวางจนสามารถทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาระดับโลก และได้รับความสนใจจากประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แต่ก็มีได้หมายความว่าแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนสามารถลดทอนความรุนแรงของปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกลงได้อย่างฉับพลัน โดยมีต้องพูดถึงการขจัดปัญหาสิ่งแวดล้อมโลกให้หมดไป ซึ่งยิ่งดูจะเป็นเรื่องห่างไกลมากขึ้นทุกทีสาเหตุที่เป็นเช่นนี้ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะว่าบรรดาพลังและกระบวนการในการทำลายล้างสิ่งแวดล้อมต่างก็ยังคงดำรงอยู่ มิได้ถูกขจัดให้หมดสิ้นไปแต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา การทำให้เป็นอุตสาหกรรม รวมถึงลัทธิบริโภคนิยมและระบบ

เศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งมีส่วนอย่างสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบเป็นที่น่าสงสัยว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดในทางปฏิบัติ เพราะเท่าที่ผ่านมา ความไม่เท่าเทียมในสังคมยังคงดำรงอยู่ คนยากจนจำนวนมากขาดแคลนอาหารที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ในประเทศโลกที่สาม หรือแม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วก็ตาม นั่นคือการพัฒนาเท่าที่ผ่านมาได้สร้างปัญหาไว้มากมาย ซึ่งการแก้ปัญหาแบบประนีประนอมอย่างการพัฒนาแบบยั่งยืนนี้จะแก้ไขได้หรือไม่ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จำนวนมากของชาติมหาอำนาจและบรรษัทยักษ์ใหญ่ทั้งหลายนอกจากการพัฒนาแบบยั่งยืนที่สากลกำลังพูดถึงแล้วยังมีการพัฒนาที่ยั่งยืนในวิถีทางแบบพุทธ ซึ่ง พระธรรมปิฎก ได้เขียนไว้ใน หนังสือ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยเสนอแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543, น. 25 - 27)

การพัฒนาแบบองค์รวม โดยบูรณาการอย่างสมดุล จะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามระบบความสัมพันธ์ของเหตุและปัจจัยทั้งหลาย หมายถึง การที่มนุษย์เป็นอยู่อย่างมีอิสรภาพ และสันติสุขในโลกที่เกื้อกูล ด้วยระบบความสัมพันธ์แห่งองค์ประกอบพื้นฐาน และรวมกับความซับซ้อนที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ เทคโนโลยี เป็นองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. มนุษย์
  - 1.1 ในฐานะบุคคล
  - 1.2 ในฐานะชีวิตทั้งกาย และใจ
2. สังคม
3. ธรรมชาติ
4. เทคโนโลยี

องค์ประกอบทั้ง 4 จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อกันทั้งระบบ แต่มนุษย์เป็นตัวกระทำ เพราะมีเจตน์เจานในขณะที่ยังประกอบอื่นไม่มี และการที่มนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติย่อมหมายถึงว่า มนุษย์แปลกแยกจากชีวิตมนุษย์เองด้วย

การแก้ปัญหาด้วยการบูรณาการง่าย ๆ ก็คือ การเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้โลกมนุษย์กับโลกธรรมชาติประสานประโยชน์กันได้ โดยมนุษย์อยู่ในโลกธรรมชาติอย่างกลมกลืน เกื้อกูล ความสำเร็จนี้จึงจะเป็นชัยชนะอย่างแท้จริงของมนุษย์ และเพื่อให้เป็นองค์ประกอบที่ดีที่จะนำไปสู่ระบบใหญ่ทั้งหมดในการพัฒนาจึงถือเอาการพัฒนามนุษย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเป็นปัจจัยที่กระทำดังกล่าวมาแล้ว กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเหมือนแยกได้เป็น 2 ตอนดังนี้

1. ระบบการพัฒนาคน โดยพัฒนาที่ตัวคนเป็นปัจจัยที่กระทำให้เป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วยการพัฒนาตัวคนเต็มทั้งระบบ คือ ครอบทั้งพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยทั้ง 3 ด้านนั้น มีความสัมพันธ์อิงอาศัยกันการพัฒนาคงจะต้องทำทั้งหมด จึงจะเป็นการพัฒนาคนเต็มคน

1.1 พฤติกรรม พฤติกรรมที่ดีเป็นช่องทางให้จิตใจพัฒนา และช่วยให้ปัญญางอกงาม โดยให้ความพิเศษกับพฤติกรรมเคยชินที่ดี และเกื้อกูลซึ่งจะต้องฝึกแต่เด็ก

1.2 จิตใจ จิตใจที่มีเจตน์จำนงที่เป็นตัวชี้เร้ากำหนดพฤติกรรม และสภาพจิตที่พอใจมีความสุข ก็ทำให้พฤติกรรมมีความมั่นคง ปัญญาจะทำงานได้ผลและพัฒนาไปได้ต้องอาศัยสภาพจิตใจที่เหมาะสม

1.3 ปัญญา ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวจัดปรับทุกอย่างทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำไปสู่จุดหมายแห่งความมีอิสรภาพ และสันติสุข จะต้องพัฒนาควบคู่ประสานกันไป และอิงอาศัยการพัฒนาทั้งพฤติกรรม และจิตใจ ใช้ปัญญาบนความไม่ประมาท

2. ระบบการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยคนที่พัฒนาเต็มระบบนั้นเป็นตัวกลาง หรือเป็นแกนกลาง ด้วยการเป็นปัจจัยตัวกระทำที่ไปประสานปรับเปลี่ยนบูรณาการระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืน จะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ดำเนินไปด้วยดี โดยทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลกัน และในระบบนี้มนุษย์ในฐานะปัจจัยตัวกระทำที่มีความสำคัญที่สุด ที่จะให้ภาวะที่พึงประสงค์นี้เกิดขึ้นหรือไม่ โดยจะกล่าวถึงข้อคิดเกี่ยวกับการพัฒนา และการปฏิบัติต่อองค์ประกอบทั้ง 4 เฉพาะที่เป็นแนวทางพื้นฐานบางประการ

2.1 มนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เป็นหลักที่ควรให้ความสำคัญที่สุด โดยมุ่งให้การศึกษาจัดสรรปัจจัยเกื้อหนุนอื่น ๆ เพื่อให้มนุษย์แต่ละชีวิตเจริญงอกงาม เข้าถึงความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อันจะเป็นปัจจัยไปกระทำต่อระบบสัมพันธ์องค์รวมใหญ่บรรลุจุดหมายแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน และมนุษย์ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ คือ ทูต หรือปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พึงมีการพัฒนาให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีสุขภาพดี ขยัน อดทน รับผิดชอบ มีความรู้ ฯลฯ พร้อมทั้งจะเป็นกำลังในการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.2 สังคมระบบต่าง ๆ ทางสังคมนั้น เป็นการจัดการรูปแบบในระดับสังคมต่างสังคม ประเทศชาติที่เปิดถึงทั่วกัน จะต้องวางมาตรการร่วมกัน ปกป้องมิให้มีการกดขี่ บีบบังคับ เอารัดเอาเปรียบกัน ไม่ว่าน้อยใหญ่ สังคมควรมีมาตรการพิทักษ์ ป้องกันมิให้คนเบียดเบียนทำลาย ธรรมชาติแวดล้อม

2.3 ธรรมชาติทัศนคติที่ดีของมนุษย์ต่อธรรมชาตินั้น ไม่ควรหยุมมองแค่เล็กมองตนเองแยกต่างหากจากธรรมชาติ แล้วมองตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่ควรจะก้าวต่อไปถึงขั้นแสดงศักยภาพของมนุษย์ในการจัดวางสมมติต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้อำนาจสิทธิต่าง ๆ กลับมาอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูล ไปเบียดเบียน ทำร้าย เอาเปรียบ ขอมเสียดสีให้มาก แล้วทำความดีชดใช้ หรือจะถือว่ากอบโกยจากเขามากพอ แล้วจะคืนให้แก่ธรรมชาติบ้างก็ได้

2.4 เทคโนโลยีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ถือกำเนิดไม่ทำลายธรรมชาติ เทคโนโลยีที่ประหยัดพลังงาน หรือใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพผลการผลิตสูง โดยมีของเสียน้อย กำจัดน้ำเสีย กำจัดขยะ เอาของเสียมาเวียนใช้ใหม่ ตลอดจนการวางมาตรการบังคับควบคุม มนุษย์เองจะต้องไม่ประมาทกับการใช้เทคโนโลยี เพราะเทคโนโลยีเป็นเครื่องสนองกิเลสของมนุษย์ จะต้องใช้อย่างมีสติ มิใช่ว่าเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าแต่มนุษย์กลับเสื่อมลง จะต้องเสพที่คุณค่าแท้มิใช่เสพเพราะคณาเมื่อพุดถึงข้อปฏิบัติต่อองค์ประกอบแต่ละอย่างพอเป็นแนวทางแล้วขั้นที่จะบูรณาการทั้ง 4 องค์ประกอบ เข้าด้วยกันเป็นระบบสัมพันธ์อันเดียว โดยเอาระบบพัฒนาตัวคนมาเป็นองค์แกนกลางที่จะทำหน้าที่เป็นปัจจัยตัวกระทำให้สำเร็จเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม เกณฑ์มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่พระพุทธศาสนาใช้วัดการพัฒนา คือ การไม่เบียดเบียนทั้งตนเอง และไม่เบียดเบียนผู้อื่น พยายามเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ นำปัญญาความรู้มาใช้ด้วยเจตน์จำนงที่จะสนองความคิดหมายจะทำให้โลกดี มองเห็นทุกอย่างเป็นระบบที่สัมพันธ์ครอบคลุมทั้งหมด รู้ถึงคุณค่าแท้คุณค่าเทียม ก้าวข้ามพ้นการเบียดเบียนผู้อื่น สู่ความถือคุณ การพัฒนา มนุษย์อย่างถูกต้องจะนำผลดีมาให้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า แม้แนวความคิดพัฒนาอย่างยั่งยืนจะมีความเกี่ยวพันอย่างแนบแน่นกับความเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม แต่ทำให้สิ่งเดียวกันไม่ แต่ละกรอบคิดเองต่างก็มีความหลากหลายในตัวเองอยู่แล้ว ซึ่งการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้น ไม่สามารถที่จะมีสูตรสำเร็จ หรือคู่มือที่จะบอกได้ตายตัวว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นทำได้อย่างไร แต่สิ่งที่จะต้องพยายามตระหนักในวิถีทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง การมีส่วนร่วมของประชาชนระดับรากหญ้าในขบวนการพัฒนา การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและประหยัดพลังงาน ทั้งควรจะมีนัยของศีลธรรมและความยุติธรรมทางสังคมอยู่ด้วย ซึ่งก็หมายความว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนอกจากจะเป็นมุมมองต่อมนุษย์ ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังเป็นเรื่องของอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ และการตีความสิ่งที่เรียกว่า ความยุติธรรมทางสังคมอีกด้วย นั่นคือ คนจนจะเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างไร

2.1.7 ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง

หลักการพัฒนาตนเอง คนที่จะพัฒนาตนเองจะเริ่มต้นด้วยการสำรวจและพิจารณาตนเองว่ามีข้อดีและข้อบกพร่องอะไรบ้าง การสำรวจจะใช้วิธีการส่องกระจก (คนที่เรามีความสัมพันธ์ด้วยช่วยบอก) เมื่อทราบแล้วก็มาวิเคราะห์ตนเองและตั้งเป้าหมายว่ามีสิ่งใดที่ดีและมี อยู่ในตัวเราแล้ว เราก็ควรรักษาไว้ สิ่งใดที่ไม่ดีและมีอยู่ในตัวเรา เราก็ควรจะหาทางทำให้ลดน้อยลงหรือควรขจัดให้หมดไป และมีสิ่งใดที่ดีและยังไม่มีในตัวเรา เราก็ควรจะนำมาเพิ่มให้กับตัวเราให้มากขึ้น เมื่อวิเคราะห์และตั้งเป้าหมายแล้ว ต่อไปก็คิดหาวิธีการ และวางแผนดำเนินการ โดยเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับตัวเราเอง เมื่อวางแผนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ต้องนำแผนดำเนินการดังกล่าวมาดำเนินการ (ลงมือปฏิบัติจริง)

ถ้าเราสามารถทำได้ตามแผนที่วางไว้ ก็ถือว่าแผนการที่วางไว้เหมาะสมกับเรา แต่ถ้าทำไม่ได้ตามแผน ก็ถือว่าแผนการนั้นไม่เหมาะสมกับเรา ต้องปรับปรุงให้เหมาะสมจนเราสามารถปฏิบัติได้ เมื่อดำเนินการตามแผนแล้ว จะต้องมีการประเมินผลการดำเนินการว่าบรรลุเป้าหมายเพียงใดมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้างหรือไม่ระหว่างดำเนินการ ถ้ามีจะได้หาทางปรับปรุง เพื่อให้การดำเนินการในครั้งต่อไปมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถเขียนเป็นวงจรในการพัฒนาตนเองได้ตามแผนภาพ (ปราณี งามสูตร และจรัส ค้วงสุวรรณ, 2545, น. 123 - 125)

งาน อดิวัตตนิสัทธิ (2545, น. 163 - 164) ได้กล่าวถึง การพัฒนาตนเองตามทฤษฎีของพุทธศาสนา การพัฒนาตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่งหมายถึง การทำให้เจริญองงาม ถึงอย่างไรก็ตามคำว่า “การพัฒนา” ในที่นี้เป็นคำที่กำหนดให้มีคุณค่า และตามหลักการของพุทธศาสนา การพัฒนาจะต้องดำเนินไปพร้อม ๆ กัน 4 ทาง คือ

1. การพัฒนาทางด้านกายภาพ (Physical Development) เป็นกระบวนการสร้างความเจริญองงามทางร่างกาย การฝึกอบรมร่างกายให้รู้จักติดต่อกับสิ่งภายนอกด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งภายนอกเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมเจริญองงามและกำจัดให้กุศลธรรมเสื่อมสูญไป สิ่งภายนอกที่มีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์ ก็คือ อารมณ์ภายนอกทั้ง 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จุดมุ่งหมายของการพัฒนาในข้อนี้ ก็คือ การทำให้บุคคลรู้จักวิธีการเกี่ยวข้องกับอารมณ์ภายนอกทั้ง 5 อย่างนี้ อย่างถูกต้องเหมาะสม และเป็นคุณประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าสูงขึ้น

2. การพัฒนาทางด้านศีลธรรม (Moral Development) เป็นกระบวนการฝึก อบรมบุคคลให้มีศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อบุคคลอื่น

3. การพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือทางด้านอารมณ์ (Spiritual or Emotional Development) เป็นความพยายามที่จะฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งให้มีความมั่นคง และมีความเจริญองงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีสมาธิ มีความสดชื่นเบิกบาน มีความสงบสุข แจ่มใส เป็นต้น การพัฒนาทางด้านจิตใจที่บางทีเรียกว่า การพัฒนาอารมณ์

4. การพัฒนาทางด้านสติปัญญา (Intellectual Development) เป็นกระบวนการในการฝึกอบรมให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ผู้ที่มีความรู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาพของมัน สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ และบริสุทธิ์หลุดพ้นจากกิเลสเศร้าหมอง และทำตนให้ปลอดพ้นจากความทุกข์ทำตนให้มีความสุข สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งสามารถทำตนให้อยู่เหนือปัญหาเหนือความขัดแย้ง และพัฒนาส่วนรวมให้มีความสงบ มีความเสมอภาค และมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างมีคุณภาพ

Boydell (1990, pp. 73 - 78) ได้พูดถึงทฤษฎีการพัฒนาตนเอง โดยได้กำหนดสาระสำคัญ ขอบเขตของการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ

1. ด้านสุขภาพ สิ่งสำคัญในการพัฒนาตนเอง บุคคลจะต้องมีสุขภาพจิตที่ดีในร่างกาย ที่แข็งแรงสมบูรณ์ แยกออกเป็น 3 ระดับ คือ

1.1 ระดับความคิด ไม่คือเริ่มต้นทู่ซ้ง แต่ยึดมั่นในความคิดเห็น ความเชื่อมั่น ที่มั่นคงและต่อเนื่องอย่างแน่นแฟ้นด้วยใจที่เปิดกว้าง ในเวลาเดียวกันก็สามารถมีชีวิตอยู่กับความคลุมเครือ สงสัยและขัดแย้งได้ สามารถพิจารณาได้ทั้งรายละเอียด และ โคร่งเรื่องทั้งหมด มีมาตรฐานส่วนตัว ศีลธรรมประจำใจ ความเชื่อทางปรัชญา ศาสนา และคุณธรรม

1.2 ระดับความรู้สึก รับรู้และยอมรับความรู้สึก มีความสมดุลทั้งภายในและ ภายนอกอย่างมั่นคง มีความสงบภายใน

1.3 ระดับความมุ่งมั่น คุณค่าของโภชนาการในเรื่องอาหารการกิน สุขภาพกาย ที่แข็งแรงมีลักษณะนิสัย และรูปแบบชีวิตที่ดี ทั้งยังต้องมีความสมดุล หรือประสานร่วมกันระหว่าง ความคิด ความรู้สึก และความมุ่งมั่น มีความคิดก่อนลงมือทำ

2. ด้านทักษะ จะต้องมีการพัฒนาทักษะด้านสมอง และการสร้างสรรค์ความคิด ในหลายรูปแบบ รวมทั้งความทรงจำ ความมีเหตุผล ความรู้เรื่องการทำงาน และเทคนิคต่าง ๆ ความคิด สร้างสรรค์ และความมีสัญชาตญาณ การพัฒนาทักษะ 3 ระดับ ดังนี้

2.1 ระดับความคิด ทักษะทางใจ และการคิดคำนึงที่ดี เช่น ความรู้ในเรื่องงาน ความทรงจำมีเหตุมีผล มีการสร้างสรรค์ มีความคิดริเริ่ม

2.2 ระดับความรู้สึก ทักษะด้านสังคม ด้านศิลปะ และการแสดงออก ซึ่งจะต้องนำ ความรู้สึกของตนเข้าร่วมกับสถานการณ์นั้น และสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนั้นลงในการกระทำ มิใช่เพียงการรับรู้ และแสดงความรู้สึกออกมาเท่านั้น

2.3 ระดับความมุ่งมั่น มีทักษะทางเทคนิค ทางการเงิน ทางกายภาพ และทางช่าง สามารถกระทำได้อย่างศิลปิน ไม่ใช่เป็นผู้มีความชำนาญเท่านั้น

3. ด้านการกระทำให้สำเร็จ คือ การกระทำ หรือปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จลุล่วง โดยมีแรงบันดาลใจ หรือความกล้าที่จะกระทำสิ่งนั้น และในการที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลงได้นั้น จะต้องเป็นผู้ริเริ่มลงมือจัดการสิ่งนั้นด้วยตนเอง โดยไม่รอคอยให้เกิดขึ้นมาเอง หรือทำตามคำสั่งเท่านั้น แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

3.1 ระดับความคิด มีความสามารถที่จะเลือก และเสียสละได้ มีความสามารถที่จะตอบปฏิเสธได้

3.2 ระดับความรู้สึก มีความสามารถในการจัดการ รู้ความหมาย และสามารถเปลี่ยนสภาพความปราชัยความไม่สมหวัง ไม่เป็นสุขให้เป็นความเข้มแข็ง สามารถทนทุกข์ทรมานได้ และสามารถคืนรนสู่ต่อไป

3.3 ระดับความมุ่งมั่น มีความสามารถที่จะออกไปสู่โลกภายนอก ลงมือริเริ่มกระทำก้าวเข้าไปมีส่วนร่วม สามารถลงมือจัดการด้วยตนเองโดยไม่รอคอยให้เกิดขึ้นเอง หรือทำตามคำสั่งเมื่อเกิดปัญหาขึ้นจะไม่ยอมแพ้ต่อความยากลำบาก กลับมีความพยายามต่อไปเรียนรู้ประสบการณ์จากความไม่สมหวัง มุ่งกระทำให้สำเร็จลุล่วง

4. ด้านเอกภาพของตนเอง เป็นการยอมรับข้อดีและข้อเสียของตนเองด้วยความพึงพอใจในความสามารถและคิดว่าเป็นตัวเรานั้นดี รวมทั้งยอมรับในความอ่อนแอ หรือข้อบกพร่องของตนเอง และพยายามแก้ไขปรับปรุง หรือพยายามให้ดีที่สุด ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

4.1 ระดับความคิด มีความคิด ยอมรับ รู้จัก และเข้าใจตนเอง

4.2 ระดับความรู้สึก ยอมรับตนเอง แม้แต่ความอ่อนแอ และมีความยินดีในความเข้มแข็งของตน

4.3 ระดับความมุ่งมั่น มีแรงผลักดันตนเอง มีเป้าหมายภายใน และมีจุดประสงค์ในชีวิต

สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเองตามแนวคิดของ Boydell ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ การพัฒนา ด้านสุขภาพ ด้านทักษะ ด้านการกระทำให้สำเร็จ และด้านเอกภาพของตนเอง และทฤษฎีการพัฒนาตนเองของ จอห์น อี. ดิวคานี ก็ประกอบด้วย 4 ด้าน เช่นกัน คือ การพัฒนาทางด้านกายภาพ การพัฒนาทางด้านศีลธรรม การพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือทางด้านอารมณ์ การพัฒนาทางด้านสติปัญญา แต่จะมีความแตกต่างในส่วนของคุณลักษณะซึ่งของการพัฒนาในทางพุทธศาสนาที่มุ่งเน้น และให้ความสำคัญทางด้านอารมณ์ และสติปัญญาจนถึงขั้นหลุดพ้นจากกิเลส

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรม

2.2.1 ความหมายของพฤติกรรม

พฤติกรรม (Behavior) หมายถึง การกระทำทุกอย่างของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้โดยทั่วไป มนุษย์ที่อยู่ในโลกทุกวันนี้ต้องแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อให้ตนเองมีชีวิตอยู่รอดในสังคมโลก โดยมีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า “พฤติกรรม” ไว้ดังนี้

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2534, น. 7) พฤติกรรมเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งบุคคลแสดงออก โดยผู้อื่นอาจเห็นได้ เช่น การยิ้ม การเดินหรือผู้อื่นอาจเห็นได้ยากต้องใช้เครื่องมือช่วย เช่น การเต้นของหัวใจ พฤติกรรมทุกอย่างที่บุคคลแสดงออกมานั้น มีผลมาจากการเลือกปฏิกิริยาตอบสนองที่เห็นว่าเหมาะสมที่สุดตามสถานการณ์นั้น ๆ พฤติกรรม หรือการกระทำใด ๆ จะมีพื้นฐานมาจากความรู้ และทัศนคติที่คอยผลักดันให้เกิดพฤติกรรมซึ่งแต่ละคนจะมีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไป เนื่องจากได้รับความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ไม่เท่ากัน มีการตีความสารที่รับมาไปคนละทิศคนละทางทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสั่งสมประสบการณ์ในเรื่องความรู้ที่ไม่เท่ากันนักจิตวิทยามักสนใจศึกษาเกี่ยวกับความรู้ที่สืบทอดมาในจิตใจของมนุษย์ เช่น ทัศนคติ นำไปสู่พฤติกรรมของมนุษย์อย่างไร ซึ่งเมื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ภายในจิตใจของมนุษย์แล้ว สิ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกต่อผู้อื่น

ประสิทธิ์ ทองอ่อน, ถวิล ธาราโกชน์ และศรันย์ คำริสุข (2543, น. 4) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า เป็นการกระทำ การแสดงอาการ หรืออากัปกริยาของอินทรีย์ ทั้งในส่วนที่เจ้าของพฤติกรรมเองเท่านั้นที่รู้ได้ และส่วนที่บุคคลอื่นอยู่ในวิสัยที่จะรู้ได้

กระทรวงศึกษาธิการ (2544, น. 24) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรม หมายถึง อาการที่บุคคลแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก เช่น การเดิน การพูด และหมายรวมไปถึงพฤติกรรมภายใน เช่น ความกลัว ความเกลียด เป็นต้น

ราตรี พัฒนรังสรรค์ (2544, น. 6) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมว่า หมายถึง การกระทำ การแสดงอาการ หรืออากัปกริยาของอินทรีย์ (Organism) เป็นกิจกรรมที่แสดงออกของสิ่งมีชีวิต ทั้งที่สังเกตได้ง่าย และสังเกตได้ยาก ทั้งทางกายกรรม เช่น การเคลื่อนไหวของร่างกาย ทางจิตกรรม เช่น การพูด และทางมโนกรรม เช่น การคิด เป็นต้น

วุฒิพล สกตเกียรติ (2546, น. 220) ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมของมนุษย์ที่กระทำ หรือ แสดงออกมานั้นยังไม่สามารถยืนยันอย่างแน่ชัดลงไปว่าอะไร คือ ปัจจัยสำคัญ แต่เท่าที่ผ่านมาเรา ยอมรับหลักการที่แสดงให้เห็นถึงความคิด ความเชื่อ จากผลการทดลองของนักจิตวิทยาและนำมาศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องพฤติกรรม

Wade and Taris (1999, p. 245) อธิบายว่า พฤติกรรม คือ การกระทำของคนเราที่สังเกตได้

Zimbardo and Gerring (1999, p. 3) กล่าวว่า พฤติกรรมเป็นการกระทำของบุคคล เพื่อปรับตัว ต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

Lahey (2001, p. 5) กล่าวว่า พฤติกรรมเป็นการประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่สามารถสังเกตได้ จากคำนิยามดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า “พฤติกรรม” หมายถึง การกระทำของแต่ละบุคคลที่แสดง ออกมาด้วยพฤติกรรมที่สนองตอบต่อสิ่งเร้า และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ทั้งนี้อาจเกิดจาก สภาพสังคม หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่โน้มน้าวให้พฤติกรรมนั้น ๆ แสดงออกมาซึ่งอาจจะรู้ตัว หรือไม่รู้ตัว ทั้งในแง่บวก หรือแง่ลบที่คนเราสามารถสังเกตได้

2.2.2 องค์ประกอบของพฤติกรรม

วุฒิพล สกตเกียรติ (2546, น. 220) ได้สรุปความหมายของคำว่า พฤติกรรม ไว้ดังนี้

1. เป็นการกระทำที่รู้สึกตัว (Conscious) หรือการกระทำที่ไม่รู้สึกตัว (Unconscious) ตามแนวคิดของ Freud หรือกลุ่มจิตวิเคราะห์

2. เป็นการกระทำที่ผู้อื่นสังเกตได้ เช่น พฤติกรรมภายนอก (Overt Behavior) ตามแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม หรือการกระทำที่ผู้อื่นสังเกตไม่ได้ เช่น พฤติกรรมภายใน (Covert Behavior) ตามแนวคิดของกลุ่มพุทธินิยม และมนุษย์นิยม

3. เป็นการกระทำที่สังคมยอมรับ ซึ่งเรียกว่า พฤติกรรมที่พึงประสงค์ (Desirable Behavior) และพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ ซึ่งเรียกว่า พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (Undesirable Behavior) จึงก่อให้เกิดการปรับพฤติกรรมขึ้น พฤติกรรมลักษณะนี้เกิดได้ทุกกลุ่มแนวคิด

Cronbach (1963, pp. 68 - 70) ได้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลจะเกิดขึ้นจากองค์ประกอบ 7 ประการ ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Goal) เป็นความต้องการ หรือวัตถุประสงค์ที่ทำให้เกิดกิจกรรม คนเรามีพฤติกรรมเกิดขึ้นก็เพราะต้องการตอบสนองความต้องการของตนเอง หรือต้องการทำตาม วัตถุประสงค์ที่ตนได้ตั้งไว้ คนเรายังมีความต้องการหลาย ๆ อย่างในเวลาเดียวกัน และมักจะเลือก สนองตอบความต้องการที่รีบด่วนก่อนความต้องการอื่น ๆ

2. ความพร้อม (Readiness) ระดับวุฒิภาวะ หรือความสามารถที่จำเป็นในการประกอบพฤติกรรมเพื่อสนองตอบความต้องการคนเราจะมีความพร้อมในแต่ละด้านที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้นพฤติกรรมของทุกคน จึงไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน และไม่สามารถจะประกอบพฤติกรรมได้ทุกรูปแบบ

3. สถานการณ์ (Situation) คนเรามักจะประกอบพฤติกรรมที่ตนเองต้องการ เมื่อมีโอกาส หรือสถานการณ์นั้น ๆ เหมาะสมสำหรับการประกอบพฤติกรรม

4. การแปลความหมาย (Interpretation) แม้จะมีโอกาสในการประกอบพฤติกรรมแล้วคนเราก็มักจะประเมินสถานการณ์ หรือคิดพิจารณาก่อนที่จะทำพฤติกรรมนั้น ๆ ลงไป เพื่อให้พฤติกรรมนั้นมีความเสี่ยงน้อยที่สุด และสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของเขาได้มากที่สุด

5. การตอบสนอง (Respond) หลังจากได้แปลความหมาย หรือได้ประเมินสถานการณ์แล้วพฤติกรรม ก็จะถูกระงับตามวิธีการที่ได้เลือกในขั้นตอนของการแปลความหมาย

6. ผลที่ได้รับ (Consequence) เมื่อประกอบพฤติกรรมไปแล้วผลที่ได้จากการกระทำนั้น ๆ อาจจะตรงกับความต้องการ หรืออาจจะไม่ตรงกับความต้องการที่ตนเองได้คาดหวังไว้

7. ปฏิกริยาต่อความผิดหวัง (Reaction to Threat) เมื่อคนเราไม่สามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ก็จะประสบกับความผิดหวัง ซึ่งเมื่อเกิดความผิดหวังแล้วคน ๆ นั้นก็อาจจะกลับไปแปลความหมายใหม่ เพื่อที่จะหาวิธีที่จะสนองความต้องการของตนเองใหม่จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้นจะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่างด้วยกัน ได้แก่ เป้าหมาย ความพร้อม สถานการณ์ การแปลความหมาย การตอบสนอง ผลลัพธ์ที่ตามมา และปฏิกริยาต่อความผิดหวัง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งสิ้น นับว่าเป็นเงื่อนไขที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์นั่นเอง

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า พฤติกรรมมนุษย์นั้น จะขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่างด้วยกัน ได้แก่ เป้าหมาย ความพร้อม สถานการณ์ การแปลความหมาย การตอบสนอง ผลลัพธ์ที่ตามมา และปฏิกริยาต่อความผิดหวังสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นทั้งสิ้น นับว่าเป็นเงื่อนไขที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของคนเราที่แสดงออกมามีมากมายหลายลักษณะ ดังนั้น ในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลจะต้องนำพฤติกรรมมาจัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้เป็นการง่ายต่อการแยกแยะ และสะดวกต่อการศึกษาหมวดหมู่ของพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมก้าวร้าว พฤติกรรมการเรียนรู้ และพฤติกรรมแรงจูงใจ เป็นต้น

2.2.3 ประเภทของพฤติกรรม

ชูดา จิตพิทักษ์ (2525, น. 59 - 66) ได้อธิบายว่า สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์มี 2 ประเภท คือ

1. ลักษณะนิสัยส่วนตัวของมนุษย์แต่ละคน ประกอบด้วย

1.1 ความเชื่อ หมายถึง การที่บุคคลคิดว่าการกระทำบางอย่าง หรือปรากฏการณ์บางอย่าง หรือสิ่งของบางอย่าง หรือคุณสมบัติของสิ่งของ หรือของบุคคลบางอย่างมีอยู่จริง หรือเกิดขึ้นจริง ๆ กล่าวโดยสรุป คือ การที่บุคคลหนึ่งคิดถึงอาจจะดีในแง่ข้อเท็จจริงได้ แต่ถ้าเขาคิดว่าความจริงเป็นเช่นนั้นแล้ว นั่นคือ ความเชื่อของเขา

1.2 ค่านิยม หมายถึง แนวความคิดทั้งที่เห็นได้อย่างชัดเจน และไม่เด่นชัด ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของบุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มหนึ่งเกี่ยวกับว่าจะอะไรเป็นสิ่งดี ซึ่งเป็นความคิดที่มีอิทธิพลให้บุคคลเลือกกระทำอันใดอันหนึ่งที่มีอยู่หลายวิธี หรือเลือกเป้าหมายอันใดอันหนึ่งจากหลาย ๆ อันที่มีอยู่

1.3 ทักษคติ หรือเจตคติ ทักษคติเป็นแนวโน้ม หรือขั้นเตรียมพร้อมของพฤติกรรม นักจิตวิทยาบางท่านเรียกว่า ทักษคติเป็นการตอบสนองสิ่งเร้าทางจิตใจ ซึ่งคล้ายกับการตอบสนองทางร่างกายต่างกัน แต่อย่างไรก็ดีออกกำลังกายเท่านั้น (จิตยา สุวรรณชา, 2517, น. 223) ทักษคติแม้จะเป็นผู้กำหนดทิศทางของพฤติกรรม แต่ทักษคติมิได้กำหนดเวลาที่ควรแสดงพฤติกรรม ทั้งยังมีได้กำหนดว่าควรแสดงพฤติกรรมมากน้อยเพียงใด สิ่งที่กำหนดเวลาและปริมาณของพฤติกรรมนั้น เรียกว่าแรงจูงใจ ดังนั้นทักษคติจึงเป็นผู้วางแผน หรือทิศทางให้แรงจูงใจ และแรงจูงใจเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมอีกทอดหนึ่ง

1.4 บุคลิกภาพ เป็นสิ่งที่บอกว่าบุคคลจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ๆ การอธิบายว่าบุคลิกภาพได้มาอย่างไรนั้น จะต้องอาศัยทฤษฎีทางจิตวิทยา หรือทฤษฎีการเรียนรู้ มาอธิบายหลักของทฤษฎีนี้บ่งว่าคน หรือสัตว์ก็ตามถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งรางวัล สัตว์ หรือ คน สถานการณ์หนึ่ง ๆ การอธิบายว่าบุคลิกภาพได้มาได้อย่างไรนั้น จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมแบบนั้น เมื่อมีโอกาส แต่ถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งการลงโทษ สัตว์ หรือคนนั้น จะมีแนวโน้มที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีก

2. กระบวนการอื่น ๆ ทางสังคม ซึ่งไม่เกี่ยวกับลักษณะนิสัยส่วนตัวของมนุษย์ สามารถแบ่งเป็นประเด็น ได้ดังนี้

2.1 สิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (Stimulus Object) และความเข้มข้นของสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม (Strength of Stimulus Object) พฤติกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีสิ่งกระตุ้นพฤติกรรม สิ่งกระตุ้นพฤติกรรมนั้นเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาหาร เสียงปืน คำสบประมาท ฯลฯ

2.2 สถานการณ์ (Situation) หมายถึง สิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นบุคคล และไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งอยู่ในสถานะที่บุคคลกำลังจะมีพฤติกรรม

สุภัททา ปิณฑะแพทย์ (2542, น. 2 - 5) ได้แบ่งประเภทของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. พิจารณาจากพฤติกรรมที่ปรากฏด้วยการสังเกต พฤติกรรมภายนอก (Overt) คือ พฤติกรรมที่ปรากฏเห็นได้อย่างชัดเจน และพฤติกรรมภายใน (Covert) คือ พฤติกรรมที่ไม่ปรากฏให้สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจน

2. พิจารณาจากแหล่งที่เกิดพฤติกรรม พฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในร่างกาย เมื่อบุคคลมีวุฒิภาวะเป็นพฤติกรรมความพร้อมที่เกิดขึ้น โดยมีธรรมชาติเป็นตัวกำหนดให้เข้าไปตามเผ่าพันธุ์ และวงจรชีวิต และพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยมีสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้นเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เนื่องจากประสบการณ์ซึ่งก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น

3. พิจารณาจากภาวะทางจิตของบุคคล พฤติกรรมที่กระทำโดยรู้ตัว (Conscious) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับจิตสำนึก และพฤติกรรมที่กระทำโดยไม่รู้ตัว (Unconscious) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับจิตไร้สำนึก หรือจิตใต้สำนึก หรือเรียกอีกอย่างว่า พฤติกรรมที่ขาดสติสัมปชัญญะ

4. พิจารณาจากแหล่งพฤติกรรมการแสดงออกของอินทรีย์ พฤติกรรมทางกายภาพ (Physiological Activities) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออก โดยใช้อวัยวะของร่างกายอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเคลื่อนไหวร่างกายด้วยแขน หรือขา การปรับเปลี่ยนอวัยวะของร่างกาย การพยักหน้า การโคลงตัว เป็นต้น และพฤติกรรมทางจิตใจ (Psychological Activities) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในระดับความคิด ความเข้าใจ หรือเกิดอารมณ์ เป็นต้น

5. พิจารณาจากการทำงานของระบบประสาท พฤติกรรมที่ควบคุมได้ (Voluntary) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ในความควบคุม และการสั่งการด้วยสมอง จึงสามารถแสดงพฤติกรรมได้ตามที่ต้องการ และพฤติกรรมที่ควบคุมไม่ได้ (Involuntary) เป็นพฤติกรรมการทำงานของระบบร่างกายที่เป็นไปโดยอัตโนมัติ เช่น กิริยาสะท้อน สัญชาตญาณ และการทำงานของระบบอวัยวะภายใน เป็นต้น

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุป และชี้ให้เห็นว่า พฤติกรรมของมนุษย์แบ่งออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ พฤติกรรมที่เกิดจากภาวะทางกาย และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากภาวะทางจิตใจ ซึ่งมีทั้งประเภทที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว แบ่งออกเป็นที่ควบคุมได้ และแบบที่ไม่สามารถควบคุมได้จากแนวคิดเรื่องพฤติกรรมข้างต้น และทำให้ทราบว่าพฤติกรรม จะมีพื้นฐานมาจากความรู้และทัศนคติที่คอยผลักดันให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งในแต่ละบุคคลจะมีพฤติกรรมแตกต่างกันออกไปสืบเนื่องมาจากการได้รับความรู้จากแหล่งต่าง ๆ ไม่เท่ากัน รวมถึงการตีความหมายของสารที่ได้รับมาไปคนละทิศคนละทางอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสื่อสารผ่านสื่อต่าง ๆ มีประโยชน์ในการทำให้บุคคลมีความรู้ นำความรู้ที่ได้มา

สร้างทัศนคติ สุดท้ายจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล สามารถนำแนวคิดที่ได้มาเป็นอ้างอิงในการสรุปผลการศึกษาในด้านแนวโน้มการเกิดพฤติกรรมของบุคคลว่าต้องอาศัยปัจจัยในด้านใดบ้างที่มีส่วนให้แต่ละบุคคลมีแนวโน้มการเกิดพฤติกรรมจากการเปิดรับข่าวสาร จากสื่อต่าง ๆ จึงมีพฤติกรรมการแสดงออกที่แตกต่างกัน

2.2.4 การตรวจวัดพฤติกรรม(Measurement of Behavior)

การตรวจวัดพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เนื่องจากมีองค์ประกอบต่าง ๆ มากมายที่ต้องนำมาพิจารณา จึงมีนักจิตวิทยาได้เสนอแนะการตรวจวัดพฤติกรรม สุกัทยา ปิณฑะแพทย์ (2542, น. 4 - 5) ได้เสนอแนะไว้ 2 วิธี คือ

1. การตรวจวัดพฤติกรรม โดยใช้ระดับการเกิดของพฤติกรรมที่ปรากฏเป็นเกณฑ์เป็นการวัดโดยการสังเกตพฤติกรรม และประเมินค่าของพฤติกรรม ดังนี้

1.1 ความถี่ (Frequency) วัดออกมาเป็นจำนวนครั้งของการเกิดพฤติกรรม

1.2 ความถี่ (Intensity) วัดออกมาเป็นความมากน้อยของพฤติกรรม

1.3 ความแอบแฝง (Latency) วัดออกมาเป็นพฤติกรรมที่เปิดเผย หรือปิดบังข้อพิจารณา พฤติกรรมที่รุนแรงจะเกิดขึ้น เมื่อพฤติกรรมนั้นมีความถี่สูงมีความเข้มมากลีการแอบแฝง

2. การตรวจวัดพฤติกรรมโดยใช้เครื่องมือทางจิตวิทยา สำหรับพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน ต้องการวัดทางด้านความคิด และจิตใจ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น การตรวจวัดเชาว์ปัญญา ค่านิยม ความสนใจ และความถนัด เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการตรวจวัดพฤติกรรมที่เกิดจากการผสมผสานกัน เช่น การตรวจวัดคุณภาพ การตรวจวัดสุขภาพจิต พฤติกรรมที่ซับซ้อนเหล่านี้ไม่สามารถตรวจวัดได้ด้วยการสังเกตแต่เพียงอย่างเดียวจำเป็นต้องใช้การตรวจวัดทางจิตวิทยา ซึ่งในปัจจุบันได้มีการประดิษฐ์สร้างเครื่องมือในการตรวจวัดไว้หลายประเภท เช่น แบบทดสอบ วัสดุอุปกรณ์ในการทดสอบตลอดจนมีการจัดระเบียบและวิธีการตรวจวัดอย่างมีระบบ มีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

สรุปได้ว่า การตรวจวัดพฤติกรรมสามารถที่จะตรวจวัดได้ โดยใช้ระดับการเกิดของพฤติกรรมที่ปรากฏเป็นเกณฑ์เป็นการวัดโดยการสังเกตพฤติกรรม และการตรวจวัดโดยใช้เครื่องมือทางจิตวิทยา สำหรับพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน และการตรวจวัดพฤติกรรมนี้จะทำให้ทราบถึงปริมาณของพฤติกรรมที่แสดงออก ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจเกี่ยวกับตัวบุคคลนั้นมากขึ้น และผลของการตรวจวัดนี้จะนำมาซึ่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ตลอดจนการพัฒนาพฤติกรรมให้กลายเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

2.3.1 ความหมายของจริยธรรม

คำว่า “จริยธรรม” เป็นคำศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใหม่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Ethics ซึ่งคำนี้มาจากคำว่า Moral หรือ Philosophy หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกภายนอกที่เป็นความสัมพันธ์ของหมู่มนุษย์ไม่เน้นด้านจิตใจ ดังนั้นจะไม่คลุมหลักศาสนาที่เน้นด้านจิตใจจึงมีหลักที่เน้นด้านจิตใจ คือ คำว่า คุณธรรมมาเสริมปัจจุบัน จึงใช้คู่กันว่าคุณธรรมและจริยธรรม พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546 ให้ความหมายของคำว่า “จริยธรรม” ไว้ว่า

จริย คือ กิริยาที่ควรประพฤติความประพฤติ (Conduct, Manner and Habit) ใช้เป็นคำนำหน้าสมาส เช่น จริยศึกษา

จริยากิริยาที่ควรประพฤติความประพฤติ (Conduct, Behavior and Morals) มักใช้เป็นคำหลังสมาส เช่น ธรรมจริยา

จริยธรรม คือ ศีลธรรม (Ethics, Ethical and Behavior) ธรรมที่ข้อประพฤติปฏิบัติกฎศีลธรรม ไพบูร์ สินลาร์ตัน (2542, น. 88) กล่าวถึง ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า “จริยธรรม” แยกออกเป็น จริยะ + ธรรมคำว่า “จริยะ” หมายถึง ความประพฤติ หรือกิริยาที่ควรประพฤติส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมายหลายอย่าง เช่น คุณความดีหลักคำสอนของศาสนาหลักปฏิบัติเมื่อนำคำทั้ง 2 มารวมกัน ก็จะได้ความหมายตามตัวอักษรว่าหลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางของการประพฤติ

จักรพงษ์ นิลพงษ์ (2543, น. 15) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันถูกต้องดีงาม ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายพึงน้อมนาไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตของตนเองและสังคม

สุพัตรา เลิศประเสริฐรัตน์ (2544, น. 12) ให้ความหมายของจริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองของคุณธรรม คือ ศีลธรรมคุณค่าทางจริยธรรมชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามอยู่ในสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดี ละเว้นความชั่วมีแนวทางความประพฤติอยู่ในเรื่องของความดีต่อผู้อื่นมีคุณธรรมและมโนธรรมที่สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

เกียรติคุณ สุทธิชัย (2545, น. 21) อธิบายว่า จริยธรรม คือ มาตรฐานความดีความชั่วของความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้

พิภพ ช้างเงิน (2546, น. 4) กล่าวว่า “จริยธรรม” คือ กิริยามารยาทการประพฤติปฏิบัติที่สังคมปรารถนาเป็นแนวทางเพื่อบรรลุชีวิตที่ดีงามทั้งทางกายวาจาใจ (ทำพูดคิด) เป็นไปในทางที่ดี และละเว้นสิ่งที่ไม่ดีต่อปทัสถานของสังคม (Social Norm)

นิภา มลินทวิสมัย (2549, น. 14) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นจริยมารยาท เป็นสภาวะธรรมที่ควรประพฤติปฏิบัติ

พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2549, น. 163) กล่าวว่า จริยธรรม คือ สิ่งที่ได้รับการปลูกฝัง ขัดเกลาพัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใต้สำนึกของตน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูปของการเลียนแบบ (Identification) ด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2550, น. 5 - 10) สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ยังประพฤติปฏิบัติมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงามเกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุขเกิดความรักความสามัคคี เกิดความอบอุ่นมั่นคง และปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรมกฏหมายธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น

สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2554, น. 22) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง กฎเกณฑ์ หรือแนวทางการปฏิบัติที่พึงปรารถนาและถูกต้องของสังคมนั้น ๆ เพื่อใช้ประพฤติในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของมนุษย์สำหรับศาสนาพุทธแล้วคำว่าจริยธรรมมีรากฐานมาจากศีลธรรม และศีลธรรมนี้มีถึง 84,000 พระธรรมขันธ์

Piaget (1960, p. 1) อธิบายว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสบการณ์ของมนุษย์และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมสังคมในเรื่องความสนใจนามัยของแต่ละบุคคลความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของสิ่งที่ควรกระทำ

Kohlberg (1965, p. 5) กล่าวว่า จริยธรรมเป็นความรู้ที่รับผิดชอบชั่วดีเป็นกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานของความประพฤติปฏิบัติในสังคมบุคคลจะพัฒนาขึ้นมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง โดยสังคมเป็นตัวตัดสินการกระทำนั้นว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้องหรือผิด

Bandura (1977, p. 1) กล่าวสรุปว่า จริยธรรม คือ กฎสำหรับการประเมินพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้

จากความหมายที่กล่าวมานี้สรุปได้ว่า “จริยธรรม” คือ ความดีงามที่เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตทั้งทางกายทางวาจา และทางใจอันชี้ให้เห็นถึงความเจริญงอกงามในชีวิต และรวมถึงสภาพแวดล้อมที่โน้มนำให้บุคคลมุ่งกระทำความดีเป็นหลักความประพฤติของบุคคลเป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ดีงามเหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสังคม เพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม

2.3.2 ความสำคัญของจริยธรรม

จริยธรรมเป็นความประพฤติ การกระทำ และความคิดที่ถูกต้องดีงาม รวมถึงการทำหน้าที่ของตน ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เว้นในสิ่งที่ควรละเว้น ประกอบการ และดำรงชีวิตอย่างฉลาดด้วยสติและปัญญา รู้เหตุรู้ผลรู้กาลเทศะ กระทำทุกอย่างด้วยความรอบคอบ เสียสละอุทิศตน มุ่งมั่น และบากบั่นความสำคัญของจริยธรรม จริยธรรมจึงเป็นเครื่องมือยุทธศาสตร์ของชาติ และสังคมเครื่องชี้วัดความเจริญความเสื่อมของสังคมจริยธรรมเป็นเรื่องที่จำเป็นยิ่งสำหรับทุกคน ทุกหมู่เหล่า และทุกอาชีพ สังคมจะอยู่รอดและเป็นสุขได้ก็ด้วยจริยธรรม ได้มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของจริยธรรมไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ศักดิ์ชัย นิธิวุฒิวินัย (2527, น. 55) ได้กล่าวไว้ว่า “จริยธรรม” เป็นคำที่สื่อถึงคุณภาพจิตใจคน เป็นเรื่องที่อยู่ภายในใจคน ส่วนคุณธรรมเป็นคำที่สื่อแสดงถึงคุณภาพจิตใจ เช่นเดียวกับจริยธรรม แต่ขณะเดียวกัน ก็สื่อแสดงถึงความมีตัวตนของมันเองด้วย จริยธรรมมีความหมายที่ใช้หนักไปทางความประพฤติที่ดีงาม หรือถูกต้องกับมติของสังคมมากกว่าส่วนคุณธรรมเน้นเรื่องภายในจิตใจอย่างแท้จริง

วสิน อินทสระ (2541, น. 6 - 7) ได้กล่าวถึง ความสำคัญ และประโยชน์ของจริยธรรม ดังนี้

1. จริยธรรมเป็นรากฐานอันสำคัญแห่งความเจริญรุ่งเรือง ความมั่นคง และความสงบสุขของปัจเจกชน สังคม และประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐ ควรส่งเสริมประชาชนให้มีจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้เป็นแกนกลางของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง ฯลฯ การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักยึดย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมย่อมก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่าผู้ด้อยความรู้
2. การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาจิตใจคนก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อม ๆ กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาวิชาการอื่น ๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้น จะสูญเปล่าและเกิดผลเสียเป็นอันมาก
3. จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติ การกระทำ และความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทา สิ่งควรทา ด้วยความฉลาดรอบคอบ รู้เหตุรู้ผล ถูกต้องตามกาลเทศะ และบุคคล
4. การทุจริต คดโกง การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่าง ๆ อันเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้น่าจะพอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภ โลกมากแล้วมาใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายช่วยกันสร้างสรรค์สังคม ยึดจริยธรรมเป็นทางดำเนินชีวิต ไม่ใช่ยึดเอาลาภยศความมีหน้ามีตาในสังคมเป็นจุดหมาย

5. จริยธรรมสอนให้เราเลิกดูหมิ่นกดขี่คนจนให้เอาใจใส่เอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบุพการีของชาติ สอนให้เราถ่อมตัวเพื่อเข้ากันได้ดีกับคนทั้งหลาย และไม่วางโตโอหัง อวดดี หรือก้าวร้าวคนอื่น สอนให้เราลดทิฐิมานะลงให้มาก ๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ไม่หลงสำคัญตัวว่ารู้ดีกว่า มีความสามารถกว่าใคร ผู้นำที่มีจริยธรรมสูงย่อมเป็นที่เคารพ กราบไหว้ของผู้คนทั้งหลายได้อย่างสนิทใจ เราจึงควรเลือกผู้นำที่สามารถนำความสุขทางจิตใจมาสู่มวลชนได้ด้วย เพื่อสันติสุขจะเกิดขึ้นภายในและภายนอก ความแข็งแกร่งทางกำลังกาย กำลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้วบุคคลนั้น ๆ หรือประเทศชาติจะเจริญมั่นคงอยู่นานไม่ได้

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, น. 6 - 7) ได้กล่าวว่า คุณธรรม จริยธรรม เป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนคุณธรรมเป็นเรื่องนามธรรม เกี่ยวกับคนดีที่อยู่ภายในจิตใจ คุณธรรมเป็นพฤติกรรมหรือลักษณะการแสดงออกของคนเราจากภายใน เป็นสิ่งดีที่แสดงออกทางกาย วาจา หรือจิตใจ ทั้งคุณธรรมจริยธรรม เป็นคำที่มีความเกี่ยวข้องกันในด้านคุณงาม ความดี กล่าวคือ จริยธรรม คือ ความประพฤติที่ถูกต้อง ดึงามทั้งกาย และวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ตนเองและคนในสังคมนั้นมีความสุข สงบ เยือกเย็น จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดี โดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ผู้มีความประพฤติดีงามอย่างแท้จริงจะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่จนเป็นนิสัยความประพฤติดีงามอย่างแท้จริง จะต้องเป็นผู้มีความรู้สึกในด้านดีอยู่ตลอดเวลา คือ มีคุณธรรมอยู่ในจิตใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติปฏิบัติเป็นพฤติกรรมภายนอก ส่วนคุณธรรมเป็นสภาพความงามความดีภายในจิตใจ ซึ่งทั้งสองส่วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน พฤติกรรมของคนที่ดีแสดงออกมาทั้งทางกายและวาจา นั้น ย่อมเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์และเป็นไปตามความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ และสติปัญญา การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของบุคคล จึงต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้านควบคู่กันไป คือ การพัฒนาด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ และด้านพฤติกรรม

ทัศนีย์ ผลเนื่องมา และคณะ (2547, น. 7) กล่าวว่า การพัฒนาจริยธรรม จึงเป็นองค์ประกอบที่จะช่วยให้บุคคลในสังคมเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ มีลักษณะนิสัย สามารถควบคุมความประพฤติของตนให้อยู่ในขอบเขตที่ดีงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน โดยไม่ต้องใช้กฎหมายหรือกฎเกณฑ์จากภายนอกมาบังคับ เพราะผู้ที่มีจริยธรรมในระดับสูงจะเป็นผู้ที่สามารถควบคุมตนเองได้ดีกว่าผู้ที่มีจริยธรรมในระดับรองลงมา สรุปว่า การพัฒนาสติปัญญาควบคู่ไปกับการพัฒนาจริยธรรม จะปลูกฝังกล่อมเกลายาวชนให้มีคุณลักษณะตามความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดี

ดังนั้น จึงสามารถสรุปความสำคัญของ “จริยธรรม” ได้ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งสำคัญในสังคม ความสงบสุข และความเจริญก้าวหน้าจะบังเกิดขึ้น เมื่อคนในสังคมมีคุณธรรม นโยบายสังคมของรัฐบาล มุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมเข้มแข็งให้คนในชาติ อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของคุณธรรมในส่วนของภาคการศึกษาได้กำหนดไว้ว่า จะเร่งรัดปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ พัฒนาคอนโดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา คุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญ และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทยที่ต้องการทั้งคนดี และคนเก่ง

2.3.3 องค์ประกอบจริยธรรม

นักจิตวิทยา และนักวิชาการหลายท่าน ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมไว้ ดังนี้

กรมวิชาการ (2535, น. 5) ได้สรุปไว้ว่า จริยธรรมของบุคคลมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ความศรัทธา เลื่อมใส ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงาน

3. ด้านพฤติกรรม (Moral Conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะเกิดจากอิทธิพลของทั้ง 2 องค์ประกอบข้างต้น การพัฒนาคนในด้านจริยธรรม จึงต้องพัฒนา 3 ด้าน เพราะพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกาย และทางวาจานั้น จะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจ และสติปัญญา โดยเริ่มจากการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญอันดับแรก ได้แก่ ปัญญา หรือความรู้จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง ควบคุมอารมณ์ และความรู้สึก

ประภาศรี สีหอำไพ (2545, น. 12) ได้กล่าวว่า จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ได้แบ่งองค์ประกอบของจริยธรรมเป็น 3 ประการ คือ

1. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ ทุกคนสามารถทำ ทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับ ความเข้าใจ เป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิ และหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ชาติใดไร้ระเบียบวินัย ย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีของสังคม

2. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่า “สังคม”

3. อิสระเสรี (Autonomy) ความมีจิตสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระสามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษา และประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัย และสังคมของตนเป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระสามารถปกครองตนเอง และชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมปกครองตนเองได้

กัลยา ศรีปาน (2546, น. 10) กล่าวว่า การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดเห็นของนักจิตวิทยานั้นมีความคล้ายคลึงกัน แต่เรียกชื่อต่างกันออกไป ซึ่งอาจสรุปได้ว่า จริยธรรมจำแนกเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) คือ ส่วนที่เป็นความรู้ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งเป็นความรู้ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินใจแยกพฤติกรรมที่ควรออกจากพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่ถูกไม่ควร มโนทัศน์อื่นที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้ ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม (Molar Thought) ค่านิยมทางจริยธรรม (Moral Value) ความเชื่อทางจริยธรรม (Moral Judgment) การใช้เหตุผลทางจริยธรรม (Moral Reasoning) และความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม (Moral Cognition)

2. องค์ประกอบทางอารมณ์ (Affection) คือ ความรู้สึก หรือปฏิกิริยาที่มีต่อลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ตนชอบ หรือไม่ชอบเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น องค์ประกอบด้านนี้มีความหมายกว้างกว่าความรู้ ความเข้าใจเชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะรวมทั้งความรู้ และความรู้สึกเข้าด้วยกัน และองค์ประกอบด้านนี้ ยังสามารถเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ มีมโนทัศน์ที่เรียกแทนองค์ประกอบนี้ ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior) คือ พฤติกรรม หรือบุคคลแสดงต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม เป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร ซึ่งเป็นอิทธิพลส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการกระทำ หรือไม่ควรกระทำพฤติกรรมใดจะขึ้นอยู่กับอิทธิพลขององค์ประกอบทั้งสองประการที่กล่าวมาแล้ว พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะการกระทำในทางที่ดี และเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบส่วนนี้

พรชัย โพธิ์งาม (2546, น. 10) เสนอองค์ประกอบสำคัญของจริยธรรม 3 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. ส่วนประกอบ ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด
2. ส่วนประกอบ ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ
3. ส่วนประกอบ ด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ

ดังนั้น จากการศึกษาองค์ประกอบทางจริยธรรมสรุปได้ว่า องค์ประกอบทางจริยธรรมเป็นองค์ประกอบที่บุคคลมีความรู้ ความเชื่อ ความศรัทธาที่มีต่อตนเอง ต่อสังคม มีอิทธิพลในการตัดสินใจแสดงพฤติกรรมในทางที่ดีและไม่ดี และไม่ควรที่จะแสดงพฤติกรรมนั้น ๆ เพราะพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกายและทางวาจานั้น จะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจ และสติปัญญา โดยเริ่มจากการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญอันดับแรก ได้แก่ ปัญญา หรือความรู้จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง

2.3.4 ลักษณะทางจริยธรรม

ชนเศรษฐี จำปางาม (2543, น. 2 - 5) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ไว้ในสังคมตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรงดเว้น และรู้ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย
2. ทักษะเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทักษะเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้น แต่บุคคลในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทักษะเชิงจริยธรรมนั้นจะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นในช่วงเวลาหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้
3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลให้เหตุผลในการเลือกที่จะไม่กระทำ หรือเลือกที่จะกระทำ พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น ๆ เหตุผลดังกล่าวจะช่วยทำให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผล และสถานการณ์เป็นลำดับ

4. การแสดงออกเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพที่บุคคลถูกยั่วยู่ให้กระทำผิดกฎเกณฑ์ เพื่อประโยชน์ส่วนตน เช่น การโกง การกล่าวเท็จ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะไม่เกิดขึ้นในผู้ที่มีจริยธรรมสูง พฤติกรรมเชิงพฤติกรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าจริยธรรมประเภทอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลย่อมส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ร้อนของสังคม

ปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ (2546, น. 2 - 3) อธิบายว่า มนุษย์เกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลายลักษณะหลายประเภท เช่น ความรู้ ทักษะคิด การใช้เหตุผล และพฤติกรรมต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ความเข้าใจในสังคมของตนนั้น ถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำ และการกระทำชนิดใดควรงดเว้น

2. ทักษะคิดเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบ หรือไม่ชอบในลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทักษะคิดเชิงจริยธรรมจะมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ จะใช้ทำนายพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่ง

3. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหรือค่านิยม

ดังนั้น จากการศึกษาลักษณะพฤติกรรมทางจริยธรรมสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะที่สำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม คือ การมีความรู้ มีทักษะคิด มีเหตุผล และมีการแสดงออกถึงพฤติกรรมนั้น การที่บุคคลมีความรู้ทักษะคิด และเหตุผลทางจริยธรรมที่แตกต่างกันจะทำให้บุคคลแสดงออกพฤติกรรมทางจริยธรรมที่แตกต่างกันเช่นกัน เพราะลักษณะทางจริยธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งพฤติกรรมบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์เป็นลำดับอีกด้วยเช่นกัน

2.3.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับจริยธรรม

2.3.5.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud (Psychoanalytic Theory of Freud)

Freud (1856 - 1938) ผู้ที่มีทฤษฎีใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนามากอีกคนหนึ่ง (ภาวะค้นหา : ภาวะค้นหา และวิภาวะค้นหา) จิตแพทย์ชาวออสเตรีย เชื้อสายยิว เกิดเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2399 ในจักรวรรดิออสเตรียซึ่งปัจจุบัน คือ สาธารณรัฐเช็ก และเสียชีวิตวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2482 รวมอายุ 83 ปี สำเร็จการศึกษาวิทยาศาสตร์บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยเวียนนา และเนื่องจากรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว เขาจึงได้ไปศึกษาต่อทางด้านกายวิภาคที่เน้นเรื่องระบบประสาท และเริ่มต้นการทำงานทางด้านคลินิกโรค (Medical Clinic) ด้วยการช่วยเหลือคนไข้ที่มีอาการทางโรคประสาท หรือโรคจิตให้คลายจากอาการเจ็บป่วยให้สามารถหาย และมีชีวิตอยู่

อย่างปกติมากกว่าที่จะพยายามค้นคว้าทฤษฎีที่เกี่ยวกับคนปกติโดยทั่วไปหลังจากนั้น ก็ได้ศึกษาเรื่องของกลไกทางจิตที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ (Psychological Mechanism of Behavior) ต่อมาได้นำวิธีการสะกดจิต (Hypnosis) มาใช้กับคนไข้ ซึ่งพบว่าทั้ง ๆ ที่ผู้บำบัดได้รับทราบเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา และอุปสรรคของคนไข้มากมาย แต่ก็ยังไม่สามารถช่วยเหลือผู้ป่วยได้มากนัก (Freud) จึงเปลี่ยนมาใช้วิธีการของจิตวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์ด้วยวิธีการที่เรียกว่า การคิดอย่างอิสระ (Free Association) โดยวิธีการให้คนไข่นอนเก้าอี้นอน (Couch) แล้วให้เล่าถึงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นการให้บุคคลระบายความในใจ ช่วยในการผ่อนคลายความคับข้องใจต่าง ๆ (Frustration) และความวิตกกังวล (Anxiety) ภายในจิตใจในขณะที่ผู้บำบัดจะได้รับทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของคนไข้ที่จะช่วยให้ผู้บำบัดเข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระดับจิตไร้สำนึกของผู้ป่วย เพื่อจะสามารถวิเคราะห์ (Analyze) และแปลความหมาย (Interpretation) ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเข้าใจถึงสาเหตุของพฤติกรรมที่ผิดปกติทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ และความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญในกระบวนการบำบัด (พิม ชัยณุพงศ์, 2552)

แนวคิดที่สำคัญ Freud เชื่อว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์มีแรงจูงใจมาจากจิตไร้สำนึก ซึ่งมักจะผลัดดันออกมาในรูปความฝัน การพูดพลั้งปาก หรืออาการผิดปกติทางด้านจิตใจในด้านต่าง ๆ เช่น โรคจิต โรคประสาท เป็นต้น เขาเป็นบุคคลแรกที่ได้อธิบายทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพ ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับแรงขับทางสัญชาตญาณ (Instinctual Drive) และแรงขับดังกล่าวเป็นพลังงานที่สามารถเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนที่ได้ อันเป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากความรู้ทางฟิสิกส์ จึงทำให้เชื่อว่าจิตเป็นพลังงานรูปหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงและไม่หยุดนิ่ง (Psycho - Dynamic) สัญชาตญาณดังกล่าว ได้แก่ สัญชาตญาณแห่งการมีชีวิต (Eros or Life) เป็นสัญชาตญาณที่แสดงออกมาในรูปแบบของสัญชาตญาณทางเพศ (Sexual Instinct) แต่ Freud ไม่ได้หมายถึงความต้องการทางเพศตามความเรียกร่องทางด้านสรีระเท่านั้น แต่ยังรวมถึงสัญชาตญาณที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและเป็นสัญชาตญาณที่แสดงให้เห็นถึงความปรารถนา และความต้องการที่จะได้รับความพึงพอใจในรูปแบบต่าง ๆ และสัญชาตญาณในการป้องกันตนเอง อันเป็นสัญชาตญาณที่ทำให้มนุษย์แสวงหาความพึงพอใจให้แก่ตนเองและสัญชาตญาณแห่งความตาย (Thanatos or Death Instinct) ที่แสดงออกมาในรูปแบบของสัญชาตญาณในการทำลาย หรือความก้าวร้าว (Destructive Instinct or Aggressive Instinct) Freud มองธรรมชาติในแง่ลบ (Pessimism) กล่าวคือ มนุษย์ไม่มีเหตุผล (Irrational) ไม่มีการขัดเกลา (Unsocialized) โดยมุ่งที่จะตอบสนองและแสวงหาความพึงพอใจให้กับตนเองเป็นสำคัญ (Self - Gratification)

นอกจากนี้ (Freud) ยังได้อธิบายเพิ่มเติมในเรื่องความหมายของสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ว่า สัญชาตญาณ จะแสดงออกมาในรูปของพลังทางจิตที่เกี่ยวข้องกับพลังขับเคลื่อนที่เรียกว่า พลังลึบิโด (Libido) ที่ทำให้มนุษย์ มีความปรารถนา และความต้องการที่จะได้รับความพึงพอใจในรูปแบบต่าง ๆ ที่สามารถเคลื่อนที่เปลี่ยนรูป และสามารถจะเคลื่อนที่ไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ตามระยะเวลาของพัฒนาการจากขั้นหนึ่ง ไปสู่อีกขั้นหนึ่ง และยังสามารถเคลื่อนที่ไปยังวัตถุ หรือบุคคลนอกตัวเราได้ เช่น หากพลังลึบิโดเคลื่อนไปอยู่ที่แม่ก็จะทำให้เด็กเกิดความรักและความห่วงใยแม่ เป็นต้น

Lahay (2004, pp. 13 - 14) กล่าวว่า Freud เป็นผู้ศึกษาค้นคว้า โดยให้ความสำคัญ ของ “จิตไร้สำนึก” (Unconscious Mind) คือ กระบวนการทางจิตทั้งหมดที่เราไม่รู้ตัว (All Mental Activity of Which We are Unaware) ว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรม กลุ่มนี้จัดเป็น “คลื่นลูกที่หนึ่ง” (The First Force) ที่ก้าวออกมาจากจิตวิทยายุคเดิม และศึกษาการรักษาโรคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโรคประสาท วิธีการรักษาผู้ป่วยที่ (Freud) นิยมใช้ คือ การวิเคราะห์ทางจิต โดยใช้เทคนิคที่เรียกว่า การพูดระบาย ความคิดอย่างอิสระ (Free Association) เป็นเทคนิคที่ขอให้ผู้ป่วยพูดทุกอย่างทันทีที่มีอะไรผ่านเข้ามา ในสมอง โดยนอนในท่าที่สบายบนโซฟา โดย Freud จะจดสิ่งที่คนไข้เล่าออกมา

Freud ได้แบ่ง จิตของมนุษย์ออกเป็น 3 ระดับ (Lahay, 2004, p. 13) สรุปได้ดังนี้

1. จิตไร้สำนึก (Unconscious Mind) เป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะพฤติกรรมบางอย่างที่บุคคลแสดงออกไปโดยไม่รู้ตัวที่เกิดมาจากพลังของจิตไร้สำนึก ซึ่งทำหน้าที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงออกไปตามหลักแห่งความพึงพอใจของตน และการทำงานของจิตไร้สำนึกเกิดจากความปรารถนา หรือความต้องการของบุคคลที่เกิดขึ้นในวัยเด็กที่ไม่ได้รับการยอมรับ เช่น การถูกห้าม หรือถูกลงโทษ จะถูกเก็บกดไว้ในจิตส่วนนี้ ซึ่งเป็นกระบวนการปรับตัวเมื่อเกิดความขัดแย้งทางจิตที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกมาโดยไม่รู้ตัว เช่น การพูดพลั้งปาก ความฝัน เป็นต้น นอกจากนี้ สิ่งที่ถูกเก็บกดไว้ในจิตไร้สำนึกอาจมีอิทธิพลต่อการทำงานของร่างกาย ทำให้ร่างกายไม่ปฏิบัติหน้าที่ไปตามแรงกระตุ้น เช่น เด็กที่ถูกกดความรู้สึกมุ้งร้ายในเรื่องเพศในวัยเด็ก เมื่อเติบโตขึ้นก็อาจหมดความรู้สึกทางเพศได้ ส่วนจิตไร้สำนึกเปรียบเสมือนก้อนน้ำแข็ง ส่วนใหญ่ที่อยู่ใต้ผิวน้ำ โดยมีจิตสำนึก (Conscious Mind) เป็นส่วนของน้ำแข็งที่อยู่เหนือน้ำที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย

2. จิตสำนึก (Conscious Mind) ซึ่งเป็นสถานะที่บุคคลรับรู้ตามประสาทสัมผัสทั้งห้า ที่บุคคลจะมีการรู้ตัวตลอดเวลาว่ากำลังทำอะไรอยู่ คิดอะไรอยู่ คิดอย่างไรเป็นการรับรู้โดยทั่วไปของมนุษย์ ที่ควบคุมการกระทำส่วนใหญ่ให้อยู่ในระดับรู้ตัว (Awareness) และเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาโดยมีเจตนาและมีจุดมุ่งหมายจิตสำนึกเป็นส่วนที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมสอดคล้อง

กับหลักความเป็นจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยหลักแห่งเหตุผล และศีลธรรมที่ตนเองเชื่อถือ เพื่อเป็นแนวทางในการแสดงพฤติกรรม

3. จิตก่อนสำนึก (Preconscious Mind) เป็นส่วนของประสบการณ์ที่สะสมไว้แต่มีลักษณะเลื่อนกลาง เมื่อถูกสภาวะ หรือสิ่งกระตุ้นที่เหมาะสม หรือเมื่อบุคคลต้องการนำกลับมาใช้ใหม่ ก็สามารถระลึกได้และสามารถนำกลับมาใช้ในระดับจิตสำนึกได้ และเป็นส่วนที่อยู่ใกล้ชิดกับจิตรู้สำนึกมากกว่าจิตไร้สำนึก

จะเห็นได้ว่า การทำงานของจิตทั้ง 3 ระดับ จะมาจากทั้งส่วนของจิตไร้สำนึกที่มีพฤติกรรมส่วนใหญ่เป็นไปตามกระบวนการขั้นปฐมภูมิ (Primary Process) เป็นไปตามแรงขับสัญชาตญาณ (Instinctual Drives) และเมื่อมีการรับรู้กว้างไกลมากขึ้นจากตนเองไปยังบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมพลังในส่วนของจิตก่อนสำนึกและจิตสำนึก จะพัฒนาขึ้นเป็นกระบวนการขั้นทุติยภูมิ (Secondary Process)

Lahey (2004, p. 467) อธิบายว่า พลังส่วนนี้ที่สำคัญส่วนหนึ่ง ได้แก่ พลังทางเพศ Freud ยังได้แสดงความเห็นเรื่องพลังจิต (Psychic Energy) ว่ามี 3 ส่วน ได้แก่ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และซูเปอร์อีโก้ (Super Ego) ซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้ เป็นแรงขับให้กระทำการต่าง ๆ ตามพลังนั้น ๆ แสดงการทำงานของจิตดังแสดงในภาพก้อนน้ำแข็ง (Iceberg) เปรียบกับโครงสร้างบุคลิกภาพของ Freud (Freud's Model of Personality Structure) มีรายละเอียด ดังนี้

1. Id จะเป็นต้นกำเนิดของบุคลิกภาพ และเป็นส่วนที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด Id ประกอบด้วย แรงขับทางสัญชาตญาณ (Instinct) ที่กระตุ้นให้มนุษย์ตอบสนองความต้องการ ความสุข ความพอใจในขณะเดียวกันก็จะทำหน้าที่ลดความเครียดที่เกิดขึ้นการทำงานของ Id จึงเป็นไปตามหลักความพอใจ (Pleasure Principle) ที่ไม่คำนึงถึงความเหมาะสมตามความเป็นจริง จะเป็นไปในลักษณะของการใช้ความคิดในขั้นปฐมภูมิ (Primary Process of Thinking) เช่น เด็กหิวก็จะร้องไห้ทันที เพื่อตอบสนองความต้องการของเขา และส่วนใหญ่อยู่นี้นี้นในจิตไร้สำนึก

2. Ego จะเป็นส่วนของบุคลิกภาพที่ทำหน้าที่ประสานอิด และซูเปอร์ (Ego) ให้แสดงบุคลิกภาพออกมาเพื่อให้เหมาะสมกับความเป็นจริง และขอบเขตที่สังคมกำหนดเป็นส่วนที่ทารกเริ่มรู้จักตนเองว่า ฉันเป็นใคร (Ego) ขึ้นอยู่กับหลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principle) ที่มีลักษณะของการใช้ความคิดในขั้นทุติยภูมิ (Secondary Process of Thinking) ซึ่งมีการใช้เหตุผลมีการใช้สติปัญญา และการรับรู้ที่เหมาะสม และ (Ego) เป็นส่วนที่อยู่ในระดับจิตสำนึกเป็นส่วนใหญ่

3. Super Ego นั้นเป็นส่วนที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยาบรรทัดฐานของสังคม ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ผลักดันให้บุคคลประเมินพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนธรรม จริยธรรมที่พัฒนามาจากการอบรมเลี้ยงดู โดยเด็กจะรับเอาค่านิยมบรรทัดฐานทางศีลธรรมจรรยา และอุดมคติที่พ่อแม่สอนเข้ามาไว้ในตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะเวลาที่เด็กมีอายุประมาณ 3 - 5 ขวบ (ระยะ Oedipus Complex) และเด็กจะพัฒนาความรู้สึกเหล่านี้ไปตามวัย โดยมีสภาพแวดล้อมทางบุคคลเป็นองค์ประกอบสำคัญการทำงานของ (Super Ego) จะขึ้นอยู่กับหลักแห่งจริยธรรม (Moral Principle) ที่ห้ามควบคุมและจัดการไม่ให้ (Id) ได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงความผิดชอบชั่วดี โดยมี (Ego) เป็นตัวกลางที่ประสานการทำงานของแรงผลักดันจาก (Id) และ (Superego) โดยทั่วไปแล้ว (Superego) จะเป็นเรื่องของการมีมโนธรรม (Conscience) ที่พัฒนามาจากการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ หรือผู้อบรมเลี้ยงดู ซึ่งเป็นค่านิยมที่พ่อแม่ถ่ายทอดให้ลูกว่าสิ่งใดสมควรประพฤติปฏิบัติ หรือไม่อย่างไร ส่วนนี้จะทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกผิด (Guilt Feeling) ที่จะติดตามรบกวนจิตใจของบุคคลเมื่อกระทำสิ่งใดที่ขัดต่อมโนธรรมของตนเองและส่วนที่ เรียกว่า อุดมคติแห่งตน (Ego - Ideal) ที่พัฒนามาจากการเอาแบบอย่าง (Identification) จากบุคคลที่เคารพรักเช่น พ่อแม่ ผู้อบรมเลี้ยงดู และคนใกล้ชิด ทำให้เด็กรับรู้ว่าการทำอะไรสมควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อจะได้รับการยอมรับและความชื่นชมยกย่องซึ่งทำให้เกิดความอึดเอิบใจ เมื่อได้ทำตามอุดมคติของตนบางส่วนของ (Super Ego) จะอยู่ในระดับจิตสำนึกและบางส่วนจะอยู่ในระดับจิตไร้สำนึก

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Freud) เป็นการอธิบายกลไกการเกิดปัญหาทางจิตใจว่า เกิดจากความไม่สมดุลในการทำหน้าที่ของจิตทั้งสามส่วนนี้ เช่นบางครั้ง (Super Ego) มีมากเกินไปมนุษย์ก็จะเกิดการเก็บกด โดย Freud เสนอว่าให้สนองค้นหาเสียบ้างเป็นการระบายความเก็บกดเป็นทฤษฎีตามวิถีของปुरुชน คือปล่อยใจให้ (EGO) สนองค้นหาแล้วปล่อยใจให้ (Super Ego) ทำงานเพื่อข่ม (Ego) ให้ตายอีกทีหนึ่ง โดยเมื่อเปรียบเทียบในพุทธจริยศาสตร์กับจิตวิทยาของ (Freud) แล้ว พุทธจริยศาสตร์จะชี้ให้เห็นปัญหาทางจิตใจของมนุษย์เกิดจาก Id หรือค้นหา ส่วน (Ego) เป็นผลที่เกิดตามมาจากค้นหาอีกทีหนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้ายังสนองค้นหาเท่าไร (Ego) ก็ยิ่งเจริญเติบโตก็ยิ่งทุกข์เพราะสนองไม่ทันตามความต้องการ แต่ถ้าโครงสร้างจิตใจ 3 ระบบนี้มีการทำงานสัมพันธ์กันดีการแสดงออก หรือบุคลิกภาพก็จะเหมาะสมกับตน แต่ถ้าทั้ง 3 ระบบทำหน้าที่ขัดแย้งกับบุคคลก็จะมีพฤติกรรม หรือบุคลิกภาพที่ไม่ราบรื่น มีความผิดปกติหรือไม่เหมาะสมในพฤติกรรมที่แสดงออกมา

2.3.5.2 ทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญา และจริยธรรมของ (Piaget)

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ (Piaget) เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึง พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ว่าขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ คือ พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั่นเอง ซึ่ง (Piaget) ได้แบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ 4 ขั้น คือ (นวลลออ แสงสุข, 2544, น. 27)

1. ขั้นรับรู้ประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (Sensorimotor Operation) เป็นระยะตั้งแต่แรกเกิด - 2 ปี เด็กจะรับรู้ประสาทสัมผัสอย่างง่าย ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาการทางสติปัญญา และความนึกคิด เด็กจะมีโครงสร้างทางความคิดจากสิ่งที่พบเห็น และสิ่งที่สัมผัส

2. ขั้นความคิดก่อนปฏิบัติการ (Pre - Operational Thinking) ช่วงอายุ 2 - 7 ปี เด็กเริ่มใช้ภาพแทนวัตถุและเหตุการณ์ สามารถเลียนแบบคนอื่นได้อย่างรวดเร็ว สามารถใช้ภาษาติดต่อทางสังคมได้อย่างกว้างขวางและเริ่มพัฒนาความคิดเชิงตรรกศาสตร์ความคิดส่วนใหญ่ต้องเกิดจากความรูสึกจากประสาทสัมผัส

3. ขั้นปฏิบัติการด้วยรูปธรรม (Concrete Operational Thinking) ช่วงอายุ 7 - 11 ปี เด็กจะมีความคิดเชิงตรรกศาสตร์ในสิ่งที่มองเห็นและจับต้องได้และค้นหาความจริงเกี่ยวกับวัตถุและสิ่งแวดลอมเป็นแบบแผน

4. ขั้นปฏิบัติการด้วยนามธรรม (Formal Propositional Thinking or Formal Operational Thinking) ช่วงอายุ 11 - 15 ปี พัฒนาการทางสติปัญญาและความคิดของเด็กเป็นขั้นสูงสุดสามารถคิดหาเหตุผลนอกเหนือข้อมูลที่มีอยู่ได้สามารถแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ซึ่ง (Piaget) พบว่า การตัดสินใจทางจริยธรรมจะเป็นไปตามลำดับขั้นต่อเนื่องกัน (Piaget) ได้แบ่งระดับพัฒนาการทางจริยธรรมออกเป็น 3 ระดับ คือ

4.1 ขั้นก่อนจริยธรรมอายุแรกเกิด - 2 ขวบ เป็นขั้นที่ยึดถือตนเองเป็นส่วนใหญ่เอาแต่ใจตนเองไม่เข้าใจ และไม่รับรู้สภาพแวดล้อมและกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งสิ้นการประพฤติปฏิบัติการกระทำอย่างอิสระ เพื่อสนองความต้องการทางร่างกายของตนเอง

4.2 ขั้นฝีกคำสั่ง หรือความจริงที่เป็นได้ชัดว่าอายุ 2 - 11 ปี เริ่มพัฒนาจริยธรรมสามารถเข้าใจบทบาทของตนเองประพฤติโดยยึดคำสั่งเป็นเกณฑ์เป็นระยะว่านอนสอนง่ายเชื่อฟังอยู่ในโอวาทไม่เข้าใจเหตุผลในทางนามธรรมยึดปริมาณทางกายภาพที่เห็น ได้ชัดเช่นขนาดของความเสียหายที่เกิดจากการกระทำเป็นระยะที่สามารถปลูกฝังจริยธรรมได้ง่าย

4.3 ขั้นยึดหลักแห่งตนเริ่มอายุ 12 ปีขึ้นไป การพัฒนาพฤติกรรมในวัยนี้เป็นระยะค่อนข้างยาก เพราะเด็กจะใช้สติปัญญาเหตุผลเป็นระยะแสวงหาค่านิยมของตนเอง เพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตเมื่อเป็นผู้ใหญ่เด็กจะใช้สติปัญญาในการตัดสินใจริชธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

4.3.1 หลักการจัดการศึกษา / การสอน ตามทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ (Piaget) นั้น ประกอบด้วย

4.3.1.1 ในการพัฒนาเด็ก ควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กและจัดประสบการณ์ให้เด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการนั้นไม่ควรบังคับให้เด็กเรียนในสิ่งที่ยังไม่พร้อม หรือยากเกินพัฒนาการตามวัยของตน เพราะจะก่อให้เกิดเจตคติที่ไม่ดีได้

1) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัยของตนสามารถช่วยให้เด็กพัฒนาไปสู่พัฒนาการขั้นสูงได้

2) เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการแตกต่างกัน ถึงแม้อายุจะเท่ากันแต่พัฒนาการอาจไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงไม่ควรเปรียบเทียบเด็ก ควรให้เด็กมีอิสระที่จะเรียนรู้และพัฒนาความสามารถของเขาไปตามระดับพัฒนาการของเขา

3) ในการสอนควรใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมเพื่อช่วยให้เด็กเข้าใจลักษณะต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แม้ในพัฒนาการช่วงความคิดแบบรูปธรรมเด็กจะสามารถสร้างภาพในใจได้ แต่การสอนที่ใช้อุปกรณ์ที่เป็นรูปธรรมจะช่วยให้เด็กเข้าใจแจ่มชัดขึ้น

4.3.1.2 การให้ความสนใจ และสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิดจะช่วยให้ทราบลักษณะเฉพาะตัวของเด็ก

4.3.1.3 ในการสอนเด็กเล็ก ๆ เด็กจะรับรู้ส่วนรวม (Whole) ได้ดีกว่าส่วนย่อย (Part) ดังนั้น ครู จึงควรสอนภาพรวมก่อนแล้วจึงแยกสอนที่ละส่วน

4.3.1.4 ในการสอนสิ่งใดให้กับเด็ก ควรเริ่มจากสิ่งที่เด็กคุ้นเคย หรือมีประสบการณ์มาก่อน แล้วจึงเสนอสิ่งใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเก่า การกระทำเช่นนี้ช่วยให้กระบวนการซึมซับ และการจัดระบบความรู้ของเด็กเป็นไปอย่างดี

4.3.1.5 การเปิดโอกาสให้เด็กได้รับประสบการณ์ และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมาก ๆ ช่วยให้เด็กดูดซึมข้อมูลเข้าสู่โครงสร้างทางสติปัญญาของเด็กอันเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็ก

สรุปได้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมตามทฤษฎีของ (Piaget) นั้น การมีพัฒนาการขึ้นอยู่กับความฉลาดในการรับรู้กฎเกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ กล่าวคือ พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ การพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคล โดยจะเริ่มจากยึดถือตนเองยึดคำสั่งและแสวงหาคำนิยามของตนเองเพื่อนำไปสู่การดำเนินชีวิตด้วยการใช้สติปัญญาในการตัดสินจริยธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเป็นลำดับขั้นต่อไป

2.3.5.3 ทฤษฎีพัฒนาทางสติปัญญาและจริยธรรมของ (Kohlberg)

Lorence Kohlberg (2000, pp. 159 - 161) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันได้ทำการศึกษา ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ (Piaget) ทำให้ พบว่า พัฒนาการทางจริยธรรมสามารถแบ่งออก ได้เป็น 3 ระดับ 6 ขั้น และมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ดังนี้

ระดับที่ 1 ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (Pre - Conventional Level) เด็กในระดับนี้ จะตัดสินใจเลือกกระทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่นในระดับนี้บุคคลจะขึ้นอยู่กับผู้มีอำนาจเหนือตน ระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 2 - 10 ขวบ แบ่งได้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 ขั้นหลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กจะปฏิบัติตามผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าตน เพราะกลัวการถูกลงโทษ เช่น ไม่กล้าหนีเรียนเพราะกลัวครูตัดคะแนน เป็นต้น (พบในเด็กอายุ 2 - 7 ขวบ)

ขั้นที่ 2 ขั้นหลักการแสวงหารางวัล (The Instrumental Relativist Orientation) เด็กจะทำตามกฎเกณฑ์เพราะเห็นว่าเป็นเครื่องมือที่ทำให้ได้สิ่งที่ต้องการ โดยมุ่งการตอบแทนทางกาย และวัตถุมากกว่าในเรื่องของนามธรรม (พบในเด็กอายุ 7 -10 ขวบ)

ระดับที่ 2 ระดับตามกฎเกณฑ์ (Conventional Level) เด็กในระดับนี้จะทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่ม เพราะต้องการเป็นที่ยอมรับ จะเลียนแบบหรือคล้ายตามบุคคลในกลุ่ม เพื่อปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของสังคม โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นในขณะนั้นระดับนี้เด็กจะมีอายุประมาณ 10 - 16 ปี แบ่งได้เป็น 2 ขั้น คือ

ขั้นที่ 3 ขั้นใช้หลักการทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (The Enter Personal) เด็กจะกระทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วยและพอใจ เพื่อการเป็นที่ยอมรับของเพื่อน โดยจะกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ 10 - 13 ปี)

ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม (The Law and Order Orientation) ในระดับนี้บุคคลจะเข้าใจในกฎเกณฑ์ บรรทัดฐานของสังคม ถือว่าตนมีหน้าที่ทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของสังคมอย่างเคร่งครัด (พบในเด็กอายุ 13 - 16 ปี)

ระดับที่ 3 ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (Post Conventional Level) ในระดับนี้ บุคคลจะตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบด้วยตนเอง พิจารณาลึกลับต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง หลุดพ้นจากกฎเกณฑ์ของสังคม แบ่งได้เป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 5 ชั้นทำตามคำมั่นสัญญา หรือมีเหตุผลเคารพตนเอง (Social Contract Legalistic Orientation) บุคคลจะเห็นความสำคัญของชนหมู่มาก เคารพตนเอง เคารพมติ ที่มาจากการลงความเห็นมีเหตุผลถือว่ากฎเกณฑ์ต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงได้โดยคำนึงถึงประโยชน์ของ ส่วนร่วมเป็นใหญ่ (พบในผู้ที่มีอายุ 16 ปีขึ้นไป ได้แก่ วัยรุ่นตอนปลาย และผู้ใหญ่) ชั้นที่ 6 ชั้นทำตาม หลักอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle) บุคคลจะสำนึกถึงคุณค่าของความถูกต้อง โดยคำนึงถึงเหตุผลอย่างกว้างขวาง คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และปฏิบัติตามความถูกต้องนั้น อย่างไม่หวั่นไหว มีความละเอียดต่อการทำความชั่วในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมข้างต้นสามารถ สรุปสาระ โดยสังเขปเป็นตาราง ได้ดังนี้

ตารางที่ 2.1

ระดับการใช้เหตุผลตามทฤษฎีพัฒนาทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

ชั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม	ระดับของจริยธรรม
ชั้นที่ 1 ชั้นหลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ 2 - 10 ปี)
ชั้นที่ 2 ชั้นหลักการแสวงหารางวัล	
ชั้นที่ 3 ชั้นใช้หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (อายุ 10 - 16 ปี)
ชั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ของสังคม	
ชั้นที่ 5 ชั้นทำตามคำมั่นสัญญา หรือมีเหตุผลเคารพตนเอง	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ (อายุ 16 ปีขึ้นไป)
ชั้นที่ 6 ชั้นทำตามหลักอุดมคติสากล	

สรุปได้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของ (Kolberg) เป็นลักษณะพัฒนาการ จริยธรรมที่เกิดจากกระบวนการ ไม่ใช่การรับรู้จากการสั่งสอนจากผู้อื่นแต่เป็นการผสมผสานระหว่าง ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นและบทบาทของผู้อื่นรวมถึงกฎเกณฑ์ของกลุ่มต่าง ๆ ด้วยการ พัฒนาทางด้านการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็น ไปตามขั้นลำดับ และจะพัฒนาจากขั้นต่ำแล้วพัฒนา ขึ้นไปสู่ขั้นลำดับต่อไปด้วยประสบการณ์ใหม่ๆทางสังคมทำให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นสูง ขึ้น ไปอีกด้วยตามลำดับ

2.3.5.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

Bandura (1986) นักจิตวิทยาร่วมสมัย (An Contemporary Psychologist) ณ มหาวิทยาลัยแสตนฟอร์ด (Stanford University) Bandura กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเกิดจากพฤติกรรมบุคคลนั้นมีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) อย่างต่อเนื่องระหว่างบุคคลนั้น (Person) และสิ่งแวดล้อม (Environment) ซึ่งทฤษฎีนี้เน้นพฤติกรรมบุคคลเกิดการเรียนรู้โดยการให้ตัวแบบ (Learning Through Modeling) โดยผู้เรียนจะเลียนแบบจากตัวแบบ และการเลียนแบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ การสังเกตการณ์ตอบสนองและปฏิกริยาต่าง ๆ ของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบ ผลการกระทำ คำบอกเล่า และความน่าเชื่อถือของตัวแบบได้ การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยจึงเกิดขึ้นได้ ซึ่งกระบวนการต่าง ๆ ของการเลียนแบบของเด็กประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการดึงดูดความสนใจ (Attention Process) กิจกรรมการเรียนรู้ที่เด็กได้สังเกตตัวแบบ และตัวแบบนั้นดึงดูดให้เด็กสนใจที่จะเลียนแบบ ควรเป็นพฤติกรรมง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน ง่ายต่อการเอาใจใส่ของเด็กที่เกิดการเลียนแบบ และเกิดการเรียนรู้

2. กระบวนการคงไว้ (Retention Process) คือ กระบวนการบันทึกรหัสเป็นความจำการที่เด็กจะต้องมีความแม่นยำในการบันทึกสิ่งที่ได้เห็น หรือได้ยินเก็บเป็นความจำ ทั้งนี้เด็กดึงข้อมูลที่ได้จากตัวแบบออกมาใช้กระทำตามโอกาสที่เหมาะสม เด็กที่มีอายุมากกว่าจะเรียนรู้จากการสังเกตการณ์กระทำที่ฉลาดของบุคคลอื่น ๆ ได้มากกว่า โดยประมวลไว้ในลักษณะของภาพพจน์ (Imagine Coding) และในลักษณะของภาษา (Verbal Coding) และเด็กโตขึ้นนำประสบการณ์และสัญลักษณ์ต่าง ๆ มาเชื่อมโยงและต่อมาจะใช้การเรียนรู้มีเทคนิคที่นำมาช่วยเหลือความจำ คือ การท่องจำ การทบทวน หรือการฝึกหัด และการรวบรวมสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน เหตุการณ์ ซึ่งจะช่วยให้เขาได้เก็บสะสมความรู้ไว้ในระดับซึ่งสามารถนำมาใช้ได้เมื่อต้องการ

3. กระบวนการแสดงออก (Motor Reproduction Process) คือ การแสดงผลการเรียนรู้ด้วยการกระทำ คือ การที่เด็กเกิดผลสำเร็จในการเรียนรู้จากตัวแบบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความแม่นยำ เด็กจะต้องแสดงพฤติกรรมได้จากการเรียนรู้ด้วยการเคลื่อนไหวออกมาเป็นการกระทำออกมาในรูปของการใช้กล้ามเนื้อความรู้สึกร่วมกับการกระทำครั้งแรกไม่สมบูรณ์ ดังนั้น เด็กจำเป็นต้องลองทำหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้ได้ลักษณะพฤติกรรมที่ต้องการแล้วเขาก็จะได้รับทราบผลของการกระทำจากประสบการณ์เหล่านั้น เพื่อนำมาแก้ไขพฤติกรรมที่ยังไม่เข้ารูปเข้ารอยสิ่งนี้จะทำให้เกิดพัฒนาการในการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ เด็กที่มีอายุมากกว่าจะมีกล้ามเนื้อที่แข็งแรงและสามารถควบคุมได้ดีกว่าเด็กที่มีอายุน้อยกว่า

4. กระบวนการจูงใจ (Motivational Process) คือ กระบวนการเสริมแรงให้กับเด็กเพื่อแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบได้ถูกต้อง โดยเด็กเกิดการเรียนรู้จากการเรียนรู้จากการเลียนแบบตัวแบบที่จะมาจากบุคคลที่มีชื่อเสียงมากกว่าบุคคลที่ไม่มีชื่อเสียง จากการเลียนแบบตัวแบบที่มาจากบุคคลที่เป็นเพศเดียวกับเด็กมากกว่าจะเป็นเพศตรงข้ามกัน จากการเลียนแบบตัวแบบที่เป็นรางวัล เช่น เงิน ชื่อเสียง สถานภาพทางเศรษฐกิจสูง จากพฤติกรรมของบุคคลที่ถูกลงโทษมีแนวโน้มที่จะไม่ถูกนำมาเลียนแบบ และจากการที่เด็กได้รับอิทธิพลจากตัวแบบที่มีความคล้ายคลึงกับเด็ก ได้แก่ อายุ หรือสถานภาพทางสังคม

กล่าวโดยสรุปแนวคิดของแบบคูราตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมองว่าการเรียนรู้ของมนุษย์นั้น เกิดจากพฤติกรรมบุคคลนั้นมีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) อย่างต่อเนื่องระหว่างบุคคลนั้น (Person) และสิ่งแวดล้อม (Environment) ซึ่งทฤษฎีนี้เน้นพฤติกรรมบุคคลเกิดการเรียนรู้โดยการให้ตัวแบบ (Learning Through Modeling) โดยผู้เรียนจะเลียนแบบจากตัวแบบและการเลียนแบบนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบ การสังเกตการณ์ตอบสนอง และปฏิกิริยาต่าง ๆ ของตัวแบบ สภาพแวดล้อมของตัวแบบผลการกระทำ คำบอกเล่า และความน่าเชื่อถือของตัวแบบ

2.3.5.5 ทฤษฎีการปรับพฤติกรรม

ชัยพร วิชาวุธ และธีระพร อูวรรณ โธ (2525, น. 30) ได้ให้ความหมายของการปรับพฤติกรรมไว้ว่า การปรับพฤติกรรมเป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ส่วน (Mikulas, 1978, p. 2) ได้ให้ความหมายของการปรับพฤติกรรมไว้ว่า การปรับพฤติกรรมคือ การประยุกต์หลักการพฤติกรรมที่ได้จากการทดลองเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรม ซึ่งก็คล้าย ๆ กับความหมายที่ Kalish (1981, อ้างถึงใน สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2526, น. 323) ให้ไว้ว่า การปรับพฤติกรรมหมายถึง การนำเอาหลักพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

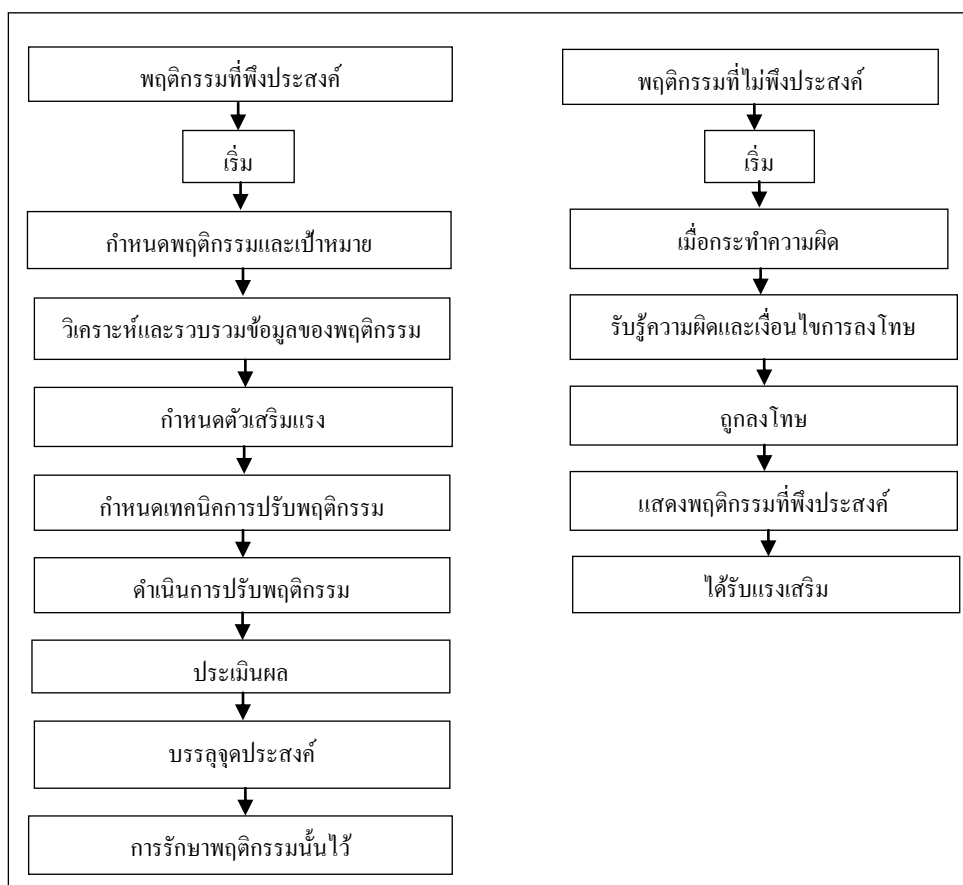
นักปรับพฤติกรรมมีความเชื่อพื้นฐาน 2 ประการ (ประเทือง ภูมิภักทราคม, 2535, น. 11) คือ

1. พฤติกรรมปกติกับพฤติกรรมปกติ พัฒนามาจากหลักการเดียวกัน คือ จากหลักการเรียนรู้ แต่ทั้งนี้ต้องไม่รวมถึงพฤติกรรมที่เกิดจากความผิดปกติของร่างกายและระบบประสาท

2. พฤติกรรมสามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้โดยหลักการเรียนรู้เช่นเดียวกัน Skinner (1953) ทฤษฎีนี้ ประยุกต์มาจากทฤษฎีการวางเงื่อนไขไขกรรมวิภาค (Operant Conditioning) ที่อธิบายการเรียนรู้ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองได้โดยอาศัยหลักการปรับพฤติกรรม ซึ่งจะเจาะจงเฉพาะกระบวนการเรียนรู้แบบการกระทำอันเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลกรรมที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกจะมีผลในการกำหนดถึงการแสดงพฤติกรรมนั้น

ในอนาคต (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2526, น. 14 - 21) วิธีการของทฤษฎีนี้ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อที่ว่า พฤติกรรมของคนเราถูกควบคุมโดยเงื่อนไขการเสริมแรงและเงื่อนไขการลงโทษวิธีปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตามแนวคิดนี้ หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำ พฤติกรรมนั้น ได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้องจัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำ พฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริมซึ่งกระบวนการเสริมแรงและการลงโทษ

อนึ่ง คำว่า “การปรับพฤติกรรม” (Behavior Modification) และคำว่า “พฤติกรรม บำบัด” (Behavior Therapy) เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน แต่ก็มีผู้พยายามที่จะจำแนกความแตกต่าง ระหว่างคำทั้ง 2 คำนี้ โดยแยกความแตกต่างว่า “การปรับพฤติกรรม” หมายถึง การประยุกต์ของ กระบวนการของทฤษฎีการวางเงื่อนไขผลกรรม (Operant Conditioning) ในขณะที่ “พฤติกรรมบำบัด” หมายถึง การประยุกต์ใช้วิธีการของทฤษฎีการวางเงื่อนไขสิ่งเร้า (Classical Conditioning) (Leary and Wilson, 1987, p. 1) ส่วน (Mikulas, 1978, p. 2) กล่าวถึง การจำแนกคำทั้งสองนี้ไว้ว่า การปรับพฤติกรรม ถ้ากระทำในวงการของนักจิตวิทยาคลินิก (Clinical Setting) จะใช้คำว่า พฤติกรรมบำบัดอย่างไรก็ตามการใช้คำทั้งสองคำนี้นักจิตวิทยาจำนวนไม่น้อยหาได้ใช้แตกต่างกันอย่างคงเส้นคงวาไม่ ยังคงใช้ แทนกันและใช้ในความหมายเดียวกัน และในตำราเล่มนี้ก็จะใช้คำว่า “การปรับพฤติกรรม” และ “พฤติกรรมบำบัด” ในความหมายเดียวกัน โดยจะใช้คำว่า “การปรับพฤติกรรม” โดยตลอด ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 ตัวอย่างการวางแผนประกอบการทำงานพันธกิจ. ปรับปรุงจาก กระบวนการเสริมแรงและการลงโทษ (น. 14 - 21), โดย สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2560. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

Mikulas (1978, pp. 9 - 12) ได้กล่าวถึง คุณสมบัติของการปรับพฤติกรรมไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การปรับพฤติกรรมไม่เน้นอดีต (Ahistorical) หมายความว่า การปรับพฤติกรรมไม่สนใจมากนักว่า บุคคลมาจากไหน และปัญหาเกิดมาอย่างไรในอดีตแต่จะให้ความสนใจพฤติกรรมของบุคคลที่นี้ และขณะนี้ (Here and Now) เป็นสำคัญ คือ สนใจว่าปัจจัยใดในขณะนั้นก่อให้เกิดและคงไว้ซึ่งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในปัจจุบัน แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า จะไม่สนใจข้อมูลในอดีตอย่างสิ้นเชิงเสียเลย ข้อมูลในอดีตจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับพฤติกรรมในกรณีที่ข้อมูลนั้นเป็นสิ่งที่ช่วยให้นักปรับพฤติกรรมทราบปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรม

2. การปรับพฤติกรรมหลักเกี่ยวกับการใช้การตีตรา หลักเกี่ยวกับการจัดประเภทบุคคล และการใช้คำบางคำ เช่น “อปกติ” ทั้งนี้เพราะการตีตรา และการจัดประเภทบุคคล อาจจะมีประโยชน์ในเชิงการบริหารและการสื่อสาร และอาจช่วยแนะว่าตัวแปรใดที่ควรพิจารณาในระหว่างการประเมินพฤติกรรม แต่การ ตีตราและการจัดประเภทบุคคลไม่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์พฤติกรรมมากนัก ตรงกันข้ามการตีตราบุคคลอาจจะเป็นการทำลายบุคคล (คนที่ถูกตีตราว่าเป็นคนอย่างไร อาจจะทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเช่นนั้นก็ได้ เช่น คนที่ถูกตีตราว่าเป็นคนเกียจคร้านแล้ว พฤติกรรมของเขาอาจเปลี่ยนแปลงไปในทางเกียจคร้านมากยิ่งขึ้นก็ได้) นอกจากนี้การตีตราหรือการจัดประเภทบุคคล อาจจะทำให้นักปรับพฤติกรรมมองข้ามพฤติกรรมที่เป็นแบบฉบับของบุคคล นั้นคำว่า “อปกติ” “เบี่ยงเบน” และคำว่า “ความเจ็บป่วยทางจิต” คำเหล่านี้ เป็นภาวะสันนิษฐาน (Construct) ซึ่งบุคคลในแต่ละวัฒนธรรมให้นิยามไม่ตรงกัน พฤติกรรมอย่างหนึ่งอาจถือว่าเป็นพฤติกรรมอปกติในสังคมหนึ่ง แต่อาจเป็นพฤติกรรมปกติในอีกสังคมหนึ่งก็ได้ เช่น เด็กพูดโต้แย้งผู้ใหญ่ในสังคมตะวันตกถือว่าเป็นพฤติกรรมปกติ เป็นการกล้าแสดงออก แต่ในสังคมไทยส่วนใหญ่ยังไม่ยอมรับอาจถือว่าเป็นพฤติกรรมที่ขาดสัมมาคารวะเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติ

3. การปรับพฤติกรรมเป็นเรื่องเข้าใจได้ (Sensible) หมายความว่า ในการปรับพฤติกรรมบางโปรแกรม สามารถอธิบายให้ผู้รับการปรับพฤติกรรม ครู ผู้ปกครอง ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องเข้าใจได้ โดยที่พวกเขาเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องรู้รูปแบบเชิงทฤษฎีและคำนิยามเฉพาะใด ๆ ก็ได้ (เพราะการปรับพฤติกรรม เป็นกระบวนการที่มีความชัดเจนสามารถเข้าใจได้ง่าย) การให้เหตุผลและทำความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้องได้ จะทำให้ได้รับความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้องเหล่านั้นเป็นอย่างดีในการดำเนินการปรับพฤติกรรม

4. ความสัมพันธ์ระหว่างนักปรับพฤติกรรมกับผู้รับการปรับพฤติกรรม ไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว (One - to - One Relationship) นั้นหมายความว่า ในการปรับ พฤติกรรมนั้น ไม่ใช่เฉพาะนักปรับพฤติกรรมเพียงคนเดียวเท่านั้นที่สามารถปรับพฤติกรรมของบุคคลได้ และการปรับพฤติกรรมก็ไม่จำกัดว่าจะต้องดำเนินการปรับพฤติกรรมของผู้รับการปรับพฤติกรรมเป็นรายบุคคลในการปรับพฤติกรรมสามารถฝึกครู ฝึกผู้ปกครองหรือผู้เกี่ยวข้องอื่นใดให้สามารถใช้เทคนิคการปรับพฤติกรรมได้ และการปรับพฤติกรรมบางอย่างก็สามารถกระทำกับบุคคลเป็นกลุ่มพร้อมกันได้

5. ในการปรับพฤติกรรมสามารถฝึกบุคคลให้ปรับพฤติกรรมของตนเองได้ เทคนิคที่ใช้ส่วนใหญ่ ได้แก่ เทคนิคการควบคุมตนเอง (Self - Control) ซึ่งเป็นวิธีการปรับพฤติกรรมที่ฝึกให้บุคคลปรับพฤติกรรมของตนเองด้วยตนเอง เทคนิคการควบคุมตนเองเป็นเทคนิคที่ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย แต่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเป็นอย่างมาก บุคคลสามารถเรียนรู้

ทักษะการควบคุมตนเองจากแหล่งต่าง ๆ ได้ เช่น จากนิยายสารและจากตำรา จากคลินิก จากโทรทัศน์ หรือจากการให้คำปรึกษาและการฝึก เป็นต้น

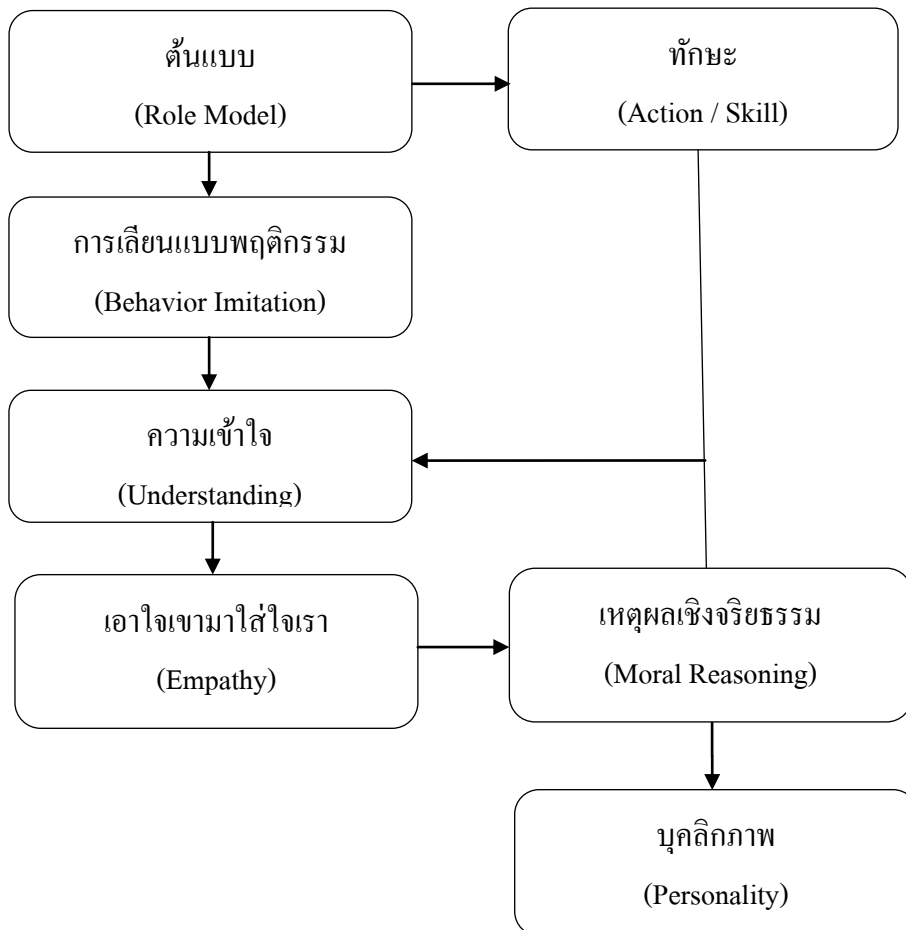
สรุปได้ว่า การปรับพฤติกรรมตามวิธีการของทฤษฎีนี้ คือ การปรับพฤติกรรม ตั้งอยู่บนรากฐานความเชื่อที่ว่าพฤติกรรมของคนเราถูกควบคุม โดยเงื่อนไขการเสริมแรง และเงื่อนไข การลงโทษวิธีปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดนี้หากต้องการปลูกฝังพฤติกรรมใดก็ต้องจัด เงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นได้รับแรงเสริม และหากต้องการลดพฤติกรรมใดก็ต้อง จัดเงื่อนไขเพื่อให้ผู้กระทำพฤติกรรมนั้นไม่ได้รับแรงเสริมซึ่งกระบวนการเสริมแรงและการลงโทษ เพราะการปรับพฤติกรรมเป็นการประยุกต์หลักการเรียนรู้ เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล ด้วยการนำเอาหลักพฤติกรรมมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยเน้น ที่พฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ หรือวัดได้เป็นสำคัญ

2.3.5.6 ทฤษฎีเซลล์กระจกเงา (Mirror Neuron Theory)

สถาบันแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว (2552, น. 35) ได้อธิบายถึง ทฤษฎีเซลล์กระจก ไว้ว่า ทฤษฎีเซลล์กระจกเงา เป็นการค้นพบของ Vittorio Gallese, Leonardo Fogassi and Giacomo Rizzolatti ซึ่งเป็นนักวิทยาศาสตร์ในประเทศอิตาลี ได้อธิบายว่า เซลล์กระจกเงาเป็นเซลล์ชนิดหนึ่งของมนุษย์ ที่คอยทำหน้าที่ในการเลียนแบบพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของผู้อื่นมา เป็นพฤติกรรมของตนเอง หมายความว่า พฤติกรรมของเด็ก เยาวชน มีผลมาจากเซลล์กระจกเงาที่เด็ก ได้เลียนแบบมาจากพฤติกรรมของบุคคลใกล้ชิด หรือแม้กระทั่งบุคคลต่าง ๆ ที่เด็กได้พบเห็น ถึงแม้ว่า เด็กจะไม่ได้เลียนแบบในทันทีที่เห็น แต่สมองของเด็กจะเก็บภาพการกระทำเหล่านั้นไว้ และพร้อม ที่จะเลียนแบบเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ใกล้เคียงกัน ข้อค้นพบจากทฤษฎีเซลล์กระจกเงาชี้ชัดว่า การสอนที่ดีที่สุด คือ การประพฤติเป็นแบบอย่างให้เห็นของผู้สอน หรือผู้ที่เล็งดู ดังนั้นการเลียนแบบ จากพฤติกรรมที่ถูกต้องของต้นแบบรวมกับการพัฒนาทางด้านจิตใจในการเข้าใจผู้อื่นทำให้เด็กค่อย ๆ มีความเข้าใจและพัฒนาเหตุผลในเชิงจริยธรรมท้ายที่สุดเด็กก็จะมีบุคลิกภาพที่ถูกต้องตามความหมาย ของคำว่า “คนดี” ในสังคมทฤษฎีเซลล์กระจกเงาและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมสามารถแสดง ได้ดังภาพที่ 2.2

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเซลล์กระจกเงาได้อธิบายถึงเซลล์ชนิดหนึ่งของมนุษย์ ที่คอยทำหน้าที่ในการเลียนแบบพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของผู้อื่นมาเป็นพฤติกรรมของตนเองพฤติกรรม ของเด็ก และเยาวชน มีผลมาจากเซลล์กระจกเงาที่เด็กได้เลียนแบบมาจากพฤติกรรมของบุคคลใกล้ชิด หรือแม้กระทั่งบุคคลต่าง ๆ ที่เด็กและเยาวชนได้พบเห็น ซึ่งให้เห็นว่า การที่จะปลูกฝัง หรือพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนั้น จะต้องเริ่มตั้งแต่การเป็นต้นแบบให้เด็กก่อน โดยการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ

ให้เห็น และเพื่อให้เกิดความประทับใจมีความรู้สึกร่วมจนมีผลต่อพฤติกรรม และกลายเป็นบุคลิกภาพ
ในอนาคต

ภาพที่ 2.2 ตัวอย่างการวางภาพประกอบการทำบทนิพนธ์. แสดงความเชื่อมโยงของทฤษฎีเซลล์กระจกเงาจากสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว (น. 35), โดย สถาบันแห่งชาติ เพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว, 2552. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ เครือข่าย และครอบครัว.

2.3.5.7 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม (Three Moral Theory)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, น. 187 - 199) ได้นำเสนอทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรม ไว้คือ ทฤษฎีต้นไม้ ได้อธิบายไว้ว่า ลักษณะพื้นฐานและองค์ประกอบทางจิตใจซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนา เพื่อส่งเสริมให้บุคคลเป็นทั้งคนดีและคนเก่งได้ทำการศึกษาถึงสาเหตุพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งรวมถึงสาเหตุของพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนไทยทั้งเด็กและผู้ใหญ่ อายุตั้งแต่ 6 - 60 ปี ว่าพฤติกรรมเหล่านั้น มีสาเหตุทางจิตใจอะไรและนำมาประยุกต์เป็นทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมสำหรับคนไทยโดยแบ่งต้นไม้จริยธรรม ออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

3. ส่วนของราก แสดงถึงพฤติกรรมการทำงาน ประกอบอาชีพอย่างขยัน
ขันแข็งประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ด้าน คือ

3.1 สติปัญญา คือ ความเฉลียวฉลาด มีความรู้ ความคิดที่เหมาะสม
กับอายุ

3.2 ประสบการณ์ทางสังคม คือ การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราได้รับ
ประสบการณ์ทางสังคมอย่างเหมาะสมกับอายุ

3.3 สุขภาพจิต คือ การมีความสุขในการทำงาน มีอารมณ์ที่มั่นคง
สรุปได้ว่า ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมได้อธิบายถึงลักษณะพื้นฐาน และองค์ประกอบ
ทางจิตใจ ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมที่พึงปรารถนาเมื่อบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจทั้ง 3 ด้าน ที่เปรียบเสมือน
ต้นไม้ คือ ส่วนที่เป็นราก และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน รวมถึง
กลุ่มเพื่อน ๆ ผู้นั้นก็พร้อมที่จะพัฒนาลักษณะทางจิตใจที่เป็นส่วนของลำต้น เกิดเป็นพฤติกรรมที่ดี
เป็นคนเก่งในส่วนที่เป็นดอกและผลบนต้นไม้ก็จะมี功名สมบูรณ์ ก็จะส่งให้เป็นผู้ที่ประพฤติ
ปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควรสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.3.5.8 ทฤษฎีทางพุทธศาสนา (Buddhism Theory)

พระพุทธศาสนา เกิดขึ้นและดำรงอยู่มากว่า 2,500 ปี โดยมีพระสมณโคตมเป็นศาสดา
ผู้ประกาศปรัชญาในแนวคิดนี้ โดยเน้นที่หลักสังขธรรมวิธีการสอน การเผยแผ่การสืบทอดหลักธรรม
สู่การปฏิบัติ เน้นคุณธรรมในการใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผล ดังนั้นหลักธรรมที่เป็นหัวใจของ
พระพุทธศาสนา มี 3 ประการ คือ

- 1) ให้ละเว้นจากความชั่วทั้งปวง
- 2) ให้ทำความดี
- 3) ให้ชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์

หลักธรรมที่พระพุทธศาสนานำมาประกาศเป็นคุณธรรมที่สอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งหมด
คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมเกี่ยวโยงกับหลักธรรมข้ออื่น ๆ อันเป็นหลักแนวคิด
ทางจริยศาสตร์ ที่กำหนดข้อประพฤติปฏิบัติทางกาย และทางจิตใจ เริ่มตั้งแต่สิ่งที่เป็นข้อประพฤติ
ปฏิบัติขั้นพื้นฐานทางการกระทำทางกาย เป็นลำดับไปสู่ข้อประพฤติปฏิบัติข้อสูงที่เป็นแนวคิดที่มุ่งสู่
ความบริสุทธิ์ ความหลุดพ้นทางจิตใจ (สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, 2540, น. 180 - 185) ได้นำเสนอหลัก
จริยศาสตร์ของศาสนาพุทธ ไว้ว่า หลักจริยศาสตร์ของศาสนาพุทธมี 3 ชั้น คือ

- 1) จริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วยศีล 5 ธรรม 5 ดังนี้

1.1) เว้นจากการเบียดเบียน ทำร้ายชีวิตสัตว์ หรือมนุษย์ การมีความเมตตา
กรุณาต่อสัตว์ จัดเป็นศีล ในส่วนของการมีความเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกัน จัดเป็นธรรม

1.2) เว้นจากการลักทรัพย์ จัดเป็นศีลในส่วนของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
ประกอบอาชีพที่สุจริตจัดเป็นธรรม

1.3) เว้นจากการประพฤตินอกใจ จัดเป็นศีล ส่วนการสำรวมในกาม
จัดเป็นธรรม

1.4) เว้นจากการพูดเท็จ จัดเป็นศีล การพูดแต่สิ่งที่เป็นจริง สร้างสรรค์
จัดเป็นธรรม

1.5) เว้นจากการดื่มสุรา จัดเป็นศีล การมีสติ สำรวมระวังกาย ใจ และ
วาจาจัดเป็นธรรม

2) จริยศาสตร์ชั้นกลาง ประกอบด้วย กุศลกรรมบถ 10 ดังนี้

2.1) เว้นจากการฆ่า หรือทำร้ายเบียดเบียนชีวิตทั้งมนุษย์ และสัตว์

2.2) เว้นจากการลักทรัพย์

2.3) เว้นจากการประพฤตินอกใจ

2.4) เว้นจากการพูดเท็จ

2.5) เว้นจากการพูดยุยงให้แตกร้าง

2.6) เว้นจากการพูดคำหยาบ

2.7) เว้นจากการพูดเหลวไหล พูดเพื่อเจ้า

2.8) ไม่โลภอยากได้ของผู้อื่นเอามาเป็นของตนเอง

2.9) ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น หรือคิดให้ผู้อื่นถึงความพินาศ

2.10) ไม่มีความเห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม มีความคิดเห็นที่ถูกต้อง

3) จริยศาสตร์ชั้นสูง ประกอบด้วย อริยมรรค คือ ทางอันประเสริฐมี 8 ประการ

ดังนี้

3.1) ความเห็นชอบ หมายถึง มีปัญญาเห็นอริยสัจ 4 ประการ

3.2) ความดำริชอบ หมายถึง ดำริในการออกจากกาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

3.3) การเจรจาชอบ หมายถึง ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้า

3.4) การกระทำชอบ หมายถึง ไม่ฆ่าสัตว์หรือมนุษย์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจ

ผิดในกาม

3.5) การเลี้ยงชีพชอบ หมายถึง การประกอบอาชีพโดยชอบธรรมถูกกฎหมาย

3.6) ความเพียรชอบ หมายถึง การเพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้น เพียรสร้าง
ความดี เพียรรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่

3.7) การตั้งสติชอบ หมายถึง ตั้งสติพิจารณาร่างกาย เวทนา ความรู้สึกสุข - ทุกข์ ให้รู้เท่าทันเห็นความเกิดดับ

3.8) การตั้งใจมั่นชอบ หมายถึง การทำจิตใจให้สงบเป็นสมาธิอย่างแน่วแน่ สรุปได้ว่า ทฤษฎีในทางพุทธศาสนา คือ คำสอนของพระพุทธศาสนาเน้นการสอนแบบ อริยสัจ โดยหลักแห่งเหตุและผลที่อาศัยกันเกิดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นต้นแบบของการพัฒนาการทางจริยธรรม โดยให้ลำดับแห่งจริยธรรมในขั้นต่ำในเบื้องต้น คือ การละกระทำที่หยาบจริยธรรมในขั้นกลาง คือ การประพฤติปฏิบัติที่ดีงามตามหลักพุทธศาสนา และจริยธรรมขั้นสูงที่ละเอียด คือ การชำระจิตใจของตนให้ใสสะอาดจากกิเลสทั้งปวง

2.4 การสังเคราะห์องค์ประกอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

จากศึกษาแนวคิดและทฤษฎีฐานคติของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งประกอบด้วย ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ (Piaget) ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของ (Kohlberg) ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Sigmund Freud) และทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมได้ 5 มิติ โดยเชื่อมโยงกับกระบวนการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ดังนี้

ตารางที่ 2.2

องค์ประกอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

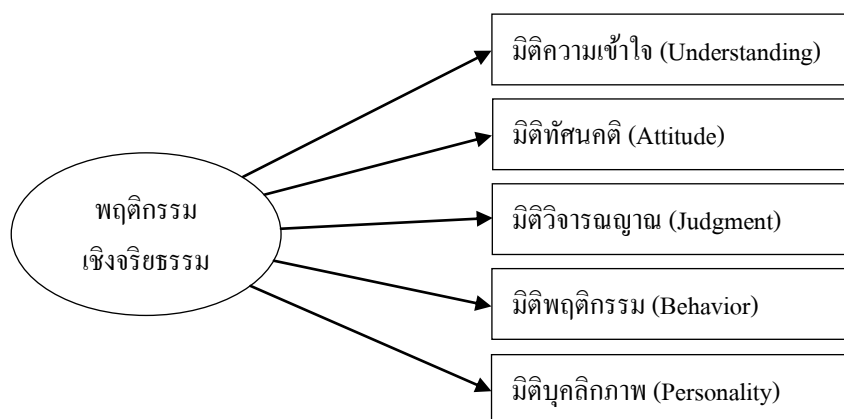
ฐานคติเชิงทฤษฎี	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
การรับรู้ (Perception) เป็นเรื่องของการรับรู้ข้อมูลที่ได้จากการสัมผัสจากประสาทสัมผัสภายใน (หู ตา จมูก ลิ้น กาย ใจ) แล้วเกิดการรับรู้ว่ามีสิ่งใดสัมผัสนั้น คืออะไร หมายถึงอะไร ซึ่งกระบวนการสุดท้ายของการรับรู้ คือ ความรู้ความเข้าใจ (Understanding) ในสิ่งที่บุคคลได้สัมผัสนั้น	มิติความเข้าใจ (Understanding)
ความรู้สึก (Feeling) เป็นเรื่องของความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อจากการได้สัมผัสรับรู้ว่ามีสิ่งใด บุคคลก็จะเกิดความรู้สึกตามมา เช่น ชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ เหยียด ยินดี ไม่ยินดี เป็นต้น ในขั้นความรู้สึกนี้เราเรียกว่า ทัศนคติ หรือเจตคติ (Attitude) ที่มีต่อสิ่งที่ตนเองได้สัมผัสนั้น	มิติทัศนคติ (Attitude)

(ต่อ)

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

ฐานคติเชิงทฤษฎี	กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม
การให้คุณค่า (Value) เป็นเรื่องของการให้คุณค่าในสิ่ง ที่บุคคลได้สัมผัส การให้คุณค่าบุคคลย่อมใช้วิจารณ์ญาณ (Judgment) วิเคราะห์เปรียบเทียบกับเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง เพื่อสรุปตีค่าราคาสິงนั้น เช่น มาตรฐานเดิม (สังคมตั้งค่า ไว้แล้ว) มาตรฐานตามตนเอง (ตนเองตั้งค่าเอง) ฯลฯ	มิติวิจารณ์ญาณ (Judgment)
การแสดงออก (Action)เป็นการแสดงออกทางอากัปกิริยา อาการที่แสดงออกจากอิทธิพลจาก การรับรู้ (Perception) ความรู้สึก (Feeling) การให้คุณค่า (Value) เช่น หากบุคคล ชอบ หรือเห็นคุณค่าบุคคลก็จะเข้าหา หรือแสวงหา ส่วนหา ไม่ชอบ หรือไม่เห็นคุณค่าก็จะหลีกเลี่ยง หรือเฉย ๆ เป็นต้น	มิติพฤติกรรม (Behavior)
กลายเป็นนิสัย (Habit) พฤติกรรมที่กลายเป็นอุปนิสัย กล่าวคือ เป็นพฤติกรรมที่บุคคลเคยชินคุ้นเคยที่ต้องปฏิบัติ เช่นนั้นเมื่อมีสิ่งเร้าที่มีผลต่อพฤติกรรมเกิดขึ้น เช่น เมื่อมีสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นมักแสดงพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกันทุกครั้ง ซึ่งนิสัยนี้เรียกว่า เป็นบุคลิกภาพ (Personality)	มิติบุคลิกภาพ (Personality)

สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.4 ตัวอย่างการวางภาพประกอบการทำบทนิพนธ์. กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม, โดย ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2544. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

จากตารางสังเคราะห์เทียบเคียงฐานคติเชิงทฤษฎีผู้เขียนจะนำเสนอรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 มิติความเข้าใจ (Understanding)

องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในมิติของความเข้าใจ ได้แก่ ความเข้าใจในจริยธรรม เข้าใจในความถูกต้องดีงาม โดยสามารถทราบได้ว่าพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ดี ถูกต้อง เหมาะสม และพฤติกรรมใดเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีเป็นสิ่งที่ผิดและไม่ควรกระทำในความเข้าใจเชิงจริยธรรม ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, น. 2 - 3) ได้กล่าวถึง จริยธรรมของมนุษย์ไว้ว่า ประกอบไปด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม คือ การมีความรู้ไว้ในสังคมของตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ และการกระทำชนิดใดเลว ควรควเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสม หรือไม่มากนัก้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย ความรู้ทางด้านกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนาส่วนใหญ่ เด็กจะเริ่มเรียนรู้ได้ตั้งแต่แรกเกิดโดยเฉพาะในช่วงอายุ 2 - 10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ สอดคล้องกับแนวคิดของ กรมวิชาการ (2535, น. 5) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมของบุคคลว่ามีองค์ประกอบด้านที่สำคัญ คือ ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิดซึ่ง ธนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, น. 2 - 5) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมว่า ประกอบด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้ไว้ในสังคมตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรควเว้นและรู้ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนัก้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรมขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย พรชัย โพธิ์งาม (2546, น. 10) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของจริยธรรมว่ามีส่วนประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิดนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ เจียมจิต บุญรักษ์ (2534, น. 10) และกัลยา ศรีปาน (2546, น. 10) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบทางปัญญา (Cognition) คือ ส่วนที่เป็นความรู้ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมทางจริยธรรม ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงามสามารถตัดสินใจแยกพฤติกรรมที่ดีที่ถูกต้องที่ควรออกจากพฤติกรรมที่ไม่ดีไม่ถูกต้องไม่ควร ปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ (2546, น. 2 - 3) อธิบายถึง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของมนุษย์ว่าเกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลายลักษณะหลายประเภท เช่น ความรู้ ทศนคติ การใช้เหตุผลและพฤติกรรมต่าง ๆ โดยความรู้เชิงจริยธรรม คือ การมีความรู้ความเข้าใจในสังคมของตนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำและการกระทำชนิดใดควรควเว้น

ดังนั้น จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีองค์ประกอบทางด้านปัญญา หรือความรู้ อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเชิงจริยธรรมว่าการกระทำชนิดใดดี ควรกระทำ การกระทำใดเลว ควรเว้น และรู้ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใดซึ่งจะสามารถส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้องควบคุมอารมณ์และความรู้สึกโดยเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี (Piaget) และ (Kohlberg) ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดจากการปรับตัว และเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างสติปัญญาและสภาวะแวดล้อมที่จะทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ ส่วนพัฒนาการมีความต่อเนื่องและเจริญขึ้นตามวุฒิภาวะ โดยจริยธรรมของมนุษย์มีพัฒนาการตามระดับวุฒิภาวะ เพราะเกิดจากกระบวนการทางปัญญาที่มีการเรียนรู้มากขึ้น เนื่องจากการพัฒนาจริยธรรมแต่ละขั้นไม่สามารถเกิดจากการท่องบ่นสั่งสอน แต่เป็นผลจากการใช้ปัญญาไตร่ตรอง

2.4.2 มิติเจตคติ (Attitude)

องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในมิติของเจตคติ (Attitude) ได้แก่ ความตระหนักรู้ในคุณค่าเชิงจริยธรรม อันหมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบ เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในลักษณะนั้น ๆ เพียงใด พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต, 2528) ได้กล่าวถึง การจำแนกองค์ประกอบด้านจริยธรรมตามแนวทางของพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ หรือการตระหนักรู้ในคุณค่าเชิงจริยธรรมว่าเป็นจริยธรรมภายในเป็นจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติของบุคคลจริยธรรมภายในเป็นพื้นฐานให้เกิดจริยธรรมภายนอก เช่นเดียวกับ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, น. 2 - 3) ได้กล่าวถึง จริยธรรมของมนุษย์ไว้ในทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมว่า เจตคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นเพียงใด เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น ๆ แต่บางคนในสถานการณ์ที่ปกติอาจมีเจตคติที่แตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นมีความหมายอย่างกว้างขวางกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะเจตคติเชิงจริยธรรมมีคุณสมบัติที่ใช้ในการทำนายพฤติกรรมได้อย่างแม่นยำกว่าการใช้ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมของบุคคลซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2535, น. 5) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมเชิงจริยธรรมไว้ว่าเป็นพฤติกรรมที่ประกอบด้วยด้านของอารมณ์ ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ความศรัทธาเลื่อมใสความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติงานและ เจียมจิต บุญรักษา (2534, น. 10) ได้จำแนกองค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ประกอบด้วย องค์ประกอบทางอารมณ์ ธนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, น. 2 - 5) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ประกอบด้วย

ทัศนคติเชิงจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้น แต่บุคคลในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทัศนคติเชิงจริยธรรมนั้น จะรวมทั้งความรู้ และความรู้สึกในเรื่องนั้นในช่วงเวลาหนึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พรชัย โพธิ์งาม (2546, น. 10) ที่ได้เสนอองค์ประกอบสำคัญของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่า ประกอบด้วย ส่วนประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติและสอดคล้องกับ ปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ (2546, น. 2 - 3) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลายลักษณะหลายประเภท เช่น ความรู้ ทัศนคติ การใช้เหตุผล และพฤติกรรมต่าง ๆ โดยทัศนคติเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะของความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบในลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทัศนคติเชิงจริยธรรมจะมีคุณสมบัติที่สำคัญ คือ จะใช้ทำนายพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งและ กัลยา ศรีปาน (2546, น. 10) กล่าวว่า การจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมตามความคิดเห็นของนักจิตวิทยานั้นมีความคล้ายคลึงกันแต่เรียกชื่อต่างกันออกไป คือ ความรู้สึกหรือปฏิกิริยาที่มีต่อลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมว่าตนชอบหรือไม่ชอบเพียงใด ซึ่งส่วนใหญ่จะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น โดยองค์ประกอบในด้านนี้มีความหมายกว้างกว่าความรู้ความเข้าใจเชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นเข้าด้วยกัน และองค์ประกอบด้านนี้ยังเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้มี โนทัสน์ ที่ใช้เรียกแทนองค์ประกอบนี้ได้แก่ เจตคติทางจริยธรรม (Moral Attitude) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) และปฏิกิริยาทางจริยธรรม (Moral Reaction)

ดังนั้น จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้นในมิติของเจตคติ (Attitude) สามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมมีองค์ประกอบเจตคติ หรือความตระหนักรู้ในคุณค่าเชิงจริยธรรม อันได้แก่ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น เพียงใดอันเกิดจากความพึงพอใจศรัทธา เลื่อมใส และเกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติต่อไป

2.4.3 มิติวิจารณ์ญาณ (Judgment)

องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในมิติของวิจารณ์ญาณ (Judgment) ได้แก่ การใช้เหตุผลในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม อันหมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลเชิงวิจารณ์ญาณในการเลือกและตัดสินใจที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง สอดคล้องกับ ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2544, น. 2 - 3) ได้กล่าวถึง จริยธรรมของมนุษย์ไว้ว่า ประกอบไปด้วย ความรู้เชิงจริยธรรม เจตคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยเหตุผลเชิงจริยธรรม คือ

การที่บุคคลใช้เหตุผลที่จะเลือกกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลการศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกันอาจจะมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้และบุคคลที่กระทำเหมือนกันอาจมีเหตุผลเบื้องต้นในการกระทำ และระดับจริยธรรมที่แตกต่างกันได้ โดยที่เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำ คือ การทำหรือไม่ทำเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกลงโทษ ส่วนเหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูง คือ การทำ หรือไม่ทำ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ (มกราพันธุ์ จุฑารสก, 2545) อันจะเห็นได้ว่าการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับหลักทางจริยธรรมสังคม ได้แก่ ศาสนา กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และค่านิยม (สิวลี สิริโล, 2548) เช่นเดียวกับ ธนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, น. 2 - 5) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม คือ เหตุผลเชิงจริยธรรม อันได้แก่ การที่บุคคลให้เหตุผลในการเลือกที่จะไม่กระทำหรือเลือกที่จะกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น ๆ เหตุผลดังกล่าวจะช่วยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์เป็นลำดับ นอกจากนี้ (Kohlberg, 1964) นักจิตวิทยาปัญญานิยมได้พัฒนาทฤษฎีการให้เหตุผลทางจริยธรรม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีให้เหตุผลทางจริยธรรมของ (Piaget, 1997) เชื่อว่า พัฒนาการทางสติปัญญาเป็นสิ่งสำคัญได้อธิบายเหตุผลของมนุษย์ เมื่อเผชิญกับความขัดแย้งทางจริยธรรมและต้องเลือกทางปฏิบัติ

ดังนั้น จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้นในมิติวิจารณ์ญาณ (Judgment) สามารถสรุปได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรม ประกอบด้วย การใช้วิจารณ์ญาณในการตัดสินใจเชิงจริยธรรม หรือเหตุผลเชิงจริยธรรมอัน ได้แก่ การที่บุคคลให้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น ๆ เหตุผลดังกล่าวจะช่วยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์นั้น ๆ ด้วย

2.4.4 มิติพฤติกรรม (Behavior)

องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในมิติของพฤติกรรม (Behavior) ได้แก่ การแสดงออกเชิงจริยธรรม อันหมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออก หรืออากัปกริยาท่าทางที่ดูงาม อันพึงแสดงออกทางกาย วาจา และความคิด โดยถูกต้อง และเหมาะสมทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Psychoanalytic Theory of Freud) ที่ว่าพฤติกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์มีแรงจูงใจมาจากจิตไร้สำนึก ซึ่งมักจะผลักดันออกมาในรูปความฝัน การพูดปลั่งปาก หรืออาการผิดปกติทางด้านจิตใจในด้านต่าง ๆ พระราชวรมณี (ประยูร ษุบุตร, 2528) ได้กล่าวถึงการจำแนกองค์ประกอบด้าน จริยธรรมตามแนวทางของพุทธศาสนาในส่วนของพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ถือได้ว่าเป็นจริยธรรมภายนอกเป็นจริยธรรมที่บุคคลแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตเห็นได้ เช่น ความมีระเบียบวินัย การเอาใจใส่กับทำงานของ สิวลี ศิริไล (2548) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของจริยธรรมในด้านการแสดงออกเชิงจริยธรรมว่าเป็นส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ อิทธิพลส่วนหนึ่งของการกระทำขึ้นอยู่กับ ความรู้ อารมณ์ และความรู้สึก กรมวิชาการ (2535, น. 5) ได้สรุปถึง จริยธรรมของบุคคลในการแสดงออกด้านพฤติกรรม (Moral Conduct) คือ การกระทำหรือการแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้ง 2 องค์ประกอบข้างต้นการพัฒนาคนในด้านจริยธรรมจึงต้องพัฒนา 3 ด้าน เพราะพฤติกรรมของคนที่แสดงออกมาทั้งทางกาย และทางวาจา นั้น จะมีความสัมพันธ์กับทางจิตใจและสติปัญญาโดยเริ่มจากการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญ อันดับแรก ได้แก่ ปัญญา หรือความรู้จะส่งเสริมให้บุคคลแสดงพฤติกรรมในทางที่ถูกต้อง ควบคุมอารมณ์ และความรู้สึกนอกจากนี้ ดวงเดือน พันธุนาวิน (2544, น. 2 - 3) ได้กล่าวถึงจริยธรรมของมนุษย์ตามทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรมในส่วนของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมไว้ว่า คือ การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมอันฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ของจริยธรรม ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้น ส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของคนในสังคม และเจียมจิต บุญรักษ์ (2534, น. 10) กล่าวว่า องค์ประกอบทางพฤติกรรมหรือการแสดงออกเชิงจริยธรรม คือ พฤติกรรม หรือการกระทำที่บุคคลแสดงต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อมเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินได้ว่าดีหรือไม่ดีถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรพฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุก และความทุกข์ของสังคม มโนทัศน์ที่ใช้เรียกองค์ประกอบนี้ได้แก่ ความประพฤติทางจริยธรรมเช่นเดียวกับ ธนเศรษฐ์ จำปางาม (2543, น. 2 - 5) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม โดยกล่าวถึง การแสดงออกเชิงจริยธรรมว่า หมายถึง การที่บุคคลแสดงออกพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในสภาพที่บุคคลถูกข่มขู่ให้กระทำผิดกฎเกณฑ์เพื่อประโยชน์ส่วนตน เช่น การโกง การกล่าวเท็จ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่จะไม่เกิดขึ้นในผู้ที่มีจริยธรรมสูง พฤติกรรมเชิงพฤติกรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าจริยธรรมประเภทอื่น ๆ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคล ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ร้อนของสังคม ซึ่งเป็นส่วนประกอบด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ นั่นเอง พรชัย โพธิ์งาม (2546, น. 10) และปิยนันท์ ภิรมย์ไกรภักดิ์ (2546, น. 2 - 3) อธิบายว่า มนุษย์เกี่ยวข้องกับจริยธรรมหลายลักษณะหลายประเภท

เช่น ความรู้ ทักษะ การใช้เหตุผลและพฤติกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะพฤติกรรมเชิงจริยธรรม คือ การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหรือ ค่านิยมของสังคมนั้น ๆ

ดังนั้น จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้นในมิติพฤติกรรม (Behavior) สามารถสรุปได้ว่าพฤติกรรมเชิงจริยธรรม คือ พฤติกรรมอันมีลักษณะของการแสดงออกเชิงจริยธรรม ได้แก่ พฤติกรรม หรือการกระทำที่บุคคลแสดงต่อตนเองต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อมสังคมนิยมชมชอบ หรือเป็นการงดเว้นการแสดงพฤติกรรมอันฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้นเป็นพฤติกรรมที่สามารถตัดสินใจได้ว่าดีหรือไม่ดีถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควรนั่นเอง

2.4.5 มิติบุคลิกภาพ (Personality)

องค์ประกอบของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในมิติของบุคลิกภาพ (Personality) ได้แก่ การแสดงออกเชิงจริยธรรมด้วยการมีบุคลิกลักษณะเฉพาะบุคคล อันหมายถึง ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ในการคิดและการแสดงออกรวมทั้งทัศนคติ ซึ่งสามารถแสดงออกมาได้ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ โดยสะท้อนออกมาให้ผู้อื่นเห็น และมีอิทธิพลต่อบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ นิภา นิชยาชน (2530, น. 25) ได้อธิบายถึงคำว่า บุคลิกภาพว่าเป็นลักษณะที่บุคคลแสดงออกอันเกิดจากสภาวะทุกอย่างที่ประกอบกันขึ้น เป็นตัวบุคคล รวมถึงคุณสมบัติหรือคุณลักษณะทางจิตใจ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล ในสถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งพัฒนาการและบทบาทของคุณลักษณะเหล่านั้น และบุคลิกภาพเป็น ผลรวมของทั้งหมดของท่าทางรูปร่างลักษณะทางกาย และพฤติกรรมที่แสดงออก แนวโน้มการกระทำ ขอบเขตความสามารถที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในและที่แสดงออกมาให้เห็น (Bernard, 1970, p. 110) นอกจากนี้ ชูดา จิตพิทักษ์ (2525, น. 59 - 66) ได้อธิบายถึง สิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ว่าลักษณะ นิสัยส่วนตัวของมนุษย์แต่ละคน ประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติ หรือเจตคติ และบุคลิกภาพ โดยเฉพาะบุคลิกภาพเป็นสิ่งที่บอกว่าบุคคลจะปฏิบัติอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ๆ การอธิบายว่า บุคลิกภาพได้มาอย่างไรนั้น จะต้องอาศัยทฤษฎีทางจิตวิทยา หรือทฤษฎีการเรียนรู้ มาอธิบายหลัก ของทฤษฎีนี้บ่งว่าคน หรือสัตว์ก็ตามถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งรางวัล สัตว์ หรือคนสถานการณ์หนึ่ง ๆ การอธิบายว่าบุคลิกภาพได้มาได้อย่างไรนั้น จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมแบบนั้นเมื่อมีโอกาส แต่ถ้าพฤติกรรมใดนำมาซึ่งการลงโทษ สัตว์ หรือคนนั้น จะมีแนวโน้มที่จะไม่ทำเช่นนั้นอีก ซึ่งทฤษฎี ทางจิตวิทยา หรือทฤษฎีการเรียนรู้ในการอธิบายบุคลิกภาพนั้น Vittorio Gallese, Leonardo Fogassi and Giacomo Rizzolatti นักวิทยาศาสตร์ในประเทศอิตาลี (สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและ ครอบครัว, 2542, น. 35) ได้อธิบายถึง ทฤษฎีเซลล์กระจก (Mirror Neuron Theory) ไว้ว่า เป็นเซลล์ ชนิดหนึ่งของมนุษย์ที่คอยทำหน้าที่ในการเลียนแบบพฤติกรรมด้านต่าง ๆ ของผู้อื่นมาเป็นพฤติกรรม ของตนเองจนกลายเป็นบุคลิกภาพเฉพาะบุคคลด้วยกระบวนการเกิดขึ้นจากการมีต้นแบบ (Role Model)

นำไปสู่การเลียนแบบพฤติกรรม (Behavior Imitation) ทำให้เกิดทักษะ (Action / Skill) นำไปสู่ความเข้าใจ (Understanding) เกิดการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) นำไปสู่เหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) และเกิดบุคลิกภาพ (Personality) ในกระบวนการขั้นตอนสุดท้ายคั้งนั้น จากการสังเคราะห์แนวคิดดังกล่าวข้างต้นในมิติบุคลิกภาพ (Personality) สามารถสรุปได้ว่าเป็นพฤติกรรมของการมีบุคลิกลักษณะเฉพาะบุคคล คือ เป็นภาพรวมของบุคคลในทุกมิติ ทั้งด้านที่มองเห็นรูปร่างหน้าตา การแสดงออก การพูด การเดิน วิธีการแต่งตัว กิริยามารยาท และส่วนที่มองไม่เห็นที่เป็นอารมณ์ ทัศนคติ ความคิด ค่านิยม ความเชื่อ สติปัญญา และสอดคล้องกับทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ (Freud, 1964) ที่ได้อธิบายการเกิดบุคลิกภาพซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมชนิดต่าง ๆ ว่าโครงสร้างของบุคลิกภาพจะ ประกอบด้วย Id, Ego และ Super Ego เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมจรรยา บรรทัดฐานของสังคม ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ผลักดันให้บุคคลประเมินพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมโนธรรม จริยธรรมที่พัฒนามาจากการอบรมเลี้ยงดู และบรรทัดฐานทางศีลธรรมจรรยาของสังคม ซึ่งบุคลิกภาพนั้นมีความสำคัญช่วยให้คนสามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

2.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นมิติพื้นฐานส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ การกล่อมเกลากิจวัตรของครอบครัว ความเชื่อพื้นฐานในคำสอนทางศาสนา และความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมนักศึกษาทั้งสิ้น

2.5.1 การกล่อมเกลากิจวัตรของครอบครัว

ครอบครัว ได้แก่ บิดามารดาปู่ย่าตายาย และบุคคลอื่น ๆ ในครอบครัวเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่ทำให้การอบรมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นการอบรมที่มีความรักความใกล้ชิดกันอย่างยิ่ง ซึ่งจะหล่อหลอมให้เด็กเกิดศรัทธาความเชื่อค่านิยมทัศนคติ และเป็นแบบประพฤติดังเด็กในอนาคต ครอบครัวจะทำหน้าที่เสมือนการปกครองที่ออกคำสั่งโดยธรรมชาติสำหรับครอบครัวที่มีความแตกต่างกันด้านสภาพแวดล้อมสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ก็มีผลต่อเด็กในการถ่ายทอดบุคลิกภาพนิสัยใจคอ พฤติกรรมที่แตกต่างกัน

โคโซ สวานานนท์ (2530, น. 67 - 68) กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา ในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อพัฒนาการและบุคลิกภาพของบุตรในอนาคต ดังนี้

1. บิดามารดาที่ทะเลาะไม่เอาใจใส่ต่อบุตรยอมทำให้บุตรมีความรู้สึกไม่ปลอดภัย ในทางอารมณ์รู้สึกหวาดไม่มั่นคง และมักจะส่งผลให้มีพฤติกรรมออกมาในเชิงการปฏิเสธเป็นคน ที่ขาดความรักทั้งยังให้ความรักแก่ใครไม่เป็นอีกเลย

2. บิดามารดาที่ปกป้องคุ้มครองด้วยการบังคับออกคำสั่งอยู่ตลอดเวลาจะทำให้บุตร ขาดความริเริ่มขาดความเชื่อมั่นในตนเองมีแนวโน้มที่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่เสมอและเป็นผู้ที่ยอมคน อยู่ตลอดเวลาบิดามารดาที่ใช้ระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัดยอมทำให้บุตรเป็นคนมีลักษณะลงโทษตัวเอง อยู่ตลอดเวลา และทั้งมีพฤติกรรมรุนแรงในทางนิเสธ

3. บิดามารดาที่ทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ หรือหย่าร้างกันบุตรจะมีความกระวน กระวาย มีความเครียดมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยไม่มั่นใจในตัวเองมองโลกในแง่ไม่รื่นรมย์ และขาดแบบ ฉบับในการสร้างลักษณะของตนเองด้วย

4. บิดามารดาที่ยึดมั่นเคร่งครัดในศีลธรรมจรรยามากย่อมจะมีผลให้บุตรมีโอกาส สร้างความขัดแย้งทางใจอย่างรุนแรงขึ้นด้วยและอาจทำให้กลายเป็นคนลงโทษตัวเอง ไม่เห็นคุณค่า ของตนเอง

5. บิดามารดาที่มีศีลธรรมหย่อนยานบุตรจะพลอยเป็นผู้มีศีลธรรมหย่อนยานไปได้ มีทัศนคติที่สังคมไม่พึงปรารถนา และอาจจะต้องเป็นผู้มีปัญหาทางสังคมมากที่สุด

ธาดา เจริญกุล (2545, น. 16) ได้อธิบายถึง การทำหน้าที่ของครอบครัวไว้ว่า ครอบครัว มีภารกิจพึงปฏิบัติเพื่อให้สมาชิกทุกคนในครอบครัวได้รับการตอบสนอง ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และอารมณ์ ทั้งในสภาวะปกติและในสภาวะที่เจ็บป่วย โดยมีเป้าหมายให้สมาชิกในครอบครัวมีการ พัฒนา และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก

สุนันทา ศิริวาท (2548, น. 18) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ครอบครัว” ไว้ว่า หมายถึง หน่วยของสังคม อันประกอบด้วย บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันภายใต้ครัวเรือนเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทางกฎหมาย ทางสายโลหิต รวมทั้งทางการเลี้ยงดู มีการปฏิสัมพันธ์ในฐานะ สามีภรรยา บุตร พี่น้อง มีความรัก ความผูกพันต่อกัน มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม และจริยธรรมแก่กัน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม

ศูนย์ส่งเสริม และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551, น. 7) ได้อธิบายถึง การทำหน้าที่ ของครอบครัวในการเป็นแหล่งหล่อหลอมคุณธรรมด้วยความรักไว้ว่า ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุด ของสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสมาชิกที่ดีให้กับสังคม ประเทศชาติ โดยเริ่มที่การพัฒนา ให้ครอบครัว ซึ่งเป็นฐานรากของประเทศมีความแข็งแรง สมาชิกที่ได้รับการหล่อหลอมจากครอบครัว

ที่อบอุ่นจะส่งผลให้สังคมเต็มไปด้วยสมาชิกที่รักใคร่ กลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ครอบครัว จึงควรมีลักษณะ ดังนี้

1. มีสมาชิกอยู่ร่วมกัน อยู่พร้อมหน้ากัน
2. สมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน
3. มีการช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน
4. สมาชิกในครอบครัวให้กำลังใจซึ่งกันและกัน
5. สมาชิกในครอบครัวช่วยสร้างความมั่นคงให้แก่กันและกัน
6. สมาชิกในครอบครัวให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

สำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว (2558) ได้กล่าวถึง สถาบันครอบครัวว่า ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดในชีวิตที่ทุกคนต้องให้การดูแลเอาใจใส่ เพราะทำหน้าที่ในการหล่อหลอม และขัดเกลาความเป็นมนุษย์ทั้งการอบรมเลี้ยงดู ให้ความรัก ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมถึงปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิก เพื่อให้บุคคลเป็นคนดี มีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม โดยมีแนวทางการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ดังนี้

1. การส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว เพื่อสร้างความรัก ความอบอุ่นและความเข้าใจภายในครอบครัว

2. การปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อจะได้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดี และถูกต้อง
3. การมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับตนเอง ครอบครัว

และสังคม และมีส่วนร่วมในการป้องกัน และแก้ไขปัญหา ประกอบด้วย

- 3.1 ส่งเสริมสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวมี ความรัก ความเข้าใจ และดูแลเอาใจใส่กันเคารพ นับถือ ให้เกียรติ จริงใจ และเห็นคุณค่ากันและกันมีสิทธิเสรีภาพ มีการปรึกษาหารือกันรู้ และปฏิบัติบทบาทหน้าที่ที่ควรมีต่อกันมีเวลาให้กันอย่างมีคุณค่ามีความเสียสละ สามัคคีให้อภัยกัน มีการสื่อสารทางบวกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาไม่มี ปัญหาความขัดแย้งรุนแรง

- 3.2 ปลูกฝังให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดีเริ่มจากบทบาทของพ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทำหน้าที่อบรมสั่งสอนปลูกฝังสิ่งที่ดีให้แก่ลูกเลี้ยงดู ดูแลเอาใจใส่ส่งเสริมพัฒนาการ และวุฒิภาวะของลูกมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูงมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ความเข้มแข็งของบุคคล / การพึ่งพาตนเองมีพัฒนาการทางอารมณ์ สังคม และจิตใจรู้จักเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำเนินชีวิตประจำวัน ได้ดีมีความมั่นใจในชีวิตของตนเองสามารถ พึ่งพาตนเองได้ สุขภาพร่างกายมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงแนวคิดในการดำเนินชีวิตมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เช่น

ศาสนาฮินดู หลักความพอเพียงมอง โลกในแง่ดี และมีวิธีการหาความสุขที่ดีการ ละเว้นอบายมุข เช่น สุรา เทียวกลางคืน การพนัน คบคนชั่ว ชู้สาว ฯลฯ

3.3 มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมไม่มี พฤติกรรมต่อต้าน หรือทำความเดือดร้อน ให้แก่สังคมมีส่วนร่วมในการเกื้อหนุนสังคม / ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน และสังคมมีความตระหนัก ถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

ภัทริน ภัทรกำพล (2560) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาจริยธรรม ของเด็ก” ศึกษากรณี : ครอบครัวชาวพุทธ พบว่า บิดามารดานั้นมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนา จริยธรรมของเด็ก เด็กจะเป็นคนดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับบิดามารดา บิดามารดาควรปลูกฝัง คุณธรรม และจริยธรรมในตัวเด็กด้วยการ ใกล้ชิดกับศาสนาจะช่วยส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรม ได้ง่ายขึ้น ครอบครัวชาวพุทธที่บิดามารดามีความรู้เกี่ยวกับศาสนาที่นับถืออยู่และปฏิบัติธรรมโอกาส ที่ลูกจะได้เป็นคนดีนั้นมีสูง เพราะบิดามารดาทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีและสอนลูกให้มีคุณธรรมตามตน การปฏิบัติสัมพันธ์กับลูกอย่างใกล้ชิดก็จะดีและมีคุณภาพตามไปด้วยเช่นเดียวกันส่วนใหญ่ครอบครัว ชาวพุทธเน้นหลักในการเลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม โดยยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อบรมให้เป็นคนดี ทำงานเพื่อสังคม รู้จัก รักผู้อื่น ไม่ให้เห็นแก่ประโยชน์ของตนให้ละอายเกรงกลัวต่อบาป ให้คิดดี พูดดี และทำดีสอนให้กล้า ปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีให้ดำรงตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนอื่น ไม่ให้ยึดมั่นกับลาภยศสรรเสริญ นอกจากนี้ บิดามารดาบางรายยังมีการหาซื้อหนังสือที่มีเรื่องคุณธรรมสอดแทรกมาอ่านให้ลูก ๆ ฟังตั้งแต่ยังเล็ก บางครั้งก็จะสอนโดยการยกตัวอย่างหรือเล่าเรื่องจากชีวิตจริงของผู้อื่น (คนดี) เมื่อพบเห็นสิ่งใดที่ไม่ดี ไม่สมควรก็จะนำมาบอก / สอนลูก โดยไม่เน้นสอนเฉพาะเรื่องความดีอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องสอน ให้รู้จักว่าสิ่งใดที่เป็นความชั่วด้วยต้องหัดให้ลูกเป็นคนที่มีมองโลกของความเป็นจริง ไม่ดีหรือร้ายเกินไป เพื่อที่ว่าลูกจะได้สามารถรู้จักแยกแยะ และปรับตัวเมื่อต้องอยู่ในสังคมที่มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ได้ อย่างเข้มแข็ง ที่สำคัญยังสอนเรื่องความไม่แน่นอนของชีวิต ไม่ควรประมาทกับชีวิต เพราะไม่มีใครรู้ว่า ความตายจะมาถึงเราเมื่อไร ดังนั้นเราควรหมั่นทำบุญกุศลให้มาก เมื่อบิดามารดาสอนได้เช่นนี้ลูก ก็จะมี ความเชื่อฟังและปฏิบัติตามที่บิดามารดาอบรมสั่งสอน บิดามารดาสอนลูกอย่างไรก็ต้องกระทำตน ให้อย่างนั้นด้วยในบางครั้งการสอนอย่างเดียวแต่ไม่ได้ปฏิบัติตามลูกก็อาจจะเกิดการต่อต้านไม่ยอม เชื่อฟังใช้เหตุผลมาอ้างว่าบิดามารดา ยังสามารถทำลักษณะเช่นนั้น ได้ลูกก็ต้องทำได้

จากผลการศึกษาทำให้ทราบว่าผู้ปกครองเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก เป็นอย่างมาก ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจะทำให้ความสำคัญของครอบครัวเพื่อที่จะทำให้เด็กกลายเป็นบุคคล ที่คุณภาพในอนาคต จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ควรมีการรณรงค์ให้ทุกสถาบันที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาเด็กให้มีความตระหนักในความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องร่วมกันพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก โดยถือว่าทุกองค์กรหรือสถาบันนั้นมีบทบาทหน้าที่ที่ร่วมกันและต้องร่วมมือกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรณรงค์ให้ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็กในทุกสถาบันและทุกสังคม

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพและบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูเด็ก เช่น การส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนก่อนมีครอบครัว ความพร้อมในการมีบุตร และวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง

3. ส่งเสริมให้มีการใช้เวลาว่างกันระหว่างครอบครัว เพื่อพัฒนาบทบาทของพ่อ - แม่และผู้เลี้ยงดูให้มีความใกล้ชิด มีความอบอุ่น และทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจเพิ่มมากขึ้น

4. สื่อมวลชนควรจะต้องมีความตระหนักและให้ความสำคัญในการเผยแพร่และอบรมจริยธรรมให้แก่บุคคลมากขึ้น ทั้งพ่อแม่ผู้ปกครอง ผู้อบรมเลี้ยงดู และเยาวชน เพราะต้องยอมรับว่าสื่อสมัยนี้มีอิทธิพลต่อประชาชนเป็นอย่างมาก ซึ่งการสอดแทรกจริยธรรมคุณธรรมเข้าไปจะทำให้บุคคลต่าง ๆ สามารถซึมซับคุณธรรมจริยธรรมได้เป็นอย่างดี

5. สถาบันทางศาสนา ควรได้รับการส่งเสริมให้มีบทบาทในการเผยแพร่และอบรมจริยธรรมแก่ครอบครัว ควรส่งเสริมให้ครอบครัวมีความใกล้ชิดทางศาสนามากขึ้น เพราะบทบาทของศาสนามีส่วนสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของพุทธศาสนิกชน เช่น ควรจัดบรรยายภาคกิจกรรม สภาพแวดล้อมให้เหมาะกับการเข้าไป และปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสม

6. ส่งเสริมให้มีการเพิ่มหลักสูตร หรือสอดแทรกเนื้อหาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเข้าไปในแผนการเรียน เพราะศาสนาจะช่วยทำให้เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งการที่ปล่อยให้เด็กคุ้นเคยกับศาสนาจะทำให้เด็กตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ผิดศีล ซึ่งแนวทางนี้จะทำให้พัฒนาจริยธรรมคุณธรรมของเยาวชนได้เป็นอย่างดี

เทพพร มั่งธานี (2557, 45 - 64) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของครอบครัวในการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนในภาคอีสาน พบว่า ครอบครัวอีสานให้ความสำคัญกับบทบาทที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โดยมีระดับการปฏิบัติอยู่ที่ปานกลางถึงบ่อยครั้ง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวเดี่ยวกับครอบครัวขยาย พบว่า มีบทบาทบางด้านที่ครอบครัวเดี่ยวมีระดับปฏิบัติบ่อยครั้งมีค่าเฉลี่ยมากกว่าครอบครัวขยายชัดเจน คือ บทบาทด้านเปิดโอกาสให้เยาวชนคิดวิจารณ์และตัดสินใจเลือกสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตโดยเสรี ขณะเดียวกันก็พบว่า มีบทบาทบางด้านที่ครอบครัวขยายมีระดับปฏิบัติบ่อยครั้งมีค่าเฉลี่ยมากกว่าครอบครัวเดี่ยวชัดเจน คือ บทบาทด้านการถ่ายทอดความรู้ด้านศาสนา และคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีให้เยาวชนได้เรียนรู้ และการมีเวลาในการสนทนาวิสาสะเรื่องราวต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันกับเยาวชน ส่วนบทบาทด้านอื่น ๆ พบว่า ครอบครัวเดี่ยวกับครอบครัวขยายมีระดับปฏิบัติต่างกัน

เล็กน้อย ส่วนบุคคลในครอบครัวที่มีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน พบว่า ทั้งพ่อ และแม่ ต่างก็มีบทบาทมากกว่าสมาชิกคนอื่น ๆ แต่เมื่อเปรียบเทียบแล้วพบว่าแม่จะมีบทบาทมากกว่าพ่อเล็กน้อย

ในประเด็นเรื่องคุณธรรมที่เยาวชนได้รับการปลูกฝังจากครอบครัว พบว่า คุณธรรมที่ได้รับการปลูกฝังมากใน 5 ข้อแรก ได้แก่ การแสดงความเคารพ ความขยันหมั่นเพียร การประหยัด อุดม ความอดทน และความเมตตาคุณธรรม ส่วนคุณธรรมที่ได้รับการปลูกฝังจากครอบครัวน้อย ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ และการเสียสละ ตามลำดับ

ในส่วนของบทบาทการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับทฤษฎีสำคัญทางจริยศาสตร์ พบว่า ครอบครัวอีสานส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติสอดคล้องกับทฤษฎีสัมพัทธนิยมทางจริยศาสตร์ (Ethical Relativism) มากกว่าทฤษฎีอื่น เนื่องจากผู้ให้สัมภาษณ์ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Values) ที่หลากหลาย จากการอภิปรายในประเด็นนี้ได้ข้อสรุปว่า วัฒนธรรมประเพณีอีสานเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีเป้าหมายทางจริยธรรม การที่ครอบครัวใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเป็นการพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมทางวัฒนธรรมประเพณีไปในตัว และทำให้วัฒนธรรมประเพณีไม่เป็นเพียงมรดกทางสังคมเท่านั้น หากแต่มีความหมายทางจริยธรรมด้วย ถึงแม้ครอบครัวในส่วนต่าง ๆ ของภาคอีสานจะมีวัฒนธรรมประเพณีย่อยเป็นของตัวเองทำให้สิ่งที่น่าปฏิบัติทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับสิ่งที่แต่ละกลุ่มยึดถือ ซึ่งอาจแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นคุณค่าทางจริยธรรมซึ่งอยู่เบื้องหลังข้อปฏิบัติทางจริยธรรม ไม่แตกต่างกัน

สรุปได้ว่า “ครอบครัว” คือ หน่วยของสังคมขนาดเล็กที่มีบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป อยู่ร่วมกัน โดยมีความสัมพันธ์ทางสายโลหิต หรือความสัมพันธ์ด้านอื่น โดยมีการปฏิสัมพันธ์กัน ในฐานะ พ่อ แม่ ลูกชาย ลูกสาว พี่น้อง เครือญาติ โดยมีกิจกรรมการถ่ายทอดความเชื่อ วัฒนธรรม และจริยธรรมต่อกัน ซึ่งครอบครัว หรือบ้านเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญ และมีอิทธิพลในการกำหนดแบบแผนความประพฤติความเชื่อ และหน้าที่ของสมาชิกตลอดจนการแสดงความสัมพันธ์ต่อกัน โดยมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของวัฒนธรรมการอบรมและการอบรมเลี้ยงดูของแต่ละครอบครัว ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเพราะครอบครัวเป็นสังคมแห่งแรก และเป็นรากฐานที่สำคัญในการหล่อหลอมพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนไม่เพียงแต่ให้ชีวิตความเป็นอยู่ การศึกษาเพียงเท่านั้น แต่ครอบครัวยังต้องให้ความรัก ความอบอุ่น ค่านิยม เจตคติ จริยธรรมคุณธรรม เพื่อให้เด็กและเป็นคนดีมีคุณภาพทั้งศักยภาพภายนอก และจิตใจให้ครบถ้วนสมบูรณ์ การทำหน้าที่ของครอบครัวในการเป็นแหล่งหล่อหลอมกล่อมเกลาด้วยคุณธรรม จริยธรรมและความรัก จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสมาชิกที่ดีให้กับสังคม ประเทศชาติ จึงถือได้ว่าครอบครัวมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็ก และเยาวชน

2.5.2 ความเชื่อพื้นฐานในคำสอนทางศาสนา

“ความเชื่อ” คือ หลักที่ปรากฏอยู่ในคำสอนทางศาสนาทุกศาสนา ซึ่งเป็นการยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง หรือเป็นสิ่งที่เราศรัทธา ความจริง หรือสิ่งที่ศรัทธาที่ปรากฏในรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจรของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์คนที่เชื่อเครื่องรางของขลัง ก็จะมีคามยึดมั่นว่าเครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อธิษฐาน ปาฏิหาริย์ เชื่อในผลแห่งกรรมในการทำความดี ความชั่ว เหล่านี้เป็นต้น (กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้, 2526, น. 23)

ดลมนรจน บากา (2523) ได้ทำการศึกษา วิเคราะห์เปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนา และผลกระทบที่มีต่อลักษณะสังคม เศรษฐกิจ และแนวการดำเนินชีวิตของชาวพุทธและชาวมุสลิม ในชนบท : ศึกษากรณี อำเภอสุโขทัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย กรรม และนิพพาน ทำให้ชาวพุทธเหล่านั้นมีความเกรงกลัวต่อการกระทำบาป ไม่สนใจประกอบอาชีพที่ขัดต่อคำสอนของศาสนาพุทธ และมีการสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกวัน เสียสละทรัพย์สิน บริจาคทาน ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ และรักษาศีลห้า เพราะหวังว่าการกระทำดังกล่าว จะช่วยให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความสุขในชีวิตสำหรับชาวมุสลิมมีความเชื่อในพระเจ้า การกำหนดสถานะต่าง ๆ ของสรรพสิ่งและสรรพสัตว์โดยพระเจ้า และเชื่อในวันพิพากษาในวันโลกหน้าอย่างแน่นแฟ้น ทำให้ชาวมุสลิมดังกล่าวเกิดความเกรงกลัวต่อผลการกระทำบาป จึงปฏิบัติตามตาม ศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด เช่น ละหมาดวันละห้าเวลา ถือศีลอดเดือนรอมฎอน บริจาคทรัพย์สิน ทำบุญ ทำทาน และประกอบอาชีพสุจริต

ปัญญา บริสุทธิ์ (2523) ได้ทำการวิจัย ในแง่สังคมศาสตร์และวัฒนธรรมไทย เรื่อง “โลกทัศน์ของคนไทย วิเคราะห์จากวรรณคดีคำสอนสมัยสุโขทัย” โดยได้รับทุนอุดหนุนจากสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้พิมพ์เผยแพร่ผลงานการวิจัย เมื่อปี พ.ศ. 2523 โดยผู้วิจัย ได้วิจัยโลกทัศน์ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ โลกทัศน์เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาและจริยธรรม การปกครองและการเศรษฐกิจ วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา และศิลปกรรม และความสำนึกทางสังคม ซึ่งนับว่ามีประโยชน์อย่างมากที่ทำให้ทราบโลกทัศน์ของคนไทยสมัยสุโขทัยอย่างชัดเจน ว่ามีความคิดอ่านและปฏิบัติตามในสังคมอย่างไรผลการวิจัยจากสุภามิตพระร่วง สรุปได้ว่า คนสุโขทัยรู้จักประพฤติปฏิบัติตนด้วยความระมัดระวัง ดังนี้

1. มีความสันโดษ พอใจแต่ในสิ่งที่ตนมีอยู่
2. ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

3. มีความระมัดระวังในกิจการต่าง ๆ
4. ไม่โอ้อวดตนเอง
5. เคารพนับถือผู้ใหญ่
6. มีความรักตนยิ่งกว่ารักทรัพย์สมบัติ
7. มีเหตุผล
8. มีอัธยาศัยต่อผู้อื่น
9. เอื้อเฟื้อญาติพี่น้อง
10. มีใจกล้าหาญ
11. มีเหตุผล
12. เป็นคนประหยัด
13. ไม่ผูกพยาบาท
14. มีวาจาสัตย์
15. มีใจหนักแน่น ไม่เชื่อถือสิ่งใครง่าย ๆ
16. ไม่เป็นคนเจ้าเล่ห์
17. มีมารยาท
18. จดจำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์
19. คิดก่อนแล้วจึงพูด
20. ไม่อวดดีต่อผู้อื่น
21. มีความเด็ดขาดจริงจังไม่เหลวไหล
22. คู่ตัวอย่างที่ดีเพื่อประพฤติปฏิบัติตาม
23. ไม่เป็นคนมักง่าย
24. ไม่เห็นแก่สิ่งที่มีค่าน้อยยิ่งกว่าสิ่งที่มีค่ามาก

จากการศึกษาวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า โลกทัศน์ความเชื่อทางศาสนา และจริยธรรมของคนสุโขทัยก็มีส่วนช่วยทำให้คนสุโขทัยมีความสงบสุขร่มเย็น อยู่กับด้วยความผาสุก สมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตามได้ทุกยุคทุกสมัย

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ - ไทย (2524, น. 42) ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ 2 นัยด้วยกัน คือ

1. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งได้ว่าเป็นความจริงการยอมรับเช่นนี้ โดยสารัตถะสำคัญแล้วเป็นการรับเชิงพุทธิปัญญา แม้ว่าจะมีอารมณ์สะเทือนใจเข้ามาประกอบด้วยความเชื่อจะก่อให้เกิดภาวะทางจิตขึ้นในบุคคลซึ่งอาจจะเป็นพื้นฐานสำหรับการกระทำโดยสมัครใจของบุคคลนั้น

ความเชื่ออาจจะมีพื้นฐานจากหลักฐานข้อเท็จจริงที่เชื่อได้หรือมีพื้นฐานจากความเคยชินที่จากการนี้รู้เอาเอง หรือจากลักษณะที่ทำให้เกิดความเข้าใจใจไว้เขาก็ได้เพราะฉะนั้นความเชื่อจึงมิได้ขึ้นอยู่กับความจริงเชิงวัตถุวิสัยในเนื้อหาความเชื่อแปลกวิตถารก็ได้คนเราอาจจะกระทำการอย่างแข็งขันจริงจังหรืออย่างบ้าคลั่งด้วยความเชื่อที่ผิดได้เท่า ๆ กับที่ทำด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง

2. การยอมรับข้อเสนอข้อใดข้อหนึ่งว่า เป็นจริง โดยที่ยังมิได้พิสูจน์ได้โดยวิธีการของวิทยาศาสตร์

รัช ปุณ โนนทก (2528, น. 350) ได้กล่าวถึง ความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ หรือสังคมมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับ และให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้เรียกว่า ความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อ จึงมีขอบเขตกว้างขวางมากไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (Belief in Spiritual Beings) ภูตผี คาถาอาคม โขลกต่าง ๆ ยังรวมถึง ปราบกฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นไม้ โขลก ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

มณฑาทวี พูลเกิด (2539) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อมวลชน ความเชื่อทางศาสนา และความทันสมัยของนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อทางพุทธศาสนา การเปิดรับสื่อมวลชน และความทันสมัย ผลการวิจัยพบว่า ในเรื่องของความเชื่อทางศาสนาและตัวแปรอื่น ๆ มีความสัมพันธ์กันทางบวกระหว่างความเชื่อทางศาสนากับสภาพแวดล้อมในครอบครัวและความเชื่อทางศาสนากับความใกล้ชิดไกลศาสนา นอกจากนี้ ผลจากการวิจัยทำให้ทราบว่า นิสิตศึกษาผู้นับถือศาสนาพุทธได้รับความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาจากการสั่งสอนของครูอาจารย์จากโรงเรียนมากที่สุด และนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่เคยเลือกเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และนักศึกษามีความศรัทธาในพุทธศาสนาในระดับสูง ศาสนาพุทธและพระสงฆ์ ยังคงมีบทบาทต่อสังคมไทยมาก การนำความดีงามในหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเผยแพร่โดยสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตประจำวันจะเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่ก้าวไปสู่ความสมัยใหม่

สุนน อมรวิวัฒน์ (2542, น. 32) ได้กล่าวถึง ความเชื่อในทางพุทธศาสนาตามนัยแห่งพุทธธรรมว่า ศรัทธา และฉันทะ เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ วิริยะ ความเพียร ช่วยสร้างพลังผลักดันให้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนจิตตะ ความมีสติมั่น ใส่ใจในการค้นคว้า ค้นพบความรู้ ทบทวนผลการศึกษา ใคร่ครวญด้วยวิมังสา โยนิ โสมนสิการ คือ การคิดถูกต้องแบบกายวิตก วิจาร การคิดพิจารณาด้วยเหตุปัจจัยกัลยาณมิตรธรรม ความสัมพันธ์กัลยาณมิตรระหว่างครูกับศิษย์ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้

มีความสุขค้นพบความรู้ ชำระจิตใจให้เกษม อิ่มเอมด้วยวิชา ปัญญา กรุณา อิศรภาพ ความพ้นทุก
 พ้นจากพันธกิลศการศึกษา จึงเป็นกระบวนการอันเกษมนี้ การกระตุ้นให้มีความเชื่อมั่น (ศรัทธา)
 ในการพัฒนาพลังความดีของตนเอง โดยเน้นว่า ความดีคือสิ่งที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การเกิดเป็น
 คนนั้นถือว่าเป็นผลจากการกระทำความดีในชาติก่อน เมื่อเกิดความเชื่อมั่นว่าความดีเป็นสิ่งที่มีความ
 ส่งผลให้เกิดเป็นมนุษย์บุคคลก็จะเกิดความ กระตือรือร้น มีกำลังใจมีความหวังที่จะทำดี และพัฒนา
 ตนเองให้มีศักยภาพในการทำความดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการกระตุ้นให้บุคคลรู้ว่าตัวเองสามารถ
 พัฒนาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปได้

พณิดา กันทะเขียว (2560) ได้กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต
 ว่าศาสนาเป็นสิ่งที่มีความหมายในระยะเวลาแรกศาสนาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อขจัดความหวาดกลัว
 สิ่งต่าง ๆ ที่ล้อมรอบตัวของมนุษย์ คิดว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของ
 ผู้มีฤทธิ์มากกว่าตน เมื่อมนุษย์เริ่มเรียนรู้ธรรมชาติมากขึ้นและเกิดเป็นศาสนาที่มีเหตุผลเข้ามาเป็น
 แบบแผนและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ความเชื่อศรัทธาในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างๆ ของ
 แต่ละศาสนาก็กลายมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมที่ทำสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

ศาสนาทุกศาสนา จะเป็นที่พักทางใจของมนุษย์ มีหลักธรรมคำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอน
 ให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรมมีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรม
 และเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้น ๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะบทบาทใด
 จะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรค
 ต่าง ๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสำหรับคนไทยแล้ว ศาสนาเป็นสถาบันสำคัญ
 ของสังคมไทยโดยยอมรับศาสนาพุทธเป็นศาสนาสำคัญประจำชาติและเปิดโอกาสให้บุคคลนับถือ
 ศาสนาต่าง ๆ ได้โดยอิสระ ยอมให้ศาสนาสำคัญทั้งปวงตั้งอยู่ในประเทศไทยได้ เช่น ศาสนาคริสต์
 อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู เป็นต้น แต่ศาสนาพุทธเป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยส่วนใหญ่ จึงได้ยึดหลักธรรม
 มาเป็นพื้นฐานของชีวิตเพื่อที่จะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศด้วย นอกจากศาสนาพุทธแล้วยังนำ
 สิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นมาผสมผสานกับหลักของศาสนาพุทธด้วย เช่น พิธีกรรมของพราหมณ์
 ในการตั้งศาลพระภูมิ การขึ้นบ้านใหม่ การเข้าร่วมทำกิจกรรมกับศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการ
 เลื่อมเสียดู หรือเป็นบาป ยอมรับการทำงานกับคนต่างศาสนาได้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกัน
 ของครอบครัว และยังให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและลัทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อศีลธรรม
 อันดีของประชาชน

ศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจและอารมณ์ สามารถจูงใจและผูกใจคนไว้ได้อย่างแน่นแฟ้น มนุษย์จะนำศาสนาที่คนนับถือติดตัวไปปฏิบัติ หรือเผยแพร่ในที่ใหม่ ศาสนาไม่ใช่ของที่อยู่กับที่แต่จะอยู่ตรงที่หนึ่งทีใด ก็ต่อเมื่อมนุษย์ยังไม่อพยพไปไหนบุคคลที่เกิดมาในศาสนาใดก็จะนับถือศาสนานั้น และมีความประพฤติคล้ายกับบุคคลที่นับถือศาสนานั้น ๆ เช่น เด็กฝรั่งที่ถูกเลี้ยงแบบไทยและให้นับถือศาสนาพุทธ ก็จะมีพฤติกรรมและความคิดอ่านไปในแบบไทย ๆ เป็นต้น ศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของคนในสังคม โดยเฉพาะหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินชีวิต ซึ่งทุกศาสนามีความสอดคล้องกัน โดยการยึดมั่นในการทำความดี ความสอดคล้องกันของหลักธรรมของแต่ละศาสนาทำให้นักศรัทธาเข้าใจกันอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุขหลักธรรมที่ศาสนิกชนสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน มีดังนี้

1. การทำความดี ละเว้นความชั่ว แนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาแตกต่างกัน แต่ทุกศาสนาก็สอนให้ทำความดีและละเว้นความชั่วทั้งนั้น เช่น สิบ 5 ของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการ ของศาสนาคริสต์และหลักศรัทธา 6 ประการ กับหลักปฏิบัติ 5 ประการ ของศาสนาอิสลาม เป็นต้น

2. การพัฒนาตนเอง และการพึ่งตนเอง ศาสนาต่าง ๆ สอนให้คนพึ่งตนเองและพัฒนาตนเอง เพื่อให้อยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข โดยเฉพาะศาสนาพุทธที่มีพุทธศาสนาสูภยิต ว่า “อตฺตํหิ อตฺตํโน นนฺโต” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาพราหมณ์มีหลักอาศรม 4 ในข้อพรหมจรรย์ ที่ให้นักศึกษาเล่าเรียน และในข้อคฤหัสถ์ที่ให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเอง ศาสนาอิสลามสอนให้คนใฝ่หาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย

3. ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่พูดจาขยายความ เป็นพื้นฐานของทุกศาสนา ที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นสิ่งไม่ควรทำ เช่น สิบในศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการ ในศาสนาคริสต์หลักบัญญัติในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

4. การเสียสละ หรือการสังคสมสงเคราะห์ศาสนาต่าง ๆ สอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และสงเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทน เช่น พุทธศาสนามีหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์ ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้เอื้อเฟื้อ เป็นต้น

5. ความอดุสาหะ และความพยายาม ทุกศาสนาสอนให้คนมีความอดุสาหะมีความเพียร ความอดทน และมีความพยายามอันจะช่วยให้อุทิศประสบความสำเร็จพร้อมทั้งพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ศาสนาพุทธมีคติเตือนใจว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น หรือหลักคำสอนอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ศาสนาอิสลาม มีการละหมาดวันละ 5 ครั้ง จึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์

6. ความรักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งยังเป็นจริยธรรมของศาสนาคริสต์ในพุทธศาสนาก็มีพุทธศาสนสุภาษิตว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

7. ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั่น เกือบทุกศาสนา มีบทบัญญัติและข้อปฏิบัติในเรื่องนี้เหมือนกัน เช่น ศีลของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการ ของศาสนาคริสต์ การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม ทุกข้อปฏิบัติ คือ การให้คนมีคุณธรรม อดทน และอดกลั่น

8. การยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาต่าง ๆ ว่าบุพการีเป็นสิ่งควรยกย่องในศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่า บิดา - มารดา เป็นพระพรหมของลูก ศาสนาคริสต์มิใช่ในบัญญัติ 10 ประการ ข้อที่ 4 ว่า จงนับถือบิดา - มารดา เป็นต้น

9. การไม่แบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้าความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามถือเป็นหลักสำคัญว่า หลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน

10. ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ คำสอนของศาสนาจะเน้นในเรื่องเหล่านี้ เพราะทุกเรื่องจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระพุทธเจ้าตรัสว่าชาติตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคลคนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้ข้อคิด 4 คือ นันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยากติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใคร่ในการรักษาความยุติธรรม แม้บางครั้งจะกระเทือนต่อตนเอง บิดามารดา หรือญาติบ้างก็ตาม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าความเชื่อพื้นฐานทางศาสนาในทุก ๆ ศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ อิสลาม หรือศาสนาอื่น ๆ ก็ตามต่างมีหลักพื้นฐานคำสอนทางศาสนาที่บัญญัติให้ศาสนิกได้ปฏิบัติตามไว้อย่างชัดเจนว่า สิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรทำ สิ่งใดดีชั่ว ถูกผิดตามมาตรฐานของศาสนานั้น ๆ เช่น หลักศีล 5 หลักกรรมในพระพุทธศาสนา ว่าทำดีได้ดี หรือทำชั่วได้ชั่ว บัญญัติ 10 ประการ ในศาสนาคริสต์หลักบัญญัติในศาสนาอิสลาม เป็นต้น เมื่อเด็ก และเยาวชนมีความเชื่อเบื้องต้นในคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถืออยู่ คำสอน และความเชื่อทางศาสนานั้นจะซึมซาบเข้าจิตใจ และส่งออกไปพฤติกรรมทางจริยธรรมเด็กและเยาวชนได้ ตามความเชื่อที่ว่าศาสนาเป็นบ่อเกิดแห่งธรรมจรรยา และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และหากเด็กและเยาวชนเชื่อและประพฤติปฏิบัติตามหลักทางศีลธรรมที่ศาสนานั้น ๆ ที่ได้วางไว้ย่อมทำให้สังคมมีความสุขได้ ความเชื่อพื้นฐานในคำสอนทางศาสนา จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ซึ่งสามารถที่จะไปสู่การพัฒนาพฤติกรรมในลำดับที่สูงขึ้นไปได้

2.5.3 ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมตนเอง (Self - Control)

การควบคุมตนเอง เป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้เพื่อจัดการ หรือปรับแรงผลักดันภายในหรือความต้องการของตนเองให้แสดงออกเหมาะสม อยู่ในขอบเขตที่สังคมยอมรับ การควบคุมตนเองเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และสะสมอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสภาพแวดล้อมมีผลต่อพฤติกรรมของคน เมื่อสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนก็เปลี่ยน เช่น คนที่อยู่ในภาวะสงครามจะแสดงความก้าวร้าวได้มาก เมื่อเทียบกับขณะที่อยู่ในภาวะสงบ ดังนั้น พฤติกรรมของคนและสิ่งแวดล้อมต่างมีอิทธิพลซึ่งกันและกันการควบคุมตนเอง (Self - Control) หมายถึง ความสามารถที่จะละเว้นการกระทำพฤติกรรมบางอย่าง หรือความสามารถที่จะเริ่มกระทำพฤติกรรมที่ต้องใช้ความอดทนหรือเสียสละ และทำพฤติกรรมนั้น ได้อย่างมีปริมาณและคุณภาพเหมาะสมเป็นเวลานานพอที่จะนำไปสู่ผลที่ต้องการในอนาคต Michel (1974, อ้างถึงใน ทองพูล บัวศรี, 2550, น. 12) การควบคุมตนเองนั้นต้องมีเป้าประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายเกิดขึ้นก่อน แล้วสามารถที่จะควบคุมตนให้ทำตามแนวทางนั้น เพื่อให้ประสบความสำเร็จ ความมีวินัยในตนเองเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จทั้งหมด ไม่มีความสำเร็จใดปราศจากความมีวินัยในตนเอง

Skinner (1953) พบว่า คนเราใช้วิธีการต่างๆ ในการควบคุมพฤติกรรมของตนในชีวิตประจำวัน คือ

1. ใช้การยับยั้งทางร่างกาย (Physical Restraint) เช่น การกัดริมฝีปากตนเอง เพื่อกลั้นหัวเราะ การปิดตาเพื่อไม่ให้มองเห็นสิ่งที่ไม่ต้องการจะเห็น การทำเช่นนี้เป็นผลให้ตนเองสามารถหลีกเลี่ยงจากผลที่ตนเองไม่พึงพอใจได้
2. การเปลี่ยนการเรียนรู้สิ่งเร้าบางอย่าง (Changing the Stimulus Conditioning) ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม เช่น การเลือกสถานที่พักผ่อนเพื่อให้ห่างจากสภาพการณ์การทำงาน การทำเครื่องหมายลงบนปฏิทิน เพื่อเตือนความทรงจำ เพื่อที่จะใช้เป็นสิ่งเร้าให้แสดงพฤติกรรมบางอย่างในเวลาต่อมา อันเป็นผลให้สามารถหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงพอใจที่จะเกิดขึ้น ดังนั้น การเปลี่ยนสิ่งเร้าจะช่วยให้คนเราแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาได้มากขึ้น
3. การยับยั้ง หรือการงดเว้นการกระทำบางอย่าง เช่น การงดอาหารกลางวัน เพื่อเตรียมอาหารเย็นในโอกาสพิเศษให้อร่อยขึ้น หรือการงดอาหารก่อนการเล่นกีฬา
4. การเปลี่ยนการตอบสนองทางอารมณ์ (Emotional Reactions) เช่น การกัดลิ้นตัวเองเพื่อกลั้นหัวเราะในโอกาสที่ไม่สมควร หรือการพยายามคิดถึงเรื่องอื่น เพื่อระงับความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ

5. การใช้เหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม (A Version Events) เช่น การใช้ยา หรือสารเคมี (Drugs) เพื่อควบคุมพฤติกรรม เช่น การดื่มสุราเพื่อให้ลืมทุกข์ หรือการดื่มกาแฟ เพื่อไม่ให้หงวนนอน

6. การเสริมแรงและการลงโทษตัวเอง (Self - Reinforcement and Self - Punishment) เช่น ถ้าทำงานเสร็จตามกำหนดแล้ว จึงจะดูรายการทีวีที่ตนชอบ หรือถ้าทำงานไม่เสร็จจะไม่ได้ดูทีวี เป็นต้น

7. การหันเหความสนใจไปสู่สิ่งอื่น (Doing Something Else) เช่น การเปลี่ยนหัวข้อสนทนาจากการเมืองเป็นเรื่องดินฟ้าอากาศเพื่อหลีกเลี่ยงการทะเลาะวิวาทของกลุ่มคนนอกจากนี้ ความสามารถในการควบคุมตนเอง ยังประกอบด้วย ลักษณะทางจิตใจหลายประการ เช่น การมองเห็นความสำคัญของประโยชน์ที่จะมีมาในอนาคต มากกว่าประโยชน์ในปัจจุบันการเลือกกระทำพฤติกรรมที่แสดงถึงการอดได้รอได้ เพราะเชื่อว่าการกระทำของตนจะส่งผลให้เกิดผลดีตามที่ตนต้องการได้ และการควบคุมตนเองยังเกี่ยวกับการไม่หวังผลจากภายนอก แต่บุคคลสามารถให้รางวัลตนเอง และลงโทษตนเองได้ โดยรางวัลที่ให้แก่ตนเองอยู่ในรูปของความพอใจในตนเอง ความภาคภูมิใจในตนเอง ส่วนการลงโทษตนเอง ก็คือ การเกิดความไม่สบายใจ วิตกกังวล และละอายใจลักษณะความอดได้รอได้ ลักษณะความเชื่อในผลแห่งความพยายามของตน และลักษณะการให้รางวัลและการลงโทษตนเองนั้น จะปรากฏในวัยรุ่นที่ได้รับการพัฒนาทางจิตใจอย่างเหมาะสมมาตั้งแต่เด็กจนปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกิดจากการได้รับรางวัล และการพัฒนาทางจิตใจอย่างเหมาะสม โดยผู้ใหญ่ที่มีเหตุมีผล และไม่ใช้อารมณ์ตนเองเป็นที่ตั้ง ลักษณะเหล่านี้โรงเรียนสามารถจะช่วยพัฒนาได้เป็นอย่างดีด้วยการจัดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2544, น. 92 - 93)

ส่วนการควบคุมตนเองตามทฤษฎีของ Reckless (1967, อ้างถึงใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2539) เชื่อว่า คนเรามีพลังที่ผลักดันจากภายในให้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบน ซึ่งอาจจะเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ภายนอก เช่น ความยากจน หรืออาจเกิดจากปัจจัยภายนอก เมื่อเราเผชิญกับสถานการณ์ และปัญหาต่าง ๆ ดังนั้น Reckless จึงเสนอทฤษฎีในการควบคุมตนเอง ไว้ดังนี้

1. การควบคุมจากภายใน ได้แก่ ความสำนึกที่สามารถยับยั้งควบคุมตนเองได้ ความสำนึกที่ดีงาม ความเคารพตนเอง มโนธรรมที่ได้รับการพัฒนาอย่างดี ความอดกลั้นต่อความคับข้องใจ ความสามารถในการต่อสู้กับอารมณ์ฝ่ายต่ำ ความสำนึกรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย การหาความพึงพอใจอย่างอื่นชดเชย การให้เหตุผลในการถ่วงโยงความเครียด เป็นต้น

2. การควบคุมจากภายนอก ได้แก่ ความยึดมั่นในจารีตประเพณี ความคาดหวังของสังคม ภาระผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามปทัสถานของสถาบัน ความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย โอกาสที่จะได้รับการยอมรับ และความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ หรือใช้หลักการ

และแนวความคิดการควบคุมตนเองตามหลักพุทธศาสนา อันได้แก่ หิริ และ โอตตปปะหิริ คือ ความละอายต่อการกระทำผิดที่เกิดขึ้นภายในใจของคน ส่วน โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำผิดชั่วร้ายต่อการรู้เห็นของผู้อื่น

กระบวนการที่ใช้ในการควบคุมตนเองนั้น Thoresen and Mahoneg (1974, อ้างถึงใน นิตยาภรณ์ ค้างเรือง, 2540, น. 24) ได้กล่าวว่า มีกระบวนการที่สำคัญในการควบคุมตนเองอยู่ 2 ประการ ได้แก่

1. การควบคุมสิ่งเร้า (Stimulus Control) หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมได้อย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ หรือสิ่งเร้าของตน โดยประเมินเงื่อนไขและสภาพการณ์ที่ควบคุมพฤติกรรมอยู่ด้วยวิธีการแยกแยะสิ่งเร้า จากนั้นจึงเปลี่ยนแปลง หรือจัดระบบสภาพการณ์สิ่งเร้าใหม่ เพื่อเอื้ออำนวยให้เกิดพฤติกรรมที่ต้องการ

2. การควบคุมผลกรรมด้วยตนเอง (Self - Presented) หมายถึง การให้ผลกรรมตนเองหลังจากที่ได้กระทำพฤติกรรมเป้าหมายแล้ว ซึ่งผลกรรมนี้อาจเป็นได้ทั้งการเสริมแรง หรือการลงโทษ ซึ่งในการควบคุมพฤติกรรมควรใช้การเสริมแรงมากกว่าการลงโทษสำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมตนเองนั้น มีหลายทฤษฎีด้วยกัน เช่น การควบคุมตนเองตามทฤษฎีจิตวิทยาวิเคราะห์ของ Freud (1947, อ้างถึงใน ศรีทอน เรือนแก้ว, 2539) ซึ่งเชื่อว่าบุคคลทั่วไปจะมีแรงขับอยู่ภายในตนเองมีลักษณะเป็นจิตไร้สำนึก พร้อมจะแสดงออกตามความต้องการเสมอหากขาดการควบคุมยับยั้ง ดังนั้นมนุษย์จึงจำเป็นต้องได้รับการอบรมบ่มนิสัย เพื่อให้สามารถควบคุมตนเองได้ในระดับทั่วไป และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

Cormier and Cormier (1979, p. 476) ได้ให้ความหมายของการควบคุมตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้วิธีการหนึ่งวิธีการใด หรือหลายวิธี เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคล จากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไปสู่พฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยที่บุคคลนั้นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมเป้าหมาย กระบวนการที่จะนำไปสู่เป้าหมาย และควบคุมตัวแปรทั้งภายในและภายนอกของบุคคล อันจะมีผลต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้นด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า การควบคุมตนเองเป็นกระบวนการควบคุมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดเป้าหมายไว้ ซึ่งการควบคุมตนเองเป็นทักษะอย่างหนึ่งที่บุคคลจะต้องจัดการกับสาเหตุภายในตนเอง และสาเหตุภายนอกตน เพื่อให้ตนมีพฤติกรรมหนึ่งอย่างต่อเนื่อง โดยกระทำบ่อย ๆ ในปริมาณที่เหมาะสมและเกิดจากตนเองเป็นผู้กำหนด มิได้ถูกบีบบังคับจากผู้อื่นในสถานการณ์จำยอมหรือจำเป็น แต่ก็มีใช้ลักษณะจิตใจที่เรียกว่า “ความใจแข็ง” เพียงอย่างเดียว แต่เป็นความสามารถของบุคคลที่จะจัดสภาพแวดล้อมให้คนสามารถกระทำพฤติกรรมที่ตนตั้งใจไว้แต่เดิม ฉะนั้น “ใจอ่อน” ก็สามารถที่จะประสบผลสำเร็จเหมือนคน “ใจแข็ง” ถ้าทราบวิธีการควบคุมตนเอง (บุญรับ ศักดิ์มณี, 2532, น. 18)

นอกจากนี้ ยังมีทฤษฎีของ เอฟ อีแวน ไนส์ ที่เน้นการควบคุมจากสังคม ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของ Albert Bandura ที่เน้นการเรียนรู้การควบคุมตนเอง และการควบคุมพฤติกรรมโดยใช้การเรียนรู้จากสังคมการวัดความสามารถในการควบคุมตนเอง อาจวัดในจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือการใช้แบบวัดเพื่อให้ผู้ตอบ ตอบแบบวัดรายการพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติได้ในอนาคต (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2544, น. 8) เช่น แบบวัดการควบคุมตนเองของข้าราชการพลเรือน โดย (จินตนา บิลมาศ และคณะ, 2529) ซึ่งแบบวัดนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับ การควบคุมพฤติกรรมตนเอง การวางแผน และดำเนินการ ไปสู่เป้าหมายที่ตนต้องการมากน้อยเพียงใดในนิสัยส่วนตัวของผู้ตอบ และมีมาตรสเกล 6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” นอกจากนี้ ยูวารรณ ดวงอินตา (2549) ยังได้พัฒนาแบบวัดการควบคุมตนเองในนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยแบบวัดมีเนื้อหาเกี่ยวกับ การบังคับตนเอง การปรับปรุงตนเอง หรือการจัดระเบียบพฤติกรรมของตนเอง เพื่อเป้าหมายของการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่นำปรารถนา เพิ่มปริมาณพฤติกรรมนั้น และอนุรักษ์พฤติกรรมที่มีประโยชน์ ตลอดจนลดพฤติกรรมเดิมที่ไม่นำปรารถนาให้หมดไปจากต้น โดยการจัดการของตนเอง และไม่ต้องพึ่งการควบคุมบังคับจากผู้อื่น ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่

1. การกำหนดเป้าหมายหลัก และแบ่งเป้าหมายย่อย
2. ทราบ (Baseline) และกำหนดเป้าหมายขั้นแรก
3. สังเกตสาเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมนั้น
4. กระทำพฤติกรรมทางบวก เพื่อจัดพฤติกรรมพฤติกรรมทางลบ
5. สร้างสถานการณ์เอื้ออำนวยเพื่ออนุรักษ์พฤติกรรม และ
6. ให้รางวัลเมื่อทำตามเป้าหมายย่อยสำเร็จ หรือยึดเวลาถ้าไม่สำเร็จ มีมาตรสเกล

6 หน่วย จาก “จริงที่สุด” ถึง “ไม่จริงเลย” จำนวน 24 ข้อในงานวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งความสามารถในการควบคุมตนเองของเยาวชนกระทำผิด ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

6.1 ความสามารถควบคุมตนเองให้ทำทางด้านบวก หมายถึง การบังคับตนเอง การปรับปรุงตนเอง หรือการจัดระเบียบพฤติกรรมของตนเอง เพื่อเป้าหมายของการสร้างพฤติกรรมใหม่ที่นำปรารถนา เพิ่มปริมาณพฤติกรรมนั้น และอนุรักษ์พฤติกรรมที่มีประโยชน์ โดยการจัดการของตนเอง และไม่ต้องพึ่งการควบคุมบังคับจากผู้อื่น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

6.1.1 การกำหนดเป้าหมายการพัฒนาการควบคุมตนเองนั้น เด็กจะต้องผ่านการพัฒนาความสามารถในการควบคุมตนเอง โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ หลายอย่าง ได้แก่ การเรียนรู้ โดยผ่านการเสริมแรงโดยตรง การเรียนรู้การควบคุมตนเองจากเทคนิควิธีวางระเบียบวินัย และการเรียนรู้การควบคุมตนเองจากการทำต้นแบบ (จรรยา สุวรรณทัต, ลาดทองใบ ภูอภิรมย์ และกมลสุดประเสริฐ, 2533, น. 9 - 15) ส่วน Lawrence and Gabrielle Blair (1996, อ้างถึงใน อารยา ด่านพานิช, 2542)

ศึกษาเรื่องผลจากพฤติกรรมการเผชิญหน้าปัญหา และการควบคุมตนเองต่อการปรับตัวของเด็กที่สูญเสียญาติ โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเผชิญปัญหา การควบคุมตนเองจากแรงกระตุ้นภายในความเครียดในชีวิตประจำวัน และการปรับตัวในเด็กที่สูญเสียญาติ กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็ก จำนวน 68 คน อายุ 8 - 13 ปี และญาติผู้ดูแลที่เหลืออยู่ พบว่า ผู้ที่มีการควบคุมตนเองจากแรงกระตุ้นภายในได้ดี จะมีภาวะซึมเศร้า น้อย มีพฤติกรรมต่อต้านสังคม น้อย และมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงมากกว่าเด็ก ที่มีแรงกระตุ้นจากภายนอกตนเอง วิธีการวัดลักษณะการควบคุมตน เดิมวิธีการวัดปริมาณที่บุคคลจะสามารถควบคุมได้ในเนื้อหา และวิธีการต่าง ๆ ที่สำคัญมี 2 ประการ คือ

6.1.1.1 การวัดการชะลอการบำปลัดความต้องการต่าง ๆ ของตน (Delay of Gratification) ซึ่งสะท้อนความสามารถ และปริมาณการควบคุมตน เริ่มตั้งแต่การรู้จักยับยั้ง อารมณ์ ปัสสาวะ ในสถานที่และเวลาอันเหมาะสม ตั้งแต่วัยเด็กเป็นต้นมา (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2544, น. 8) หมายถึง ความอดทน เมื่อเกิดความอยาก ความต้องการทางสรีระ หรือทางสังคมต่าง ๆ เช่น รอรับประทานอาหารเช้าเมื่อถึงเวลา การยืนคอยนาน โดยไม่มีที่นั่ง หรือการอดออมเงินใส่กระปุกออมสิน

6.1.1.2 การวัดการต่อต้านสิ่งชั่วร้าย (Resistance to Temptation) โดยสิ่งชั่วร้ายนั้น เป็นสถานการณ์ภายนอก และมักเกิดจากบุคคลอื่น เช่น การยั่วโมโห การยั่วชวน การมีสิ่งหลอกล่อให้กระทำการให้แบบอย่างในทางเลวให้คนอื่นทำตาม เป็นต้น การควบคุมตน จึงอยู่ในลักษณะของความอดกลั้น ไม่ทำผิดทำชั่ว (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2549, น. 8) สุดท้ายของพฤติกรรมที่ต้องการ ในอนาคตแล้วแบ่งเป็นเป้าหมายย่อย ๆ ตามลำดับในการควบคุมตนเองของเยาวชนกระทำผิด ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1) การสังเกตสาเหตุที่ทำให้สำเร็จตามเป้าหมายแล้วสร้างสาเหตุนั้นขึ้นมา

2) สร้างสถานการณ์ช่วยกระตุ้นและอนุรักษ์พฤติกรรมที่นำไปสู่เป้าหมาย

3) เมื่อทำพฤติกรรมตามเป้าหมายได้สำเร็จก็ให้รางวัลตนเองเมื่อยังไม่สำเร็จก็ยึดเวลาให้ได้อีกเล็กน้อย

6.2 ความสามารถควบคุมตนเองไม่ให้ทำทางด้านลบ หมายถึง การบังคับตนเอง การปรับปรุงตนเอง หรือการจัดระเบียบพฤติกรรมของตนเอง เพื่อเป้าหมายของการหลีกเลี่ยงสร้างพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนา หรือพฤติกรรมทางด้านลบ ลดปริมาณพฤติกรรมนั้น หรือทำพฤติกรรมนั้นให้น้อยลง โดยการจัดการของตนเอง และไม่ต้องพึ่งการควบคุมบังคับจากผู้อื่น ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

6.2.1 การกำหนดเป้าหมายสุดท้ายของพฤติกรรมที่ต้องการในอนาคตแล้ว แบ่งเป็นเป้าหมายย่อย ๆ ตามลำดับ

6.2.2 การสังเกตสาเหตุที่ทำให้สำเร็จตามเป้าหมายแล้วสร้างสาเหตุนั้นขึ้นมา

6.2.3 สร้างสถานการณ์ช่วยกระตุ้นและอนุรักษ์พฤติกรรมที่นำไปสู่เป้าหมาย

6.2.4 เมื่อทำพฤติกรรมตามเป้าหมายได้สำเร็จก็ให้รางวัลตนเอง เมื่อยังไม่สำเร็จก็ยึดเวลาให้ได้อีกเล็กน้อย

กล่าวโดยสรุป ความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self - Control) ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนได้เป็นอย่างดี เพราะความสามารถควบคุมตนเองจะทำให้เยาวชนสามารถยับยั้งควบคุมตนเองในความสำนึกที่ดิ่งาม มีความเคารพตนเอง มีมโนธรรมที่ได้รับการพัฒนาอย่างดี มีความอดกลั้นต่อความคับข้องใจ สามารถจัดการต่อสู้กับอารมณ์ฝ่ายต่ำ ซึ่งเป็นการควบคุมอารมณ์ภายใน และมีความสามารถในการควบคุมตนเองจากสภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่ ความยึดมั่นในจารีตประเพณี ความคาดหวังของสังคม ภาระผูกพันที่ต้องปฏิบัติตามปทัสสถานของสถาบัน ความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย โอกาสที่จะได้รับการยอมรับ และความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่ตนสังกัดอยู่ หรือใช้หลักการและแนวคิดการควบคุมตนเองตามหลักพุทธศาสนา อันได้แก่ หิริ และ โอตตปปะหิริ คือ ความละเอียดต่อการกระทำผิดที่เกิดขึ้นภายในใจของคน ส่วน โอตตปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อผลแห่งการกระทำผิดชั่วร้าย ต่อการรู้เห็นของผู้อื่น ซึ่งความสามารถในการควบคุมตนเองทั้งจากภายในและภายนอกของเยาวชนนี้จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในขั้นต่อไป

2.5.4 การรับรู้เลียนแบบผ่านสื่อ

ชนิตว์สรณ์ ตรีวิทย์ภูมิ (2544, น. 43 - 45) กล่าวว่า กระบวนการเลียนแบบ คือ การที่บุคคลทำการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือนำพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงมาดัดแปลงใช้การเลียนแบบเกิดขึ้น เพราะผู้เลียนแบบ เห็นว่าจะนำไปสู่ผลในทางบวกแต่หากการเลียนแบบจะทำให้เกิดผลในทางลบก็จะทำการหลีกเลี่ยงคนเราจะมีแนวความคิดของตนเองอยู่ และจะอาศัยแนวคิดของตนเองนั้นมาเป็นตัวกำหนดแนวทางการปฏิบัติตัว ซึ่งจะส่งผลไปยังพฤติกรรมการบริโภคของตนเองอีกด้วย แนวความคิดของตนเองนั้นเกิดขึ้น โดยอาศัยการยึดเป้าหมายไว้กับสิ่งที่ต้องการจะเป็น หรือเรียกว่าตัวตนในอุดมคติความแตกต่างระหว่างตัวตนในอุดมคติกับตัวคนที่แท้จริงจะเป็นเป้าหมายที่คนเราพยายามปรับปรุงตัวให้เป็นไปตามตัวตนในอุดมคติที่ตั้งไว้ การกำหนดตัวตนในอุดมคติทำได้จากความคิด และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล หรืออาจประเมินตัวตนในอุดมคติกับกลุ่มอ้างอิงของแต่ละบุคคล เช่น ดารา นักแสดง บุคคลที่ให้ความเคารพ กลุ่มเพื่อนฝูง ฯลฯ และลอกเลียนแบบพฤติกรรม

ความคิด ทักษะของลุ่มอ้างอิงได้ ซึ่งการเลียนแบบลุ่มอ้างอิงเป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมการซื้อชื้อนเป็นอย่างมาก ฉะนั้น จึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเลียนแบบ เพราะนำมาใช้ในการวางแผนการตลาดให้เหมาะสม โดยแบ่งประเภทของการเลียนแบบออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. การเลียนแบบชนิด Over Modeling คือ การเลียนแบบที่ผู้บริโภคเห็นต้นแบบที่เป็นตัวบุคคลจริง ๆ เช่น พนักงานขายกำลังทำการสาธิตสินค้า หรือโฆษณาตามโทรทัศน์ หรือวิดีโอ ในร้านค้า การเลียนแบบมีประโยชน์ทางการตลาดมี 3 รูปแบบ คือ

1.1 การทำให้เกิดปฏิกิริยาแบบใหม่ที่ผู้บริโภคยังไม่เคยเรียนรู้มาก่อน เช่น การเอาทีวีมาตั้งโฆษณาสินค้าใหม่ภายในซูเปอร์มาร์เก็ต ผู้บริโภคที่เห็นโฆษณานั้นจะมีแนวโน้มไปเลือกสินค้าใหม่ใหม่นี้มาลองใช้ ซึ่งการสร้างปฏิกิริยาแบบใหม่ต่อผู้บริโภค และทำให้ผู้บริโภคทำการเลียนแบบจะมีประโยชน์ต่อผู้บริโภค โดยจะเป็นการเพิ่มข่าวสารผลิตภัณฑ์ให้แก่ผู้บริโภค พัฒนาผู้บริโภคให้สามารถใช้สินค้าได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสุดท้ายการทำให้ผู้บริโภคเกิดปฏิกิริยาใหม่ ๆ ยังอาจช่วยพัฒนาพฤติกรรมการซื้อสินค้าของผู้บริโภคได้ เช่น การที่พนักงานขายสินค้าสอนให้รู้วิธีเลือกสินค้าที่มีคุณภาพ เป็นต้น

1.2 การยับยั้งปฏิกิริยาตอบที่ไม่พึงปรารถนา เช่น เรารู้ว่ากลุ่มวัยรุ่นมักมีค่านิยมในการเลียนแบบคารานักร้องที่พวกเขาชื่นชอบ เราจึงนำคารานักร้องเหล่านี้มาณรงค์ต่อต้านการใช้ยาเสพติด ซึ่งเมื่อวัยรุ่นเห็นว่าลุ่มอ้างอิงของพวกเขาเร่งเคียงและไม่ใช้ยาเสพติดลุ่มวัยรุ่นก็จะทำการเลียนแบบพฤติกรรมโดยจะหลีกเลี่ยงการใช้ยาเสพติด เป็นต้น

1.3 การอำนวยความสะดวกแก่ปฏิกิริยาตอบที่ผู้บริโภคปรารถนา เพราะการโฆษณาจะสื่อสารให้กับผู้บริโภคทราบว่า ใครเป็นผู้ใช้สินค้านั้นในสถานการณ์อย่างไร ได้ผลลัพธ์อย่างไร การเลียนแบบชนิด Covert Modeling คือ การที่ผู้บริโภคเลียนแบบพฤติกรรมที่เรากำหนดให้โดยไม่มีการแสดงพฤติกรรมจริง ไม่มีการแสดงผลของพฤติกรรม แต่จะใช้การแจ้งให้ผู้บริโภคนึกภาพ (Image) พฤติกรรมของต้นแบบสถานการณ์ต่าง ๆ และการรับผลจากพฤติกรรมนั้น ๆ

จากการศึกษาของวิชาจิตวิทยาการทดลองของ (ธนวุฒิ เสขรฤทธิ์, 2554, น. 20) ได้ค้นพบถึงความสามารถในการเลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์ ตัวอย่างเช่น เมื่อเวลาที่ลูกเป็ดฟักตัวเองออกจากไข่ หากลูกเป็ดถูกเลี้ยงดูจากนักจิตวิทยาตั้งแต่ระยะเริ่มแรก (ฟักตัวออกจากไข่ก็เห็นหน้านักจิตวิทยาเป็นครั้งแรก) ปรากฏว่า ลูกเป็ดจะพยายามเลียนแบบกิริยาท่าทางของนักจิตวิทยา หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ เช่น เรื่องแมคลีลูกหมาป่าที่ลูกของมนุษย์แต่ถูกเลี้ยงดูจากกลุ่มหมาป่าทำให้นักจิตวิทยาการเรียนรู้ได้เข้าใจว่า แม้แต่อกัปกิริยาหลายอย่างของมนุษย์ที่เราเคยเข้าใจว่าเป็น “ธรรมชาติติดตัวมากับมนุษย์” เช่น การหยิบอาหารใส่ปากนั้นแท้จริงแล้วเป็นผลจากการเรียนรู้มากกว่า เพราะในกรณี

ของแมคลีนั้น จะมีท่าทางการกินอาหารด้วยการก้มลงไปแบบหมาป่า เนื่องจากการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบกลุ่มหมาป่าที่แวดล้อมตนเองอยู่

1. หลักของการเรียนรู้ด้วยการเลียนแบบนั้นเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น (Observational Learning) แล้วตนเอง จึงเอามาทำตามอย่างที่เรียกว่า “เลียนแบบ” ในทางจิตวิทยาแยกการเลียนแบบออกเป็น 2 แบบ คือ

1.1 Imitation เป็นการแสดงปฏิกิริยาที่ออกมาเป็นกริยาท่าทางอย่างตรง ๆ (Direct Mechanical Response of Behavior) เช่น เวลาที่เด็ก ๆ เห็นมนุษย์อุลตร้าแมนทำท่ายกมือไขว่กันเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ในการ์ตูนโทรทัศน์ เด็ก ๆ ก็จะแสดงอากัปกิริยาท่าทางตามการเลียนแบบชนิด (Imitation) นี้ เป็นการเลียนแบบจากภายนอกและอยู่ในระดับผิวเผิน

1.2 Identification เป็นการเลียนแบบที่เน้นหนักไปในด้านจิตใจ โดยผู้เลียนแบบมีความต้องการบางอย่างทางจิตใจที่จะเป็นเหมือนตัวต้นแบบ และจะเลือกเอาคุณลักษณะบางประการของตัวต้นแบบมาเป็นของตน เช่น เวลาเด็ก ๆ เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาของเข็ญ้อยอีกิวซัง ก็เลือกเอาคุณลักษณะในการแก้ปัญหาดังกล่าวมาเป็นของตนเองในระหว่างการเลียนแบบทั้ง 2 อย่างนี้ โดยทั่วไปแล้วสาธารณชนมักจะให้ความสนใจกับการเลียนแบบประเภท (Imitation) เช่น ความกังวลใจว่าลูกหลานคูหนั่งฝรั่งแล้วจะแสดงกริยาท่าทางการแต่งกายตามดาราฝรั่ง แต่อันที่จริงแล้วอิทธิพลจากการเลียนแบบอย่าง (Imitation) นั้นมีเพียงเล็กน้อย และเป็นเรื่องผิวเผิน (แต่ที่ได้รับความสนใจคงเป็นเพราะมองเห็นหรือสังเกตได้โดยง่าย) แต่ที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้ง คือ การเลียนแบบอย่าง (Identification) ตัวอย่างเช่น การเลียนแบบฆาตกรที่มีการฆ่าคนอย่างต่อเนื่อง (Serial Killer) เช่น ที่ปรากฏในหนังเรื่อง (Copycat) เป็นต้น

Miller and Dollard (1941) เป็นนักจิตวิทยา 2 ท่าน ที่ได้นำเอาหลักการง่าย ๆ ของ S - R Theory มาอธิบายพฤติกรรมกรเลี่ยนแบบอย่างเป็นขั้นตอน ดังนี้

1. เริ่มต้น เมื่อผู้เรียนถูกกระตุ้นให้มีแรงจูงใจที่จะให้เรียนรู้ (เหมือนอย่างที่เรารู้สึกขาดน้ำและกระหายน้ำ)
2. จากนั้น ก็จะมีสิ่งบอกแนะ (Cues) หรือองค์ประกอบย่อยบางอย่างของพฤติกรรม (ที่กำลังจะเลียนแบบ) ผ่านเข้ามาในชีวิตให้ผู้เรียนได้พบเห็น
3. เมื่อผู้เรียนได้ลงมือทำตามพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างผลลัพธ์ที่ตามมา ก็คือการได้รับรางวัล จากนั้นเข้าจึงเรียนรู้พฤติกรรมนั้นเอาไว้

Zajonc (1954) ได้ศึกษาการเลียนแบบประเภท (Identification) ของเด็ก ๆ อายุ 10 - 14 ปี จากวีรบุรุษจากละครวิทยุประเภทเรื่องยานอวกาศเขา พบว่า เด็ก ๆ อยากรจะเป็นเหมือนตัวพระเอกในเรื่อง ไม่ว่าจะตัววีรบุรุษนั้นจะมีลักษณะ “ใช้อำนาจ” หรือ “แสวงหามิตรภาพ” ก็ตาม อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ตาม Zajonc ก็ตั้งคำถามที่สรุปจากกรณีที่ศึกษาว่า หากเป็นกรณีที่วีรบุรุษนั้นเป็นอาชญากรที่ประสบความสำเร็จ เด็ก ๆ จะเลียนแบบหรือไม่ หรือว่าเด็กจะเลือกเลียนแบบแต่ “วีรบุรุษ” ประเภทที่ไม่เบี่ยงเบนไปจากค่านิยมที่เด็กยึดถืออยู่แล้ว เช่น ต้องเป็นตำรวจ ไม่ใช่ผู้ร้าย ต้องเป็นนักสืบ ไม่ใช่หัวขโมย และหากเป็นในกรณีหลังสำหรับเด็ก ๆ ที่เติบโตมาในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เคยสอนให้เขามีค่านิยมดี ๆ ให้ยึดถือ เช่น เด็กที่โตมาในหมู่อาชญากร หรือเด็กที่ขาดแบบอย่างของผู้ใหญ่ดี ๆ ที่จะเลียนแบบ ก็อาจเป็นไปได้ว่าเด็กกลุ่มนี้จะมีความเสี่ยงสูงมากที่จะได้รับอิทธิพลในทางที่ไม่พึงประสงค์จากสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อข้องใจของ Zajonc นั้นมาตั้งคำถามในช่วงเวลาที่กระบวนการค้นคว้าเรื่องผลกระทบอันจำกัดของสื่อกำลังแพร่หลายทำให้ผลการศึกษาเรื่องการเลียนแบบจากสื่อมีน้ำหนักน่าเชื่อถือน้อยลงไป และคำถามที่ตั้งก็ไม่ค่อยได้รับความสนใจที่จะหาคำตอบจากวงวิชาการ

Bandura (1971) ได้รวบรวมวิธีการเรียนรู้ทางสังคมที่จะเกิดขึ้นได้ โดยผ่านตัวแทนจากสื่อมวลชนเอาไว้ 3 แบบ คือ

1. Observation Learning ผู้ที่เปิดรับสื่อทุกชนิดย่อมรู้จักแบบแผนใหม่ ๆ ของการแสดงพฤติกรรมอยู่ตลอดเวลาจากการนำเสนอของสื่อ เราทุกคนรู้ว่าการยิงปืนจะต้องทำอย่างไร ทั้งที่ในชีวิตจริงอาจจะไม่เคยเห็น หรือจับปืนเลยก็ได้เรารู้แม้กระทั่งว่าถ้าจะจีตัวประกันบนเครื่องบินต้องทำอย่างไร เพราะเราเคยดูหนังประเภทนี้มาหลายรอบแล้ว

2. Inhibitory Effect การที่ได้เห็นตัวตนแบบถูกลงโทษเนื่องจากกระทำบางอย่างจะช่วยลดแรงจูงใจของผู้เลียนแบบที่จะทำตามให้น้อยลง เนื่องจากผู้เรียนจะรู้สึกคล้ายกับว่าตนเองได้ถูกลงโทษเช่นกัน มีผลจากการวิจัยเชิงทดลองแสดงให้เห็นว่า เมื่อคูนั่งที่ลงโทษผู้ใช้ความรุนแรง พฤติกรรมที่ชอบสอดรู้สอดเห็น หรือพฤติกรรมต่อต้านสังคมทั้งหลาย ผู้ชมจะแสดงพฤติกรรมดังกล่าวในชีวิตจริงน้อยลง

3. Disinhibitory สำหรับสื่อมวลชนที่ให้แบบอย่างของตัวตนแบบที่ได้รับรางวัล เนื่องจากกล้าแสดงออกซึ่งเกิดจากพฤติกรรมสวนกระแสสังคมให้ได้มา ซึ่งความต้องการของตน ตัวอย่างเช่น พระเอกที่ใช้ความรุนแรงแบบชาดิส์ม สามารถทำให้ตัวละครหญิงมารุมรัก มีการวิจัยเชิงทดลอง พบว่า เมื่อนำภาพยนตร์ที่มีเรื่องเกี่ยวกับความกล้าบ้าบิ่นที่ทำพฤติกรรมที่ตามปกติสังคมห้ามปรามมาให้กลุ่มตัวอย่างชมแล้วจะมีผลทำให้ผู้ชมลดความกลัวห่มอพื้น กลัวสัตว์เลื้อยคลาน และเพิ่มความก้าวร้าวมากขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2543, น. 183 - 189)

จากทฤษฎีการเลียนแบบ (Imitation Theory) ของ Albert พบว่า พฤติกรรมแปลก ๆ ใหม่ที่เกิดขึ้นในบุคคล ซึ่งไม่เคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนเลย บางครั้งเราไม่สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีการเรียนรู้ แต่สามารถอธิบายได้ว่า พฤติกรรมดังกล่าวเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการได้เห็นเป็นแบบอย่าง หรือสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว และสื่อมวลชน ก็เป็นสิ่งแวดล้อมที่สำคัญยิ่งในการให้แบบอย่างการเรียนรู้ที่ไม่นับไม่ถ้วน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า การเป็นแบบเป็นเทคนิคที่สำคัญในการสร้างพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล (Albert, 1986, pp. 100 - 104)

นอกจากนี้ (Albert, 1986, pp. 100 - 104) กล่าวว่า การเรียนรู้ในลักษณะของการเลียนแบบเท่านั้นที่จะนำไปสู่การสร้างค่านิยมทางศีลธรรมของเด็ก และรูปแบบทางสังคม (Social Model) แม่แบบอิทธิพลการเรียนรู้มากเมื่อบุคคลได้เห็นแม่แบบ ก็สามารถรับรู้สัญลักษณ์ของการกระทำ และสามารถแสดงพฤติกรรมนั้นได้เหมาะสม กระบวนการเรียนรู้จากแม่แบบนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการเรียนรู้ โดยการสังเกต (Observation Learning) ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ (Albert, 1986, p. 104)

1. กระบวนการให้ความสนใจ (Attention Process) ลักษณะของแม่แบบ และการแสดงออกแม่แบบที่จะช่วยให้บุคคลเกิดความสนใจ คือ มีความคล้ายคลึงกับผู้สังเกตในเรื่องเพศ เชื้อชาติ ทักษะคติ ชื่อเสียง ความสามารถ

2. กระบวนการจำ (Retention Process) การจำรายละเอียดต่าง ๆ ของพฤติกรรมของแม่แบบได้ ก็จะสามารถลอกเลียนแบบได้ ดังนั้น การเสนอแม่แบบโดยการให้มีการคำพูดและการเสนอแม่แบบให้เป็นเรื่องราวจะเป็นตัวชี้แนะให้ผู้สังเกตระลึกถึงพฤติกรรมของแม่แบบได้ง่ายขึ้นเมื่อได้รับสิ่งเร้าที่เหมือน หรือคล้ายกับแม่แบบกระตุ้น

3. กระบวนการแสดงออก (Motor Reproduction Process) เป็นการถ่ายโยงจากความสนใจ และการจำแม่แบบมาเป็นการแสดงพฤติกรรมเลียนแบบ

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) บุคคลจะแสดงพฤติกรรมเลียนแบบแม่แบบหรือไม่นั้น เกิดจากการเรียนรู้ จากการสังเกตแม่แบบถ้าพฤติกรรมของแม่แบบได้รับผลกรรมที่พึงพอใจ หรือสามารถหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าที่ไม่พึงพอใจ แนวโน้มที่บุคคลจะเลียนแบบพฤติกรรมของตัวแบบก็จะสูง เพราะคาดหวังว่าจะได้รับผลกรรม ดังเช่นเดียวกับที่ตัวแบบได้รับ

นอกจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมเลียนแบบดังกล่าวมาแล้วนั้น ยังมีผลการศึกษาวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมเลียนแบบที่เกิดจากบุคคลต้นแบบ หรือบุคคลที่ชื่นชอบ เช่น ดารา นักร้อง นักแสดง เป็นต้น ที่ปรากฏทางสื่อต่าง ๆ ให้เกิดการลอกเลียนแบบในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

ทัศนีย์ เทอมธนากาญจน์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของบุคคลต้นแบบที่มีต่อพฤติกรรมการเลียนแบบความตั้งใจซื้อสินค้าที่มีความเกี่ยวพันสูง และต่ำกับวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมการเลียนแบบจากบทบาทของบุคคลต้นแบบโดยตรงที่ระดับค่าเฉลี่ยสูงกว่าบุคคลต้นแบบโดยอ้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สมฤทัย กล่อมน้อย (2547) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการเปิดรับชม และการเลียนแบบสื่อละครโทรทัศน์หลังข่าวภาคค่ำช่อง 7 สี ของกลุ่มวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ด้านพฤติกรรมจะเลือกรับชมละครโทรทัศน์ เพื่อพักผ่อนและคลายเครียด โดยเลือกรับชมละครโทรทัศน์ที่ดารานำแสดงของแต่ละเรื่อง ชอบละครประเภทชีวิตรักโรแมนติก ด้านค่านิยมจะเลียนแบบด้านความกตัญญูรู้คุณ ศักดิ์ศรีชายหญิง โดยภาพรวมแล้วการเลียนแบบด้านพฤติกรรมอยู่ในระดับปานกลาง

สุภาวดี บัวบาน (2549) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการเลียนแบบดารานักร้องของวัยรุ่นในด้านลักษณะประชากร ด้านการแต่งกาย การใช้สินค้ามีชื่อเสียง และการใช้ภาษาพูด มีการใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 300 คน ศึกษาเฉพาะนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลการวิจัยพบว่า

1. กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุ 14 ปี เป็นนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีรายได้จากผู้ปกครอง เดือนละ 1,000 - 2,000 บาท วัยรุ่นมักติดตามผลงานดารานักร้องที่ชื่นชอบจากสื่อโทรทัศน์ และมีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้อง โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2. วัยรุ่นมีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องด้านการแต่งกาย อยู่ในระดับน้อย โดยจะซื้อเสื้อผ้าตามความเหมาะสม และกาลเทศะมาก วัยรุ่นที่มีเพศ อายุ และรายได้จากผู้ปกครองต่างกัน มีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องต่างกัน ส่วนวัยรุ่นที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องด้านการแต่งกายไม่ต่างกัน

3. วัยรุ่นมีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องด้านการใช้สินค้ามีชื่อเสียง อยู่ในระดับน้อย โดยวัยรุ่นนิยมใช้สินค้าที่มีราคาตามความเหมาะสม และจำเป็นมาก วัยรุ่นที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้จากผู้ปกครองต่างกัน และนักร้องด้านการใช้สินค้ามีชื่อเสียงต่างกัน

4. วัยรุ่นมีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องด้านการใช้ภาษาพูด อยู่ในระดับน้อย โดยวัยรุ่นใช้ภาษาพูดตามหลักภาษาไทยมาก วัยรุ่นที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และรายได้จากผู้ปกครองต่างกัน มีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้องด้านการใช้ภาษาพูดต่างกัน มีพฤติกรรมเลียนแบบดารานักร้อง

ศิริโยธนา ณ นคร (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ละคร โทรททัศน์ที่มีผลต่อพฤติกรรม การเลียนแบบของสตรีวัยทำงาน ผลการวิจัยพบว่า สตรีวัยทำงานมีพฤติกรรม การเลียนแบบอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีการเลียนแบบสูงที่สุดในเรื่องของความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ รองลงมา เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นไทย และเลียนแบบน้อยที่สุดเกี่ยวกับลักษณะการใช้สินค้าแบรนด์เนม

ปัทมาภรณ์ สุขสมโชค (2551) ได้ศึกษาเรื่อง ละคร โทรททัศน์ที่มีผลต่อการเลียนแบบ ของเด็กวัยรุ่นตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะประชากรที่แตกต่างกัน ไม่มีผลกับพฤติกรรม การเลียนแบบละคร โทรททัศน์ แต่ลักษณะประชากรด้านอายุ และการอาศัยอยู่กับผู้ปกครองมีผลกับพฤติกรรม การเลียนแบบละคร โทรททัศน์ ด้านพฤติกรรม การเปิดรับชมรายการละคร โทรททัศน์ของเด็กวัยรุ่นตอนต้น ไม่มีผลกับพฤติกรรม การเลียนแบบละคร โทรททัศน์ เนื้อหาของละคร โทรททัศน์มีผลต่อพฤติกรรม การเลียนแบบของเด็กวัยรุ่นตอนต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อละคร โทรททัศน์ของเด็ก วัยรุ่น มีผลต่อพฤติกรรม การเลียนแบบของเด็กวัยรุ่นตอนต้น กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างชอบดูละครชีวิต รักชิงรักหักสวาทมากที่สุด และดูเพื่อความสนุกสนาน ช่วยผ่อนคลายความเครียดได้ โดยจะจำเนื้อหา ของบทละครไปเป็นข้อคิด คติสอนใจ มากกว่านำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติในสถานการณ์ปัจจุบัน และภาพที่กลุ่มตัวอย่างได้เห็นในละคร โทรททัศน์มากที่สุด คือ ภาพการใช้คำและภาษาหยาบคายของ ตัวละคร นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มตัวอย่างชอบฉากการกอดจูบของพระเอก นางเอกมากที่สุด ฉาก ดื่มเหล้า สูบบุหรี่ หรือเสพสิ่งเสพติดของนักแสดงและเห็นว่า กรประชาสัมพันธ์จะช่วยแก้ปัญหา การจัด (Rating) ละคร โทรททัศน์ได้มากที่สุด

Boon and Lomore (2002, อ้างถึงใน ธนวุฒิ เสขรฤทธิ, 2554, น. 28) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลจากความชื่นชอบบุคคลที่มีชื่อเสียงต่อวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า วัยรุ่นส่วนใหญ่มักมีพฤติกรรม การเลียนแบบการแต่งกาย และมีพฤติกรรม การเลียนแบบบุคคลที่มีชื่อเสียงที่ตนชื่นชอบ เช่น การแสดง การเล่นกีฬา ลักษณะการทานอาหารมังสวิรัต หรือลักษณะการเสพสิ่งเสพติด แต่การเลียนแบบ ดังกล่าว ไม่ส่งผลต่อการปรับ หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตตลอดไป โดยบุคคลที่มีชื่อเสียงชาย จะได้รับความนิยมมากกว่าบุคคลที่มีชื่อเสียงที่เป็นหญิง

กล่าวโดยสรุป การรับรู้เลียนแบบผ่านสื่อ คือ พฤติกรรมของเยาวชนที่เกิดจากกระบวนการ เรียนรู้ที่ให้เห็นเป็นแบบอย่างจากสื่อชนิดต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ โทรททัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เกมส์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรือสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว แล้วเกิดการเลียนแบบทำ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยการนำพฤติกรรมของกลุ่มอ้างอิงบุคคลต้นแบบ หรือบุคคล ที่ชื่นชอบ เช่น ดารา นักร้อง นักแสดง ด้านการแต่งกาย การร้อง และการเต้น เป็นต้น ที่ปรากฏทาง สื่อต่าง ๆ ให้เกิดการลอกเลียนแบบในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมเชิง จริยธรรมของเยาวชนเพราะพฤติกรรมที่เลียนแบบนั้น มีทั้งพฤติกรรมเชิงบวกและเชิงลบการเรียนรู้

ในลักษณะของการเลียนแบบผ่านสื่อนี้ เป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การสร้างค่านิยมทางศีลธรรม และ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเด็ก และเยาวชนอีกด้วย

2.5.5 การต้นแบบทางจริยธรรมของอาจารย์

นักปราชญ์ไทย และต่างประเทศ ได้ให้คำนิยามความหมายของครูไว้หลากหลาย ดังต่อไปนี้ พระธรรมโกษาจารย์ หรือพุทธทาสภิกขุ (2529, น. 92) ได้ให้ความหมายโดยสรุปของ คำว่า ครู คือ ผู้เปิดประตูทางวิญญาณของศิษย์ เพื่อนำศิษย์ไปสู่คุณธรรมขั้นสูง

กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ได้ให้ความหมายของ “ครู” ว่า “บุคลากรวิชาชีพ ซึ่งทำหน้าที่ หลักทางด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษา ทั้งของรัฐและเอกชน”

Good (1973, อ้างถึงใน ยนต์ ชุ่มจิต, 2544, น. 207) ให้ความหมายคำว่า “ครู” ไว้หลาย นัยด้วยกัน ดังนี้

1. ครู คือ บุคคลที่ทางราชการจ้างไว้ เพื่อทำหน้าที่ให้คำแนะนำ หรืออำนวยความสะดวก ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับนักเรียน หรือนักศึกษาในสถาบันการศึกษาไม่ว่าจะเป็นของรัฐ หรือเอกชน

2. ครู คือ บุคคลที่มีประสบการณ์ หรือมีการศึกษามาก หรือดีเป็นพิเศษ หรือมีทั้ง ประสบการณ์ และการศึกษาคือเป็นพิเศษในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง ที่สามารถช่วยทำให้บุคคลอื่น ๆ เกิดความเจริญงอกงาม และพัฒนาก้าวหน้าได้

3. ครู คือ บุคคลที่สำเร็จหลักสูตรวิชาชีพจากสถาบันฝึกหัดครู และการฝึกนั้น ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ โดยมอบประกาศนียบัตรทางการสอนให้แก่บุคคลนั้น”

จากนิยามความหมายของคำว่า “ครู” สรุปความหมายได้ว่า หมายถึง ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรม พัฒนาเป็นอย่างดีเป็นพิเศษจากสถาบันฝึกหัดครู เพื่อทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ นำศิษย์ไปสู่คุณธรรม ขั้นสูง หรือทำหน้าที่หลักด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้เรียนอย่างบุคลากรมืออาชีพ

นอกจากความเป็นครูเป็นแม่พิมพ์ที่ ควรเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียน นิสิตนักศึกษา แล้วความมีจรรยาบรรณต่อวิชาชีพ คือ แม่บทของความเป็นต้นแบบเป็นแม่พิมพ์ที่จะต้องรำลึกนึก ไว้ในจิตใจอยู่เสมอมิให้ขาด ซึ่งได้มีผู้ที่กล่าวให้ความสำคัญของจรรยาบรรณวิชาชีพ ไว้ดังนี้

สุมน อมรวิวัฒน์ (2534, น. 7) ได้เสนอหลักที่แสดงถึงคุณธรรมของครู และเป็นหลักการ ที่สถาบันฝึกหัดครูต้องปลูกฝังแก่นิสิตนักศึกษาด้วยวิธีการสร้างสังคมการเรียนรู้ การให้เห็นแบบอย่างที่ดี และวิธีการซึมซับจากกิจกรรมการเรียนการสอนว่า มี 4 ประการ ดังนี้

1. คุณธรรมที่เกิดขึ้นจากหลักของการยอมรับ หมายถึง การยอมรับ และการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ศิษย์ทุกระดับของครูย่อมต้องการการยอมรับจากครู ดังนั้น คุณธรรมของครูตามหลักการข้อนี้ คือ การยอมรับว่า

1.1 ศิษย์เป็นมนุษย์ ย่อมมีความคิด มีความรู้สึก และอยากมีบทบาทในการเรียนครูต้องทำให้ศิษย์เกิดความภาคภูมิใจรู้สึกว่าเขาเป็นคนที่มีความค่า

1.2 ศิษย์มีความแตกต่างกัน ทั้งในด้านความสามารถ ความสนใจ และความถนัด ครูจึงต้องจัดวิธีสอนที่หลากหลาย

1.3 ศิษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน คือ มีโอกาสเท่าเทียมกันที่จะพัฒนา และได้รับการพัฒนาไปจนสุดความสามารถที่เขามีครู จึงต้องไม่มีอคติต้องให้ความยุติธรรมแก่ศิษย์

2. คุณธรรมที่เกิดจากความไว้วางใจ การที่ครูและศิษย์ต่างไว้วางใจซึ่งกันและกันนั้น คุณธรรมที่มีหลักการนี้เป็นฐาน คือ ความจริงใจ ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่บทบาทของตน และความมีสุจริตทางกาย วาจา ใจ

3. คุณธรรมที่เกิดความหลักความผูกพัน ความผูกพันเกิดขึ้นจากการสำนึกในคุณค่า ความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน ความสำนึกในภารกิจที่ทุกฝ่ายต่างอำนวยความสะดวกเอื้ออาทรต่อกันมาเนิ่นนาน ความผูกพันเกิดขึ้นจากความรัก และความเข้าใจซึ่งกันและกัน ดังนั้นคนเป็นครู จึงทำงานในหน้าที่ของตนด้วยความรัก รักศิษย์ รักการสอน มุ่งความเจริญของศิษย์มากกว่าตนเอง

4. คุณธรรมที่เกิดขึ้นจากหลักของการช่วยเหลือเกื้อกูล เนื่องจากว่าครูนั้นเป็นผู้นำทาง เป็นผู้คุ้มครอง เป็นที่ปรึกษา และเป็นผู้ที่พร้อมที่จะช่วยเหลือศิษย์ การช่วยเหลือเกื้อกูลนั้นทำได้หลายวิธี เช่น การแนะนำทางที่ถูกต้องทำนองคลองธรรม การป้องกันการกระทำชั่ว การเสนอทางเลือก และทางออกในการแก้ปัญหา การช่วยเหลือทางกำลังใจ และทางทุนทรัพย์ การรับฟังความทุกข์ของศิษย์อย่างเห็นใจและพร้อมที่จะเข้าใจ การสนับสนุนเมื่อศิษย์มุ่งสู่จุดหมาย การประคับประคองเมื่อศิษย์พลาดพลั้ง คุณธรรมในหลักการนี้ คือ เมตตา และกรุณานับว่าเป็นแก่นของคุณธรรมทั้งหลายสำหรับความเป็นครู

วิรัตน์ ไวยกุล (2537, น. 7) ได้กล่าวถึง ลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพเอาไว้ว่ามีลักษณะทั่วไป และคุณสมบัติต่าง ๆ สรุป ได้ดังนี้

1. เป็นผู้ที่จัดการดูแลชั้นเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ สามารถควบคุมชั้นเรียนดูแลกำกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาด้วยการรบกวนนักเรียนคนอื่นๆ ในชั้นน้อยที่สุด และสามารถใช้เวลาเรียนของชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เป็นผู้ที่มีความรู้เทคนิคการสอนได้อย่างเหมาะสมเสนอบทเรียนในลักษณะที่รักษาความสนใจของนักเรียนได้ดี

3. เป็นผู้ที่ช่วยเด็กสร้างอัตมโนทัศน์

4. เป็นผู้ที่สอนมากกว่าทักษะเบื้องต้น และสอนให้เด็กคิดวิพากษ์วิจารณ์ และทักษะการแก้ปัญหาที่จะเป็นประโยชน์ในสถานการณ์นอกห้องเรียน

5. เป็นผู้ที่ประเมินผลความก้าวหน้าของนักเรียนของตนเอง และให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์

6. เป็นผู้ตระหนักถึงความต้องการพิเศษของนักเรียนบางคน และทำงานเพื่อให้บรรลุถึงความต้องการเหล่านั้นทุกเมื่อที่จะทำได้

7. เป็นผู้ที่ก้าวทันผลงานวิจัย เพื่อที่ว่าจะสามารถใช้ประโยชน์แก่นักเรียนของตน
พรณี ชูทัยเจนจิต (2538, น. 77) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของครูที่ดีตามแนวคิดของกลุ่มมานุษยนิยมว่ามี 6 ประการ ดังนี้

1. เป็นครูที่มีความรู้ดี

2. เป็นผู้ที่มีความไวต่อความรู้สึกของนักเรียน และเพื่อนร่วมงาน

3. มีความศรัทธา และเชื่อว่า เด็กทุกคนมีความศรัทธาที่เรียนได้

4. เป็นผู้ที่มีความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้สึกนึกคิดในทางให้กับผู้อื่นด้วย

5. มีความเชื่อว่าจะสามารถช่วยเหลือเด็กทุกคนให้ทำดีที่สุดเท่าที่เขาจะทำได้

6. รู้จักที่จะนำแนวคิดจากหลายทฤษฎีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

เสริมศรี ไชยสร (2539, น. 6 - 7) ได้กล่าวว่า ครูที่ดีต้องปฏิบัติ หรือมีลักษณะด้านคุณธรรมจริยธรรม และบุคลิกภาพ ดังต่อไปนี้

1. มีคุณธรรม เช่นเมตตา กรุณา ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ และยุติธรรม เป็นต้น

2. มีความสุภาพ อ่อนโยน

3. วางตัวได้เหมาะสมกับกาลเทศะ

4. ประพฤติตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีของผู้เรียน

5. จริงใจและเป็นกันเองกับผู้เรียน

6. มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

7. เชื่อมั่นในตนเอง เคารพตนเอง และผู้อื่น

8. เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

9. แก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

10. ใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
11. สามารถควบคุม อารมณ์ได้ มีความสุขุมรอบคอบ และคำนึงถึงเหตุผล
12. มีอารมณ์ขัน
13. ตรงต่อเวลา
14. ทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ เช่น พัฒนาหมู่บ้าน หรือให้ความร่วมมือในกิจกรรมสังคมต่าง ๆ
15. สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ
16. พยายามเข้าใจปัญหาและแก้ปัญหาของผู้เรียนเป็นที่พึ่ง และที่ปรึกษาของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ
17. ทำตนให้เป็นที่นับถือแก่คนทั่วไป
18. มีบุคลิกดีสง่างามฟังชัด ไม่ทู่ทอพลกัฬอันเป็นอุปสรรคต่อการสอน
19. มีสุขภาพดีทั้งกาย และใจ

นอกจากจรรยาบรรณตามวิชาชีพครูที่ดีต้องปฏิบัติ หรือมีลักษณะด้านคุณธรรม จริยธรรม แล้วบุคลิกถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของการเป็นครู ในเรื่องการเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งนี้ได้มีนักจิตวิทยา และนักวิชาการทั้งไทย และต่างประเทศได้ให้ความหมายของบุคลิกภาพไว้หลายความหมาย ดังต่อไปนี้

พฤทธิ์ ศิริบรรณพิทักษ์ (2541, น. 3) ได้กล่าวถึง จรรยาบรรณวิชาชีพครูไว้ว่า คือ กฎแห่งความประพฤติสำหรับสมาชิกวิชาชีพครู ซึ่งองค์กรวิชาชีพครูเป็นผู้กำหนด และสมาชิกในวิชาชีพทุกคนต้องถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด หากมีการละเมิดจะมีการลงโทษ จรรยาบรรณวิชาชีพครู มีความสำคัญต่อวิชาชีพครูเช่นเดียวกับที่จรรยาบรรณวิชาชีพมีความสำคัญต่อวิชาชีพอื่น ๆ ซึ่งสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. ปกป้องการปฏิบัติงานของสมาชิกในวิชาชีพ
2. รักษามาตรฐานวิชาชีพ
3. พัฒนาวิชาชีพ

ถวิล มาตรการเยี่ยม (2542, น. 4-6) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะส่วนตัวของครูที่มีประสิทธิภาพ ควรมีและได้สรุป ไว้ดังนี้

1. เอาใจใส่ อาหาร และเห็นอกเห็นใจ เพราะครูนั้นเกี่ยวข้องกับอยู่กับการพัฒนานักคิด (นักเรียน) ให้เจริญงอกงามตามอัตรภาพของแต่ละคน ดังนั้น ครูต้องเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ที่อยู่ร่วมในสังคมให้ความสนใจ และตระหนักถึงบทบาทของคนอื่นยอมรับในความมีศักดิ์ศรีและเกียรติยศ ของแต่ละบุคคล โดยไม่มีเงื่อนไขอื่น

2. อดทน อดกลั้น กับความหลากหลายของวัฒนธรรม เชื้อชาติ ความเชื่อ และศาสนา นั่นคือ ครูจะต้องเคารพในวัฒนธรรมประเพณี เชื้อชาติ ศาสนาที่แตกต่างกันไปเพราะสังคมมนุษย์ในสมัยปัจจุบันนี้เป็นสังคมที่นับวันจะมีความหลากหลาย ซึ่งอาจเนื่องด้วยการพัฒนาการสื่อสารคมนาคม และเทคโนโลยีสาขาต่าง ๆ ครู จึงต้องเป็นผู้ที่มองเห็นข้อเท็จจริงของการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น และฝึกจิตใจตนเองให้มีความเป็นประชาธิปไตย (Democratic Mind) ให้มากขึ้น ลดความคิดในลักษณะเผด็จการ และพร้อมที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลง

3. มีอารมณ์ขัน การมีอารมณ์ขันเป็นสมบัติสำคัญประการหนึ่งของครู เพราะครูต้องเกี่ยวข้องกับนักเรียน เพื่อนครู ตลอดจนผู้ปกครอง อารมณ์ขันช่วยให้เกิดบรรยากาศในการสื่อสารที่ดี แต่ทั้งนี้จะต้องเป็นอารมณ์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติไม่ใช่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอกมาช่วย เป็นรูปแบบของความรู้สึกที่สอดคล้องกับสถานการณ์ ทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลายชวนหัวไม่เครียด ปราศจากการต่อสู้ต่อต้านการกระทบกระแทก รวมถึงความสามารถทำให้คนอื่นหัวเราะและขบขันความรื่นริง สดชื่น และมองโลกในแง่ดี

4. ความมั่นคงในอารมณ์ และความสามารถควบคุมอารมณ์ ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม และคงเส้นคงวาจะไม่ปกครองโดยใช้อารมณ์ และฝังตัวอยู่กับความคับข้องใจ และความยุ่งยากในแต่ละวันจะต้องรู้ถึงวิธีปล่อยอารมณ์ผ่อนคลายความตึงเครียด และแสวงหาความสนุกสนานรื่นริง ไม่หย่อนยาน หรือตึงเครียดสุดขอบใดขอบหนึ่งอย่างอ่อนไหวกับเหตุการณ์จนเกินความสามารถควบคุมตนเองมีสติยังคิด ตลอดจนต้องเป็นผู้ที่มีความคิดอิสระเป็นของตนเอง

5. ได้รับการศึกษาและอบรมดี จะต้องมีความรู้ความสามารถทั้งความรู้ทั่วไป และความรู้วิชาเฉพาะที่ตนเองรับผิดชอบ ตลอดจนรอบรู้ในเหตุการณ์แวดล้อมอย่างกว้างขวาง นั่นคือ ต้องเป็นผู้อ่านหนังสือ ศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ ทันสมัย ทันเหตุการณ์

6. มีทักษะการสื่อข้อความ โดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ดังนี้

6.1 การแสดงออกด้วยการพูด ครูจะต้องพูดด้วยน้ำเสียงชัดเจน แจ่มใส แยกแยะประเด็นได้พูดสำเนียงถูกต้อง ระดับการใช้เสียงมีความหมาย นุ่มนวล ไม่พูดจากระโหกโหกฮาหรือเจือด้วยอารมณ์โกรธขี้้ง ตลอดจนไม่พูดตะกุกตะกัก หรือติดอ่าง

6.2 การถ่ายทอดสู่บุคคลอื่น ครูจะต้องสามารถเข้าใจและจับประเด็นการพูดของคนอื่นได้ มีความตั้งใจ และสนใจที่จะฟังความคิดเห็นของคนอื่นอย่างแท้จริง โดยปราศจากการขัดจังหวะ หรือรบกวน ต้องเป็นผู้ฟังที่ดี มีเจตคติความรู้สึกและอารมณ์ที่แสดงออก และรับฟังคนอื่น

6.3 มีกาลเทศะ สามารถที่จะเลือกใช้คำพูดของคนอื่นได้ให้ถูกกับสภาพและเหตุการณ์ คือ สอดคล้องกับเรื่องสถานที่ เวลา และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ฟัง หรือผู้เกี่ยวข้อง

7. มีตรรกะในการคิด มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดดี และแสดงออกอย่างชัดเจน มีเหตุผล มีขั้นตอนและต่อเนื่อง มีความคิด หรือจิตใจแบบวิทยาศาสตร์ สามารถวิพากษ์วิจารณ์และแยกแยะประเด็นได้ถูกต้อง แม่นตรง

8. สุขภาพอนามัยและบุคลิกภาพดี ครูจะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพพลานามัยดี ทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่มีข้อบกพร่องทั้งทางร่างกาย และจิตใจรวมถึงลักษณะท่าทางการแสดงออกดี

9. มีความริเริ่มสร้างสรรค์ และเสาะแสวงหานวัตกรรม คือ มีความริเริ่มและทดลองปฏิบัติแนวใหม่ สามารถที่จะตอบคำถามแก้ปัญหาด้วยตนเอง จนสามารถกำหนดสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยตัวเอง การริเริ่มสร้างสรรค์ทำให้เกิดสิ่งใหม่และมีทิศทางในการกำหนดและพิจารณาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และค้นหานวัตกรรมจะเป็นผู้สร้างแนวคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ

10. พึ่งพาตนเอง มีความเชื่อมั่นตนเอง และมีความรับผิดชอบ ครูที่มีศักยภาพสูงจะไม่ขึ้นอยู่กับแนวทางปฏิบัติ หรือคำแนะนำที่คนอื่นกำหนดให้เพียงอย่างเดียว แต่เขาจะต้องรู้และเข้าใจในภาระหน้าที่ที่เขาเองจะต้องกำหนดเอง และปฏิบัติได้อย่างประสบผลสำเร็จเขาจะต้องมีความเชื่อมั่นในความสามารถของเขาเองสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ และสามารถที่จะกำหนดและยอมรับในพฤติกรรมใด ๆ ที่เขาปฏิบัติเป็นคนกระตุนตนเอง เตือนตนเอง แนะนำตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำ หรือผลที่เกิดจากการกระทำของเขา

11. มีความกล้าหาญและซื่อตรง ประเมินตนเอง และมีทิศทางในการทำงาน ครูจะต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองมีหลักการทำงานยืนหยัดในแนวทางที่ถูกต้อง ซื่อสัตย์ต่อแนวความคิดของตน มีค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อการกระทำใด ๆ ที่อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องภายใต้กฎเกณฑ์และสภาพการณ์ต่าง ๆ การกระทำใด ๆ ลงไปย่อมมีจุดประสงค์ชัดเจน และทิศทางที่จะนำไปสู่จุดประสงค์นั้น มีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติงาน หรือกิจกรรมใด ๆ ให้สำเร็จถึงแม้จะเผชิญกับอุปสรรค และปัญหา

12. มีความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ ครูจะต้องเป็นผู้ที่รักการสอน รักวิชาชีพครู แท้จริงมีความต้องการส่งเสริมให้อาชีพก้าวหน้ามีเกียรติ และมีความปรารถนาที่จะช่วยและบริการคนอื่น

13. มีความสามารถ การวางแผน การจูงใจ และเป็นผู้นำ คือ เป็นผู้ที่มีความริเริ่มงานใหม่ กำหนดแผนงานอย่างเป็นระบบ มีผลงานที่สามารถตรวจสอบและประเมินได้มีความกระตือรือร้นในการทำงานประสานงานร่วมมือกับบุคคล และกลุ่มบุคคลในการทำงาน และยังสามารถแนะนำแนวทางปฏิบัติ และดึงศักยภาพของงานอื่นออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังสามารถจูงใจให้บุคคลอื่น หรือเพื่อนร่วมงานได้ร่วมมือในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่เขาต้องการ และจำเป็น นั่นคือ จูงใจให้คนอื่นเกิดความกระหาย และสนใจในการทำงาน

14. มีความเด็ดขาด คือ เป็นผู้ที่ตัดสินใจรวดเร็ว เด็ดขาด สามารถแก้ปัญหาได้อย่างรวดเร็วทันเหตุการณ์ และแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

15. ยืดหยุ่น และปรับตัว ครูต้องเป็นผู้ไม่แข็งทื่อ สามารถปรับปรุงยืดหยุ่น การปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับเวลา สถานการณ์ให้เป็นคนใจกว้าง ไม่ยึดมั่นในคำตอบเดียวหรือ ทางเลือกเดียว

16. ถ่อมตน คือ เป็นผู้ที่อ่อนน้อมถ่อมตนไม่เย่อหยิ่ง มีความรู้ลึกกว่าทุกคน จะต้องเรียนรู้และปรับปรุงตนเอง พัฒนาค้นเองอยู่เสมอ ไม่มีใครเก่งไปเสียทุกอย่าง จำเป็นจะต้อง ใฝ่หาความรู้เพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เรื่อย ๆ ไม่หยุดนิ่ง และขณะเดียวกันก็มองตนเองว่าเป็นปัจเจก บุคคล ซึ่งย่อมมีผิดมีถูกมีการเปลี่ยนแปลงได้

17. มีความกระตือรือร้น ครูจะต้องเป็นผู้มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่เลื่อยชา มีพลังที่จะทำงานตามความคิด และแนวทางที่กำหนด ทำงานอย่างมีชีวิตชีวา สดชื่นมีน้ำใจ เป็นนักกีฬา ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวคึกคัก กระตุ้นให้นักเรียนขยัน และมุ่งมั่น

สุชา จันทน์เอม (2544, น. 84) กล่าวว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะส่วนรวมของ พฤติกรรมของบุคคลทั้งในด้านชีวิตส่วนตัว ในด้านกิจการงาน และในสังคมโดยทั่วไป และยังได้ กล่าวถึง คำจำกัดความของบุคลิกภาพของนักจิตวิทยาเด่น ๆ ดังนี้

1. นักจิตวิทยาที่มองบุคลิกภาพแบบลักษณะรวมของบุคคล ได้แก่ Sanford กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ กระบวนการรวมกันระหว่างลักษณะต่าง ๆ ของบุคคล (รวมทั้งลักษณะทาง ร่างกาย และจิตใจ) อย่างเป็นแบบฉบับเดียว ซึ่งแต่ละลักษณะต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และรวมกันเป็นลักษณะเฉพาะประจำตัวของแต่ละบุคคล ส่วน Hilliard กล่าวว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะรวมของบุคคล และวิธีการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งกำหนดการปรับตัวตามแบบฉบับ ของแต่ละบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม และ Schneider's กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ กระบวนการสร้าง หรือ การรวมคุณลักษณะทั้งด้านร่างกาย และจิตใจของบุคคล ตลอดจนความสามารถ ความโน้มเอียง นิสัย อากัปกริยาของแต่ละบุคคล โดยเฉพาะ และบุคลิกภาพจะเป็นเครื่องกำหนดปฏิกิริยาของบุคคลที่มี ต่อตนเอง และต่อผู้อื่น และเป็นผลต่อความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อม วัตถุ บุคคล และวัฒนธรรม ของสังคมที่เขาอาศัยอยู่

2. ส่วนนักจิตวิทยาที่มองในลักษณะเด่นของบุคคล ได้แก่ Morgan กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ คุณสมบัติและคุณลักษณะเด่นของบุคคล รวมทั้งการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม ต่าง ๆ เช่นเดียวกัน Murphy กล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ ความเด่นประจำตัวของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจจะ บอกถึงความแตกต่างกับบุคคลอื่น ๆ ได้ในรูปของปริมาณ และคุณภาพในลักษณะเด่นนั้น ๆ

สตีต วงศ์สุวรรณ (2544, น. 4) กล่าวถึง บุคลิกภาพว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะโดยรวมของแต่ละบุคคล ทั้งลักษณะภายนอกภายใน และปัจจัยต่าง ๆ อันมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของผู้พบเห็น ได้แสดงทัศนะว่า บุคลิกภาพ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่หล่อหลอมให้เป็น และอยู่ในคนคนนั้น ไม่ว่าจะป็นจุดเด่นจุดด้อยก็ตาม ซึ่งทำให้เขามีความแตกต่างจากคนอื่น ๆ จนกระทั่งไม่เหมือนกับผู้ใดในโลก ซึ่งสุวรรณ วัชรกุล (2545, น. 31) กล่าวถึง ความหมายที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปในหมู่นักจิตวิทยา คือ คุณลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแสดงออกโดยพฤติกรรมที่บุคคลนั้นมีต่อสิ่งแวดล้อมที่ตนกำลังเผชิญอยู่ และพฤติกรรมนี้จะคงเส้นคงวาพอสมควร และเกศินี สุทธวารานกุล (2543, น. 146 - 147) บุคลิกภาพ หมายถึง ผลรวมของความรู้สึกนึกคิดและลักษณะนิสัย ซึ่งทำให้บุคคลมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

จากนิยามของบุคลิกภาพตามที่กล่าวมานั้น ได้มีผลการวิเคราะห์บุคลิกภาพของครูที่ดีตามทัศนะของนิสิตหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต วิชาศึกษาศาสตร์ ประกอบรายวิชาจิตวิทยาความเป็นครู ผลการวิเคราะห์สรุป ได้ดังนี้ (จักรแก้ว นามเมือง, 2555)

1. บุคลิกภาพของครูที่ดี ประกอบด้วย บุคลิกภาพ 4 ด้าน คือ บุคลิกภาพทางกาย บุคลิกภาพทางอารมณ์ บุคลิกภาพทางสังคม และบุคลิกภาพทางสติปัญญา ดังต่อไปนี้

1.1 บุคลิกภาพทางกาย ประกอบด้วย

1.1.1 ด้านกายภาพ หมายถึง ครูที่มีบุคลิกภาพด้านกายภาพเป็นปกติ และน่าศรัทธา น่านับถือ จะมีโอกาสประสบความสำเร็จในการอยู่ร่วมกับลูกศิษย์มากกว่าครูที่มีบุคลิกภาพด้านกายภาพผิดปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผิดปกติในทางที่ไม่ดี ลักษณะบุคลิกภาพทางกาย ได้แก่

1.1.1.1 รูปร่างหน้าตา กิริยาอาการลักษณะท่าทางที่สง่างาม

1.1.1.2 การแต่งกายที่เหมาะสม คือ การแต่งกาย (รวมถึงแต่งหน้าและทรงผมด้วย) ที่สะอาด เรียบร้อย ดูดี น่านับถือ ถูกกาลเทศะ เรียกว่า (Neat and Clean)

1.1.1.3 กิริยามารยาท คือ มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อย สุภาพ อ่อนโยน

นุ่มนวล

1.1.1.4 สวมใส่เสื้อผ้าที่เหมาะสมกับรูปร่าง เพศ วัย และผิวพรรณ

1.1.1.5 มีสุขภาพกายที่แข็งแรง สมบูรณ์

1.1.1.6 ร่างกายสะอาด ผิวพรรณสดใส ใบหน้าแจ่มใส

1.1.1.7 ยืน นั่ง เดิน ให้เรียบร้อยเหมาะสม

1.1.2 ด้านวาจา หมายถึง การแสดงออกทางวาจา การพูดด้วยน้ำเสียงที่แผ่ด้านเมตตา ปรารถนาดี นุ่มนวล การพูดด้วยลีลาที่เหมาะสม ไม่ช้าไม่เร็วจนเกินไป และรวมไปถึงการไม่พูดน้อย หรือเงียบขรึมจนเกินไป หรือการพูดมากจนน่ารำคาญ ได้แก่

- 1.1.2.1 การพูดด้วยถ้อยคำที่ถูกต้อง ชัดเจน
- 1.1.2.2 การพูดที่เหมาะสมกับบุคลิกภาวะของผู้เรียน
- 1.1.2.3 การพูดที่ถูกต้องกาลเทศะ
- 1.1.2.4 การพูดที่คล่องแคล่ว ญออักขระและคำควบกล้ำ
- 1.1.2.5 การพูดที่ไพเราะอ่อนหวาน
- 1.1.2.6 พูดเสียงดังฟังชัด
- 1.1.2.7 พูดจาไม่มีสาระมีเหตุผล

1.1.3 ด้านการวางตัว ควรมีพฤติกรรมให้เหมาะสมกับฐานะ ตำแหน่งหน้าที่ คุณวุฒิและวัยวุฒิของตน โดยมีการแสดงออกอย่างสุภาพและจริงใจ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถผูกมัดน้ำใจของบุคคลที่อยู่ใกล้ชิด หรือบุคคลอื่น ๆ ที่มีส่วนเข้ามารู้จักและสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย

1.1.4 ด้านอิริยาบถ ควรมีอิริยาบถในขณะที่สอน ขณะทำงานติดต่อสัมพันธ์กับผู้เรียน และผู้อื่นให้เหมาะสมเป็นสง่าราศีเป็นที่นิยมยกย่องหรือเกรงใจของคนทั่วไปไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การยืน การเดิน การไหว้ การทำความเคารพ ควรมีความสำรวม เป็นต้น

1.2 บุคลิกภาพด้านอารมณ์

บุคลิกภาพทางอารมณ์ หมายถึง การมีบุคลิกภาวะทางอารมณ์ที่เหมาะสมมีอารมณ์มั่นคง เสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นทางสีหน้า แววตา ท่าทาง และวาจาให้ผู้เรียนได้รับรู้ได้ประกอบด้วย

- 1.2.1 การควบคุมอารมณ์ได้ดี ทั้งอารมณ์ดีใจ โกรธ เศร้า หรือหงุดหงิด
- 1.2.2 ความสนใจผู้เรียน หมายถึง มีความกระตือรือร้นที่จะรับรู้ หรือถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ รวมทั้งการแสวงหาประสบการณ์ที่กว้างขวางหลากหลายมีความสนใจในตัวผู้เรียน บทเรียน และวิธีสอน มีความเข้าใจ และสนใจปัญหาต่าง ๆ ของผู้เรียน
- 1.2.3 การมีอารมณ์ขัน ไม่เคร่งเครียดจริงจังจนเกินไป
- 1.2.4 มีอารมณ์แจ่มใส เบิกบาน ยิ้มแย้ม และร่าเริงอยู่เสมอ
- 1.2.5 มีความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
- 1.2.6 มีความรับผิดชอบต่องานสูง
- 1.2.7 มีความซื่อสัตย์ จริงใจ
- 1.2.8 มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหาร 4) ตรงต่อเวลา

1.2.9 มีทัศนคติและค่านิยมที่ดีงาม

1.2.10 มีความมั่นใจในตนเองเป็นตัวของตัวเอง

1.2.11 มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง (อคติ)

1.2.12 มีจิตใจกว้างขวาง ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน

1.2.13 ขยันหมั่นเพียร

1.2.14 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ

1.2.15 หนักแน่น อดทนอดกลั้น และข่มใจตนเองได้

1.2.16 มีความกล้าแสดงออกที่เหมาะสม กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมี

เหตุผล

1.2.17 มีความสำนึกในหน้าที่การงาน

1.3 บุคลิกภาพด้านสังคม

เป็นบุคลิกภาพที่แสดงออกให้ผู้อื่นพบเห็นได้ในสังคม การเข้าสู่สังคม

จึงเป็นบทบาทอย่างหนึ่งของครู

1.3.1 ความเป็นผู้นำ

1.3.2 ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นชุมชน และสังคม

1.3.3 ความมีระเบียบวินัย สำนวณระวางความประพฤติตนอยู่ในระเบียบ

แบบแผน (ประพฤติต่อเป็นแบบอย่างที่ดี)

1.3.4 สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี

1.3.5 มีความอ่อนน้อมถ่อมตน

1.3.6 มีการวางตัวที่เหมาะสมในสังคม

1.3.7 มีความสัมพันธ์กับผู้เรียนและเพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชาที่ดี

1.3.8 ความเป็นกันเองกับผู้เรียน

1.3.9 การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อทุก ๆ คน

1.4 บุคลิกภาพด้านสติปัญญา

บุคลิกภาพด้านสติปัญญา หมายถึง การใช้สติปัญญาในการสอน การแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ดี และมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1.4.1 การมีปฏิภาณไหวพริบที่ดี

1.4.2 ความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เหมาะสม

1.4.3 มีการตัดสินใจที่ดี

1.4.4 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

- 1.4.5 มีความรู้รอบตัวดี
- 1.4.6 มีความจำดี
- 1.4.7 เป็นคนช่างสังเกต ละเอียรอบคอบ
- 1.4.8 มีความรู้ในรายวิชาที่สอนอย่างแท้จริง
- 1.4.9 มีความรู้ด้านวิจัย คอมพิวเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ
- 1.4.10 มีความรู้ด้านเทคนิคการสอน การวัดผลประเมินผล
- 1.4.11 รู้ข้อมูลข่าวสารรอบตัว และเรื่องราวในท้องถิ่น
- 1.4.12 มีสามารถถ่ายทอดความรู้ เช่น ประยุกต์ใช้เทคนิคการสอนต่าง ๆ

สามารถอบรมบ่มนิสัยผู้เรียนให้มีศีลธรรม วัฒนธรรม กิจนิสัย สุขนิสัย และอุปนิสัยที่ดี สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนใฝ่รู้ใฝ่เรียนและก้าวทันเทคโนโลยี สามารถพัฒนาผู้เรียนให้คิดกว้าง คิดไกล และมีวิจารณญาณที่จะวิเคราะห์ข่าวสารต่าง ๆ ได้ดี เป็นต้น

1.4.13 รู้ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ คือ รู้หลักการอยู่ร่วมกัน รู้หน้าที่ รู้หลักความจริงของธรรมชาติ รู้ความมุ่งหมายของการกระทำอันใดรู้บทบาทภาวะหน้าที่ ความสามารถ หรือรู้ว่าตนควรทำอะไร รู้จักประมาณตนรู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร ตรงต่อเวลารู้จักท้องถิ่น ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี และรู้จักความแตกต่างของบุคคล และยอมรับความคิดเห็น

- 1.4.14 แสวงหาคำแนะนำให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะที่ดีต่อผู้เรียน
- 1.4.15 ลงมือกระทำจนกว่าจะถูกต้อง
- 1.4.16 ตรวจสอบความก้าวหน้าของตนเองอยู่เสมอ
- 1.4.17 หมั่นไตร่ตรอง คิดพิจารณาตนเองอยู่เสมอ

ชาญชัย อัจฉินสมาจาร (2545, น. 75) ได้กล่าวถึง ลักษณะของครูที่ดีว่าลักษณะ ดังนี้

1. ปฏิบัติตามกฎแห่งจรรยาบรรณครู และกฎระเบียบอื่น ๆ ของโรงเรียน
2. เป็นตัวอย่างในด้านศีลธรรม และพฤติกรรมทางจรรยาบรรณแก่นักเรียน

กลุ่มเพื่อน และชุมชน

3. เข้ากับนักเรียน และชุมชนได้เป็นอย่างดี
4. แต่งตัวเหมาะสมอยู่ตลอดเวลา
5. มีความคิดสร้างสรรค์ และเฝ้ายามในการปฏิบัติงาน
6. ทำงานตามเวลาราชการ และพร้อมที่จะทำงานนอกเวลาหากถูกร้องขอ
7. ใช้เวลาอย่างฉลาด

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต (2546, น. 90 - 91) กล่าวไว้ว่า คนผู้สั่งสอนหรือให้การศึกษาผู้ทำหน้าที่สั่งสอนให้การศึกษาแก่ผู้อื่น โดยเฉพาะครูอาจารย์ พึงประกอบด้วย คุณสมบัติและประพฤติตามหลักปฏิบัติเป็นกัลยาณมิตร คือ ประกอบด้วย องค์คุณ 7 ดังนี้

1. ปิโย น่ารัก คือ มีเมตตากรุณา ใส่ใจคน และประโยชน์สุขของเขา เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไต่ถาม

2. ครู คือ น่าเคารพ คือ เป็นผู้หนักแน่นถือหลักการเป็นสำคัญ และมีความประพฤติสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

3. ภาวะนิโย คือ น่าเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนอยู่เสมอเป็นที่น่ายกย่องควรเอาอย่างทำให้ศิษย์เอยอ้างและรำลึกถึงความซาบซึ้ง มั่นใจ และภาคภูมิใจ

4. วัตถุประสงค์ คือ รู้จักพูดให้ได้ผล คือ รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. ว่าจะนุกะโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม แม้จุกจิกตลอดจนคำล่วงเกินและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื่อหน่าย ไม่เสียอารมณ์เป็นผู้มีความมานะในการตักเตือนสั่งสอน โดยไม่กลัวว่าจะเกลียดหรือโกรธ มีความฉลาดในการใช้คำพูด (กับศิษย์)

6. คัมภีร์ญจะ กะถังกัตตา คือ แฉลงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปการรู้จักสอนจากง่ายไปหายาก หรือมีความลึกซึ้งขึ้นโดยลำดับ

7. โน จัญฐานะ นิโยชะเย คือ ไม่ชักนำในอฐาน คือ ไม่ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

สรุปได้ว่า การเป็นแบบทางจริยธรรมของอาจารย์ หมายถึง การที่อาจารย์ผู้สอน แสดงออกถึงพฤติกรรมต้นแบบ หรือเป็นแบบอย่างทางจริยธรรม ประกอบด้วย บุคลิกภาพด้านกายภาพ อันน่าเคารพศรัทธา มีกิริยาอาการลักษณะท่าทางที่สง่างามการแต่งกายที่เหมาะสม สะอาด เรียบร้อย ดูดี น่านับถือการแสดงออกทางวาจา การพูดด้วยน้ำเสียงที่ประกอบด้วยเมตตาต่อศิษย์ นุ่มนวล ไพเราะ เป็นไปเพื่อความปรารถนาดี และการมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เหมาะสม ซึ่งสามารถแสดงออกให้เห็นทางสีหน้า แววตา ท่าทาง และวาจาให้ลูกศิษย์รับรู้ได้ เพราะการเป็นต้นแบบของอาจารย์ย่อมมีอิทธิพลต่อการรับรู้ของนิสิตนักศึกษาทำให้เกิดการจดจำ และนำไปสู่พฤติกรรมตามต้นแบบที่ได้รับมาอันเป็น ตัวอย่างอย่างหนึ่งของพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาด้วย

2.5.6 การเป็นผู้แนบชิดด้วยกัลยาณมิตร

คำว่า “กัลยาณมิตร” ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลาย และแตกต่างกัน ไว้ ดังนี้

เลิศพร ภาระสกุล (2526, น. 1 - 2) ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับกลุ่มเพื่อนว่าอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนในสถาบันการศึกษาจะส่งเสริมค่านิยมรักความสะอาดสบายรักสนุกไม่เคร่งครัดค่านิยมเหล่านี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นค่านิยมที่ต่อต้านปัญญาธรรมแสดงออกให้เห็น โดยการที่นิสิตนักศึกษาไทยไม่ค่อยหมกมุ่นในเรื่องตำรา หรือซักถามอาจารย์ หรือเพื่อน หรือมีการอภิปรายกันในเรื่องของวิชาการ หรือจับกลุ่มกันคิดว่าทดลองผลิตของใหม่ ส่วนใหญ่จะเที่ยวเตร่หาความสนุกสนานจากการซื้อข้าวของชมภาพยนตร์แข่งกันกีฬาเดินรา จากการศึกษาอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนพอสรุปได้ว่าเพื่อนนับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อเด็กมากในสถาบันการศึกษาจะส่งเสริมค่านิยมรักความสะอาดสบายรักสนุกไม่เคร่งครัดค่านิยมเหล่านี้ เป็นค่านิยมที่ต่อต้านปัญญาธรรมเพราะฉะนั้นหน้าที่ของครูและผู้เกี่ยวข้อง คือ การที่จะให้ความสนใจและควบคุมชี้แนะตลอดจนหาวิธีที่เหมาะสมเพื่อให้นักเรียนมีสัมพันธภาพ และความรู้สึกที่ดีต่อกันเพื่อพัฒนาค่านิยมด้านปัญญาธรรม เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

สุวรรณ วชิรปราการสกุล (2533, น. 26) ได้กล่าวถึง พุทธจริยา 3 พระจริยา หรือการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ไว้ดังนี้

1. พุทธตถะจริยา พระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ตามหน้าที่ของพระพุทธเจ้า
2. ญาติตถะจริยา พระพุทธจริยา เพื่อประโยชน์แก่พระญาติตามฐานะ
3. โลกตถะจริยา พระพุทธจริยา เพื่อประโยชน์แก่โลก

จากพุทธจริยา 3 การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าได้กระทำทั้งต่อตนเองต่อญาติมิตรหรือบุคคลอื่นและต่อโลก หรือสังคมส่วนรวม จึงสามารถนำพุทธจริยา 3 ไปเสริมสร้างการจัดระดับขั้นพฤติกรรมทางจริยธรรม ได้ดังนี้

ขั้นที่ 1 พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เป็นการกระทำให้ตน บุคคลอื่น และหรือสังคมเดือดร้อน

ขั้นที่ 2 พฤติกรรมไม่ทำความชั่ว เป็นการไม่กระทำให้ตน บุคคลอื่น และหรือสังคมเดือดร้อน

ขั้นที่ 3 พฤติกรรมทำความดี เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ให้ตน บุคคลอื่น และหรือสังคม

ขั้นที่ 4 พฤติกรรมทำความดี เป็นการกระทำเพื่อประโยชน์ให้ตน บุคคลอื่น และหรือสังคมด้วยจิตใจที่สะอาดบริสุทธิ์

ดังนั้น พฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรมีขอบข่าย คือ การทำตนให้น่าคบหา การเสริมสร้างเพื่อน การป้องกันเพื่อนจากสิ่งที่ไม่ดี และการทำประโยชน์ต่อตนเอง ต่อญาติมิตร บุคคลอื่น ต่อโลก หรือสังคมส่วนรวม การวิจัยครั้งนี้ แบ่งพฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรเป็น 3 องค์ประกอบย่อย คือ

1. พฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรซึ่งเป็นตัวแบบมิตรที่ดีของเพื่อน
2. พฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรกับผู้อื่น
3. พฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรกับคนส่วนรวม

เจียรนัย ทรงชัยกุล (2540, น. 228 - 229) กล่าวว่า กลุ่มเพื่อนของนักเรียนในสังคมในโรงเรียน แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบอย่างกว้าง ๆ คือ กลุ่มเพื่อนที่มีโครงสร้างที่แน่นอนและกลุ่มเพื่อนแบบมีโครงสร้างที่ไม่แน่นอนกลุ่มเพื่อนแบบมีโครงสร้างแน่นอนเป็นลักษณะของกลุ่มเพื่อนที่มีโครงสร้างอย่างเป็นแบบแผนมีจุดหมายชัดเจนมีหลักเกณฑ์การดำเนินงานมักก่อตัวขึ้น โดยมีจุดหมายเพื่อการทำกิจกรรมบางอย่างที่ต้องร่วมกันรับผิดชอบตัวอย่างกลุ่มเพื่อนแบบมีโครงสร้างที่แน่นอนของนักเรียน ได้แก่ กลุ่มเพื่อนร่วมห้องเรียนกลุ่มเพื่อนร่วมกิจกรรม หรือชุมนุมกลุ่มเพื่อนคณะกรรมการนักเรียน เป็นต้น กลุ่มเพื่อนแบบมีโครงสร้างที่ไม่แน่นอนเป็นลักษณะของกลุ่มเพื่อนที่เกิดจากการรวมตัวกันจากความรู้สึกที่พึงพอใจกัน ซึ่งเป็นไปตามความสมัครใจของสมาชิกกลุ่มโดยทั่วไปแล้วสมาชิกของกลุ่ม จะประกอบไปด้วยนักเรียนที่เรียนอยู่ในชั้นเดียวกันอายุใกล้เคียงกันมีความคล้ายคลึงกันในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมความต้องการความสนใจเจตคติ และค่านิยมสิ่งสำคัญที่ผูกพันสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกของกลุ่มได้แก่ความรู้สึกทางจิตใจระหว่างสมาชิกสมาชิกของกลุ่มเพื่อแบบมีโครงสร้างไม่แน่นอน จะมีแนวทางปฏิบัติตนตามค่านิยมและปทัสถานของกลุ่มเพื่อนกลุ่มเพื่อนแบบนี้จะมีอิทธิพลมากต่อความคิดและการกระทำของนักเรียนในสังคมโรงเรียนเนื่องจากเป็นเพื่อนที่เขาชอบพอรักใคร่ยึดมั่น เชื่อถือและพร้อมที่จะทำตาม

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตโต (2543 ก, น. 632) กล่าวว่า ลักษณะของบุคคลที่มีพฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตร ตามหลักธรรมกัลยาณมิตร ประกอบด้วย

1. ปิโย แปลว่า น่ารัก หรือเป็นที่รักเป็นลักษณะของผู้ที่มีความเป็นมิตร มีน้ำใจปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข รู้สึกเห็นใจ เมื่อเห็นผู้อื่นมีความทุกข์ ความเดือดร้อน ต้องการช่วยเหลือให้พ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น และพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าทั้งยังคอยส่งเสริม สนับสนุนและให้กำลังใจ ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้จะทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้เกิดความไว้วางใจ รักใคร่ สนับสนุน และอยากเข้าไปหา ไปปรึกษา

2. ครู แปลว่า นำเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ เป็นลักษณะของผู้ที่มีความยึดมั่นในหลักการ ยึดถือกฎระเบียบเป็นสำคัญ และคอยตักเตือนไม่ให้ผู้อื่นประพฤติไม่ถูกต้อง ผ่าฝืนกฎระเบียบโดยปราศจากอคติ หรือความลำเอียงให้ความเป็นธรรมกับทุกคน ทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

3. ภาวะนิโย แปลว่า นำเจริญใจ หรือน่ายกย่องในฐานะทรงคุณ เป็นลักษณะของผู้ที่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการพัฒนาตนเอง โดยเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้นในการศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้อยู่เสมอ มีความประพฤติเหมาะสม แต่งกายสุภาพเรียบร้อยทำให้ผู้ที่อยู่ใกล้เกิดความเชื่อถือ ความศรัทธา พร้อมทั้งจะรับฟังให้ความร่วมมือ และกล่าวถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจ และภูมิใจ

4. วัตถุ แปลว่า รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดีด้วยการพูดให้เข้าใจ มองเห็นเหตุผลชัดเจน ทำให้หมดความเคลือบแคลงสงสัย พร้อมทั้งเห็นคุณค่าและความสำคัญจนเกิดความซาบซึ้งยอมรับ ยากลงมือกระทำหรือนำไปปฏิบัติ ทั้งยังเป็นคำพูดที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความกระตือรือร้นที่จะทำให้สำเร็จ โดยไม่ห่วงกลัวต่อความยากลำบาก และเป็นไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร

5. ว่าจะนักจะโม แปลว่า อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ปัญหา ข้อเสนอแนะ หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ด้วยความอดทน ไม่แสดงความเบื่อบ่น ไม่แสดงอารมณ์ จูณเฉย หรือโต้แย้งด้วยอาการรุนแรง

6. คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา แปลว่า แฉลงเรื่องล้าลึกได้ คือ สามารถอธิบายเรื่องต่าง ๆ อย่างเป็นลำดับเป็นขั้นเป็นตอน พร้อมทั้งการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

7. โน จักฐานะ นิโยชเย แปลว่า ไม่ชักนำในอฐาน คือ เป็นลักษณะของผู้ที่ไม่แนะนำ ชักชวนให้เข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขต่าง ๆ หรือไม่ชักชวน หรือชี้แนะให้ทำในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ พร้อมทั้งแนะนำในทางที่ดีชี้ให้เห็นคุณค่า เห็นประโยชน์ หรือโทษของสิ่งนั้น ๆ ได้

พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต (2543 ข, น. 631 - 632) กล่าวถึงความสำคัญของกัลยาณมิตรว่า “กัลยาณมิตร” เป็นเสมือนผู้รู้ ทำให้สามารถชี้แนะชักนำบุคคลอื่นให้สามารถพัฒนาตนเองในทิศทางที่เหมาะสมในทุกด้าน เนื่องจากเคยมีประสบการณ์โดยตรงหรืออาจจะเป็นประสบการณ์ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ทำให้สามารถที่จะให้คำแนะนำได้อย่างถูกต้อง และเป็นไปด้วยความรัก ความเมตตาปรารถนาดี เมื่อบุคคลมีกัลยาณมิตรที่ดีแล้ว ก็ทำให้เริ่มมีความเข้าใจหรือเห็นทางการฝึกปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง ถ้าไม่มีกัลยาณมิตรก็จะไม่มีผู้ที่คอยแนะนำแนวทางที่ถูกต้องทำให้มีโอกาสดำเนินชีวิตผิดพลาดไปในทางที่ไม่เหมาะสมมีความสำคัญต่อการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต การได้คบหากับคนที่เป็นกัลยาณมิตรจะนำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

เกิดการพัฒนาศักยภาพพัฒนาตนเอง และช่วยให้คนสามารถพึ่งตนเองได้ ดังนั้น การมีกัลยาณมิตร เป็นคุณสมบัติที่เอื้อต่อการพัฒนาในทุกด้าน

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต (2543 ค, น. 623) กล่าวว่า “กัลยาณมิตร” หมายถึง บุคคล ผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำชี้แจง ชักจูงช่วยบอกช่องทางเป็นตัวอย่างให้บุคคลอื่น ดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมที่ถูกต้อง

มนัสภรณ์ วิฑูรย์เมฆา (2543, น. 15) กล่าวว่า กัลยาณมิตร หมายถึง “คนมีปัญญามีคุณธรรม ทำหน้าที่ช่วยเหลือ สั่งสอน แนะนำให้ผู้อื่นปฏิบัติดี เมื่อบุคคลใดหา ปรึกษา ขอคำแนะนำ เข้าใกล้ ตลอดจนศึกษาแนวทาง มีการยอมรับต่อกันแล้ว เรียกว่า กัลยาณมิตรตา หรือความมีกัลยาณมิตร”

กิตติวี บุญเชื้อ และวิภา ตัณฑุลพงษ์ (2544 ก, น. 95) ได้กล่าวว่า “ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นกุญแจทองที่จะไขประตูแห่งความเป็นมิตร ความอ่อนน้อมถ่อมตน ยังเป็นคุณสมบัติที่คนไทย ทุกคนให้การต้อนรับ ความจริงใจ และความนุ่มนวล จะเป็นเครื่องหล่อลื่นสัมพันธภาพให้เลื่อนไหล สอดคล้องกันไปสู่จุดหมายปลายทาง ความมีน้ำใจเป็นหยดทิพย์ที่จะทำให้จิตใจชุ่มชื้นเบิกบาน และท้ายที่สุดการใช้คำพูดที่สุภาพ แต่จริงใจและความสม่ำเสมอจะเป็นเครื่องส่งเสริมความรู้สึกที่ดีต่อกัน และพร้อมที่จะร่วมมือร่วมใจกันขจัดปัญหาต่าง ๆ และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่เด็กเพื่อประโยชน์ของ ส่วนรวม

กิตติวี บุญเชื้อ และวิภา ตัณฑุลพงษ์ (2544 ข, น. 95) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของความเป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า “ ความเป็นกัลยาณมิตรเป็นกุญแจทองที่จะไขประตูแห่งความเป็นมิตรความอ่อนน้อมถ่อมตน ยังเป็นคุณสมบัติที่คนไทยทุกคนให้การต้อนรับความจริงใจ และความนุ่มนวล จะเป็นเครื่องหล่อลื่น สัมพันธภาพให้เลื่อนไหลสอดคล้องกันไปสู่จุดหมายปลายทาง ความมีน้ำใจเป็นหยดทิพย์ที่ทำให้จิตใจชุ่มชื้นเบิกบาน และท้ายที่สุดการใช้คำพูดที่สุภาพ แต่จริงใจและความสม่ำเสมอ จะเป็นเครื่องส่งเสริมความรู้สึกที่ดีต่อกันและพร้อมที่จะร่วมมือร่วมใจขจัดปัญหาต่าง ๆ และสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่เด็ก เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม”

สุนน อมรวิวัฒน์ (2546, น. 17) กล่าวว่า “กัลยาณมิตร” เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นความปลอดโปร่งใจ ไม่บีบคั้น เน้นความมีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล สร้างความกระจำแจ่มแจ้งในแนวทาง ที่ถูกต้องด้วยการยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน กมลวรรณ สุวรรณโชติ (2548, น. 4, อ้างถึงใน สมจิตต์ สุพรรณทัศน์, 2526, น. 98 - 105) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมความเป็นกัลยาณมิตรไว้ว่า หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนแสดงให้ถึงการเป็นเพื่อนที่ดีต่อเพื่อนใน 7 ด้าน ต่อไปนี้

1. ด้านความน่ารัก หมายถึง การแสดงออกที่สร้างความรู้สึกที่ดีต่อกัน ได้แก่ การยิ้มแย้ม ทักทายเพื่อนด้วยท่าทีอบอุ่นเป็นมิตร มีความจริงใจ และยินดีกับความสำเร็จของเพื่อน

2. ด้านความน่าเคารพ หมายถึง การแสดงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อยน่าเชื่อถือ และเป็นที่ยกย่องได้ ได้แก่ แสดงกิริยาอาการที่สุภาพ การแต่งกายถูกกาลเทศะ การให้ความช่วยเหลือเพื่อน และการให้ความร่วมมือกับเพื่อนในการทำกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย

3. ด้านความน่าเจริญใจ หมายถึง การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เพื่อน ได้แก่ การตั้งใจเรียน และมีความกระตือรือร้นใฝ่รู้ใฝ่เรียนอยู่เสมอ

4. ด้านการรู้จักพูดให้ได้ผล หมายถึง การให้คำแนะนำเพื่อน และเป็นที่ยกย่องที่ดี ได้แก่ การพูดให้กำลังใจเพื่อน การพูดส่งเสริมเพื่อนในทางที่ดี ไม่นินทาว่าร้ายเพื่อน และแนะนำเพื่อนให้ทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ของโรงเรียน

5. ด้านการอดทนต่อถ้อยคำ หมายถึง การพร้อมที่จะรับฟังคำพูดของเพื่อนทั้งแง่ดีและไม่ดีอย่างอดทน ได้แก่ การตั้งใจฟังเพื่อนพูด รับฟังความคิดเห็น และขอเสนอแนะของเพื่อนรับความโกรธเมื่อเพื่อนพูดในสิ่งที่ไม่ถูกใจ

6. ด้านการแถลงเรื่องล้าลึก หมายถึง การกล่าวอธิบายเรื่องต่างๆ ที่ยุ่งยากซับซ้อน ให้เพื่อนเข้าใจได้ ได้แก่ การอธิบายบทเรียนให้เพื่อนเข้าใจ และการประนีประนอมความขัดแย้งระหว่างเพื่อน

7. ด้านการไม่ชักนำในทางที่ผิด หมายถึง การไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร ได้แก่ การไม่ชักจูงเพื่อนไปใช้เวลาว่างในการเล่นคอมพิวเตอร์ การไม่ชักจูงเพื่อนให้หนีเรียน การไม่ชักจูงเพื่อนให้ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติด และการพนัน

กมลวรรณ สุวรรณโชติ (2548, น. 6 - 10) กล่าวถึง ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร คือ มิตรที่ดี หรือเพื่อนที่ดีนั้น มีพฤติกรรมใน 3 ด้าน ได้แก่

1. การทำตนให้น่าคบหาเป็นการปฏิบัติตนของนักเรียนที่ชวนให้เพื่อนอยากเข้าใกล้ อยากเข้าไปติดต่อขอคำปรึกษา หรือคบหาสมาคมด้วยมีลักษณะที่น่าไว้วางใจน่าเชื่อถือ และเป็นที่ยกย่องของเพื่อนได้ รวมทั้งการแสดงออกที่เพื่อนเห็นว่าน่ายกย่อง น่าเอาอย่างชวนให้อยากปฏิบัติตาม เช่น ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาไพเราะ ซื่อตรงต่อเพื่อนฝูง เป็นต้น

2. การเสริมสร้างเพื่อนเป็นการกระทำ หรือการปฏิบัติตนของนักเรียนที่เป็นการส่งเสริม หรือสนับสนุนให้เพื่อนทำพฤติกรรมในทางที่ถูกต้องเหมาะสมใน 2 ด้านสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนด้านอารมณ์ เช่น การพูดให้กำลังใจ เมื่อเพื่อนทำความดี ชมเชย แสดงความชื่นชมกับความสำเร็จของเพื่อน อารมณ์ดี ไม่เบียดเบียนเมื่อเพื่อนมาขอคำปรึกษา และสนับสนุนทางด้านข้อมูลข่าวสาร เช่น การชักชวน การตักเตือนแนะนำให้เพื่อนทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อธิบายบทเรียนที่ยากให้เพื่อนเข้าใจ

3. การป้องกันเพื่อนจากสิ่งที่ไม่ดี คือ การไม่ชักจูงเพื่อนไปในทางเสื่อมเสียผิดหรือนอกเรื่อง คือ จะต้องมึทศทางที่ชัดเจนในการให้คำปรึกษา โดยมีเป้าหมาย และนำไปสู่จุดหมาย ซึ่งจะแก้ปัญหาได้ด้วยวิธีที่ถูกต้อง เช่น ตักเตือนเพื่อนเมื่อเพื่อนจะเสพสิ่งเสพผิดคปป้องเพื่อนจากการถูกนินทา

วลนิกา ฉลากบาง (2548 ก, น. 70) ได้กล่าวว่า “ผู้ที่เป็นกัลยามมิตรจะแสดงพฤติกรรมใน 3 ด้าน ได้แก่ การให้คำแนะนำ ชี้แจง ชักจูง สั่งสอนสิ่งที่ดีงามที่ถูกต้องการสนับสนุนและการให้กำลังใจ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการคิดและการแก้ปัญหา”

วลนิกา ฉลากบาง (2548 ข, น. 70) กล่าวว่า “การมีกัลยามิตร เสมือนมีมิตรที่ดีที่จะคอยแนะนำ ชักจูงให้ได้รับการพัฒนาไปในทางที่ดีที่ถูกต้องเหมาะสม ด้วยความรักความจริงใจ โดยไม่หวังผลตอบแทนทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รู้ถึงวิธีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสามารถที่จะพัฒนาตนเองไปได้เต็มตามศักยภาพ”

สรุปได้ว่า การเป็นผู้เนบชิดด้วยกัลยามิตร หมายถึง การเป็นผู้ที่แวดล้อมด้วยบุคคลที่มีพฤติกรรมแนะนำสั่งสอนช่วยชี้แนะแนวทางชักจูงในสิ่งที่ถูกต้องและดีงามทางจริยธรรมด้วยการคบหาเพื่อนที่ดีมีการปฏิบัติตนที่ดี ให้คำแนะนำ ให้ความช่วยเหลือพึ่งพากัน ได้อย่างเต็มใจและเสียสละ โดยไม่หวังผลตอบแทน ด้วยว่าพฤติกรรมความเป็นกัลยามิตร หรือการมีเพื่อนที่ดีงามที่สามารถให้คำแนะนำ ชี้แจง ชักจูงการให้กำลังใจและการเป็นแบบอย่างที่ดีในการคิด และการแก้ปัญหานั้นถือเป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนเป็นอย่างมาก เพราะถ้ามีกัลยามิตรที่ดีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนย่อมย่อมเป็นไปในทิศทางที่ดีด้วย แต่ในทางตรงกันข้าม หากเป็นผู้เนบชิดด้วยบุคคลที่ไม่ใช่กัลยามิตรย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมในทางลบด้วยเช่นกัน เพราะมิตรสหายเป็นปัจจัยอันสำคัญยิ่งที่จะนำพาไปสู่ความเจริญ หรือความเสื่อมถ้าคบคนพาลคนพาลก็จะพาไปประพฤดิในทางเสื่อมเสียถ้าคบบัณฑิตบัณฑิตก็จะพาไปสู่ทางที่ประเสริฐทางที่เจริญและนำแต่ประโยชน์ และความสุขมาให้ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “คบคนเช่นไร ย่อมเป็นคนเช่นนั้น”

2.5.7 การบูรณาการจริยธรรมในหลักสูตร

การบูรณาการ หรือการสอดแทรกจริยธรรมลงไปหลักสูตรรายวิชาจะต้องสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปด้วยอาจมากหรือน้อยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม หมายความว่า อาจารย์ทุกท่านจะต้องทำหน้าที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมเข้าไปในเนื้อหาของรายวิชาที่เปิดสอนในการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน โดยเน้นการให้ความรู้คุณธรรมการสอดแทรก “คุณธรรม” ซึ่งหมายถึง สภาพความดีงามทั้งหลายที่ฝังลึกอยู่ในจิตสำนึกของบุคคล และ “จริยธรรม” ซึ่งหมายถึง คุณความดีที่ควรปฏิบัติ หรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดีเพื่อประโยชน์ของตน และส่วนรวมในกระบวนการเรียนรู้ในชั้นเรียนเพื่อให้เกิดพลวัต มีวิธีการ ดังนี้

2.5.7.1 อาจารย์เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม และสร้างแรงจูงใจให้เกิดขึ้น
ในชั้นเรียน

2.5.7.2 อาจารย์รู้จักใช้วิธีการเรียนการสอน การปฏิบัติ และการบูรณาการคุณธรรม
จริยธรรมเข้ากับวิชาที่สอน เพื่อให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในระหว่างการเรียนวิชาต่าง ๆ โดยอาจใช้
ทักษะของการให้เกิดความสนุกในชั้นเรียน การทำกิจกรรม การสร้างสิ่งแวดล้อม การสร้างสถานการณ์
หรือบุคคลตัวอย่าง หรือการวิเคราะห์จากบทความ / ข่าว เพื่อประกอบการเรียนการสอน

2.5.7.3 อาจารย์ให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดคุณธรรมจริยธรรมในกระบวนการเรียน
การสอนที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อาจารย์ต้องมีการเตรียมตัวให้ความ
ร่วมมือ ลงมือกระทำหรือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง
ซึ่ง “คุณธรรมจริยธรรม” ที่สอดแทรกในวิชาที่สอนนี้จะแปรรูปไปสู่ “คุณภาพ” ในที่สุด

การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมนั้น ต้องทำให้เป็นเอกภาพ หมายถึง ทุกหน่วยงาน
บุคลากรทุกคนต้องร่วมใจกันทำ และต้องมีลักษณะเป็น อนุสาสนี หมายถึง การสอดแทรกอย่างต่อเนื่อง
มิใช่ ทำ ๆ หยุด ๆ เหมือนไฟไหม้ฟาง และต้องกำหนดเป็นนโยบายของมหาวิทยาลัยที่ให้ทุกคนต้อง
ปฏิบัติตามการสอดแทรกโดยใช้สื่อการเรียนรู้ ซึ่งทางกลุ่มผู้สอนได้ร่วมกันคัดเลือกสื่อการเรียนรู้ที่มี
เนื้อหาสอดคล้อง กับรายวิชาและสามารถสร้างจิตสำนึกหรือปลูกเร้าให้นักศึกษาได้ซึมซับคุณธรรม
จริยธรรม ได้แก่ สื่อของรายการคนค้นคนของบริษัททีวีบูรพา ดังรายละเอียดโดยสังเขปในหัวข้อ
ต่อไปนี้เป็น ตัวอย่างกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมที่ได้ดำเนินการแล้ว โดยกิจกรรมที่จัดขึ้น
ส่วนใหญ่ผู้สอนจะทำการประเมินเพื่อวัดความพึงพอใจในกิจกรรมและเพื่อทราบข้อบกพร่อง หรือ
ข้อควรแก้ไขเพื่อให้กิจกรรมที่จะทำในครั้งต่อไปเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน และบรรลุจุดมุ่งหมายมากขึ้น
ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและแสดงความคิดเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์
และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับมากและมากที่สุด โดยมีผู้ให้ทรศนะเกี่ยวกับการบูรณาการ
หรือการสอดแทรกหลักจริยธรรมในหลักสูตรการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

ศักดา ปรารค์ประทานพร (2526, 169 - 171) ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตรว่า หลักสูตร
ต้องมุ่งให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทั้งทางศิลปศาสตร์ และวิชาชีพ มีความยึดหยุ่นในตัวเองพอสมควร
ที่สำคัญที่สุดหลักสูตรจะต้องเน้นเรื่องของศีลธรรมการสอดแทรกคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่
นักศึกษานั้น สามารถทำได้ในทุกรายวิชาทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะใช้วิธีการใดในการสอดแทรก
ซึ่งขอยกตัวอย่างจากประสบการณ์ที่เคยใช้มาตั้งแต่ทำหน้าที่เป็นผู้สอน ดังต่อไปนี้

1. การให้นักศึกษาได้ค้นพบคุณธรรมจริยธรรมจากประสบการณ์ตรงจากเนื้อหา ของกิจกรรมหรือตัวบุคคลต้นแบบแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การนำนักศึกษาไปศึกษาและปฏิบัตินอกสถานที่ซึ่งต้องกำหนดให้สอดคล้อง กับรายวิชา และตั้งจุดมุ่งหมายของการสอดแทรกคุณธรรม และจริยธรรมไว้ด้วยตัวอย่าง เช่น การปฏิบัติธรรมเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้นักศึกษาได้เรียนรู้การฝึกสมาธิและสภาวะที่จะได้จากการฟัง ธรรมสนทนาธรรมกับพระวิปัสสนาจารย์ นอกจากนี้ยังได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดเช่นการทำ ความสะอาดการบริจาคทรัพย์ตามกำลังศรัทธาเป็นต้นการปลูกป่าซึ่งทำทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย เช่น โครงการปลูกป่าชายเลนร่วมกับกองทัพเรือเป็นการปลูกฝังให้นักศึกษาเห็นความสำคัญของ สิ่งแวดล้อมที่มีต่อวัฏจักรของชีวิตอันจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ศึกษารักและหวงแหนธรรมชาติ ต่อไปการชื่นชมสุนทรียะจากงานศิลปะตามวัดวาอาราม หรือสถานที่สำคัญเพื่อปลูกฝังความรักความ หวงแหนในมรดกของชาติที่เป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย เป็นต้น

1.2 การเชิญบุคคลต้นแบบทางคุณธรรมจริยธรรมมาให้อธิบายกับนักศึกษา ในชั้นเรียน ซึ่งผู้สอนได้กำหนดถึงความเหมาะสมของบุคคลต้นแบบ โดยไม่ได้คำนึงว่าบุคคลดังกล่าว ต้องเป็นคนที่มีชื่อเสียงโด่งดังระดับชาติแต่เป็นใครก็ได้ที่สามารถเป็นต้นแบบทางคุณธรรมจริยธรรม โดยยึดหลักการที่ว่า “แบบที่ดีเป็นสื่อการสอนที่วิเศษสุด”

1.3 การศึกษาจากบุคคลตัวอย่างที่ต้องกำหนดให้หลากหลายอาชีพ เช่น แม่ค้าขายไข่ปิ้งคนขับรถแท็กซี่ เป็นต้น เพื่อให้นักศึกษาได้ไปพูดคุยกับคนเหล่านั้นพร้อมทั้งเก็บหลักฐาน และข้อมูล เพื่อนำเสนอในชั้นเรียนและส่งผู้สอนเพื่อประเมินผลกิจกรรมนี้เน้นให้นักศึกษาค้นพบ คุณธรรมจริยธรรม และวิสัยทัศน์ที่เป็นหลักแห่งการดำเนินชีวิตที่ประสบความสำเร็จความสุขตาม จากบุคคลตัวอย่างที่ไปศึกษา

2. การสอดแทรกโดยใช้สื่อการเรียนรู้ ซึ่งทางกลุ่มผู้สอนได้ร่วมกันคัดเลือก สื่อการเรียนรู้ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับรายวิชา และสามารถสร้างจิตสำนึกหรือปลูกเร้าให้นักศึกษาได้ ซึมซับคุณธรรมจริยธรรมได้แก่สื่อของรายการคนค้นคนของบริษัททีวีบูรพาดังรายละเอียด โดยสังเขป ในหัวข้อต่อไปนี้ คือ ตัวอย่างกิจกรรมที่สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมที่ได้ดำเนินการแล้ว โดยกิจกรรม ที่จัดขึ้นส่วนใหญ่ผู้สอนจะทำการประเมิน เพื่อวัดความพึงพอใจในกิจกรรมและเพื่อทราบข้อบกพร่อง หรือข้อควรแก้ไขเพื่อให้กิจกรรมที่จะทำในครั้งต่อไปเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและบรรลุจุดมุ่งหมาย มากขึ้น ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจและแสดงความคิดเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับมาก และมากที่สุด

สมพิศ โพลิ่งน้อย (2530, น. 127 - 131) ได้สรุปว่า หลักสูตรเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของการศึกษา ครูต้องนำหลักสูตรที่ใช้อยู่เป็นหลักแล้วเน้นจิตใจเป็นตัวชอบ ไม่แน่นไปด้วยเนื้อหาวิชาการอย่างในปัจจุบันให้มีการเล่นกีฬา มีกิจกรรมที่สร้างความสุขให้แก่ตัวเองไม่ใช่มีแต่ความสุขที่รับจากภายนอก เช่น มีเรื่องของศิลปะ มีการเล่นดนตรี มีวิถีชีวิตแบบพุทธอย่าให้ขาดเรื่องจริยธรรม โดยอาจแทรกศีลธรรมในทุกวิชา เพื่อให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ และความประพฤติ โดยมีเทคนิคในการสอดแทรกปัจจุบันเราพยายามที่จะให้ความรู้เรื่องศาสนาแก่เด็กโดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษา ผู้สอนสามารถแทรกความรู้ ความคิดที่ดีในทุกวิชา ต้องถือว่าการสอนให้เยาวชนเป็นคนดีเป็นหน้าที่ของผู้สอนทุกคน ไม่เฉพาะแต่ผู้สอนจริยธรรมเท่านั้น อาจแทรกนิทาน 1 - 2 นาที เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีแก่นักเรียน ถ้าทำได้เช่นนี้คงไม่ต้องห่วงอนาคตของชาติ ควรบรรจุหัวใจของพระพุทธศาสนา อันเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาลงไปในหลักสูตรการวัดผลให้เน้นที่พฤติกรรมของผู้เรียนเป็นสำคัญให้สอนจริยธรรม ศีลธรรม ในทุกระดับชั้น และสอดแทรกในทุกวิชา

ซัชชญา พิระธรรณิศร์ (2552, น. 74 - 77) ได้เสนอวิธีการบูรณาการ หรือการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรวิชาที่ทำการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

1. สร้างการเรียนรู้แบบกัลยาณมิตรครูมีความใกล้ชิดกับนักเรียน บรรยากาศในการเรียนการสอน นักเรียนรู้สึกได้ว่าครูให้ความรัก ความห่วงใย เป็นที่ปรึกษาที่ดี แนะนำในสิ่งที่ถูกต้องให้ขวัญกำลังใจ

2. กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ครูวางตัวได้เหมาะสมกับบทบาท และสถานภาพของครู

3. มีการอบรมสั่งสอนอย่างถูกวิธี โดยมุ่งเน้นวิธีสอนตามแนวทางของนักจิตวิทยา มานุษยนิยม (Humanistic Psychology) ได้แก่

3.1 เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

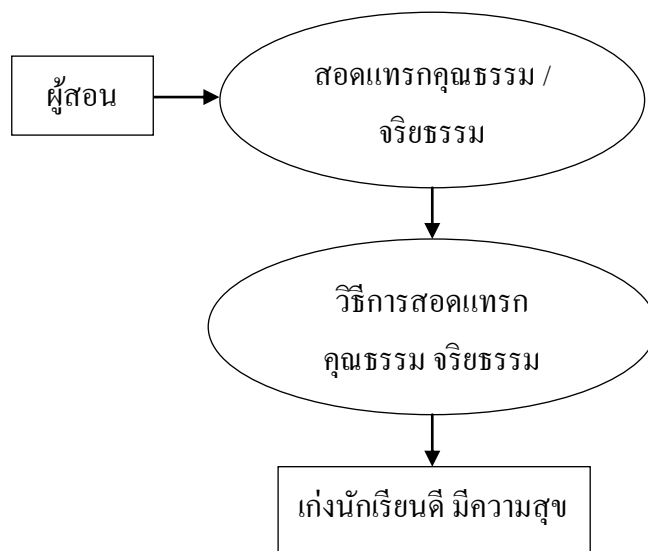
3.2 เน้นความสำคัญของกระบวนการ (Process) ของการเรียนรู้

3.3 บรรยากาศการเรียนการสอนอบอุ่น

3.4 ส่งเสริมให้นักเรียนอยากรู้ อยากเรียน

4. สร้างกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ครูควรมีกิจกรรมใช้สื่อ และอุปกรณ์ที่หลากหลายในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งการวัดและประเมินผลที่ไม่ควรวัดเฉพาะความรู้ควรมีการประเมินการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วย โดยข้อควรคำนึงถึงในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม คือ การพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม ซึ่งต้องพัฒนาคนทั้ง 3 ด้าน พร้อมกัน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา โดยมีภาพในการบูรณาการ หรือการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตร รายวิชาที่ทำการเรียนการสอน ดังนี้

ภาพที่ 2.5 ตัวอย่างการวางภาพประกอบการทำบทนิพนธ์, การบูรณาการ หรือการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม (น. 74 - 77), โดย ชัชชญา พิระธรณิศร์, 2552. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยรังสิตจังหวัดปทุมธานี.

นฤมล โอสถานุเคราะห์ (2550) ได้วิจัย แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ นิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่า ด้านการดำเนินงานพัฒนาการเรียนการสอน และกิจกรรมตามรูปแบบที่เหมาะสมในการเสริมสร้างและพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ประกอบด้วย

1. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมเพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา ยังขาดการวางแผนที่ชัดเจนและสอดคล้องระหว่างฝ่ายวิชาการ และฝ่ายกิจการนักศึกษา ยังไม่ได้นำคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์มากำหนดเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรม รูปแบบการจัดกิจกรรมยังไม่หลากหลาย และขาดหลักการมีส่วนร่วมของนักศึกษา

2. การสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในรายวิชา สถาบันยังไม่กำหนดเป็นนโยบายอย่างชัดเจน ผู้สอนยังขาดความตระหนักถึงความสำคัญในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ขาดความรู้ และเทคนิคในการสอนความรู้คู่คุณธรรม และยังเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีพอ

3. การสร้างรายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ยังมีการสร้างรายวิชาจำนวนน้อย เพราะยังขาดความรู้ความเข้าใจ และยังขาดนโยบายหรือการสนับสนุนที่ชัดเจน

โดยจากการศึกษาได้มีข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ไข คือ ข้อเสนอแนะสำหรับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

1. ด้านการบริหาร ควรกำหนดการพัฒนานิสิตนักศึกษาแบบองค์รวม ควรกำหนดนโยบายให้นำระบบการประกันคุณภาพมาเชื่อมโยงกับการพัฒนาบัณฑิตที่พึงประสงค์ และควรส่งเสริมการดำเนินย้ายสถาบันอุดมศึกษา

2. ด้านการดำเนินงานพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทยในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรกำหนดให้ทุกสถาบันจัดทำคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ จัดกิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกชั้นปี และควรจัดสัมมนาผู้บริหารสถาบัน และหน่วยงานที่พัฒนานิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับปรัชญา และแนวคิดสำคัญในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3. ด้านการสอนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในรายวิชา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาควรประกาศเป็นนโยบายให้สถาบันอุดมศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนที่มุ่งเน้น “ความรู้คู่คุณธรรม” และมุ่งให้มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกรายวิชาที่สอน และในด้านการสร้างรายวิชาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ควรจัดสัมมนาอาจารย์ที่รับผิดชอบเพื่อสร้างความเข้าใจปรัชญา และแนวคิดการสร้างรายวิชาและการเรียนการสอนที่ถูกต้อง

คณะอนุกรรมการพัฒนานิสิตนักศึกษานอกชั้นเรียนเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลางเพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย (2560, น. 6 - 8) ได้ศึกษา รูปแบบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นิสิตนักศึกษาด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตรว่ากิจกรรมนอกชั้นเรียนที่สถาบันจัดขึ้น หรือส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาจัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ และพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามความชอบ ความถนัด ความสนใจโดยไม่มีคะแนนเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีลักษณะสำคัญของการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร

1. การดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรเกิดจากความสนใจและสมัครใจของนิสิตนักศึกษา

2. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษารู้จัก และเข้าใจตนเอง ตลอดจนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพแห่งตนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพ และพัฒนาภาวะสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์มากขึ้น

3. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรจะต้องเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้มีประสบการณ์ ด้านการทำงานเป็นหมู่คณะมีการแสดงตน แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ที่จะเข้าใจและยอมรับผู้อื่น พัฒนาความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดีฝึกหัดการทำงานอย่างเป็นระบบ ฝึกการคิด และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

4. กิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรช่วยให้นิสิตนักศึกษาปรับตัวกับการเรียนการสอน และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในสถาบันนอกจากนี้อาจเป็นหนทางในการช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดจากการศึกษาเล่าเรียนได้ด้วย

5. กิจกรรมเสริมหลักสูตรควรพัฒนานิสิตนักศึกษาให้มีบุคลิกภาพที่ดี มีความประพฤติที่ดีงาม มีความเป็นไทยและภาคภูมิใจในความมีเอกลักษณ์ของชาติชื่นชมในศิลปวัฒนธรรม ระเบียบประเพณีดนตรีและนาฏศิลป์ไทย ตลอดจนประพฤติตนเป็นบุคคลที่เป็นประโยชน์เป็นที่ต้องการของสังคม

นอกจากนี้ คณะอนุกรรมการพัฒนานิสิตศึกษานอกชั้นเรียนหรือย้ายสถาบันอุดมศึกษา เขตภาคกลาง เพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ยังได้เสนอหลักการในการดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตร ดังนี้

1. หลักรวมหลากหลาย

1.1 อยู่บนหลักความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีความแตกต่างกัน

1.2 นักศึกษาในปัจจุบันมีพื้นฐานชีวิตที่หลากหลาย มีวิถีชีวิตที่ซับซ้อนแตกต่างกัน

1.3 มีความเชื่อ แนวความคิด ความสนใจ ความต้องการที่แตกต่างกัน

รูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จึงใช้เพียงรูปแบบเดียวกับนักศึกษาในสถาบันไม่ได้จำเป็นต้องใช้รูปแบบที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองกับความต้องการ และลักษณะนักศึกษาที่หลากหลาย

2. หลัคนิสิตนักศึกษาเป็นศูนย์กลาง (Student Center) การจัดประสบการณ์

การเรียนรู้จำเป็นต้องใช้แนวคิด “ผู้เรียนเป็นเป้าหมาย” หรือ “ให้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง เป็นฐานคิดในการพัฒนาการคิดที่จำเป็นต้องนำมาประกอบการพิจารณา คือ

2.1 ลักษณะนักศึกษาในภาพรวม

2.2 ความสนใจของนักศึกษา

2.3 ภูมิหลังของนักศึกษา

2.4 สภาพปัจจุบันของนักศึกษา

2.5 การเตรียมอนาคตเพื่อให้นักศึกษาพิจารณาว่า อะไร คือ ประโยชน์สูงสุดที่นักศึกษาจะได้รับโดยตรงจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ รูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จึงต้องใช้อ้างอิงข้อมูลนักศึกษา (Student Database) ในสถาบันเป็นฐานในการกำหนดแนวทางไม่ใช้ฐานสามัญสำนึก (Common Sense) เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นไปเพื่อประโยชน์ของนักศึกษาอย่างแท้จริง

3. หลักเพลิน (Plearn = Play and Learn)การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตรนั้น ต้องสร้างบรรยากาศให้นักศึกษาเกิดความสนุกควบคู่ไปกับการได้รับสาระจากกิจกรรมดังกล่าว ไม่ควรจัดสภาพบรรยากาศการเรียนรู้ เช่นเดียวกับ บรรยากาศการเรียนรู้ในชั้นเรียน เพราะกิจกรรมเสริมหลักสูตรไม่ได้มุ่งเน้นการให้เนื้อหาเป็นหลัก (Content Based) แต่เน้นการให้สาระความรู้โดยใช้คู่กิจกรรมเป็นฐาน (Activities Based) รูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จึงต้องคำนึงถึงการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แตกต่างไปจากการเรียนในชั้นเรียน เพื่อจูงใจให้นักศึกษาเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วม

5. หลักการมีส่วนร่วมของนักศึกษาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้วยกิจกรรมเสริมหลักสูตร จะไม่เน้นบทบาทของผู้ดำเนินกิจกรรมเป็นหลัก (Teacher Center) แต่เน้นการมีส่วนร่วมของนักศึกษาเป็นหลัก (Student Involvement) ให้นักศึกษาได้มีบทบาทในการคิดในการดำเนินงานในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้สาระของกิจกรรมในเวลาอันรวดเร็ว และได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย

รูปแบบการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร จึงต้องเน้นการสร้างโอกาสให้นักศึกษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบ วิธีการดำเนินงาน และให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด เพื่อให้กิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการ ความสนใจ และเกิดความรู้สึกรวมในกิจกรรม หลากการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนิสิตนักศึกษาในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาคุณธรรมนิสิตนักศึกษา มีหลักการ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่นิสิตนักศึกษา จะต้องพัฒนา 3 ประการควบคู่กันไป ไม่ควรให้น้ำหนักไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อันได้แก่

1.1 การให้ความรู้ทางคุณธรรม

1.2 การปลูกฝังค่านิยมทางคุณธรรม เพื่อให้หยั่งลึกลงไปในชีวิตสำนึก ให้ได้รับรู้คุณค่า หรือได้กระจำค่านิยมในตนเองให้ได้

1.3 การปฏิบัติทางคุณธรรม เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง

2. การพัฒนาคุณธรรม เป็นทักษะกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การทำกิจกรรมเดียวอาจให้ผลในระยะสั้น แต่ไม่ก่อให้เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิด และพฤติกรรมในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการ หรือการสอดแทรกจริยธรรมในหลักสูตรรายวิชา หมายถึง การที่อาจารย์ผู้สอนบูรณาการ หรือสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในกระบวนการเรียนการสอน ในเนื้อหาของรายวิชาที่เปิดสอนเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้พัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน โดยเน้นการให้ความรู้คู่คุณธรรมการสอดแทรกคุณธรรมอันเป็นสภาพความดีงามทั้งหลายที่พึงลึก

อยู่ในจิตสำนึกของบุคคล และจริยธรรมซึ่งเป็นคุณความดีที่ควรปฏิบัติ หรือแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์ของตน และส่วนรวม โดยการบูรณาการ หรือการสอดแทรกนั้น อาจเป็นไปได้ในลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้วยการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษารู้จัก และเข้าใจตนเอง ตลอดจนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพแห่งตนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพ และพัฒนาภาวะสู่ความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์มากขึ้นอีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้นิสิตนักศึกษาได้มีประสบการณ์ด้านการทำงานเป็นหมู่คณะ มีการแสดงตน แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ที่จะเข้าใจและยอมรับผู้อื่น พัฒนาคือเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เกิดการฝึกหัดการทำงานอย่างเป็นระบบ และเกิดการฝึกการคิดและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลซึ่งเมื่ออาจารย์ผู้สอนได้บูรณาการหรือสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในหลักสูตรรายวิชา และเกิดผลสัมฤทธิ์กับนิสิตนักศึกษาดังกล่าวมา ย่อมถือได้ว่าได้ว่าการบูรณาการ หรือการสอดแทรกจริยธรรมในหลักสูตรรายวิชานี้เป็นกระบวนการที่ส่งผลต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาได้อย่างแท้จริง

2.5.8 แนวนโยบายในการพัฒนาจริยธรรม

ในการส่งเสริม และพัฒนาทักษะวิชาชีพ เพื่อให้เป็นบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีจิตอาสา ใฝ่รู้ ใฝ่งาน มีความสามารถในการพัฒนาท้องถิ่น มีความรู้คู่คุณธรรม มีความรับผิดชอบในการทำงาน มีความรัก และผูกพันกับท้องถิ่น สำนึกในความเป็นไทย และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิต โดยเฉพาะ การพัฒนานักศึกษาให้มีคุณธรรมจริยธรรม มีความรู้ และทักษะทางปัญญานั้นเป็นบทบาทหน้าที่หลักของมหาวิทยาลัยที่ต้องให้ความสำคัญในการกิจการของมหาวิทยาลัย ซึ่งในเรื่องดังกล่าวได้มีผู้ศึกษาวิจัยถึงบทบาทของมหาวิทยาลัยในการกำหนดแนวนโยบาย หรือการมีมาตรการในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาไว้ ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, น. 33 - 37) กำหนดให้แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมมีขั้นตอนทั้งหมด 7 ขั้นตอน ซึ่งได้นำมาสังเคราะห์ออกมาได้ 5 ด้าน แยกเป็นแต่ละด้าน ซึ่งในด้านเหล่านั้นมีด้านการกำหนดเป้าหมาย และนโยบายการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1. สำรวจสภาพปัญหาในเรื่องจริยธรรมด้านต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลา ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนว่าอยู่ในสภาพเช่นไร เป็นต้น
2. พิจารณาแนวโน้มในอนาคตที่สังคมต้องการให้มีคุณลักษณะอย่างไร เช่น สังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น
3. นำผลจากการดำเนิน ในข้อ 1. และ 2. มาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นปัญหาและในอนาคตสังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มจัดตั้งองค์กร และพัฒนาบุคลากรในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมการจัดตั้งองค์กรรูปแบบในการจัดตั้งองค์กร เพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัยทั้งระบบ

โรงเรียนมีผู้บริหาร ที่ปรึกษา ผู้ปกครองกรรมการสถานศึกษา ชุมชน ฯลฯ ผู้ช่วยผู้บริหารคณะทำงาน หรือหัวหน้าโครงการ โดยบทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

3.1 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

3.1 ให้นำนโยบายมอบหมายงานตั้งคณะทำงาน

3.2 ให้การสนับสนุนทั้งทางตรง และทางอ้อมต่อการดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เช่น ติดต่อกับชุมชน เป็นต้น

3.3 ติดตามกำกับดูแล

3.4 บทบาทหน้าที่ของคณะทำงาน

3.5 สำรวจปัญหา

3.6 เสนอแนะกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา และดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ

3.7 ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น จัดประชุมชี้แจง

3.8 ติดตามผล กระบวนการทำงาน สนับสนุนการดำเนินงานกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.9 บทบาท และหน้าที่ของครู

3.10 ร่วมมือ เพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและดำเนินงานทั้งการเผยแพร่การสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

3.11 ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี

3.12 หาวิธีการใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

3.13 บทบาทหน้าที่ขององค์กรนักเรียน

3.14 ช่วยดูแลกำกับการปฏิบัติตนของนักเรียน

3.15 สร้างความสำนึกให้นักเรียนประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นทั้งต่อตัวนักเรียนในองค์กรเอง และนักเรียนคนอื่น ๆ

บทบาท และหน้าที่ของที่ปรึกษา คือ ให้คำปรึกษา และให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน ในการพัฒนาจิตพิสัย

ชลวิทย์ เจริญจิตต์ (2540, น. 8) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การตระหนักด้านจริยธรรมของนิสิตระดับอุดมศึกษา กรณีศึกษานิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้ให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายว่า แผนส่งเสริมจริยธรรมควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมจริยธรรมให้กับนิสิต เพื่อมีความชัดเจนในการพัฒนาและปลูกฝังเรื่องจริยธรรมอย่างชัดเจน อาจเป็นแผนระยะยาวตลอด 4 - 5 ปี

โดยมีการวางแผนว่าช่วงเริ่มเข้าศึกษาจะต้องปลูกฝังด้านใด โดยกิจกรรมอะไร อาจออกมาในรูปแบบของกิจกรรมคณะ กิจกรรมชมรม กิจกรรมตามเทศกาล หรือกิจกรรมบังคับที่ต้องสะสมหน่วยกิต เป็นต้น และประเมินผลทุกภาคเรียน และก่อนจบการศึกษาแผนการประเมินผลความตระหนักทางจริยธรรม หลังจากที่มีการวางแผนการส่งเสริมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องแล้ว จำเป็นต้องมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และรูปแบบการประเมินจำเป็นต้องมีความชัดเจน ตรวจสอบได้วัดได้ อาจประเมินเป็นรายไตรมาส หรือทุกภาคเรียน ก่อนจบการศึกษา และหลังจากจบการศึกษาไปแล้ว ต่อเนื่อง 3 ปี เพื่อให้เห็นความคงอยู่ของพฤติกรรมความตระหนักทางจริยธรรมของนิสิต เพื่อการก้าวไปสู่ความเป็นคนดีของสังคม

ทั้งนี้ ชลวิทย์ เจริญจิตต์ ได้กล่าวไว้ในข้อเสนอแนะของงานวิจัยไว้ว่า แผนส่งเสริมจริยธรรม ควรมีการจัดทำแผนส่งเสริมจริยธรรมให้กับนิสิต เพื่อมีความชัดเจนในการพัฒนาและปลูกฝังเรื่องจริยธรรมอย่างชัดเจน อาจเป็นแผนระยะยาวตลอด 4 - 5 ปี โดยมีการวางแผนว่าช่วงเริ่มเข้าศึกษาจะต้องปลูกฝังด้านใด โดยกิจกรรมอะไร อาจออกมาในรูปแบบของกิจกรรมคณะ กิจกรรมชมรม กิจกรรมตามเทศกาล หรือกิจกรรมบังคับที่ต้องสะสมหน่วยกิต เป็นต้น และจะประเมินผลทุกภาคเรียน และก่อนจบการศึกษาแผนการประเมินผลความตระหนักทางจริยธรรม หลังจากที่มีการวางแผนการส่งเสริมจริยธรรมอย่างต่อเนื่องแล้ว จำเป็นต้องมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และรูปแบบการประเมินจำเป็นต้องมีความชัดเจน ตรวจสอบได้วัดได้ อาจประเมินเป็นรายไตรมาส หรือทุกภาคเรียน ก่อนจบการศึกษา และหลังจากจบการศึกษาไปแล้ว ต่อเนื่อง 3 ปี เพื่อให้เห็นความคงอยู่ของพฤติกรรมความตระหนักทางจริยธรรมของนิสิต เพื่อการก้าวไปสู่ความเป็นคนดีของสังคมกิจกรรมนิสิตมีการส่งเสริมกิจกรรมนิสิตที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมจริยธรรม ทั้งด้านงบประมาณและทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อให้ นิสิตได้เกิดกำลังใจ และการพัฒนากิจกรรม การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการสร้างกิจกรรม โดยนิสิตเอง จะเป็นการถ่ายทอดจากรุ่นพี่สู่รุ่นน้อง การสื่อสารจะเกิดขึ้นง่ายกว่าการสื่อสารจากผู้บริหารสู่นิสิต

ในส่วนของภาครัฐ ควรเข้ามามีบทบาทสนับสนุนให้มีการศึกษาอย่างต่อเนื่องในเรื่องความตระหนักทางจริยธรรม อาทิ การสนับสนุน หรือยกย่องสถาบันการศึกษาที่มีแนวทาง หรือนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมพัฒนาจริยธรรมอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง หรือออกมาในรูปแบบของงบประมาณสนับสนุน โครงการผู้เชี่ยวชาญ ผู้ชำนาญการ ความรู้ เป็นต้น หรือหากสถาบันการศึกษาใดประสบความสำเร็จในการดำเนินการภาครัฐอาจเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และนำไปขยายต่อสู่สถาบันการศึกษาอื่น ๆ ต่อไป

สุภาพ ฅ นคร และคณะ (2547, น. 21) ได้ศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการเสริมสร้างและพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย ผลการวิจัยได้นำเสนอรูปแบบในส่วนการนำรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พบว่า สถาบันอุดมศึกษาต้องกำหนดเป้าหมายคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสถาบันที่ชัดเจน โดยให้ครอบคลุมองค์ประกอบความเป็นบัณฑิตและคุณลักษณะทางจริยธรรมที่ชัดเจนสามารถวัดได้ และประเมินได้ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนานิสิตนักศึกษาของสถาบัน โดยมีองค์ประกอบจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายวิชาการ ฝ่ายกิจการนักศึกษาฝ่ายวางแผนและพัฒนา และมีผู้แทนนักนิสิตนักศึกษา ร่วมเป็นคณะกรรมการในแต่ละสถาบันควรมีการกำหนดเป้าหมาย และแนวทางการพัฒนานิสิตนักศึกษาในแต่ละชั้นปีที่ชัดเจน ตลอดจนกำหนดการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแผนงานดังกล่าว ทั้งในส่วนที่ดำเนินการโดยสถาบัน และส่วนที่ดำเนินการโดยนิสิตนักศึกษา

ในส่วนของการนำเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ในรายวิชา พบว่า สถาบันอุดมศึกษาต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนให้อาจารย์ดำเนินการสอนที่มุ่งเน้นการเสริมสร้าง “ความรู้คู่คุณธรรม” และสร้างกลไกในการบริหารจัดการที่จะกำกับให้อาจารย์ได้ดำเนินการในเรื่องดังกล่าว และสร้างระบบสนับสนุนเพื่อให้อาจารย์สามารถดำเนินการเรียนการสอนที่เน้นความรู้คู่คุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น กำหนดกรอบพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่สถาบันมุ่งปลูกฝังแก่นักศึกษา เพื่อเป็นกรอบและแนวทางแก่คณาจารย์ ตลอดจนการจัดกิจกรรมพัฒนาทักษะการสอนที่เน้นความรู้คู่คุณธรรมให้แก่คณาจารย์ นอกจากนี้ สถาบันอุดมศึกษาควรจะได้เพิ่มความรู้อันเนื่องมาจากความรู้ของอาจารย์อย่างต่อเนื่องโดยใช้รูปแบบ (E - Learning) เข้าช่วย นอกจากนี้สถาบันควรได้ส่งเสริมให้มีการจัดทำแผนการสอน และสร้างระบบประเมิน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนของคณาจารย์ ตลอดจนควรมีการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณาจารย์ในรูปแบบการสอนที่เน้นความรู้คู่คุณธรรม

นฤมล โอสถานเคราะห์ (2550, น. 28 - 39) ได้ศึกษาวิจัยถึงแนวทางการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาตามพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่า บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักพัฒนา และนักบริหารผู้ซึ่งต้องใช้ความสามารถสูงเป็นพิเศษในการทำงานนี้ จะต้องมีความมั่นคงเด็ดเดี่ยวและมุ่งมั่นในความสำเร็จของงานที่มาจากความถูกต้องและเป็นธรรม ดังนั้น ผู้บริหารระดับสูงของสถาบันจึงควรน้อมนำคุณธรรมตามพระบรมราโชวาทนี้มาพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด ดังนี้ คือ เป็นผู้นำเชิงคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง ตระหนักถึงความสำคัญและมีบทบาทในการส่งเสริม และพัฒนาให้การยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามมาตรฐานคุณธรรม จริยธรรม จัดประชุม สัมมนาเพื่อวิเคราะห์ และกำหนดประเด็นทางคุณธรรม จริยธรรมที่ต้องการปลูกฝัง กำหนด

แนวทางการบริหารจัดการ กำหนดตัวบ่งชี้และพฤติกรรมที่แสดงออก และกำหนดรูปแบบกิจกรรม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะบูรณาการกำหนดเป็นนโยบายการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของสถาบันอย่างชัดเจน ซึ่งแจ้งนโยบายวางแผนปฏิบัติงาน และส่งเสริมโดยการจัดสรรงบประมาณ และสนับสนุนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในสถาบัน ให้น่าสนใจ

สุภาพร สุขสวัสดิ์ (2552, น. 77 - 165) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของนักเรียน โรงเรียนสตรีรัตนบุรี ซึ่งการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อทราบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีรัตนบุรี และทราบแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของ นักเรียนโรงเรียนสตรีรัตนบุรีผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนสตรีรัตนบุรี เมื่อจำแนกรายด้าน โดยเฉพาะด้านกำหนดนโยบาย พบว่า ควรมีการวิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ปรับวิสัยทัศน์ พันธกิจ กำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน รายงานผลต่อผู้บริหาร โรงเรียน

รัฐบุรุษ คุ้มทรัพย์ (2559, น. 1) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของอาจารย์ในการส่งเสริม จริยธรรมแก่นักศึกษา พบว่า บทบาท และแนวทางของอาจารย์ในการส่งเสริมพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ในด้านการใฝ่รู้ใฝ่เรียนของนักศึกษา ระดับปริญญาตรีนั้น ต้องดำเนินการแบบมีส่วนร่วมจากทุก ภาคส่วนของมหาวิทยาลัย ได้แก่ ด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ ระบบการเรียนรู้ ความร่วมมือ เครือข่ายแหล่งเรียนรู้ ทรัพยากร ภูมิทัศน์และบรรยากาศซึ่งควรเป็นแนวทางที่ต้องมีการจัดการตั้งแต่ ระดับนโยบายของมหาวิทยาลัย ซึ่งได้มาจากคณะกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อเป็นแนวทาง ให้นักศึกษาย่อยต่าง ๆ เช่น คณะ สำนัก สาขาวิชา เสนอโครงการ และแผนงานให้สอดคล้องกับนโยบาย

สรุปได้ว่า แนวนโยบายในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม จึงหมายถึง การแสดง บทบาทของสถาบันการศึกษาในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนิสิตนักศึกษา โดยการการ ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ด้วยการกำหนดแนวนโยบายแผนพัฒนา โครงการ หรือกิจกรรมในการพัฒนาจริยธรรมของนิสิตนักศึกษาไว้อย่างต่อเนื่องชัดเจน และเป็น รูปธรรมมีการจัดประชุมสัมมนาเพื่อวิเคราะห์ และกำหนดประเด็นทางคุณธรรมจริยธรรมที่ต้องการ พัฒนา กำหนดแนวทางการบริหารจัดการ ตัวบ่งชี้พฤติกรรมที่แสดงออก และกำหนดรูปแบบกิจกรรม การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในลักษณะบูรณาการซึ่งแจ้งนโยบายวางแผนปฏิบัติงาน เกิดการส่งเสริม โดยการจัดสรรงบประมาณ และสนับสนุนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศให้เอื้อต่อการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมในสถาบันการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรม ของนิสิตนักศึกษาให้เกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนไปสู่พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอันพึงประสงค์ได้

2.5.9 กิจกรรมเชิงจริยธรรม

การพัฒนานิสิตนักศึกษา นั้น ไม่ใช่เพียงการวัดการเรียนการสอน หรือการจัดประสบการณ์ ให้มีความรู้และทักษะในสาขาอาชีพเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อให้บัณฑิตที่สำเร็จ การศึกษาออกไปเป็นคนดี มีความรู้คู่คุณธรรมด้วย ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนที่จะเป็นไปเพื่อพัฒนา นิสิตนักศึกษาให้เป็นคนดีนั้น จะต้องมีกิจกรรมเชิงจริยธรรมสอดแทรกเข้าไปในการเรียนการสอนนั้นด้วย ในที่นี้ได้มีผู้กล่าวถึงการจัดกิจกรรมเชิงจริยธรรมในการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2532, น. 160 - 178) ได้กล่าวถึง การลักษณะการเรียน การสอน โดยใช้รูปแบบการสอนจริยธรรม 2 รูปแบบ คือ การปรับพฤติกรรมและการสอนแบบ เสริมสร้างเจตคติ ซึ่งการสอนแต่ละรูปแบบมีสาระสำคัญ คือ รูปแบบการปรับพฤติกรรมเป็นวิธีสอน โดยการประยุกต์หลักพฤติกรรมไปสอน เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนเกิดจริยธรรมที่ต้องการ ส่วนรูปแบบ การสอนเสริมสร้างเจตคติเป็นวิธีสอนที่เน้นตัวนักเรียน ทั้งจิตใจ และการกระทำด้วยการพยายาม ส่งเสริมศักยภาพของนักเรียนที่มีมาโดยกำเนิด และครูพยายามหาทางให้นักเรียนเกิดเจตคติขึ้นในตัวเอง เสียก่อน เมื่อเขาพอใจก็จะรับผิดชอบ โดยครูไม่ต้องบอก โดยให้เขาใช้ความคิด และการตัดสินใจ ควบคู่กัน ไปด้วย ผลการวิจัยสรุปว่า รูปแบบการสอน โดยการปรับพฤติกรรมให้ผลเหนือกว่ารูปแบบ การสอน โดยการสร้างเจตคติในการสอนจริยธรรมระดับประถมศึกษาแต่ในระดับมัธยมศึกษา รูปแบบ การสอนทั้ง 2 รูปแบบ ไม่ต่างกันและในการศึกษาทั้ง 2 ระดับ แบบการสอนที่นำมาทดลองใช้ในการวิจัย ได้ผลในทางที่ดีมากกว่าการสอนปกติ และผู้วิจัยก็เห็นว่า การสอนเสริมสร้างจริยธรรมที่จัดขึ้น ประสบผลสำเร็จมากกว่าระดับประถมศึกษา และประสบผลสำเร็จปานกลางในระดับมัธยมศึกษา และชี้แนะว่าการปลูกฝังจริยธรรมน่าจะจัดทำกันอย่างเข้มแข็งจริงจัง ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นระยะที่สามารถเพิ่มพูนคุณสมบัติจริยธรรม

ทิสนา เขมมณี (2546, น. 21) ได้กล่าวถึง การสอนจริยศึกษาว่า ควรจะสอนในแนวทาง ดังนี้ สอนให้เข้าใจ สอนให้เกิดความสำนึกในคุณค่า และเกิดทัศนคติที่ดี สอนให้เกิดพฤติกรรมที่ พึงปรารถนา โดยการให้ปฏิบัติจริง สอนโดยแนะแนวทางให้ได้ตัดสินใจเองแล้วรู้จักประยุกต์ใช้ได้ จากการศึกษาด้านการเรียนการสอนใน โรงเรียนสรุปได้ว่า ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียน เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนนั้นสามารถจัดทำได้ 3 แนวทาง ดังนี้

แนวทางที่ 1 สอนให้เข้าใจ ให้มีการปฏิบัติจริง ให้รู้จักหาเหตุผลทางจริยธรรมและ ตัดสินใจด้วยตนเอง

แนวทางที่ 2 เป็นการสอนที่เป็นกระบวนการสอนที่ต่อเนื่อง เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุ ถึงขั้นยอมรับไปปฏิบัติจนเป็นนิสัย

แนวทางที่ 3 ควรใช้รูปแบบการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี และควรมีการจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการสอน เช่น จัดให้มีการแสดงบทบาทสมมติ การเล่นเกม การสร้างสถานการณ์จำลอง การพาไปศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรมาบรรยาย และรวมทั้งใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากที่สุด

วิจิตร สินศิริ (2532, น. 21) ได้ให้ข้อเสนอแนะถึงวิธีการสอน เพื่อปลูกฝังจริยธรรมว่าวิธีหนึ่งที่น่าจะใช้ได้ คือ วิธีสอนที่เน้นปฏิบัติ โดยสอนตามระดับการสอน ดังนี้

ระดับแรก คือ สอนให้จำ

ระดับที่ 2 คือ สอนให้เข้าใจ

ระดับที่ 3 คือ สอนให้สำนึก

ระดับที่ 4 คือ สอนให้นำไปปฏิบัติประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องและ

ระดับที่ 5 เป็นระดับสูงสุดของการสอนจริยศึกษา คือ สอนให้คิดเป็นนิสัย

โกศล มีคุณ (2533, น. 51) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการฝึก เพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจ และใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ว่าประกอบด้วย ขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เสนอปัญหา หรือสถานการณ์ขัดแย้งทางจริยธรรมที่ต้องตัดสินใจ

ขั้นที่ 2 ให้คิดตัดสินใจ และแสดงเหตุผล

ขั้นที่ 3 สร้างให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในโดยให้พบกับความรู้ หรือเหตุผลที่ใหม่

ขั้นที่ 4 ให้พบกับความเข้าใจ ความกระจ่างในความรู้ หรือเหตุผลใหม่ที่สูงกว่า

ขั้นที่ 5 ให้สรุปยืนยันการตัดสินใจ และแสดงเหตุผลอีกครั้ง

ทั้งนี้ ในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรมต้องฝึกซ้ำหลายเรื่อง หลายกิจกรรม โดยใช้เวลาฝึกตั้งแต่ 3 - 10 ชั่วโมง หรืออาจมากถึง 24 - 30 ชั่วโมงก็ได้ (ดุจเดือน พันธุมนาวิน, 2551, น. 229) ในส่วนของวิธีการฝึก เพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจ และใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่ได้ผลดีในขณะนี้มียู่ 7 วิธี คือ

1. วิธีการอภิปรายกลุ่ม
2. วิธีการใช้บทเรียนโดยตนเอง
3. วิธีการใช้การตัวแบบ
4. วิธีพัฒนาไปพร้อมกับให้ความรู้
5. วิธีการพบปะพูดคุยอธิบายเหตุผล และกระตุ้นการอภิปราย
6. วิธีการพัฒนาบรรยากาศทางสังคมให้มีความยุติธรรม และเสมอภาค
7. วิธีการใช้การสวมบทบาทหรือการแสดงบทบาทเพื่อรับทราบเหตุผลที่สูงกว่า

ที่ตนใช้อยู่เดิม 1 ชั้น (โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ, 2545, น. 25)

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, น. 35 - 39) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ว่าต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกันทั้งระบบใน โรงเรียน ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน สำหรับขั้นตอน ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในโรงเรียนมี 7 ขั้นตอน คือ

1. ศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียน
2. จัดตั้งองค์กรในโรงเรียน และพัฒนาบุคลากร
3. สร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง และชุมชน
4. จัดตั้งองค์กรนักเรียน
5. จัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายพัฒนาคุณลักษณะ ด้านจิตพิสัย
6. จัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
7. ประเมินผล

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึง แนวทางในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ดังนี้

1. แนวทางในการศึกษาปัญหาเพื่อกำหนดปรัชญา นโยบาย และเป้าหมายของโรงเรียน มีดังต่อไปนี้

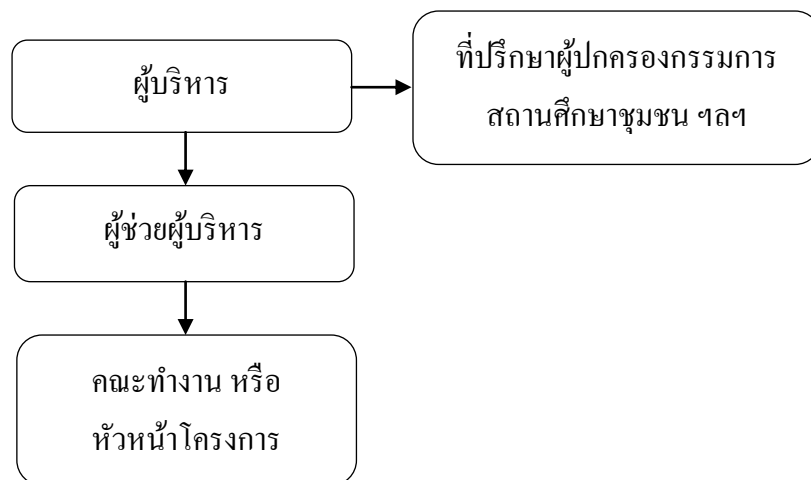
1.1 สสำรวจสภาพปัญหาในเรื่องจริยธรรมด้านต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เช่น การตรงต่อเวลาความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความอดทนว่าอยู่ในสภาพเช่นไร เป็นต้น

1.2 พิจารณาแนวโน้มในอนาคตที่สังคมต้องการให้มีคุณลักษณะอย่างไร เช่น สังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นต้น

1.3 นำผลจากการดำเนินในข้อ 1.1 และ 1.2 มาพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นปัญหา และในอนาคตสังคมต้องการให้คนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

2. แนวทางในการจัดตั้งองค์กรในโรงเรียน และพัฒนาบุคลากร

2.1 การจัดตั้งองค์กร รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัย ทั้งระบบโรงเรียน มีรูปแบบดังภาพที่ 2.6 ดังนี้

ภาพที่ 2.6 ตัวอย่างการวางภาพประกอบการทำบทนิพนธ์ รูปแบบในการจัดองค์กรเพื่อพัฒนาคุณลักษณะด้านจิตพิสัยทั้งระบบโรงเรียน (น. 35), โดย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2539. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

3. บทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่าง ๆ มีดังต่อไปนี้

3.1 บทบาทหน้าที่ของผู้บริหาร

3.1.1 ใ้เห็นนโยบายมอบหมายงานตั้งคณะกรรมการ

3.1.2 ใ้ให้การสนับสนุนทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานของฝ่าย

ต่าง ๆ เช่น ติดต่อกับชุมชน เป็นต้น

3.1.3 ติดตามกำกับดูแล

3.2 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

3.2.1 สํารวจปัญหา

3.2.2 เสนอแนะกิจกรรมในหลักสูตรกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา และดำเนินงานใ้ประสบความสำเร็จ

3.2.3 ทำหน้าที่ประสานงาน สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น จัดประชุมชี้แจง

3.2.4 ติดตามผล กระบวนการทำงาน สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.3 บทบาท และหน้าที่ของครู

3.3.1 ร่วมมือเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและดำเนินงานทั้งการเผยแพร่การสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

- 3.3.2 ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี
- 3.3.3 หาวิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
- 3.4 บทบาทหน้าที่ขององค์กรนักเรียน
  - 3.4.1 ช่วยดูแลกำกับการปฏิบัติตนของนักเรียน
  - 3.4.2 สร้างความสำนึกให้นักเรียนประพฤติตัวให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ทั้งต่อตัวนักเรียนในองค์กรเอง และนักเรียนคนอื่น ๆ
- 3.5 บทบาท และหน้าที่ของที่ปรึกษา คือ ให้คำปรึกษาและให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการพัฒนาจิตพิสัย
- 4. แนวทางในการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร และคณะทำงาน ซึ่งมีดังต่อไปนี้
  - 4.1 ประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจในแนวทางพัฒนาจิตพิสัย
  - 4.2 ใช้ระบบในการพัฒนา เช่น แบ่งกลุ่มการทำงาน และมีหัวหน้ากลุ่มรับผิดชอบ
  - 4.3 อบรมผู้นำนักเรียน
  - 4.4 จัดประชาสัมพันธ์ เช่น ข่าวสาร จุลสารให้ความรู้ จดหมาย ข่าว เป็นต้น
  - 4.5 ติดตามผล
- 5. แนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน มีแนวทาง ดังนี้
  - 5.1 จัดประชุมชี้แจง
  - 5.2 ขอความร่วมมือให้ผู้ปกครองประเมินการพัฒนาจิตพิสัยของนักเรียนที่บ้าน
  - 5.3 จัดให้มีการพบปะผู้ปกครอง เช่น การเยี่ยมบ้าน หรือเชิญมาร่วมกิจกรรมที่โรงเรียน ครูไปร่วมกิจกรรมสำคัญที่หมู่บ้าน
  - 5.4 ครู ควรจัดกิจกรรมพัฒนาจิตพิสัย เมื่อเด็กนำไปปฏิบัติให้ผู้ปกครองเห็น จะทำให้ผู้ปกครองเห็นคุณค่า และเกิดความสำนึกที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาจิตพิสัย
  - 5.5 โรงเรียนขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เพื่อเข้ามาช่วยกันพัฒนาจิตพิสัย
- 6. แนวทางจัดองค์กรนักเรียน เป็นการจัดให้นักเรียนทำงาน เช่น จัดสถานนักเรียน จัดกลุ่มสិของนักเรียน เป็นต้น เพื่อบริการนักเรียน และอำนวยความสะดวกในการดำเนินงาน เพื่อพัฒนาจิตพิสัย ซึ่งการจัดองค์กรของนักเรียน และการบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ นี้ อาจจะทำ โดยนักเรียน หรือครูก็ได้

7. แนวการจัดกิจกรรมในหลักสูตรให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาจิตพิสัยในการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ในห้องเรียนนั้น ครูทุกคนต้องมีความพร้อมใจที่จะร่วมกันจัดกิจกรรมในห้องเรียนให้สอดคล้องกับปรัชญาโรงเรียนด้วยการร่วมกันกำกับดูแลนักเรียนให้เป็นไปตาม ข้อตกลง เช่น การตรงต่อเวลา ครูทุกคนต้องร่วมกันดูแลเรื่องการเข้าห้องเรียน การสั่งงานของนักเรียนให้ตรงเวลา เป็นต้น

8. แนวทางการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่

8.1 การจัดชุมนุมต่าง ๆ

8.2 การจัดประกวดต่าง ๆ

8.3 การจัดกิจกรรมเกี่ยวกับพัฒนานิสัย เช่น การจัดกิจกรรมแบบ 5 ค

ค ที่ 1 ตระหนัก คือ สร้างกิจกรรมให้นักเรียนตระหนักว่าตนเองเป็นคน
อย่างไร

ค ที่ 2 ตื่นแบบ คือ ให้นักเรียนหาว่าคนดี หรือต้นแบบที่ดีของสังคมเป็น
อย่างไร

ค ที่ 3 ตัวเสริมแรง คือ หาวิธีการเสริมแรงที่เด็กทำดีเป็นการเสริมแรงกระตุ้น
ให้คนอื่นเห็นเป็นแบบอย่าง

ค ที่ 4 ควบคุมตนเอง

ค ที่ 5 ติดตามประเมินผล

9. แนวทางการประเมินผลการพัฒนาจิตพิสัย ในการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องหลายอย่างที่ครูควรประเมิน เช่น สภาพแวดล้อม ตัวนักเรียน ตัวครู หรือกระบวนการที่ครูใช้ในการพัฒนา การประเมินอาจใช้ได้หลาย ๆ วิธี เช่น การสังเกตการประเมินตนเอง การสัมภาษณ์ การใช้สังคมมิติ การให้กลุ่มรายงาน เป็นต้นจากแนวคิดการส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมในสถานศึกษา สามารถสรุปได้ถึงความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรมได้ดังนี้

9.1 ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐาน หรือมาตรฐานของพฤติกรรมทั้งหลายเป็นตัวกำหนดการแสดงออกควรทำหรือไม่ควรทำ ซึ่งจะช่วยกำหนดจุดยืนในเรื่องต่าง ๆ และช่วยประเมินการปฏิบัติของเรา และบุคคลอื่น

9.2 ทำหน้าที่เป็นแบบแผนสำหรับการตัดสินใจ และแก้ไขข้อขัดแย้งต่าง ๆ ทำให้เขาเลือกทางใดทางหนึ่ง เพื่อแก้ไขปัญหา เช่น การตัดสินใจปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต แทนที่จะเลือกในทางช่วยพวกพ้อง หรือปฏิบัติในทางไม่สุจริต

9.3 ทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจ หรือผลักดันของบุคคล

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (2543) จัดให้มีการดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเร่งรัด และพัฒนากระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมในสถาบันอุดมศึกษาให้ทั่วถึงกิจกรรมที่ปลูกฝัง และเสริมสร้าง และพัฒนาทักษะด้านคุณธรรมจริยธรรม ได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ 3 รูปแบบด้วยกัน คือ (1) การจัดกิจกรรมเฉพาะที่เน้นคุณธรรมจริยธรรม หรือสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในกิจกรรม ต่าง ๆ (2) การสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในทุกกระบวนการวิชา (3) การสร้างรายวิชาเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้สนับสนุนส่งเสริมให้สถาบันอุดมศึกษาพัฒนาหลักสูตร โดยเน้นการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน และความต้องการของประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาคุณลักษณะด้านคุณธรรม ระบุไว้ในหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปและจัดทำโครงการคุณธรรมนำความรู้ระดับอุดมศึกษา เพื่อผลักดันให้สถาบันอุดมศึกษา ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมในการหล่อหลอมเยาวชนของชาติให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพดำเนินการจัดการศึกษาและจัดกิจกรรมนักศึกษา เพื่อพัฒนาเยาวชนและบุคลากร โดยใช้คุณธรรมเป็นพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความร่วมมือของสถาบันครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางศาสนา ปลูกฝังจิตสำนึกเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม และเจตคติที่ดีเพื่อเป็นพลังสำคัญของชาติ

กลุ่มนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการศึกษา (2547, น. 18 - 32) ได้ให้แนวทางการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด มีการฝึกปฏิบัติเสมอ ๆ ทั้งด้านความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) และเพื่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิตที่มีสติคอยกำกับสามารถปรับตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ได้แก่ กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น

1. พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
2. ประกวดมารยาทชาวพุทธ
3. กิจกรรมค่ายพุทธบุตร
4. กิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา
5. เรียนธรรมศึกษา / สอภธรรมศึกษา
6. กิจกรรมที่กระทำ เพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
7. กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบนิ่งทำสมาธิ
8. กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท
9. กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน
10. กิจกรรมนั่งสมาธิก่อนเรียน 5 นาที
11. กิจกรรมบันทึกความดีประจำวัน

12. กิจกรรมนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสอนศีลธรรมในโรงเรียน
13. กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์
14. กิจกรรมทำบุญตักบาตร
15. กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
16. กิจกรรมตอบปัญหาธรรมะ
17. กิจกรรมอาสาตาวិเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติ)
18. กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (คติธรรม)
19. กิจกรรมพัฒนาศาสนสถาน

การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนในสถาบันอุดมศึกษาเป็นเรื่องสำคัญที่สุดนำไปสู่การเรียนรู้อื่น ๆ ได้ดี (วิจิตร ศรีสอาน, 2550 และอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, 2550) วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่ผู้เรียนที่วิจัยแล้ว พบว่า ได้ผลดี (สุวิมล ว่องวานิช และคณะ, 2549, น. 9 - 10) มีดังต่อไปนี้

1. การบูรณาการสอดแทรกคุณธรรมในหลักสูตร ในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การจัดกิจกรรมที่ใช้การสร้างกระแส หรือคำนิยามที่เกิดในช่วงนั้นมาเป็นสื่อในการออกแบบกิจกรรม เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน หรือใช้การแข่งขันเพื่อกระตุ้นความสนใจ
3. การจัดกิจกรรมบูรณาการสร้างองค์ความรู้และคุณธรรมจริยธรรมต่อเนื่อง
4. การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนเป็นผู้ออกแบบการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี
5. การจัดกิจกรรมที่กำหนดเป็นเป้าหมายทางจริยธรรมให้สูง และเป็นภารกิจปกติของสถานศึกษาโดยกำหนดเป็นแผนงานหลัก
6. การจัดกิจกรรมที่เอื้อโอกาสให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานที่เป็นการบริการสังคม
7. การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนมีกระบวนการเรียนรู้แบบประชุมหารือ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน
8. การจัดกิจกรรมที่ใช้แนวคิดคุณค่าเพื่อชีวิตบนพื้นฐานแนวคิดการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า
9. การจัดกิจกรรมโดยอาจารย์เป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนาในตัวผู้เรียน และฝึกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
10. การจัดกิจกรรมที่ฝึกให้ผู้เรียนได้ประเมิน และพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เช่นกิจกรรมการเผากิเลส การเขียนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของตนในกระดาษ
11. การจัดกิจกรรมโดยนำพฤติกรรมที่เกิดในโลกแห่งความเป็นจริงมาใช้ในการแสดงพฤติกรรมในสถานศึกษาของตน

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเชิงจริยธรรม เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมของนักศึกษาให้มีพัฒนาการทางด้านจริยธรรมนั้น คือ การที่สถาบันการศึกษา บุคลากร หรืออาจารย์ ได้จัดให้มีกิจกรรมเชิงจริยธรรมต่อการพัฒนาพฤติกรรมอย่างเป็นระบบมีวิธีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย รวมถึงการสนับสนุนให้นักศึกษาได้เข้าร่วมกิจกรรม และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงจริยธรรมด้วย เพื่อให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์จริง โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และสติปัญญาให้รู้จัก และเข้าใจตนเอง ปรับตัว และปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

2.6 การวัด และประเมินผลจริยธรรม

การประเมินด้านจริยธรรมเป็นการนำข้อมูลที่แสดงจริยธรรมที่ได้จากการวัดมาพิจารณาลงสรุป เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมีจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, น. 1 - 13) สิ่งที่วัดในด้านจริยธรรมมี 4 ประการ คือ

1. วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
2. วัดเจตคติเชิงจริยธรรม (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจ อันเนื่องมาจากการมองเห็นคุณประโยชน์ และโทษของสิ่งนั้น การกระทำ ไม่กระทำในด้านคุณธรรมจริยธรรมขึ้นอยู่กับมองเห็นคุณประโยชน์และโทษเหล่านั้น ดังนั้น การวัดเจตคติเชิงจริยธรรม คือ การเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการกระทำนั้น ซึ่งดีกว่าการวัดความรู้
3. วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) การวัดเหตุผลที่มาสนับสนุนให้ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำ ซึ่งวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ต้องมีทฤษฎีทางจริยธรรมมาประกอบการพิจารณาพร้อมด้วย
4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม (Action) เป็นการแสดงออกของผู้เรียนในการกระทำดีละเว้นความชั่ว การวัด และประเมิน ด้านคุณธรรมจริยธรรมต้องสามารถวัดได้ทั้งการกระทำ หรือการแสดงออก ด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น ด้านความรับผิดชอบ ครูผู้สอน ต้องสามารถสังเกตพฤติกรรม ความรับผิดชอบที่แสดงออกจากการกระทำ

ด้วยเหตุที่จริยธรรมเป็นพฤติกรรม ด้านความรู้สึก จึงมีวิธีการวัด เช่นเดียวกับ การวัดคุณลักษณะ ด้านความรู้สึก จิตพิสัย ซึ่งนักการศึกษาได้ใช้ความพยายามที่จะพัฒนาบุคคลในสังคมให้มีความสมบูรณ์ไปด้วยความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ และค่านิยม ที่จะพึงปรารถนา การวัดและประเมินผล การเรียนของบุคคล ก็ได้พยายามกระทำให้ครอบคลุมทุกด้านเช่นกัน แต่การวัดคุณลักษณะด้านความรู้สึก และจิตใจของบุคคลก็ยังเป็นสิ่งที่มีความยากพอสมควรในการวัดให้ความเที่ยงตรง ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2531, น. 13) สรุปวิธีการวัดคุณลักษณะ ด้านความรู้สึกไว้ ดังนี้

1. วิธีการสังเกต เป็นการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลทั่ว ๆ ไปที่แสดงออก ซึ่งต้องมีการบันทึกผลการสังเกตตรงตามที่ได้เห็น โดยไม่นำความรู้สึกส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงจะเกิดผลดี
2. วิธีการรายงานตนเอง มี 2 แบบ คือ การวิเคราะห์ตนเองเป็นการให้บุคคลประเมินค่าตนเอง และการสัมภาษณ์เป็นการสนทนาระหว่างบุคคล 2 คน อย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยผู้สัมภาษณ์เตรียมคำถามมาถามผู้ถูกสัมภาษณ์พร้อมจดบันทึกเป็นแบบประเมินค่า ผู้ถูกสัมภาษณ์จึงไม่รู้ตัวว่าถูกทดสอบคุณธรรม
3. วิธีการทดสอบเป็นวิธีการที่นิยมมาก ซึ่งรูปแบบที่นิยมใช้กันมักจะเป็นการสร้างแบบทดสอบที่เป็นข้อความ โดยถือว่าปกติวิสัยของคนทั่วไปเป็นมาตรฐานของข้อความ หรือสถานการณ์ที่สร้างขึ้น ข้อคำถามจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่คุณถูกทดสอบทำอยู่เสมอ เมื่อตกอยู่ในสภาพนั้น ๆ
4. วิธีการศึกษาความเห็นจากบุคคลอื่น ๆ เป็นวิธีการวัดที่ผู้สร้างแบบทดสอบใช้วิธีการถามบุคคลอื่น ว่ามีความรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร เช่น ถามจากครู ผู้ปกครอง เพื่อน เป็นต้น
5. วิธีการให้สร้างจินตนาการ เป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวัดแสดงพฤติกรรมตอบสนอง เช่น การเล่าเรื่องจากรูปภาพให้ดู เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การประเมินพฤติกรรมจริยธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างหลากหลาย อาจใช้แบบประเมินความรู้แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นแบบวัดที่นักศึกษา รายงานตนเองร่วมกับการสังเกต และบันทึกพฤติกรรมจริยธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน และเที่ยงตรงมากขึ้น การใช้แบบประเมินความรู้ แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรม วัดความรู้ ความคิด อารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคลไม่สามารถสังเกตเห็นได้ (Covert Behavior) และใช้แบบสังเกต และบันทึกพฤติกรรมจริยธรรมกับพฤติกรรมที่สามารถสังเกต และวัดได้โดยตรง (Overt Behavior)

2.6.1 การสร้างมาตรวัดความรู้ความเข้าใจ

สมชาย รัตนทองคำ (2545, น. 142 - 145) กล่าวว่า เครื่องมือที่ใช้วัด และประเมินผล ด้านการศึกษาในการวัดและประเมินผล ด้านการศึกษานั้น จะใช้เครื่องมือโดยเชื่อมโยงกับลักษณะ จุดประสงค์การศึกษา และแนวทางการจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ เครื่องมือที่ใช้วัด และประเมินผล การเรียนรู้มีหลายลักษณะ แต่ในส่วนการวัดความรู้ นั้นสามารถทำได้หลายวิธี ดังนี้

1. แบบทดสอบแบบทดสอบ คือ ชุดของคำถาม หรือสิ่งเร้าที่นำไปใช้ให้ผู้สอบ ตอบสนองออกมา ชุดของสิ่งเร้านี้มักอยู่ในรูปของข้อคำถาม ซึ่งอาจให้เขียนตอบ แสดงพฤติกรรม ให้พูดออกทางวาจาก็ได้ทำให้สามารถวัดได้ สังเกตได้ และนำไปสู่การแปลความหมายได้ แบบทดสอบนี้ สามารถใช้ได้กับการวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย แต่ส่วนใหญ่นิยมวัดทางด้าน พุทธิพิสัย แบบทดสอบแบ่งตามจุดมุ่งหมายออกเป็น 3 ชนิด ดังนี้

1.1 แบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Achievement Test) เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดความรู้ ทักษะ และความสามารถสมอง ด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประมาณค่า ซึ่งแบบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้อาจเป็นประเภทที่ผู้สอนสร้างขึ้นเอง เช่น ข้อสอบปลายภาค หรือเป็นแบบทดสอบมาตรฐานที่มีผู้สร้างไว้แล้ว เช่น ข้อสอบ (TOFEL) รูปแบบ และวิธีการใช้แบบทดสอบแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ

1.1.1 แบบสอบปากเปล่า (Oral Test) เป็นการทดสอบที่อาศัยการซักถาม เป็นรายบุคคล เหมาะสำหรับผู้สอบจำนวนน้อย ข้อดี คือ สามารถถามได้ละเอียด และสามารถโต้ตอบได้

1.1.2 แบบเขียนตอบ (Paper - Pencil Test) เป็นการทดสอบที่มีการเขียนตอบ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แบบทดสอบอัตนัย หมายถึง แบบทดสอบที่ถามให้ตอบยาว ๆ สามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างกว้างขวาง เหมาะสำหรับการวัดความสามารถในการใช้ภาษา และแสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย และแบบทดสอบปรนัย หมายถึง แบบทดสอบประเภทถูก - ผิด จับคู่ เติมคำ และเลือกตอบ เหมาะสำหรับสอบผู้สอบจำนวนมาก ๆ มีเวลาตรวจข้อสอบน้อย

1.1.3 แบบปฏิบัติ (Performance Test) เป็นการทดสอบที่ผู้สอบได้แสดงพฤติกรรมออกมาโดยการกระทำ หรือลงมือปฏิบัติจริง เช่น การสอบนวด การสอบปฏิบัติทางกายภาพบำบัด เป็นต้น

1.2 แบบทดสอบวัดความถนัด หรือทักษะ (Aptitude Test) เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดศักยภาพระดับสูง ของบุคคลว่า สมรรถภาพในการเรียนรู้มีมากน้อยเพียงใด และควรเรียนด้านใด หรือทำงานในด้านใด จึงจะเหมาะสม และประสบความสำเร็จ แบบทดสอบประเภทนี้แบ่งย่อยได้เป็น 2 ประเภท คือ แบบทดสอบความถนัดในการเรียน (Scholastic Aptitude Test) และแบบทดสอบความถนัดจำเพาะ (Specific Test) ซึ่งแบ่งความถนัดเป็น 7 ด้าน ได้แก่ ด้านภาษา การใช้คำ ตัวเลข มิติสัมพันธ์ ความจำ การสังเกตรับรู้ และการใช้เหตุผล

1.3 แบบทดสอบวัดความสัมพันธ์ของบุคคล เป็นแบบทดสอบที่ใช้วัดเกี่ยวกับบุคลิกภาพ หรือการปรับตนเองของบุคคลในสังคม วัดความสนใจต่อสิ่งต่าง ๆ ในรูปแบบทดสอบวัดลักษณะบุคคล เช่น แบบทดสอบความเกรงใจ แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

ผดุงชัย ภูพัฒน์ (2551, น. 3 - 5) ได้กล่าวถึง การพัฒนาเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยผ่านกระบวนการ หรือเครื่องมือคือแบบทดสอบว่า คือ ชุดของคำถามที่สร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ถูกทดสอบแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมาให้ผู้สอบสังเกตได้ และวัดได้ แบบทดสอบเป็นเครื่องมือวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย ซึ่งถือว่าเป็นสติปัญญาของมนุษย์ว่ามีความรู้หรือไม่เพียงใดที่ซ่อนแฝงอยู่ในตัวบุคคลทั้งในด้านพฤติกรรมความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้และอื่น ๆ แบบทดสอบถ้าใช้เกณฑ์การแบ่งตามลักษณะการตอบ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. แบบทดสอบแบบอัตนัย หรือแบบความเรียง (Subjective or Essay Type)

2. แบบทดสอบปรนัย (Objective Type) แบบทดสอบแบบปรนัยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 แบบทดสอบถูกผิด (True - False) แบบทดสอบแบบถูกผิดคำถามชนิดนี้ถามถึงความจริง หลักการ กฎต่าง ๆ และการตีความ เช่น ให้เขียนเครื่องหมายลงในหน้าข้อความที่ท่านเห็นว่าถูกหรือผิด เป็นต้น และเป็นแบบทดสอบแบบเลือกตอบรูปแบบหนึ่งที่มีลักษณะเป็นการนำเสนอข้อความเกี่ยวกับความรู้และความเข้าใจในมโนทัศน์ หลักการ หรือทฤษฎี โดยให้นักเรียนพิจารณาเลือกตอบเพียง 2 คำตอบ คือ ถูกและผิดเท่านั้น

2.1.1 การให้คะแนนแบบทดสอบแบบถูกผิด โดยส่วนใหญ่จะพิจารณาความถูกผิดของคำตอบเป็นสำคัญ เช่น ตอบถูกได้ 1 คะแนน และตอบผิด ได้ 0 คะแนน

2.1.1.1 สภาพการณ์ที่ควรใช้ข้อสอบแบบถูก - ผิด

- 1) เมื่อเวลาทดสอบมีน้อย
- 2) เมื่อต้องการวัดความเชื่อที่ผิด ๆ
- 3) เมื่อต้องการวัดความเชื่อที่ผิด ๆ
- 4) เมื่อคำถามมีคำตอบเพียง 2 คำตอบเท่านั้น

2.1.1.2 การสร้างแบบทดสอบแบบถูกผิดให้มีคุณภาพ มีหลักการ

ดังนี้

1) ข้อความที่ต้องการให้พิจารณาว่าถูกหรือผิด ต้องมีแนวคิดเพียงเรื่องเดียว และต้องมีประเด็นสำคัญในการตอบอย่างชัดเจน

2) ศัพท์ และคำทางคณิตศาสตร์ที่นำมาใช้ต้องเหมาะสมกับระดับของนักเรียน

3) ใช้ภาษาถูกต้อง เข้าใจง่าย และไม่ทำให้เกิดความสับสนหรือเข้าใจผิด

4) คำถามจะต้องมีความตรงในการตัดสินคำตอบถูกหรือผิด

5) ไม่ควรใช้คำ หรือข้อความที่เป็นการชี้นำคำตอบทั้งที่อยู่
ในข้อเดียวกัน หรืออยู่ในข้ออื่น

6) ไม่ควรใช้คำปฏิเสธ หรือใช้คำปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ

7) เขียนคำชี้แจง หรือคำสั่งให้ชัดเจน

8) ไม่ควรใช้ประโยคที่ผิดครึ่ง ถูกครึ่ง หรือหลาย ๆ ตอน

2.2 แบบจับคู่ (Matching) ลักษณะของข้อสอบจะมี 2 คอลัมน์ คอลัมน์หนึ่งจะเป็นชุดของคำถาม อีกคอลัมน์หนึ่งจะเป็นชุดของคำตอบ ซึ่งผู้ตอบจะเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพื่อให้สอดคล้องกับคำถาม

2.3 แบบเลือกตอบ (Multiple - Choice) ข้อสอบแบบนี้แต่ละข้อกระทง (Item) จะประกอบด้วยสองส่วน ส่วนแรกของโจทย์ (Stem) อีกส่วนหนึ่งเป็นตัวเลือก (Alternative) มีตั้งแต่ 3 ตัวเลือก 5 ตัวเลือก ซึ่งมีทั้งตัวเลือกที่เป็นคำตอบที่ถูกต้องและตัวเลือกที่เป็นคำตอบที่ผิดเรียกว่าตัวลวง แบบทดสอบนี้จะวัดความสามารถของสมองได้ตั้งแต่ขั้นต่ำถึงขั้นสูง ๆ โดยคำตอบในตัวเลือกนั้นจะมีข้อมูลถูกอยู่เพียงข้อเดียวส่วนข้ออื่น ๆ เป็นตัวลวง (Distracters)

2.6.2 การสร้างมาตรวัดเจตคติ

มาตรวัดเจตคติโดยทั่วไป ก็มีขั้นตอนในการสร้างคล้ายคลึงกันกับการสร้างเครื่องมือการวิจัยอื่น ๆ ทางสังคมศาสตร์ หรือทางการศึกษา ซึ่งขั้นตอนในการสร้างมาตรวัดเจตคติอาจแบ่งออก ดังนี้

2.6.2.1 กำหนดโครงสร้างที่เป็นเนื้อหาของเจตคติที่ต้องการวัดขั้นตอนแรกในการสร้างมาตรวัดเจตคติ คือ การกำหนดโครงสร้างของเรื่องที่ต้องการจะวัดการกำหนดโครงสร้างอาจจะกำหนดตามคำจำกัดความ หรือทฤษฎี หรือจะกำหนดโครงสร้างของตนขึ้นใหม่ตามกรอบแนวความคิด และข้อมูลเชิงประจักษ์ก็ได้

2.6.2.2 เลือกมาตรวัดเจตคติ มาตรเจตคติมีหลายชนิด ที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ มาตรวัดเจตคติของ Thurstone Scale และมาตรวัดเจตคติของ Likert Scale มาตรวัดเจตคติแต่ละชนิดมีข้อดี และข้อจำกัดแตกต่างกัน และแต่ละชนิดก็เหมาะกับการวัดคุณลักษณะที่แตกต่างกันการจะเลือกใช้ชนิดใดนั้นขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของผู้วิจัย ซึ่งจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับการวิจัยนั้น

2.6.2.3 สร้างข้อความวัดเจตคติ การสร้างข้อความวัดเจตคติอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นที่สำคัญที่สุดในการสร้างมาตรวัดเจตคติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องสร้างให้เป็นตัวแทนของโครงสร้างที่เป็นเนื้อหาของเจตคติที่ต้องการวัดในการสร้างข้อความวัดเจตคติ อาจจะศึกษาจากเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หรืออาจจะใช้คำถามปลายเปิดส่งไปยังประชากรเป้าหมายบางส่วนให้แสดงความคิดเห็นมาก่อน แล้วเลือกข้อความเหล่านั้น เป็นข้อความวัดเจตคติก็ได้ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดที่ควรจะทำให้ความสนใจพิเศษ คือ จะต้องสร้างข้อความวัดเจตคติ ตามหลักการ ดังกล่าวมาข้างต้น

2.6.2.4 ตรวจสอบปรับปรุง และแก้ไข หลังจากสร้างข้อความวัดเจตคติ และคำตอบของมาตรวัดเจตคติที่เลือกใช้เสร็จแล้ว ควรตรวจสอบความสมบูรณ์ถูกต้อง และปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ การตรวจสอบควรตรวจสอบเอง เป็นการตรวจสอบเบื้องต้นเกี่ยวกับใช้ภาษาต้องเข้าใจง่าย ชัดเจนหรือไม่ ข้อความใด กำกวม คลุมเครือก็ควรปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

2.6.2.5 ทดลองใช้มาตรวัดเจตคติ มาตรวัดเจตคติที่สร้างขึ้นจะต้องนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก ตั้งแต่ 30 คน ขึ้นไป แล้วนำผลการทดลองมาวิเคราะห์หาคุณภาพของข้อความวัดเจตคตรายข้อ และคุณภาพทั้งชุด การวิเคราะห์คุณภาพแต่ละข้อความของมาตรวัดเจตคติแต่ละประเภท มีวิธีการที่แตกต่างกัน

2.6.2.6 การจัดรูปเล่ม การจัดรูปเล่มการวัดเจตคติเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการสร้าง หลังจากสร้าง ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข ทดลองใช้ และวิเคราะห์คุณภาพของมาตรวัดเจตคติแล้ว ก็จะต้องทำคำชี้แจงการตอบ และการส่งแบบสอบถามคืนหลังจากตอบแบบสอบถามเสร็จแล้ว รวมเป็นรูปเล่มฉบับสมบูรณ์พร้อมที่จะนำไปใช้ในการสำรวจเจตคติต่อไป

1) มาตรวัดเจตคติชนิดต่าง ๆ

มาตรวัดเจตคติที่นิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลายมี 3 ชนิด ได้แก่ มาตรวัดเจตคติของเซอร์สโตน มาตรวัดเจตคติของลิเคิร์ต และมาตรวัดเจตคติของออสกูต มาตรวัดเจตคติทั้ง 3 ชนิดดังกล่าวมีวิธีการสร้างมีข้อจำกัดและการนำไปใช้ที่แตกต่างกัน จะกล่าวถึงเฉพาะมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ต เท่านั้น เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้โดยตรงมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ต (Likert Scale)

Likert เป็นอีกผู้หนึ่งที่น่าสนใจศึกษาเกี่ยวกับเจตคติเขาได้มาตรวัดเจตคติขึ้น ซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น Likert's Method, Likert - Type Scale, The Method of Summated Rating or Summative Scale and Likert Scale มาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ตนี้ สามารถวัดเจตคติได้เกือบทุกเรื่อง และผลกาวัดก็มักจะมีค่าที่เที่ยงตรงสูงกว่ามาตรวัดเจตคติแบบอื่น ๆ มาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ตนี้มีข้อตกลงเบื้องต้น 3 ประการ (สวัสดี สุคนธรังษี, 2517, น. 237)

1. การตอบสนองต่อข้อความแต่ละข้อความในมาตรวัดจะมีลักษณะ (Monotonic Trace Line) แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าลักษณะคงที่ของการสนองตอบในทุก ๆ ข้อความจะต้องเป็นเส้นทับกัน

2. ผลรวมของการสนองตอบต่อข้อความทั้งหมดของแต่ละข้อจะมีลักษณะเป็นเส้นตรง หรือเกือบเป็นเส้นตรง (Linear) เพราะถึงแม้ว่าลักษณะคงที่ในทุก ๆ ข้อความจะไม่เป็นเส้นทับกัน แต่เมื่อนำค่าคงที่นี้มารวมกันแล้วจะทำให้ส่วนที่เอกจากเส้นตรงหักลบกันไป

3. ผลรวมของลักษณะคงที่ของการสนองตอบในข้อความหนึ่งจะมีองค์ประกอบร่วมกันอยู่หนึ่งตัวนั่นคือ ผลรวมนี้แทนค่าลักษณะนิสัยที่วัดได้อย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว

จากข้อตกลงเบื้องต้น 3 ประการนี้ ลิเคิร์ต ได้นำมาใช้เป็นหลักในการวัดเจตคติเรื่องหนึ่ง ๆ ด้วยการตั้งคำถามบุคคลหลาย ๆ ข้อแล้วนำผลกาตอบทุกข้อมารวมกันเป็นเจตคติของ

บุคคลต่อเรื่องนั้น ๆ ด้วยเหตุนี้ มาตรฐานวัดเจตคติของลิเคิร์ท จึงเรียกชื่อว่ามาตรฐานวัดรวม (Summated Rating Scale)

2) การสร้าง และพัฒนามาตรวัดเจตคติแบบของลิเคิร์ทมาตรฐานวัดเจตคติแบบของลิเคิร์ท มีขั้นตอนในการสร้าง ดังต่อไปนี้

2.1) กำหนดโครงสร้างของเจตคติที่ต้องการวัด เช่น เดียวกันกับการสร้างมาตรฐานวัดเจตคติแบบเซอร์สโตน โดยพยายามกำหนดโครงสร้างของเจตคติที่ต้องการวัดให้แน่นอนชัดเจน และครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการวัดมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ซึ่งจะเป็นการช่วยพัฒนามาตรวัดเจตคติให้มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหามากยิ่งขึ้น

2.2) สร้างข้อความวัดเจตคติ โครงสร้างที่กำหนด โดยยึดหลักสร้างข้อความวัดเจตคติดังที่กล่าวมาแล้ว ในการสร้างข้อความ อาจจะศึกษาข้อความเกี่ยวกับเจตคติเรื่องนั้นจากเอกสารหนังสือ ตำรา นิตยสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ หรือวิทยานิพนธ์แล้วรวบรวมเอาข้อความที่เกี่ยวข้องกับเจตคติที่ต้องการจะวัดมาสร้างเป็นข้อความวัดเจตคติต่อไปจะสร้างข้อความมากน้อยเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าโครงสร้างของเจตคติที่ต้องการวัดนั้นประกอบด้วยองค์ประกอบอะไรบ้างตามธรรมชาติโครงสร้างของเจตคติที่ต้องการวัด ย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบมากบ้างน้อยบ้าง เช่น องค์ประกอบของหลักสูตรย่อมจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเนื้อหา หรือโครงสร้างของหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน วิธีการสอน อุปกรณ์การสอน และการวัดผลประเมินผล เป็นต้น หรือถ้าต้องการวัดเจตคติที่ต้องการวัดก็ควรจะต้องประกอบด้วยหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน วิธีการสอน อุปกรณ์การสอน และกาวัดประเมินผล เป็นต้น หรือถ้าต้องการวัดเจตคติที่ต้องการวัด ก็ควรจะต้องประกอบด้วยหลักสูตรการศึกษาของมหาวิทยาลัย อาจารย์ผู้สอนอาคาร สถานที่นักศึกษา เครื่องอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ เป็นต้น ดังนั้น ในการสร้างข้อความวัดเจตคติก็ต้องสร้างให้ครอบคลุมเนื้อหาขององค์ประกอบแต่ละด้านให้มากที่สุดเท่าที่มากได้ จะมากน้อยเท่าใดไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า สร้างข้อความวัดเจตคติครอบคลุมองค์ประกอบทุกด้านได้อย่างละเอียดเพียงพอหรือไม่ แต่มีก็มีนักการศึกษาบางคนเสนอแนะว่าข้อความวัดเจตคติเรื่องนั้น ๆ ไม่ควรจะน้อยกว่า 20 ข้อความ และควรมีข้อความที่เป็นบวกและข้อความที่เป็นลบคละกันไป ในจำนวนพอ ๆ กัน

เมื่อได้ข้อความวัดเจตคติแล้วก็กำหนดให้แต่ละข้อความมี 5 คำตอบหรือ 5 มาตรฐาน และมีค่าประจำคำตอบ หรือมาตรฐานนั้น ๆ ตามมาตรฐานวัดเจตคติแบบลิเคิร์ท ดังนี้

2.2.1) ถ้าข้อความใดเป็นข้อความที่เป็นไปในทางบวก (Positive Statements) คือ มีเนื้อความเป็นไปในทางที่ดีเกี่ยวกับสิ่งนั้น หรือบุคคลนั้น ก็จะให้คะแนน

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน 5
เห็นด้วย	ให้คะแนน 4
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน 3
ไม่เห็นด้วย	ให้คะแนน 2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้คะแนน 1

2.2.2) แต่ถ้าข้อความใดเป็นข้อความที่มีเนื้อหาเป็นไปในทางลบ (Negative Statements) คือ มีเนื้อความเป็นไปในทางไม่ดี ตีราคาลงนั้นหรือบุคคลนั้นต่ำ ก็จะให้คะแนนกลับกัน ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้ 1 คะแนน
เห็นด้วย	ให้ 2 คะแนน
ไม่แน่ใจ	ให้ 3 คะแนน
ไม่เห็นด้วย	ให้ 4 คะแนน
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ให้ 5 คะแนน

การให้คะแนนนี้อาจจะให้ในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีลักษณะคล้ายกับที่กล่าวมานี้ก็ได้ เช่น 4, 3, 2, 1 และ 0 สำหรับข้อความเป็นไปในทางบวก หรือ 0, 1, 2, 3 และ 4 สำหรับข้อความเป็นไปในทางลบ

2.2.3) นำข้อความวัดเจตคติที่สร้างทั้งหมดมารวมเป็นมาตรวัดเจตคติ โดยให้ข้อความคละกันไปแล้วนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งไม่ควรจะน้อยกว่า 40 คน และกลุ่มตัวอย่างที่ว่านี้ จะต้องมิลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะใช้จริง

2.2.4) วิเคราะห์ผลการทดลองเพื่อหาค่าอำนาจจำแนกของแต่ละข้อความตามขั้นตอนแล้วคัดเลือกเอาข้อความที่ดีมีคุณภาพไปใช้วัดเจตคติต่อไป

3) ข้อดี และข้อเสียของมาตรวัดเจตคติแบบของลิเคิร์ท มาตรวัดเจตคติแบบของลิเคิร์ทมีข้อดี ดังต่อไปนี้

3.1) สร้างง่าย เพราะไม่ต้องหาคณะบุคคลมาตัดสิน เพื่อกำหนดค่าประจำข้อความวัดเจตคติ

3.2) ใช้เวลาสร้างน้อย เพราะไม่ต้องคำนวณค่าประจำข้อ

3.3) มีความเชื่อถือได้สูงใช้เพียงไม่กี่ข้อก็ได้ค่าความเชื่อถือได้สูงพอ กับเทคนิคอื่นที่ใช้จำนวนมากข้อมาตรวัดเจตคติแบบลิเคิร์ทนี้ มีผู้สนใจในการศึกษาวิจัยมาก ด้วยเหตุผล 3 ประการ คือ

3.3.1) รวดเร็วกว่า

3.3.2) เชื่อถือได้มากกว่า

3.3.3) มีความเที่ยงตรงมากกว่าอย่าไรก็ดี แม้ว่ามาตรวัดทัศนคติแบบ

ของลิเคิร์ต มีข้อดังกกล่าวมา แต่ก็มีข้อเสียอยู่บางประการ คือ ใช้เวลามากในการรวบรวมข้อมูลและการตรวจให้คะแนน

2.6.3 การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม

2.6.3.1 ความหมายของเหตุผลเชิงจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524, น. 2 - 5) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลในการเลือกหรือไม่เลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเครื่องแสดงมูลเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ ตลอดจนพัฒนาการทางด้านอื่น ๆ ของบุคคล โดยเฉพาะพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและพัฒนาการทางด้านอารมณ์

อัญชลี เกื้อคำขาว (2540, น. 57) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลที่บุคคลใช้ในการตัดสินใจ หรืออยู่เบื้องหลังการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ เมื่อบุคคลใช้เหตุผลจะสามารถวินิจฉัยได้ว่าเป็นเหตุผลระดับใด

Kohlberg (1976, pp. 49 - 50) เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลของบุคคลที่ใช้ในการตัดสินใจเลือกที่จะประพฤติปฏิบัติพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลนี้แสดงให้เห็นเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังของการประพฤติพฤติกรรมนั้น ๆ

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์นั้น เหตุผลนี้จะแสดงถึงแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล

2.6.3.2 การวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม

นักทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม คือ Piaget and Kohlberg ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคล Piaget 1932 and Kohlberg (1969, อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, น. 3) ทั้งนี้ เพราะการศึกษาลักษณะทางจริยธรรมด้านอื่นนั้นทำได้ยาก และไม่สามารถแสดงพัฒนาการได้อย่างชัดเจน (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, น. 29) ซึ่งวิธีการวัดระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่นิยมใช้เป็นวิธีการวัดตามแนวคิดของ Piaget and Kohlberg โดยเน้นที่พัฒนาการทางการคิดและการตัดสินใจทางจริยธรรมมี 3 วิธีการ ดังนี้ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2524, น. 41 - 43)

1) วิธีการตอบโดยอิสระ

วิธีนี้ ใช้การเล่าเรื่องให้ผู้ถูกวัดฟังทีละเรื่อง โดยเรื่องที่เล่านี้เป็นเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างความต้องการส่วนบุคคลกับกฎเกณฑ์ของหมู่คณะหรือสังคม เช่น การให้ยาทำลายชีวิตแก่ผู้เจ็บป่วยทรมาณที่อยากตาย หรือผู้ขัดสนทรัพย์ชโยยรักษาโรคมะเร็งมาให้ภรรยา เป็นต้น ผู้ถูกวัดจะต้องให้เหตุผลในการที่ได้ตัดสินใจให้ตัวเองในเรื่องกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เหตุผลที่ผู้ตอบให้เกี่ยวกับเรื่องที่เล่าให้ฟัง ทั้งหมด 6 ถึง 9 เรื่องนั้น จะถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหาโดยผู้ชำนาญการ เพื่อจัดเข้าชั้นจริยธรรม ชั้นที่ 1 ถึง 6 ตามทฤษฎีพัฒนาการของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ Kohlberg โดยมีวิธีการให้คะแนนเป็น 2 ประเภท คือ ระบบให้คะแนนรวมและระบบให้คะแนนละเอียด ซึ่งระบบให้คะแนนรวมนั้น ผู้ตรวจจะตัดสินใจว่าเนื้อหาในแต่ละเรื่องได้พาถึงถึงเหตุผลขั้นใดมากที่สุดก็ให้คะแนนในขั้นนั้น ดังนั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมของผู้ตอบแต่ละคนจึงเป็นคะแนนฐานนิยม หรือชั้นที่ผู้ตอบใช้บ่อยที่สุดจากการถามทั้งหมด 6 ถึง 9 เรื่องนั่นเอง สำหรับระบบให้คะแนนละเอียด ผู้ตรวจจะให้คะแนนความคิดแต่ละหน่วยว่าอยู่ในขั้นใด ซึ่งคำถามแต่ละเรื่องอาจประกอบด้วย ความคิดหลายหน่วย เมื่อตรวจครบทุกเรื่องแล้วจึงหาความถี่รวมของแต่ละขั้นแล้วรายงานเป็นเปอร์เซ็นต์ในแต่ละขั้น รวม 6 ชั้น เป็น 100 เปอร์เซ็นต์ สำหรับผู้ตอบแต่ละคนวิธีการตอบโดยอิสระนี้ มีประโยชน์ในการศึกษาความคิดเห็นและธรรมชาติของจริยธรรมของผู้ตอบแต่ละคนอย่างละเอียด แต่มีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ดังที่มีผู้วิจารณ์ไว้ Piaget (1932) and Kohlberg (1969, n.d., ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2524, น. 3) คือ ความไม่มีแบบแผนที่แน่นอนของคำถาม เพราะผู้สัมภาษณ์สามารถกระตุ้นให้ผู้ตอบให้รายละเอียดของคำตอบไปในแนวทางที่ต้องการศึกษาได้ ส่วนการตรวจให้คะแนนก็ค่อนข้างยากและซับซ้อน ต้องใช้ผู้ตรวจที่ผ่านการฝึกฝนมาแล้วเป็นอย่างดี ไม่เช่นนั้นจะเกิดความลำเอียงในการตรวจได้มาก นอกจากนี้การรายงานผลคะแนนที่ได้ก็มีหลายระบบ ทำให้ยากแก่การตีความ และยังต้องใช้เวลามากในการวัดด้วย ทำให้วิธีนี้มีความไม่คล่องตัวในการใช้และไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการวิจัยที่ต้องการวัดตัวแปรอื่น ๆ อีกด้วย

2) วิธีการวัดแบบมีตัวเลือก

วิธีนี้ ใช้การกระตุ้นความคิดของผู้ตอบด้วยเรื่องขัดแย้งทางจริยธรรม แล้วจัดทำคำตอบให้ผู้ตอบได้เลือกชี้จุดถูกในคำตอบที่ใกล้เคียงกับความคิดของตนมากที่สุดเพียง 1 คำตอบในแต่ละเรื่องซึ่ง Hann, Smith and Block (1968, n.d., ดวงพร พิณรุทธ์, 2545, น. 35) เป็นผู้เริ่มใช้ โดยมีคำตอบให้เลือก 5 คำตอบในแต่ละเรื่อง สำหรับประเทศไทย ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2520) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “จริยธรรมของเยาวชนไทย” โดยใช้การวัดระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้วยวิธีนี้ เพื่อความคล่องตัว โดยใช้เรื่อง 10 เรื่อง ที่เป็นสามัญสำหรับเยาวชนไทย เช่น การบริจาคโลหิต การคืนเงินที่พ่อค้าทอนเกิน การข้ามถนนที่ทางม้าลาย เป็นต้น และในแต่ละเรื่อง

จะมีตัวเลือกเหตุผลที่จะกระทำหรือไม่กระทำ 6 ตัวเลือก ซึ่งเป็นตัวเลือกประจำในแต่ละชั้นตามทฤษฎีของ Kohlberg วิธีวัดแบบนี้ มีลักษณะเป็นปรนัยสามารถสร้าง และใช้ได้อย่างมีมาตรฐานสูง เนื่องจากมีการจัดให้ขีดคำตอบ และการให้คะแนนเป็นแบบแผนเดียวกันหมดทำให้สามารถจัดความลำเอียงในการสัมภาษณ์และการให้คะแนนได้ ดังที่ Yussen (1976, n.d., ดวงพร พิณรุฑ์, 2545, น. 35) ได้รายงานผลการวิจัยที่ใช้วิธีการวัดแบบปรนัย 12 ตัวเลือก ซึ่งปรากฏผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง แต่การวัดระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมแบบปรนัย 6 ตัวเลือก หรือ 12 ตัวเลือกนี้ ก็ยังมีข้อจำกัดในการใช้ โดยที่อาจจะมีปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหาของตัวเลือกว่าจะตรงกับขั้นทั้ง 6 ของ Kohlberg หรือไม่ และการที่มีคำตอบให้เลือกนั้นจะเป็นการเร้าให้ผู้ตอบเลือกในขั้นที่สูงหรือต่ำกว่าขั้นจริยธรรมที่แท้จริงของตนมากน้อยเพียงใด ดังเช่น ผลการวิจัยของ Rest, Turiel and Kohlberg (1969, n.d., ดวงพร พิณรุฑ์, 2545, น. 35) ที่แสดงว่า ผู้ตอบจะเข้าใจประโยคที่ใช้หลักจริยธรรมต่ำกว่าขั้นของตนทุกชั้น รวมทั้งเข้าใจประโยคที่ใช้หลักจริยธรรมตรงกับขั้นจริยธรรมของตนเอง นอกจากนี้ยังเข้าใจประโยคที่มีขั้นจริยธรรมสูงกว่าขั้นของตนอีกหนึ่งถึงสองขั้น และผู้ที่เข้าใจประโยคที่ใช้หลักจริยธรรมสูงกว่าขั้นจริยธรรมของตนได้ ก็จะเลือกประโยคที่ใช้หลักจริยธรรมสูงกว่าตนหนึ่งถึงสองขั้น แทนที่จะเลือกประโยคที่ตรงกับขั้นจริยธรรมที่แท้จริงของตน ดังนั้น คะแนนที่ได้จากการวัดด้วยวิธีนี้ จึงอาจเป็นคะแนนที่สูงเกินความเป็นจริงไปได้ประมาณหนึ่งขั้นในทฤษฎีของ Kohlberg

3) วิธีประเมินผลและเรียงลำดับความสำคัญของประเด็นปัญหา

วิธีนี้ เป็นการปรับปรุงวิธีการตอบ จากวิธีการตอบแบบจัดหาคำตอบให้เลือก (วิธีที่ 2) โดย Rest (1976, อ้างถึงใน ดวงพร พิณรุฑ์, 2545, น. 35) เห็นว่า วิธีการที่มีผู้ใช้อยู่เดิมนั้น ตัวเลือกมีลักษณะของการชักจูงให้ยอมรับเหตุผลในขั้นต่าง ๆ แต่ในการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมยังขึ้นอยู่กับ การวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องและการเห็นความสำคัญของประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นอย่างกว้างขวาง Rest และคณะ จึงได้พัฒนาวิธีการวัด ชื่อ Defining Issue Test (DIT) ขึ้น ซึ่งวิธีนี้สามารถวัดได้ว่า ประเด็นทางจริยธรรมประเด็นใดสำคัญในเรื่องหนึ่ง ๆ โดยให้คำตอบมาหลายประเด็นที่เข้าอยู่ในขั้นของการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมต่าง ๆ และในแต่ละเรื่องจะให้ผู้ตอบประเมินค่าประเด็นต่าง ๆ ทุกประเด็นที่ให้ไว้ แล้วให้นำ 4 ประเด็น ที่ผู้ตอบเห็นว่าสำคัญที่สุดมาเรียงลำดับความสำคัญอีกครั้งหนึ่ง สำหรับวิธีการให้คะแนนแก่ผู้ถูกวัดแต่ละคนนั้น Rest ได้แนะนำไว้ 3 ประเภท คือ ใช้ดัชนีประเมินค่า ดัชนีเรียงลำดับ และดัชนีขั้นพัฒนาการ ซึ่งเมื่อได้ทำการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบคุณสมบัติของดัชนีทั้ง 3 ประเภทนี้ ก็ทำให้ทราบว่า ดัชนีเรียงลำดับให้ค่าความเชื่อมั่นสูงสุด และมีความสัมพันธ์ทางบวกสูงที่สุดกับความสามารถในการเข้าใจเรื่องด้วย ดังนั้น จึงควรใช้ดัชนีเรียงลำดับมากที่สุดจะเห็นว่าวิธีการวัดระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมแต่ละวิธี มีการเสนอถึงเร้าให้กับผู้ตอบการตอบ การให้คะแนน การตีความ และการดำเนินการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกันไป

ซึ่งแต่ละวิธีก็มีทั้งข้อดีและข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ดังนั้น การที่จะเลือกใช้วิธีการใดเพื่อวัตถุประสงค์การให้เหตุผลเชิงจริยธรรม จึงต้องพิจารณาทั้งข้อดี ข้อจำกัดของแต่ละวิธี และยังต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของวิธีการวัดกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาด้วย ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้เลือกใช้วิธีการวัดแบบมีตัวเลือก โดยมีคำตอบให้เลือก 3 ตัวเลือก เนื่องจากเป็นวิธีการวัดที่มีความคล่องตัว มีลักษณะเป็นปรนัย จัดความลำเอียงในการสัมภาษณ์และการให้คะแนน จัดความยุ่งยาก ซับซ้อนในการตอบ

2.6.3.3 ความสำคัญของเหตุผลเชิงจริยธรรม

เป็นที่ยอมรับกันว่า ในชีวิตประจำวันของคนเราจะต้องเผชิญกับปัญหาที่ต้องขบคิด ต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลา ปัญหาบางอย่างง่ายต่อการตัดสินใจ ไม่ต้องใช้ความคิดใช้เวลามากนัก แต่บางปัญหามีความยุ่งยากซับซ้อน ต้องใช้ความคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจ บุคคลที่พิจารณาสິงต่าง ๆ ด้วยเหตุผล จะสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมก่อให้เกิดผลดีต่อตนเองและ สังคม พิชาย สำอางศรี (2527, น. 14) กล่าวถึง เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเหตุผลที่บุคคลใช้ในการตัดสินใจหรืออยู่เบื้องหลังการตัดสินใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ เมื่อบุคคลได้ให้เหตุผล เราสามารถวินิจฉัยความได้ว่า เป็นเหตุผลขั้นไหนตามทฤษฎีของ Kohlberg ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระดับใหญ่ คือ ระดับต่ำ หรือระดับก่อนกฎเกณฑ์ มีลักษณะยึดความต้องการของตนเองเป็นศูนย์กลาง ระดับกลาง หรือระดับตามกฎเกณฑ์ มีลักษณะยึดความต้องการของกลุ่มคนเป็นหลัก ระดับสูงหรือระดับเหนือกฎเกณฑ์ มีลักษณะยึดความต้องการ และประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก แต่ละระดับจะแบ่งแยกย่อยออกเป็นระดับละ 2 ชั้น รวมเป็นขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 6 ชั้น เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นต่ำสุด เป็นขั้นที่บุคคลมีความเห็นแก่ตัวมากที่สุดและค่อย ๆ ลดความเห็นแก่ตัวลงตามลำดับขั้น เปลี่ยนเป็นเห็นแก่พวกพ้องในที่สุดยึดหลักอันเป็นอุดมคติ โดยเห็นแก่ส่วนรวม อันหมายถึง มนุษยชาติ ฉะนั้นการที่บุคคลมีเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูง ย่อมเป็นที่ต้องการของสังคม (Kohlberg, 1970, pp. 58 - 63) เชื่อว่า การสอนจริยธรรมแก่เด็กจะบรรลุเป้าหมายให้เด็กมีจริยธรรมอย่างแท้จริงนั้นทำได้ก็เพียงโดยการสอนให้เขามีหลักในการตัดสินใจทางจริยธรรมที่ถูกต้อง เพราะหลักทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลได้ใช้ในการแก้ปัญหาขัดแย้งทางจริยธรรมระหว่างบุคคล เป็นเกณฑ์ หรือแนวทางสำหรับการประพฤติ เป็นเหตุผลสำหรับการตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติ ความสามารถในการใช้จริยธรรม ซึ่งบุคคลอาจมีเหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่แตกต่างกันออกไป Kohlberg จึงสนับสนุนให้มีการส่งเสริมพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้น ทั้งนี้เพราะจริยธรรมขั้นสูงดีกว่าขั้นต่ำ Kohlberg ให้เหตุผลกล่าวของเขา ไว้ดังนี้

- 1) คนที่ให้เหตุผลขั้นสูงสามารถจะแก้ปัญหาได้ดีกว่าคนที่ให้เหตุผลขั้นต่ำ
- 2) คนที่ให้เหตุผลขั้นสูงสามารถมองเห็นความแตกต่าง มองเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างกฎหมายกับความ

ยุติธรรม และมีความสามารถในการคิด หรือเข้าใจหลักการที่เป็นสากล เช่น หลักของความยุติธรรม ได้ดีกว่าคนที่ให้เหตุผลขั้นต่ำ (Fenton Edwin, 1976, pp. 188 - 193) จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคล และควรส่งเสริมให้เด็กมีทักษะด้านนี้ไว้

จากผลการวิจัยของ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจจนิก, 2520, น. 11) กล่าวว่า เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเชิงจริยธรรม และสามารถทำนายพฤติกรรมเชิงจริยธรรม อันแสดงถึงความมีจริยธรรมสูงมากกว่าผู้มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำอย่างเชื่อมั่นได้ และสรุปจากการวิจัยเรื่อง “จริยธรรมของเยาวชนไทย” ว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นลักษณะหนึ่ง ซึ่งควรได้รับการส่งเสริม เพื่อพัฒนาจริยธรรมของบุคคล และผลการวิจัยนี้มีประโยชน์อย่างยิ่งในการให้แนวทางในการสร้างหลักสูตรและวิธีฝึกอบรมทางจริยศึกษาแก่เยาวชนไทย

2.6.4 การวัดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

บุญชม ศรีสะอาด (2538, น. 21 - 30) กล่าวถึง การวัดคุณลักษณะด้านจริยธรรม ระดับจริยธรรม ความสำนึกในหน้าที่พลเมือง คุณธรรม บุคลิกภาพ พฤติกรรมเชิงจริยธรรม เป็นต้น ซึ่งมีวิธีวัดคุณลักษณะ ดังนี้

1. วัดโดยการสังเกต

1.1 การวัดโดยการสังเกตตามแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ผู้วัดสังเกตว่านักเรียนมีพฤติกรรมตามรายการต่าง ๆ หรือไม่

1.2 การวัดโดยอาศัยการสังเกตคุณภาพแบบตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) เป็นการวัดที่ละเอียดมากขึ้น ผู้ประเมินต้องพิจารณาถึงระดับคุณภาพของแต่ละรายการด้วย

2. การวัดโดยใช้ข้อสนเทศจากนักเรียน

2.1 นักเรียนวัดผลตนเอง อาจใช้เครื่องมือหลายประเภท เช่น แบบตรวจสอบรายการ (Checklist) มาตรตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบบสอบถามปลายเปิด (Semantic Differential) เป็นต้น

2.2 แบบให้สร้างจินตนาการ ให้นักเรียนดูภาพแล้วบรรยาย หรือแสดงความคิดเห็น

2.3 แบบวัดโดยสถานการณ์ นิยมใช้แบบเลือกตอบ

2.4 แบบให้เลือกกิจกรรม พฤติกรรม หรือสถานการณ์อย่างเดียว จากที่ยกมาให้ตัดสินใจ 2 อย่าง เป็นคู่ ๆ (Par Comparison) ซึ่งแต่ละอย่างแสดงพฤติกรรมแต่ละด้าน

2.5 โดยการสัมภาษณ์นักเรียนผู้ประเมินผลทำการสัมภาษณ์นักเรียนแล้วให้คะแนน หรือบันทึกข้อสนเทศจากคำตอบของนักเรียน

3. วัดโดยอาศัยข้อสนเทศหรือผลการวัดจากบุคคลอื่น

3.1 การทำสังคมมิตี

3.2 สัมภาษณ์คนที่รู้จักนักเรียนที่เราจะประเมิน

3.3 ใ้บุคคลอื่นตอบแบบสอบถามพฤติกรรมของนักเรียนที่เราจะวัด

2.6.5 การวัดบุคลิกภาพ

การวัดบุคลิกภาพ หรือการประเมินบุคลิกภาพเพื่อให้ทราบว่า บุคคลนั้นมีลักษณะบุคลิกภาพด้านต่าง ๆ ไ่ม่เพียงไปทางใด กาวัดเป็นสิ่งจำเป็นในกรศึกษาบุคลิกภาพ บุคลิกภาพเป็นการประเมินในการแสดงออกในด้านต่าง ๆ ของแต่ละบุคคล และจะประเมินได้แน่นอน และยุติธรรมเพียงไร ขึ้นอยู่กับวิธีการประเมิน และเครื่องมือในการประเมิน (ทศพร มณีศรีขำ, 2539, น. 250 - 251) กล่าวว่ววิธีการวัดบุคลิกภาพนั้นมีอยู่ 5 วิธี คือ

2.6.5.1 วิธีการสังเกต การสังเกตเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ทุกแขนงตั้งแต่ประสบการณ์อันซับซ้อน อย่างเช่น พฤติกรรมของคนเป็นสิ่งที่สังเกตพิจารณาให้ได้เรื่องราวละเอียดถี่ถ้วนยาก เราต้องเลือกสังเกตเพียงปฏิกิริยาอันใดอันหนึ่งเป็นคราว ๆ ไป

2.6.5.2 การประมาณค่า โดยการเลือกลักษณะบุคลิกภาพเป็นเครื่องเชิดชูให้บุคลิกภาพเด่นสะดุดตา เช่น ความสงบเสงี่ยม แล้วให้หลาย ๆ คน ช่วยกันประเมินค่าว่าบุคลิกภาพของผู้ถูกประมาณค่านั้นตกอยู่ในขั้นไหน คือ มีความสงบเสงี่ยมมากน้อยเพียงใด

2.6.5.3 การวิเคราะห์ตัวเอง คือ การประมาณค่าตัวเองแบบวิเคราะห์ตัวเองจะเป็นคำถามแบบปรนัย จะมีประโยชน์ในการเลือกอาชีพให้เหมาะแก่บุคลิกของตน

2.6.5.4 การสัมภาษณ์ มีหลักการคล้าย ๆ กับการวิเคราะห์ตัวเองต่างกันที่ผู้สัมภาษณ์มาตั้งคำถามให้เราติดตาม เพื่อวิเคราะห์ตัวเอง ผู้สัมภาษณ์เป็นผู้จดบันทึก และประมาณค่าบุคลิกภาพ

2.6.5.5 วิธีการทดสอบ การทดสอบประกอบด้วยข้อความต่าง ๆ หลายสิบข้อที่ผู้ทดสอบตั้งขึ้นโดยถือเอาปกติวิสัยของคนทั่ว ๆ ไปเป็นมาตรฐาน ซึ่งบางข้อก็เป็นคำถามเกี่ยวกับความกลัว ความวิตก ความนิยมในลัทธิการเมือง หรือเศรษฐกิจ ความสนใจในสิ่งต่างๆ หรือปฏิกิริยาที่ตนทำเสมอเมื่อตกอยู่ในสภาพนั้น ๆ เป็นต้น ผู้ถูกทดสอบต้องร่วมมือร่วมใจกับผู้ทดสอบในการตอบคำถามต่าง ๆ เพื่อให้การทดสอบได้ผลตามวัตถุประสงค์

2.6.6 การวัด และประเมินผลจริยธรรม

การประเมิน ด้านจริยธรรมเป็นการนำข้อมูลที่แสดงจริยธรรมที่ได้จากการวัดมาพิจารณา ลงสรุป เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดีมีจริยธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544, น. 1 - 13) สิ่งทีวัดในด้านจริยธรรมมี 4 ประการ คือ

2.6.6.1 วัดความรู้ (Knowledge) เป็นการวัดความรู้เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

2.6.6.2 วัดเจตคติเชิงจริยธรรม (Attitude) คือ ความโน้มเอียงทางจิตใจ อันเนื่องมาจากการมองเห็นคุณประโยชน์ และโทษของสิ่งนั้น การกระทำไม่กระทำในด้านคุณธรรมจริยธรรมขึ้นอยู่กับ การมองเห็นคุณประโยชน์ และโทษเหล่านั้น ดังนั้น การวัดเจตคติเชิงจริยธรรม คือ การเห็นคุณค่า และประโยชน์ของการกระทำนั้น ซึ่งดีกว่าการวัดความรู้

2.6.6.3 วัดเหตุผลเชิงจริยธรรม (Moral Reasoning) การวัดเหตุผลที่มาสนับสนุน ให้ผู้เรียนกระทำหรือไม่กระทำ ซึ่งวัดเหตุผลเชิงจริยธรรม ต้องมีทฤษฎีทางจริยธรรมมาประกอบการ พิจารณาร่วมด้วย

2.6.6.4 พฤติกรรมเชิงจริยธรรม (Action) เป็นการแสดงออกของผู้เรียนในการกระทำ คิละเว้นความชั่ว การวัดและประเมิน ด้านคุณธรรมจริยธรรม ต้องสามารถวัดได้ทั้งการกระทำหรือ การแสดงออก ด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น ด้านความรับผิดชอบ ครูผู้สอนต้องสามารถสังเกตพฤติกรรม ความรับผิดชอบที่แสดงออกจากการกระทำ

ด้วยเหตุที่จริยธรรมเป็นพฤติกรรมด้านความรู้สึกรวม จึงมีวิธีการวัด เช่นเดียวกับ การวัด คุณลักษณะ ด้านความรู้สึกรวม จิตพิสัย ซึ่งนักการศึกษาได้ใช้ความพยายามที่จะพัฒนาบุคคลในสังคม ให้มีความสมบูรณ์ไปด้วยความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ และค่านิยมที่จะพึงปรารถนา การวัด และประเมินผลการเรียนของบุคคลก็ได้พยายามกระทำให้ครอบคลุมทุกด้าน เช่นกัน แต่การวัดคุณลักษณะ ด้านความรู้สึกรวม และจิตใจของบุคคล ก็ยังเป็นสิ่งที่มีความยากพอสมควรในการวัดให้ความเที่ยงตรง ซึ่ง กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ (2531, น. 13) สรุปวิธี การวัดคุณลักษณะ ด้านความรู้สึกรวมไว้ ดังนี้

1. วิธีการสังเกต เป็นการสังเกตพฤติกรรมของบุคคลทั่ว ๆ ไปที่แสดงออก ซึ่งต้องมีการ บันทึกผลการสังเกตตรงตามที่ได้เห็น โดยไม่นำความรู้สึกรวมส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงจะเกิดผลดี
2. วิธีการรายงานตนเอง มี 2 แบบ คือ การวิเคราะห์ตนเองเป็นการให้บุคคลประเมินค่า ตนเอง และการสัมภาษณ์เป็นการสนทนาระหว่างบุคคล 2 คน อย่างมีจุดมุ่งหมาย โดยผู้สัมภาษณ์ เตรียมคำถามมาถามผู้ถูกสัมภาษณ์พร้อมจดบันทึกเป็นแบบประเมินค่า ผู้ถูกสัมภาษณ์ จึงไม่รู้ตัวว่า ถูกทดสอบคุณธรรม
3. วิธีการทดสอบ เป็นวิธีการที่นิยมมาก ซึ่งรูปแบบที่นิยมใช้กันมักจะเป็นการสร้าง แบบทดสอบที่เป็นข้อความ โดยถือว่าปกติวิสัยของคนทั่วไปเป็นมาตรฐานของข้อความหรือสถานการณ์ ที่สร้างขึ้น ข้อคำถามจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งที่คุณทดสอบทำอยู่เสมอเมื่อตกอยู่ในสภาพ นั้น ๆ
4. วิธีการศึกษาความเห็นจากบุคคลอื่น ๆ เป็นวิธีการวัดที่ผู้สร้างแบบทดสอบใช้ วิธีการถามบุคคลอื่นว่ามีความรู้สึกต่อบุคคลนั้นอย่างไร เช่น ถามจากครู ผู้ปกครอง เพื่อน เป็นต้น

5. วิธีการให้สร้างจินตนาการ เป็นวิธีการที่ให้ผู้ถูกวัดแสดงพฤติกรรมตอบสนอง เช่น การเล่าเรื่องจากรูปภาพให้ดู เป็นต้น

จากวิธีการวัดและประเมินจริยธรรม ที่ได้กล่าวมาข้างต้น อาจสรุปได้ว่าวิธีการวัดและประเมินผลการประเมินจริยธรรม แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ การให้ผู้เรียนประเมินตนเอง และการให้บุคคลอื่นช่วยในการประเมิน ในการวิจัยครั้งนี้ องค์กรประกอบทางจริยธรรมที่วัดมี 3 ด้าน คือ

1. เหตุผลเชิงจริยธรรม วัด โดยใช้แบบวัดที่คณะผู้วิจัยได้พัฒนาและปรับปรุงจากแบบทดสอบวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมของ พรสวรรค์ พิมพะนิตย์ (2538) และสุภารัตน์ สายรัตน์ (2553) เป็นสถานการณ์สมมติแบบเลือกตอบคำตอบเดียวจาก 3 ตัวเลือก จำนวน 22 ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ 3 คะแนน สำหรับคำตอบที่แสดงถึงระดับของจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์ 2 คะแนน สำหรับคำตอบที่แสดงถึงระดับของจริยธรรมตามกฎเกณฑ์ และ 1 คะแนน สำหรับคำตอบที่แสดงถึงระดับของจริยธรรมก่อนกฎเกณฑ์ ผู้ให้คะแนนสูงแสดงว่ามีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า

2. เจตคติที่มีต่อพฤติกรรมจริยธรรม วัดโดยใช้แบบวัดเจตคติที่มีต่อพฤติกรรมจริยธรรมที่คณะผู้วิจัยได้พัฒนา และปรับปรุงจากแบบวัดของ โกศล มีคุณ และณรงค์ เทียมเมฆ (2545) เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 6 ระดับ จากจริงที่สุดถึงไม่จริงเลย จำนวน 16 ข้อ นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้สร้างข้อคำถามขึ้นเพิ่มเติมอีก 2 ข้อ รวมเป็น 18 ข้อ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ ถ้าตอบจริงที่สุดให้ 6 คะแนน จริงให้ 5 คะแนน ก่อนข้างจริงให้ 4 คะแนน ก่อนข้างไม่จริงให้ 3 คะแนน ไม่จริงให้ 2 คะแนน และไม่จริงเลยให้ 1 คะแนน ผู้ได้คะแนนสูงแสดงว่ามีเจตคติต่อจริยธรรมสูงกว่าผู้ที่ได้คะแนนต่ำกว่า

3. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม วัดโดยใช้แบบสอบถามวัดพฤติกรรมจริยธรรมที่คณะผู้วิจัยได้พัฒนาจากแบบวัดของ ประพรทิพย์ คุณากรพิทักษ์ (2547), อรพินทร์ สันติชัยอนันต์ (2548) และ จรินทร์ บุญพาโชค (2548) จำนวน 26 ข้อ เป็นข้อความทั้งทางบวก และทางลบ ซึ่งจะให้ผู้ตอบประเมินตนเองว่า มีพฤติกรรมตามที่ระบุไว้ในแต่ละข้อในระดับใด โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ ถ้าตอบประจำให้ 6 คะแนน บ่อยครั้งให้ 5 คะแนน บางครั้งให้ 4 คะแนน น้อยครั้งให้ 3 คะแนน เกือบไม่เคยให้ 2 คะแนน และไม่เคยเลยให้ 1 คะแนน ส่วนข้อความทางลบจะให้คะแนนในลักษณะตรงกันข้าม นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมเพื่อดูการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งใช้วิธีการรายงานตนเอง โดยให้รายงานผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งด้านความรู้ ความรู้สึก และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการได้รับรูปแบบการเรียนการสอนที่คณะผู้วิจัยพัฒนาขึ้น รวมถึงประโยชน์ที่ได้รับและการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

จากข้อมูลที่กำลังกล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การประเมินพฤติกรรมจริยธรรมสามารถดำเนินการได้อย่างหลากหลาย อาจใช้แบบประเมินความรู้ แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นแบบวัดที่นักศึกษารายงานตนเองร่วมกับการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมจริยธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเที่ยงตรงมากขึ้น การใช้แบบประเมินความรู้ แบบวัดพฤติกรรมจริยธรรม วัดความรู้ ความคิด อารมณ์ และความรู้สึก ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคลไม่สามารถสังเกตเห็นได้ (Covert Behavior) และใช้แบบสังเกต และบันทึกพฤติกรรมจริยธรรมกับพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง (Overt Behavior)

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1 งานวิจัยภายในประเทศ

อภิญา มานะโรจน์ (2539) ได้ศึกษา กระบวนการปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า การปลูกฝังคุณธรรมแก่นิสิตนักศึกษาทำได้หลายวิธี เช่น ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดแก่คุณธรรมนั้น ๆ โดยการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี กำหนัดถึงวัยและขั้นตอนการพัฒนาคุณธรรม มหาวิทยาลัยจะต้องกำหนดนโยบาย ปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนและกิจกรรมส่งเสริมในด้านต่าง ๆ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม โดยอาจารย์ผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษามีส่วนสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมมากที่สุด และคุณธรรมที่สำคัญที่จะต้องปลูกฝังให้แก่นิสิตมากที่สุด คือ ความรับผิดชอบ และการรู้จักตนเอง ใฝ่รู้ ไตร่ตรองเหตุผล และเสียสละ เพื่อส่วนรวม ตามลำดับ

ภัทธิตา กฤษณะพันธ์ (2540) วิจัยผลของการใช้กิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมที่มีต่อการลดพฤติกรรมก้าวร้าวของเด็กปฐมวัย พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม โดยการนำคุณธรรม 4 ประการ คือ ความมีระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความขยันหมั่นเพียรและความประหยัดมาจัดเป็นกิจกรรมเสริมแนวการจัดประสบการณ์ประจำวัน เสริมแผนการจัดประสบการณ์ปกติมีพฤติกรรมก้าวร้าวลดลง เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนได้รับกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมอีกทั้ง เมื่อสิ้นสุดการทดลองแล้วพฤติกรรมก้าวร้าวเหล่านั้นยังคงอยู่

สุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย (2543) ที่ได้ศึกษาปัจจัย และกระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรมระดับบุคคล เพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมของนักศึกษามหาวิทยาลัย : การศึกษาเชิงปริมาณ และคุณภาพ พบว่า กระบวนการที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม คือ กระบวนการพัฒนาจากบุคคลรอบข้าง โดยพ่อแม่มีส่วนสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมมากกว่ากลุ่มครู และครูจะมีส่วนสำคัญมากกว่ากลุ่มเพื่อนตามลำดับ และในส่วนกระบวนการพัฒนาจากอาจารย์มหาวิทยาลัยอาจารย์ร้อยละ 90 ได้มีการสอดแทรกคุณธรรมแก่นิสิต โดยใช้เวลาในการสอน ไม่เกินร้อยละ 20 ของจำนวน

ทิพาพร ลิขิตกุล (2544) ศึกษาเรื่อง การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมกับการอบรม เลี้ยงดู ของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรม ของนักศึกษา 2) เปรียบเทียบนักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู แตกต่างกันมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม แตกต่างกัน และ 3) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย แบบปล่อยปละละเลย แบบใช้อำนาจ ควบคุม และแบบให้ความคุ้มครอง ผลการวิจัยพบว่า 1) การใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมของ นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 อยู่ในขั้นที่ 4 ตามทฤษฎี Kohlberg 2) นักศึกษาที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู ต่างกันมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดู แบบประชาธิปไตยในทางบวก และมีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดู แบบปล่อยปละละเลยในทางลบ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจควบคุม และแบบให้ความคุ้มครองไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรม

สุดารัตน์ มนัสสกุล (2544) ศึกษาเรื่อง การเปรียบเทียบจริยธรรมของนักศึกษา สาขาวิชา การศึกษาในกลุ่มสหวิทยาลัยรัตน โกสินทร์มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการใช้เหตุผลเชิง จริยธรรมด้านความรับผิดชอบด้านความซื่อสัตย์ และด้านความมีระเบียบ วินัยของนักศึกษาสาขาวิชา การศึกษาทุกชั้นปี พบว่า 1) นักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาทุกชั้นปีในกลุ่มสหวิทยาลัยรัตน โกสินทร์ มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความมีระเบียบวินัยอยู่ ในขั้นที่ 4 2) การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาทุกชั้นปีมีความแตกต่างกัน ในด้านความซื่อสัตย์ และ ด้านความมีระเบียบวินัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) การใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาสาขาทุกชั้นปีไม่แตกต่างกันในด้านความรับผิดชอบอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05

ชาริมาลย์ โอแสงธรรมนนท์ (2545) ศึกษาเรื่อง ความฉลาดทางอารมณ์ และการใช้เหตุผล เชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา เปรียบเทียบความฉลาด ทางอารมณ์ และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ตามตัวแปรเพศ ลักษณะครอบครัว ผู้ให้การอบรมเลี้ยงดู อาชีพผู้ปกครอง และระดับการศึกษาของผู้ปกครอง และ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์ และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลงานวิจัยพบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงมีค่าเฉลี่ยความฉลาด ทางอารมณ์ และการใช้เหตุผลไม่ แตกต่างกัน และความฉลาดทางอารมณ์มีความสัมพันธ์กับการใช้ เหตุผลเชิงจริยธรรมในทางบวกเท่ากับ 0.113 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สกาวรัตน์ สิริมา (2555) ศึกษาเรื่อง การทำงานของนักหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง และนักหนังสือพิมพ์จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของนักหนังสือพิมพ์ส่วนกลาง และหนังสือพิมพ์จังหวัดเชียงใหม่ โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและโดยการสัมภาษณ์ พบว่า ได้ผลที่สอดคล้องกันว่ารูปแบบการรับสินบนแบ่ง ออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การรับสินบนที่เป็นเงิน การรับสินบนที่เป็นสิ่งของ และการรับสินบนที่เป็นสิทธิพิเศษในส่วนสาเหตุของการรับสินบน พบว่านักหนังสือพิมพ์ต้องการรายได้เพิ่มเติมต้องการความปลอดภัย ถูกชกใจ และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ ส่วนผู้ให้สินบนนั้น ต้องการชื่อเสียง ต้องการปกปิดความผิด ต้องการตอบแทนเพื่อหวังผลประโยชน์ และเกิดความพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับ วิโรจน์ ศรีหิรัญ (2541) ศึกษาเรื่อง ความรู้ความเข้าใจหรือความคาดหวังทางด้านจริยธรรมที่ไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความรู้ความเข้าใจ หรือความคาดหวังทางด้านจริยธรรมของบัณฑิตนิเทศศาสตร์อาจไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติงานนัก ผลงานวิจัยพบว่า บัณฑิตนิเทศศาสตร์จะมีความคาดหวังในงาน วารสารศาสตร์ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมสูง แต่การปฏิบัติงานจริงในด้านที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะอยู่ในระดับปานกลาง เช่น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการนำเสนอข้อเท็จจริงจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ในปริมาณที่ใกล้เคียงกัน หรือการไม่เสนอข่าวที่เข้าข่ายหมิ่นประมาทผู้อื่น หรือละเมิดสิทธิส่วนบุคคลของผู้อื่น บัณฑิตนิเทศศาสตร์ มักจะมีความคาดหวังในระดับสูง (ค่าเฉลี่ยประมาณ 4.5 จากคะแนนเต็ม) แต่จะประเมินการปฏิบัติงานจริงในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยประมาณ 3.6 - 3.8) เป็นต้น

เกียรติคุณ สิทธิชัย (2545) รายงาน การวิจัยแนวทางการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาในสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ สงขลา พบว่า 1) นักศึกษาโดยส่วนรวมเห็นว่าพฤติกรรมทางจริยธรรมมีความสำคัญทั้งต่อตัวนักศึกษา และต่อสังคมทั้ง 10 พฤติกรรมอยู่ในระดับมาก คือ ความมีเหตุผล ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริตความอดทน ความประหยัด ความเมตตา กรุณา ความเสียสละ ความสามัคคี ความยุติธรรมความกตัญญู กตเวทิตะ การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความสุภาพเรียบร้อย การใช้เวลาให้เป็นประโยชน์การละเอียดและเกรงกลัว 2) นักศึกษาเห็นว่า เท่าที่ผ่านมาสถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา และสถาบันครอบครัวมีส่วนร่วมในการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาในระดับมาก 3) ความมั่นใจในการแสดงพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาทั้งต่อตนเองและสังคมอยู่ในระดับมาก 4) นักศึกษา และอาจารย์เห็นว่าบทบาท โดยรวมของวิทยาเขตภาคใต้มีส่วนช่วยในการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาในระดับปานกลาง 5) นักศึกษา และอาจารย์ เห็นว่าบทบาทที่เป็นจริงในการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง 6) วิทยาเขตภาคใต้ยังไม่มีแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา จุดมุ่งหมายด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมที่กำหนดไม่เด่นชัด โครงการกิจกรรมมีน้อย และการจัดทำยังไม่เป็นระบบ

กรณีศึกษา เคสীবวันฉัตร (2545) ผลการประเมิน โครงการเยาวชนคนดีศรีสุพรรณ ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ตามมิติการประเมิน 4 ด้าน พบว่า ด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินเป็นรายประเด็นพบว่า ความสอดคล้องระหว่างนโยบายกับวัตถุประสงค์ของโครงการความต้องการความจำเป็นและความคาดหวังอยู่ในระดับมาก ผลกระทบจากสังคมที่มีต่อโครงการอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับนักเรียนประเมินสภาพแวดล้อมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านปัจจัยเบื้องต้นผู้บริหาร และครูสอนประเมิน ด้านกระบวนการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินเป็นรายประเด็นพบว่า การวางแผนงาน การจัดกิจกรรม การประชาสัมพันธ์ และการประเมินผลอยู่ในระดับมาก นักเรียนประเมินด้านกระบวนการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อประเมินเป็นรายประเด็นพบว่า โรงเรียนให้นักเรียนเป็นแกนนำในการฝึกกิจกรรมมีการประเมินอยู่ในระดับมาก ส่วนนักเรียนมีการใช้เทคนิคในการฝึกปฏิบัติอย่างหลากหลาย และมีส่วนช่วยเผยแพร่โครงการไปยังชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านกระบวนการดำเนินงานผู้บริหาร และครูผู้สอนประเมินด้านกระบวนการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินเป็นรายประเด็น พบว่า การวางแผนงาน การจัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ และการประเมินผลอยู่ในระดับมาก และนักเรียนประเมินด้านกระบวนการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อประเมินเป็นรายประเด็น พบว่า โรงเรียนให้นักเรียนเป็นแกนนำในการฝึกกิจกรรมมีการประเมินอยู่ในระดับมาก ส่วนนักเรียนมีการใช้เทคนิคในการฝึกปฏิบัติอย่างหลากหลาย และมีส่วนช่วยเผยแพร่โครงการไปยังชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง ด้านผลผลิตของโครงการ ผู้บริหาร และครูผู้สอน ประเมินด้านผลผลิตโครงการอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินเป็นรายประเด็น พบว่า พัฒนาการของนักเรียนมีอยู่ในระดับมาก และความก้าวหน้าของโครงการอยู่ในระดับปานกลาง นักเรียนประเมินผลด้านผลผลิตว่าอยู่ในระดับมาก เมื่อประเมินเป็นรายประเด็น พบว่า ผลผลิตของโครงการที่มีมากที่สุด คือ นักเรียนให้การเคารพเทิดทูนพระมหากษัตริย์ และนักเรียนปฏิบัติตน โดยไม่พัวพันในสิ่งเสพติดทุกชนิด

ธิดาพร โดสดี (2546) ได้ประยุกต์ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ผลกระทบไขว้ เพื่อกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมกับนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมที่นักศึกษาควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน คือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบและความขยันหมั่นเพียร เหตุปัจจัยของคุณธรรมเชื่อมโยงกับการขาดแบบอย่างที่ดี ครอบครัว ตัวนิสิต และอาจารย์ผู้สอน คุณธรรมที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมมีความสอดคล้องกับคุณธรรมที่นิสิตควรได้รับการพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมที่มีผลกระทบทำให้เกิดแนวทางอื่นตามมามากที่สุด คือ การที่อาจารย์ใส่ใจให้โอกาสให้นิสิตได้พัฒนา อีกทั้งทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ศิษย์และการประสานร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งมหาวิทยาลัย ผู้ปกครอง และอาจารย์

นิภาพร รุ่งโรจน์สาคร (2546) ได้วิจัยเรื่อง พฤติกรรมทางคุณธรรมตามระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคม ที่ของผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร พบว่า พฤติกรรมทางคุณธรรมตามระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ได้นั้น 10 ด้าน คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความจริงใจความเสียสละ ความยุติธรรม ความมีระเบียบวินัย ความอ่อนน้อม การยึดมั่นในความถูกต้องการพัฒนาตนเองมนุษยสัมพันธ์ และการช่วยเหลือผู้อื่น โดยเฉพาะด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความมีระเบียบวินัย และด้านความเสียสละมีค่าความเฉลี่ยสูงสุด ส่วนด้านความยุติธรรมมีค่าเฉลี่ยน้อย

นภดล เทียนเพิ่มพูล (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนายร้อยตำรวจ พบว่า คุณธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูงสุด คือ เป็นผู้มีสำนึก และความจริงใจและระดับต่ำสุด คือ เป็นผู้มีระเบียบวินัย จริยธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูงสุด คือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และระดับต่ำสุด คือ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รูปแบบ และวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในระดับสูงสุด คือ ครูอาจารย์ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนนายร้อยตำรวจ และระดับต่ำสุด คือ การให้นักเรียนท่องจำส่วนความคิดเห็นของนายตำรวจฝ่ายปกครองเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้นักเรียนนายร้อยตำรวจ คุณธรรม ได้แก่ ความยุติธรรม ความไม่ประมาท ความอดทน และอดกลั้น การมีระเบียบวินัย จริยธรรม ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความขยันหมั่นเพียร การเสียสละ ความสามัคคี และรูปแบบ และวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ การให้ครู อาจารย์ นายตำรวจฝ่ายปกครอง ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมโดยใช้วิทยากรพิเศษที่มีประสบการณ์ การใช้ละครสมมติ ตัวอย่างของตำรวจที่ได้จากสื่อมวลชน ภาพยนตร์ประสบการณ์จริงของตำรวจ ใช้กิจกรรมนอกหลักสูตรต่าง ๆ เช่น ค่ายอาสาพัฒนาชนบท โครงการฝึกอบรมใช้ประชาชนในชนบท และการเขียนบันทึกประจำวันการทำควมดี

วิชัย กลุขกลาง (2546) ศึกษาปัญหาของปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอ โนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1) ปัญหาของปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียน มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง 3 ด้าน และระดับน้อย 1 ด้าน สำหรับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ปัญหาด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน รองลงมา ได้แก่ ปัญหาด้านสภาพแวดล้อมทางบ้าน ปัญหาด้านการเรียนการสอนในโรงเรียน ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ปัญหาด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน 2) ปัญหาของปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียน ตามทัศนะของผู้บริหารโรงเรียน กับครูผู้สอน โดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทุกด้าน 3) ปัญหาของปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษากับโรงเรียนไม่ขยายโอกาส

ทางการศึกษา โดยรวมมีปัญหาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 ด้าน ได้แก่ ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน โดยโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีปัญหามากกว่าโรงเรียนไม่ขยายโอกาสทางการศึกษา

4) ปัญหาของปัจจัยแวดล้อมในการพัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ โดยรวมมีปัญหาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในรายด้านมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อน โดยโรงเรียนขนาดใหญ่ มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดกลาง และขนาดเล็ก และโรงเรียนขนาดกลาง มีปัญหามากกว่าโรงเรียนขนาดเล็ก

5) ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่ผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอน มีความเห็นสอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ คือ พ่อแม่ส่วนมากไม่มีเวลาดูแลบุตร เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจบีบรัดตัวต้องทำงานนอกบ้าน ปล่อยให้เด็กอยู่กับคนแก่ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้เด็กขาดความอบอุ่น และไม่คอยเชื่อฟังคนแก่เนื่องจากมีปัญหาช่องว่างระหว่างวัยมาก เมื่อมีปัญหาเด็กมักเลือกปรึกษาเพื่อนมากกว่าปรึกษาพ่อแม่ หรือครูจึงถูกเพื่อนชักจูงไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร ตลอดจนครูมีภาระงานมากทำให้ขาดการควบคุมดูแลพฤติกรรมเด็กอย่างต่อเนื่อง บิดามารดา หรือผู้ปกครอง ควรใช้เวลาใกล้ชิดบุตรหลานของตนเองให้มากขึ้น และหาโอกาสพบปะปรึกษาหารือกับครูเพื่อร่วมมือกันในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่นักเรียน

จัตติยา กรรณสูต (2547) วิจัยเรื่อง คุณธรรมพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ของคนไทย และ 2) สถาบันที่มีผลต่อพฤติกรรมความซื่อสัตย์ ซึ่งงานวิจัยนี้ ประกอบด้วย โครงการย่อย 3 โครงการเป็นการศึกษาทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยสรุปว่า การเป็นคนดี ที่ซื่อสัตย์ได้จากองค์ประกอบสำคัญจากแหล่งต่าง ๆ คือ 1) สถาบันครอบครัวให้การเลี้ยงดูที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณธรรม คือ การสร้างลักษณะทางศาสนา การปลูกฝังการควบคุมตนเอง และทัศนคติที่ดีต่อความซื่อสัตย์ โดยเน้นที่การเลี้ยงดูแบบพึ่งตนเองเร็วและเหตุผล และต้องประกอบด้วยการที่พ่อแม่ - ผู้ปกครอง เป็นแบบอย่างการปฏิบัติตนทางศาสนาด้วย 2) สถาบันโรงเรียน โรงเรียนที่อิงสถาบันทางศาสนาหล่อหลอมให้กลุ่มตัวอย่างมีจริยธรรม ความซื่อสัตย์สูงกว่าโรงเรียนทั่วไป ทั้งรัฐ และเอกชน 3) สถาบันศาสนา กลุ่มตัวอย่างที่ได้สัมผัสสถาบันศาสนามีจริยธรรมความซื่อสัตย์สูงกว่ากลุ่มที่ได้สัมผัสน้อย และ 4) สภาพแวดล้อมผู้บังคับบัญชา เพื่อน และประชาชน โดยรวมมีผลต่อการคงพฤติกรรมความ ซื่อสัตย์ของข้าราชการที่ทำหน้าที่ให้บริการประชาชนด้วย

พินทิพย์ วังเกล้าแก้ว (2547) ศึกษาเรื่อง การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนิสิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ระดับชั้นปริญญาตรีที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2546 มีวัตถุประสงค์ เพื่อเปรียบเทียบ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ และด้านความมีวินัยในตนเอง ระหว่างนิสิตชาย และนิสิตหญิง ผลการวิจัยพบว่า นิสิตชายและนิสิตหญิงมีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในด้านความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความมีวินัยในตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2547) วิจัยเรื่อง จริยธรรมของอาจารย์ และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายกรุงเทพมหานคร มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาจริยธรรมของอาจารย์ และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานครตามตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ เพศอายุ สถานภาพสมรส (เฉพาะอาจารย์) สังกัดประเภท โรงเรียน และเพื่อศึกษาจริยธรรม 10 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความมีเหตุผล ความรักชาติ ความเมตตา กรุณา และความสามัคคี ผลการวิจัยพบว่า การเรียงลำดับจริยธรรม 10 ด้านของอาจารย์ และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสัมพันธ์กันส่วนคะแนนจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กันในทางบวกและอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิง และเพศชาย มีคะแนนจริยธรรม ด้านความสามัคคี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยอาจารย์เพศหญิงมีคะแนนจริยธรรมสูงกว่าอาจารย์เพศชาย อาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุ และสถานภาพสมรส แตกต่างกัน มีคะแนนจริยธรรมรายด้าน และคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน และที่สังกัดประเภท โรงเรียนต่างกันมีคะแนนจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ วินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อ กฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละความสามัคคี และคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียน มัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิง และเพศชาย มีคะแนนจริยธรรมรายด้าน และคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และที่สังกัดประเภท โรงเรียนต่างกันมี คะแนนจริยธรรม ด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อ กฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี และคะแนนจริยธรรมรวม ทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับระดับจริยธรรมรายด้านของอาจารย์มัธยมศึกษา ตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และอยู่ในระดับ 4 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม) ส่วนระดับจริยธรรมรายด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และระดับจริยธรรมรวมทุกด้านของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษา ตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรม เพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ)

นอกจากนี้ สุภาวดี พรประสิทธิ์กุล (2547) ศึกษาเรื่องพฤติกรรมทางจริยธรรมของพนักงานธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับพฤติกรรมทางจริยธรรมของพนักงานธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) 2) เพื่อศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างจริยธรรมกับตัวแปรของพนักงานทางด้าน เพศ อายุ ตำแหน่ง สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และรายได้ พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของพนักงาน ธนาคารกรุงไทย ทั้ง 7 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีเหตุผล ความเมตตา กรุณา การรักษาระเบียบวินัย และความสามัคคี อยู่ในระดับสูง และตัวแปรที่สัมพันธ์กับ พัฒนาการทางจริยธรรม ได้แก่ อายุงาน ตำแหน่ง รายได้ ส่วนตัวแปรที่เหลือ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส และระดับการศึกษา พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางจริยธรรม

นิตยา คำทา (2548) ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษา และ 2) เพื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมทางจริยธรรมระหว่างนักศึกษาที่มีสถานภาพต่างกันทางด้าน เพศ อายุ คณะ ที่ศึกษา ภูมิภาค และรายได้ของครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทาง จริยธรรมทั้ง โดยภาพรวมและรายด้านทั้ง 6 ด้าน คือ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์สุจริต การรักษาระเบียบวินัย ความสามัคคี ความอดุสาหะ และความยุติธรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงอยู่ในระดับมาก ข้อมแสดงให้เห็นว่านักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้รับการพัฒนาให้มีพฤติกรรมทางจริยธรรมสูงขึ้น พบว่า นักศึกษามหาวิทยาลัย รามคำแหงที่มีสภาพภูมิหลัง คือ อายุ เพศ คณะที่ศึกษา ภูมิภาคของนักศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีเพียงสภาพภูมิ หลังด้านเดียวคือ รายได้รวมของบุคคลในครอบครัวเท่านั้นที่พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ส่วน ปัญญา ประดิษฐ์บาทูกา (2548) ศึกษาเรื่อง ค่านิยมทางจริยธรรมของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับค่านิยมทางจริยธรรมของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) 2) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุนที่มีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางจริยธรรม 5 ด้าน ของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) มีค่าเฉลี่ยของค่านิยมทางจริยธรรมเท่ากับ 1.7 ถือว่ามีค่านิยมทางจริยธรรมระดับปานกลาง และ 2) ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยสนับสนุนมีความสัมพันธ์กับค่านิยมทางจริยธรรม 5 ด้าน ของนักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 (หลักสูตร 5 ปี) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า ด้านความเมตตา กรุณา มี 6 ปัจจัย ได้แก่ เพศ สาขาวิชา ลำดับการเกิด รายได้ ของผู้อุปการะ อาชีพของบิดา และการศึกษาของบิดา ด้านความซื่อสัตย์สุจริต มี 5 ปัจจัย ได้แก่ เพศ สาขาวิชาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ลำดับการเกิด และอาชีพของมารดา ด้านความขยันหมั่นเพียร

มี 5 ปัจจัย ได้แก่ เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สภาพครอบครัว ลำดับการเกิด และการศึกษาของมารดา ด้านความมีวินัย พบว่ามี 3 ปัจจัย ได้แก่ เพศ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และสภาพครอบครัว และด้านความอดทนอดกลั้น มี 8 ปัจจัย ได้แก่ ภูมิถิ่น สาขาวิชา สภาพครอบครัว ค่าใช้จ่ายส่วนตัว ของนักศึกษา (ไม่รวมค่าที่พักอาศัย) การพักอาศัยกับบุคคล ผู้อุปการะ รายได้ของผู้อุปการะ และอาชีพของมารดา

วรินทรา ปั่นงาม (2549) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียน วิถีพุทธ : การศึกษาการปฏิบัติดีแบบข้ามกรณีในจังหวัดอ่างทอง สรุปได้ดังนี้ 1) การพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษาทั้งสามกรณี มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน คือ การจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมะ การปฏิบัติกิจทางศาสนา การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ เพื่อส่งเสริมคุณธรรม การใช้ธรรมะในการปฏิบัติหน้าที่ในชีวิตจริง การฝึกสมาธิ โดยใช้หลักการเสริมแรงในการพัฒนาคุณธรรม 2) รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมของนักเรียนในโรงเรียนกรณีศึกษามีความคล้ายคลึงกัน แต่จุดเน้นของกิจกรรมและวิธีการแตกต่างกัน รูปแบบที่ 1 การสร้างบรรยากาศที่ “สะอาด สงบ” เน้นการสร้างบรรยากาศทางกายภาพที่สะอาด เพื่อนำไปสู่ความสงบทางจิต ด้วยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตรูปแบบที่ 2 การพัฒนาแบบมุ่งเน้นพฤติกรรมทางสังคม โดยมี “ครู” เป็นแกนหลัก เน้นการเสริมสร้างคุณลักษณะพฤติกรรมทางสังคมที่ดี โดยใช้แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ และรูปแบบที่ 3 การพัฒนาจิตโดยใช้การปฏิบัติตามกิจของพุทธศาสนาเป็นหลัก เน้นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนเกิดการพัฒนาจิต ด้วยการฝึกปฏิบัติตามกิจของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก

วรวิฐิ หุนมาตรา (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตวัฒนา พบว่า 1) ผลการศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ของนักศึกษาการศึกษานอกโรงเรียน ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวมของพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษาใน 7 ด้าน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูกตเวที ความขยัน ความรับผิดชอบ ความเป็นระเบียบวินัย ความเสียสละ และความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อศึกษาเป็นรายพฤติกรรมจริยธรรม พบว่า นักศึกษามีพฤติกรรมทางจริยธรรมในระดับน้อย มีอยู่ 3 ด้าน 11 พฤติกรรม คือ ด้านความขยัน ได้แก่ การใช้ความสามารถเต็มศักยภาพ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานที่ราชการ การทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเอง การฝึกทักษะด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการเรียน การมีความเชื่อมั่นในตนเอง และการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ด้านความรับผิดชอบ ได้แก่ การส่งการบ้านทันเวลาที่กำหนด การทำงานที่ครูมอบหมายมีคุณภาพ การทำงานร่วมกับเพื่อน การมาพบกลุ่มตรงเวลา ด้านความเป็นระเบียบ ได้แก่ การแต่งกายสะอาดเรียบร้อย 2) การดำเนินการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม

โดยกำหนดแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักศึกษา ในหมวดวิชาประสบการณ์ ในลักษณะ โครงการเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรมใน 7 ด้าน คือ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญูต่อเวที ความขยัน ความรับผิดชอบความเป็นระเบียบวินัย ความเสียสละ และความสามัคคีโดยจัดทำเป็น โครงการชื่อ โครงการคุณธรรมนำความรู้สู่ชุมชนมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียน 2) เพื่อปลูกฝังค่านิยม คุณธรรมให้กับนักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียน นำไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน 3) เพื่อให้ นักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียน มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งกันและกัน กล้าแสดงออก และสามารถพัฒนาตนเองได้ และ 4) เพื่อสร้างความตระหนักให้นักศึกษาได้นำคุณธรรม จริยธรรมไปปฏิบัติเป็นตัวอย่างที่ดี ต่อชุมชน และสังคม วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการพัฒนาในรูปแบบ เข้าค่าย โดยมีกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม คือ 1) จิตอาสาพัฒนาสังคมไทย 2) ค่ายอาสาพัฒนาชนบท 3) ค่ายส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับเยาวชน และ 4) ค่ายพุทธบุตร 3) ผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียนในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพัฒนา กรุงเทพมหานคร 1) ผลการเปรียบเทียบ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรมของ นักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียน หลังการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสูงกว่าก่อนการพัฒนา อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ผลการเปรียบเทียบความพึงพอใจของนักศึกษาการศึกษา นอกโรงเรียน ในศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนเขตพัฒนา กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับการปฏิบัติตน ด้านพฤติกรรม คุณธรรม จริยธรรมหลังการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมสูงกว่า ก่อนการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สันถวิล นิยมทรัพย์ (2549) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นด้านจริยธรรมของนักศึกษาลี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาระดับจริยธรรมของนักศึกษา คณะ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่า 1) นักศึกษามีจริยธรรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณา รายด้าน พบว่า นักศึกษามีจริยธรรมในระดับมาก ด้านสัมமாகัมมันตะ มากที่สุด รองลงมา คือ สัมมาทิฐิ สัมมาวายามะ สัมมาสังกัปปะ และสัมมาอาชีวะ 2) นักศึกษา ชาย และหญิง มีจริยธรรมในระดับมาก เหมือนกัน ได้แก่ ด้านสัมมาทิฐิ สัมமாகัมมันตะ สัมมาอาชีวะ และสัมมาวายามะ ในระดับปานกลาง เหมือนกัน ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ จริยธรรมของนักศึกษาชายและหญิงที่อยู่ ในระดับต่างกัน คือ นักศึกษา หญิงอยู่ในระดับมาก นักศึกษาชายอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้าน สัมมาสังกัปปะ และ 3) นักศึกษาชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 มีจริยธรรมในระดับมากเหมือนกัน ได้แก่ ด้านสัมมาทิฐิ สัมமாகัมมันตะ และสัมมาวายามะ

ณัฐพงศ์ชัย ไทรพงษ์พันธ์ (2550) ได้สังเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมสำหรับนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาด้วยการวิเคราะห์ห่อภิมาณ ผลการวิจัย พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับค่าขนาดอิทธิพล คือ 1) ทฤษฎีจริยธรรม เช่น ทฤษฎีของ Piaget and Kolberg 2) ทฤษฎีการเรียนรู้ คือ ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มปัญญานิยม 3) รูปแบบการเรียนรู้ของผู้เรียน คือ เป็นแบบการมองเห็น 4) บทบาทของผู้เรียน คือ เป็นแบบการรับความรู้โดยการมองเห็น การรับความรู้โดยการฟัง และการอภิปรายแสดงความคิดเห็น 5) รูปแบบการสอน คือ เป็นแบบการใช้กระบวนการทางสังคม การเน้นตามลักษณะเฉพาะของบุคคล และการเน้นตามแนวคิดตามกลุ่มพฤติกรรมนิยม 6) บทบาทผู้สอน คือ เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้โดยการแสดงให้ดู ถ่ายทอดความรู้โดยการให้ฟัง และจัดสภาพแวดล้อมและช่วยเหลือผู้เรียน และ 7) สื่อการเรียนการสอน คือ เป็นทั้งสื่อเพื่อการมองเห็นและสื่อเพื่อการฟัง

คุณเดือน พันธมนาวิน (2551, น. 208) ได้กล่าวถึง สาเหตุทางจิตของพัฒนาการของความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของบุคคลไว้ว่า การที่บุคคลจะมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นพื้นฐานใดนั้นเกิดจากสาเหตุทั้งภายในและภายนอก สาเหตุภายใน คือ การที่จิตลักษณะพื้นฐานได้เพิ่มขึ้นตามธรรมชาติส่วนสาเหตุภายนอก ได้แก่ สาเหตุทางด้านครอบครัว โรงเรียน เพื่อน สื่อ และศาสนา ซึ่งมีประโยชน์ต่อพัฒนาการทางจิตใจของบุคคลทั้งที่เป็นจิตพื้นฐานและความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยตรง นอกจากนี้ ยังมีสาเหตุที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้นในรูปแบบของการจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาจิตพื้นฐานบางประการ และการจัดฝึกการอบรม เพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโดยตรง และสร้างเสริมคุณสมบัติที่ขาดไปในบุคคลบางประเภท นอกจากนี้ คุณเดือน พันธมนาวิน (2551) ได้สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมของนักวิจัยทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ (เช่น Tomlinson - Keasey and Keasey, 1974, Walker, 1980, ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบจันทร์, 2524, โกศล มีคุณ, 2524, ศิริพร เข้มนิล, 2530, ทวีวัฒน์ บุญชิต, 2546, สุดใจ บุญอารีย์, 2546, คุณเดือน พันธมนาวิน และอัมพรม้านอง, 2547) พบว่า พัฒนาการของเหตุผลเชิงจริยธรรม มีความสัมพันธ์กับจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการ โดยพบว่าบุคคลที่มีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมมาก มักเป็นผู้ที่มีความฉลาดสูงหรือสติปัญญาดี มีประสบการณ์ทางสังคมสูง สามารถเอาใจเขามาใส่ใจเราได้มาก มีสุขภาพจิตดี และยังพบว่า เด็กที่มีความเฉลียวฉลาด มีสุขภาพจิตปกติ หากได้รับการฝึกให้มีประสบการณ์ทางสังคม ก็จะทำให้เหตุผลเชิงจริยธรรมพัฒนาสูงขึ้นในเวลาต่อมาด้วย นอกจากนี้ พบว่า ผู้ที่มีจิตพื้นฐาน 3 ด้าน สูงพร้อมกัน จะมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่า โดยพบว่า ตัวทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรมที่สำคัญลำดับแรก คือ ความสามารถทางการรู้ การคิด ลำดับสอง คือ สุขภาพจิต และลำดับสาม คือ ประสบการณ์ทางสังคม และยังพบอีกว่า การฝึกการรู้คิดสามารถเพิ่มจิตลักษณะจริยธรรมได้อย่างชัดเจนในนักศึกษา

นอกจากนี้ วรรณิการ์ ภิมย์รัตน์ (2551) ศึกษาเรื่อง จริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพฤติกรรมทางจริยธรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคะแนน จริยธรรมของนักศึกษา กับตัวแปรเพศ ชั้นปีที่ศึกษา และคณะที่ศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) พฤติกรรมทางจริยธรรมโดยรวม พบว่า จริยธรรมของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง 2) พฤติกรรมทางจริยธรรมรายด้าน พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมส่วนใหญ่ของนักศึกษาอยู่ในระดับสูง มีจำนวน 7 ด้าน ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัด อดออม ความอดทน อดกลั้น ความยุติธรรม ความรับผิดชอบ และความเสียสละ ส่วนพฤติกรรมทางจริยธรรมที่อยู่ในระดับปานกลาง มีจำนวน 1 ด้าน ได้แก่ ด้านความมีระเบียบวินัย และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนจริยธรรมของนักศึกษา กับตัวแปร เพศ ชั้นปีที่ศึกษา และคณะที่ศึกษา พบว่า 1) เพศ พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับตัวแปรเพศ จำนวน 4 ด้าน คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านความยุติธรรม และด้านความมี ระเบียบวินัย 2) ชั้นปีที่ศึกษา พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับตัวแปร ชั้นปีที่ศึกษา จำนวน 2 ด้าน คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร และด้านความเสียสละ 3) คณะที่ศึกษา พบว่า พฤติกรรมทางจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับตัวแปร คณะที่ศึกษา จำนวน 1 ด้าน คือ ด้านความขยันหมั่นเพียร

ส่วน รัชณีกุล ภิญญานุกาญจน์ (2551) ได้ทำวิจัย และการประเมินผล โครงการฝึกอบรมคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรม ปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จ และบทเรียนที่มีผลต่อผู้รับการอบรม ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจต่อนื่องหากการอบรมอยู่ในระดับมาก สำหรับปัจจัยที่ส่งเสริมความสำเร็จ คือ ความมุ่งมั่น ตั้งใจ ความร่วมมือของผู้เข้ารับการอบรม คุณธรรมพื้นฐานของแต่ละบุคคล และความสมัครใจในการเข้ารับการอบรม ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคของการฝึกอบรม คือ ภาระงานมาก ภาระครอบครัว ภาระสุขภาพ ความสมัครใจเข้ารับการอบรม และความไม่ตั้งใจของผู้เข้าอบรม สำหรับบทเรียนที่เกิดขึ้นกับตัวเอง คือ มีการนำคุณธรรม 6 ประการ ไปใช้มีการปฏิบัติต่อกันในครอบครัวที่ดี และมีการปรับพฤติกรรมส่วนตัวให้ดีขึ้น ส่วนบทเรียนที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวม คือ มีความรับผิดชอบ เสียสละ ร่วมมือร่วมใจกันทำงานมากขึ้น มีการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากขึ้น มีการถ่ายทอดความที่ได้รับมาให้กับผู้อื่น และปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี

วิริยา ศรีวิเชียร (2551) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคู่มือส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน : บทเรียนรู้จากโรงเรียนที่มีการปฏิบัติ พบว่า กระบวนการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย ขั้นตอนสำคัญทั้งหมด 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลสภาพบริบทของโรงเรียน ขั้นตอนที่ 2 ขึ้นเตรียมการ ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นจัดสภาพแวดล้อม และองค์ประกอบ ขั้นตอนที่ 4 ขึ้นดำเนินการ ขั้นตอนที่ 5 ขึ้นดูแลสนับสนุน ขั้นตอนที่ 6 ขึ้นการปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

และขั้นตอนที่ 7 ขั้นการประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน ปัจจัยความสำเร็จในด้านการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน ได้แก่ 1) ผู้บริหาร 2) บุคลากรภายในโรงเรียน 3) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรภายนอกอื่น ๆ และ 4) การกำหนดแนวคิดหลักในการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมของโรงเรียน ปัญหา อุปสรรค และแนวทางการแก้ไข ได้แก่ 1) การดำเนินงานในระยะเริ่มต้น แก้ไขโดยร่วมกันศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน 2) การจัดระบบงาน แก้ไขโดยกำหนดมาตรฐานในการทำงานให้มีความเหมือนใกล้เคียงกัน ความเป็นมาตรฐานเดียวกันให้มากที่สุดคู่มือที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย เนื้อหาเกี่ยวกับการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน จำนวน 9 บท ทำการตรวจสอบคุณภาพคู่มือในด้านรูปแบบ และด้านเนื้อหา โดยการประเมินจากครูผู้ดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมในโรงเรียน ผลการประเมิน พบว่ารูปแบบ และเนื้อหามีความเหมาะสม กว่าร้อยละ 80 สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้ และกลุ่มผู้ใช้มีความเห็นว่า เนื้อหาในคู่มือสามารถนำไปปรับใช้ได้จริงมากกว่าร้อยละ 80 สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้

2.7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Timi (1997) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ยุทธวิธีที่ครูใช้ในการแก้ปัญหาด้านจริยธรรมศีลธรรม ในการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของครู โดยใช้กับครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 33 คน ในโรงเรียนใกล้กรุงเฮลซิงกิ ประเทศฟินแลนด์ การเก็บข้อมูลใช้ในการสัมภาษณ์ โดยตั้งคำถามให้ครูวินิจฉัยประเมินปัญหาด้านจริยธรรมศีลธรรมที่ยุ่งยากที่พวกเขาเผชิญในระหว่างปฏิบัติหน้าที่ครู และถามให้ครูระบุถึงยุทธวิธีดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นใช้แบบสอบถามสำหรับวัดความใส่ใจต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วย ผลการศึกษาพบว่า ครูได้ระบุปัญหาด้านจริยธรรมศีลธรรม จำนวน 4 ประการ คือ ปัญหาเกี่ยวกับงานที่ครูรับผิดชอบปัญหาเกี่ยวกับจริยธรรมในการทำงานของนักเรียน ปัญหาด้านสิทธิของนักเรียนกลุ่มน้อย และปัญหาเกี่ยวกับกฎระเบียบทั่วไปของโรงเรียน

Bonawitz (2002, p. 1433) ได้ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมของนักศึกษาที่จะต้องเรียนรายวิชาจริยศาสตร์ เพื่อเสริมสร้างคุณภาพทางการศึกษา โดยศึกษาจากสาขาวิชาการบัญชี ธุรกิจและสาขาอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ธุรกิจ การเรียนรายวิชาจริยศาสตร์ และระดับผลการเรียน ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาที่เรียนรายวิชาจริยศาสตร์ มีระดับการพัฒนาจริยธรรมสูงกว่านักศึกษาที่ไม่ได้เรียนรายวิชานี้ ซึ่งมีผลการเรียนเท่ากัน มีพัฒนาจริยธรรมแตกต่างกันนักศึกษาชั้นปีที่ 1 ซึ่งเรียนรายวิชาจริยศาสตร์กับนักศึกษาปีที่ 3 ที่ไม่เรียนรายวิชานี้ นักศึกษาพัฒนาด้านจริยธรรมได้ดีกว่า รายวิชาการศึกษา หลังจากนำวิชาจริยศาสตร์ศึกษามาใช้ในห้องเรียนแล้วนักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมไม่เพิ่มขึ้นจากก่อนเรียน แต่นักศึกษาชายที่เรียนวิชาแตกต่างกันมีพัฒนาจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนนักเรียนหญิงมีระดับการพัฒนาจริยธรรมเพิ่มขึ้นหลังจากเรียนรายวิชานี้ แต่นักศึกษาที่เรียนสาขาวิชาแตกต่างกัน มีการพัฒนาจริยธรรมหลังจากเรียนแล้วไม่แตกต่างกัน

Cava (2000) ได้ศึกษาเรื่อง การละเลยจริยธรรม และพฤติกรรมทุจริตในด้านการเรียน บทบาทของความแตกต่างของแต่ละคน และสิ่งที่แปรผันไปตามสถานการณ์ที่มีต่อการละเลยทางจริยธรรมว่า จะสามารถเชื่อมโยงช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างความเชื่อที่มีต่อการทุจริต และพฤติกรรมทุจริตได้หรือไม่ ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่มีความแตกต่างกันในแต่ละปัจจัยมีอยู่ 4 ตัวแปร คือ ศาสนา ความสามารถในการกำหนดกฎเกณฑ์ส่วนตัวที่ต่อต้านอิทธิพลการทุจริตความสามารถส่วนตัวในด้านการเรียน และเป้าหมายในการประสบความสำเร็จในด้านการเรียน และตัวแปรที่แปรตามสถานการณ์อีก 4 ตัวแปร คือ เป้าหมายในการประสบความสำเร็จในเรื่องการเรียนของพ่อแม่การทุจริตของเพื่อน ความกลัวต่อผลลัพธ์การทุจริต และความพร้อมในการสอบ พบว่าเด็กนักเรียนที่เคร่งครัด ศาสนา จะละเลยจริยธรรมน้อย เด็กนักเรียนที่มีความสามารถในการกำหนดกฎเกณฑ์ของตัวเอง จะต่อต้านอิทธิพลการทุจริตได้ เชื่อว่าเพื่อนร่วมชั้นเรียนนาน ๆ ครั้งถึงจะทำทุจริต มีความเชื่อว่าการทุจริตเป็นสิ่งผิดละเลยจริยธรรมน้อยลง และมีการทุจริตน้อยลง ส่วนเด็ก นักเรียนที่มีการเตรียมตัวในการสอบน้อยจะละเลยจริยธรรมมากขึ้น

Kutner and Higgins - D'Alessandro (2001) ศึกษาเรื่อง ความเชื่อมโยงของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และการเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงของวัยรุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ของการตัดสินใจของพฤติกรรมที่มีความเสี่ยง การเกี่ยวข้องในพฤติกรรมที่มีความเสี่ยง และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นในเขตชานเมือง ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้โดเมนเกี่ยวกับพฤติกรรมต่อต้าน สังคมสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลและการเกี่ยวข้องขนาดปานกลาง เมื่อพิจารณาพฤติกรรมต่อต้าน สังคมสัมพันธ์กับบุคคล การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และพฤติกรรมไม่สัมพันธ์กัน เช่นเดียวกับ การเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมการเกี่ยวข้องกับสารเสพติดเป็นการตัดสินใจเชิงจริยธรรม การใช้เหตุผลเชิงประเพณีนิยมที่มีมาก่อนเป็นตัวทำนายที่ดีกว่า การตัดสินใจส่วนบุคคล หรือแบบผสมผสาน โดยรวมแล้วนักเรียนพิจารณาการเกี่ยวข้องในพฤติกรรมที่มีความเสี่ยงเป็นการตัดสินใจส่วนบุคคล และมองพฤติกรรมต่อต้านสังคมน่าเป็นการตัดสินใจเชิงจริยธรรม และพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมใน (Just Community) แสดงระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุม

Stueber (2000, p. 61) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบของการเป็นผู้นำประวัติการทำงานและคุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมที่มีประสิทธิภาพในเรื่อง (Lutheran) ตลอดจนศึกษาคุณลักษณะของผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การเป็นผู้ที่ชอบบริการผู้อื่น และความเป็นผู้นำที่มีน้ำใจกับผู้อื่น โดยศึกษาเกี่ยวกับผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิภาพ จำนวน 23 คน จากผู้บริหาร ทั้งหมด 71 คน ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพไม่มีรูปแบบความเป็นผู้นำที่สอดคล้องกันเลยแต่ส่วนมากใช้รูปแบบผู้นำที่เข้มแข็งมากที่สุด แต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบผู้นำอื่น ๆ ด้วย จากการประเมินผลการ

รับรู้ตนเอง และการรับรู้ผู้อื่น พบว่าผู้บริหารประเมินความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ทั้ง 5 ประการ อยู่ในระดับสูง และประเมินความปรารถนาในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และการประเมินแบบอย่างให้กับบุคลากรของโรงเรียนอยู่ในระดับสูงสุด จากการประเมินตนเองและให้ผู้อื่นประเมินในเรื่องการแสดงออกหรือปฏิบัติตนในด้านการให้บริการผู้อื่นและการมีน้ำใจต่อผู้อื่น พบว่า อยู่ในระดับปกติ หรือปฏิบัติบ่อยมาก โดยประเมินในเรื่องการพัฒนาบุคลากรและการมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตลอดจนการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้กับบุคลากร อยู่ในระดับสูง และมีการประเมินคุณลักษณะความเป็นผู้นำด้านความมีน้ำใจอยู่ในระดับสูงสุดในเรื่องการใส่ใจผู้ร่วมงาน และการมีความจริงใจต่อเพื่อนร่วมงาน

Chiang (2001) “ได้วิจัยเรื่อง การสร้างคุณลักษณะนักศึกษาครู : โปริไฟล์ จากการพิจารณาตัดสินของครูที่ร่วมมือร่วมพลัง มีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้การตัดสินของครูในโรงเรียนประถมศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษา ครู ชัดเจนขึ้น เพื่อประเมินและคัดแปลงหลักสูตรบนฐานการตอบสนองของครู และเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่นักศึกษา ครู ต้องการในการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูที่เข้าร่วมในการวิจัยเห็นว่า คุณลักษณะที่สำคัญของนักศึกษาครู ได้แก่ การเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น การร่วมมือร่วมแรง และการมีลักษณะในทางบวก ข้อมูลของมหาวิทยาลัย ระบุว่า การคิด วิเคราะห์ การสะท้อนความคิด และความรู้สึมห่วงใยดูแลเอาใจใส่เป็นคุณลักษณะสำคัญ ส่วนคุณลักษณะสำคัญที่ครูรายงาน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความยืดหยุ่น การจัดระบบ การเตรียมพร้อม การอุทิศตน การมีวิสัยทัศน์ การให้ความสำคัญโดยรวม และลักษณะมืออาชีพ การเก็บใจความสำคัญจากการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า คุณลักษณะของนักศึกษา ครู คือการเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น รับผิดชอบตามพันธกิจ ปราศจากมารยา และการขาดความเท่าเทียม

Davidson and Stokes (2001) ได้ศึกษาเรื่อง การรับของนักการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะศึกษา เพื่อวิเคราะห์ความมีประสิทธิภาพผลของคุณลักษณะศึกษานบนฐานการรับของผู้บริหารและครูใน (Alabama) ซึ่งใช้วิธีสอนที่เรียกว่า “Virtue of the Week” ผลการวิจัยพบว่า ครูมี ความคิดเห็นเชิงบวกกับคุณลักษณะศึกษา โดยมีค่าเฉลี่ย 3.19 วิชาก็ครูสอนเป็นปัจจัยที่มีนัยสำคัญโดยเฉพาะสาขาวิชาชีพทางธุรกิจมีความคิดเห็นเชิงบวกมากที่สุด รองลงมา คือ วิชาร่วมในขณะที่สาขาวิชาทางวิชาทางวิชาการ / วิชาเลือกมีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะ ศึกษาในทางบวกมากกว่าครู มีค่าเฉลี่ยรวม 3.61 แสดงให้เห็นว่า นักการศึกษานับสนุน คุณลักษณะศึกษา โดยเห็นว่าคุณลักษณะศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นในโรงเรียน และมีผลต่อการปรับปรุงพฤติกรรมนักเรียนมีความเป็นพลเมืองที่ดีเพิ่มขึ้นเนื่องจากคุณลักษณะศึกษา และนักการศึกษาเชื่อว่าคุณลักษณะศึกษาเป็น โปรแกรมที่มีประสิทธิภาพใน โรงเรียน ทั้งครู และผู้บริหาร รู้สึกว่าหลักสูตรมีความพอเพียง บทเรียนตรงกับประเด็น และครูอุทิศตนในการสอนคุณลักษณะศึกษา

Nava - Whitehead (2002) ได้วิจัยเรื่อง ผลกระทบของห้องเรียนธรรมชาติจากโปรแกรมสิ่งแวดล้อมศึกษาของนักเรียนในโรงเรียนระดับกลาง โดยทำการศึกษาในกลุ่มนักเรียนไม่เกินระดับชั้น 6 จำนวน 110 คน โดยการเข้าร่วมกิจกรรม 5 วัน ในโปรแกรมห้องเรียนธรรมชาติ ซึ่งพบว่า โปรแกรมทางห้องเรียนธรรมชาติมีผลต่อไหวพริบในกลุ่มควบคุม และภาวะจิตขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมของโรงเรียนด้วย

Prencipe and Helwig (2002) ได้ศึกษา การพัฒนาการใช้เหตุผลเกี่ยวกับการสอนคุณค่าในบริบทของโรงเรียน และครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบแนวทางที่คุณค่าประเภทต่าง ๆ และบริบททางสังคมตัดกัน (Intersect) ในการพิจารณาตัดสิน และการใช้เหตุผล เกี่ยวกับการสอนคุณค่า และข้อบังคับของรัฐเกี่ยวกับการศึกษาคุณค่า (Value Education) โดยใช้ทฤษฎีโดเมนทางสังคมและโมเดลการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม และสังคม ที่เน้นบริบททางสังคม และเพื่อตรวจสอบการพิจารณาตัดสินของเด็กวัยรุ่น และวัยเริ่มเป็นผู้ใหญ่ เกี่ยวกับการสอนคุณค่าในบริบทของโรงเรียน และครอบครัว ผลการวิจัยพบว่า การใช้เหตุผลของเด็กวัยรุ่น และวัยเริ่มเป็นผู้ใหญ่ เกี่ยวกับการศึกษาคุณค่ามีลักษณะหลายด้าน ทั้งความแตกต่างระหว่างคุณค่าเชิงจริยธรรม ลักษณะเกี่ยวกับคุณลักษณะเชิงจริยธรรม และรูปแบบอื่น ๆ เกี่ยวกับลักษณะทางบุคลิกภาพที่พึงปรารถนาและคุณค่าเชิงสังคมเด็ก และวัยเริ่มเป็นผู้ใหญ่พิจารณาปัจจัยในการประเมินการสอนคุณค่า ประกอบด้วย บริบทจำนวนประกอบ (Valence) ของคุณค่าบริบททางสังคมที่สอนคุณค่า และประเภทของคุณค่าที่ได้รับการสอน ผู้เข้าร่วมการวิจัยใช้มโนทัศน์เชิงจริยธรรมเกี่ยวกับความเสียหาย (Harm) และความถูกต้อง (Justice) ในการประเมินการสอนเกี่ยวกับคุณค่าในโรงเรียน และครอบครัว ผู้เข้าร่วมการวิจัยยอมรับการสอนคุณค่าเหล่านี้ และปฏิเสธการสอนคุณค่าเชิงลบ กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากไม่ยอมรับกฎหมายที่ต้องการสอนคุณค่าเชิงบวกที่ห้ามการสอนเกี่ยวกับอคติทางเชื้อชาติ นอกจากนี้ยัง พบว่า ครอบครัวเป็นแหล่งในการขัดเกลาทางสังคมเกี่ยวกับความหลากหลายของคุณค่า นักศึกษาระดับอุดมศึกษาเชื่อว่า การผลักดันโดยรัฐสู่ครอบครัวต้องได้รับการรับรอง ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนที่เห็นว่าเป็นสถาบันสำหรับการศึกษาค่านิยมที่รัฐพิจารณาให้อำนาจบังคับ

Willemsse, Lunenberg and Korthagen (2005) ได้ศึกษาเรื่อง การให้ความรู้แก่นักศึกษา ครูเกี่ยวกับลักษณะเชิงจริยธรรมในการสอน มีเป้าหมายเพื่อให้ความเข้าใจที่ลึกซึ้งในการปฏิบัติที่แท้จริงของผู้ให้การศึกษาครู และอิทธิพลของการปฏิบัติ ดังกล่าวที่มีต่อนักศึกษาครูเป้าหมายโดยรวมที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมนักศึกษาครูเชิงจริยศึกษา ประกอบด้วย 1) นักศึกษาสามารถแสดงเหตุผลอันสมควรในการติดต่อกับนักเรียนในโรงเรียน ประถมศึกษา 2) นักศึกษาสามารถทำให้การสอนคุณค่า (Values) และบรรทัดฐาน (Norms) ชัดเจน และสัมพันธ์กับการปฏิบัติการสอน 3) นักศึกษาสามารถสะท้อนทัศนคติความเห็น และการสอน และค่อยๆวัดการสอนได้อย่างต่อเนื่อง และจะสามารถเตรียมการ

เพื่อเปลี่ยนแปลง การสอนผ่านการประเมินตนเอง 4) นักศึกษาสามารถเลือกวัตถุประสงค์การสอนที่สัมพันธ์กับเอกลักษณ์ของตน และเอกลักษณ์ของโรงเรียน และ 5) นักศึกษาต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กในด้านเอกลักษณ์ อารมณ์ สติปัญญา ความคิด สร้างสรรค์ สังคม จริยธรรม ศาสนา วัฒนธรรม และร่างกาย และสามารถกระตุ้นพัฒนาการนี้ได้ ผลการวิจัยพบว่าผู้ออกแบบรับรู้ว่าการเรียนรู้อิงปัญหาเป็นฐาน และวิชาเกี่ยวกับศาสนาเป็นแหล่งที่สำคัญที่สุดในการเตรียมนักศึกษาคูเชิงจริยศึกษา ผลจากการวิจัยแสดงให้เห็นว่า ส่วนหนึ่งของโปรแกรมและวิธีการเรียนการสอนเป็นลักษณะเฉพาะ ในการเตรียมนักศึกษาคูเชิงจริยศึกษา ผู้ให้การศึกษาคูและนักศึกษาคู เห็นว่าเพิ่มสะสมงานและกิจกรรมการเรียนที่ใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นลักษณะสำคัญมากที่สุดในการเตรียมนักศึกษาคูเชิงจริยศึกษา โดยผู้ออกแบบระบุว่า วิธีการเรียนการสอนที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ใช้มากที่สุด คือ การสะท้อน และการอภิปราย โดยการอภิปรายเป็นวิธีการเรียน การสอนที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดทั้งผู้ให้การศึกษาคู และนักศึกษาคู

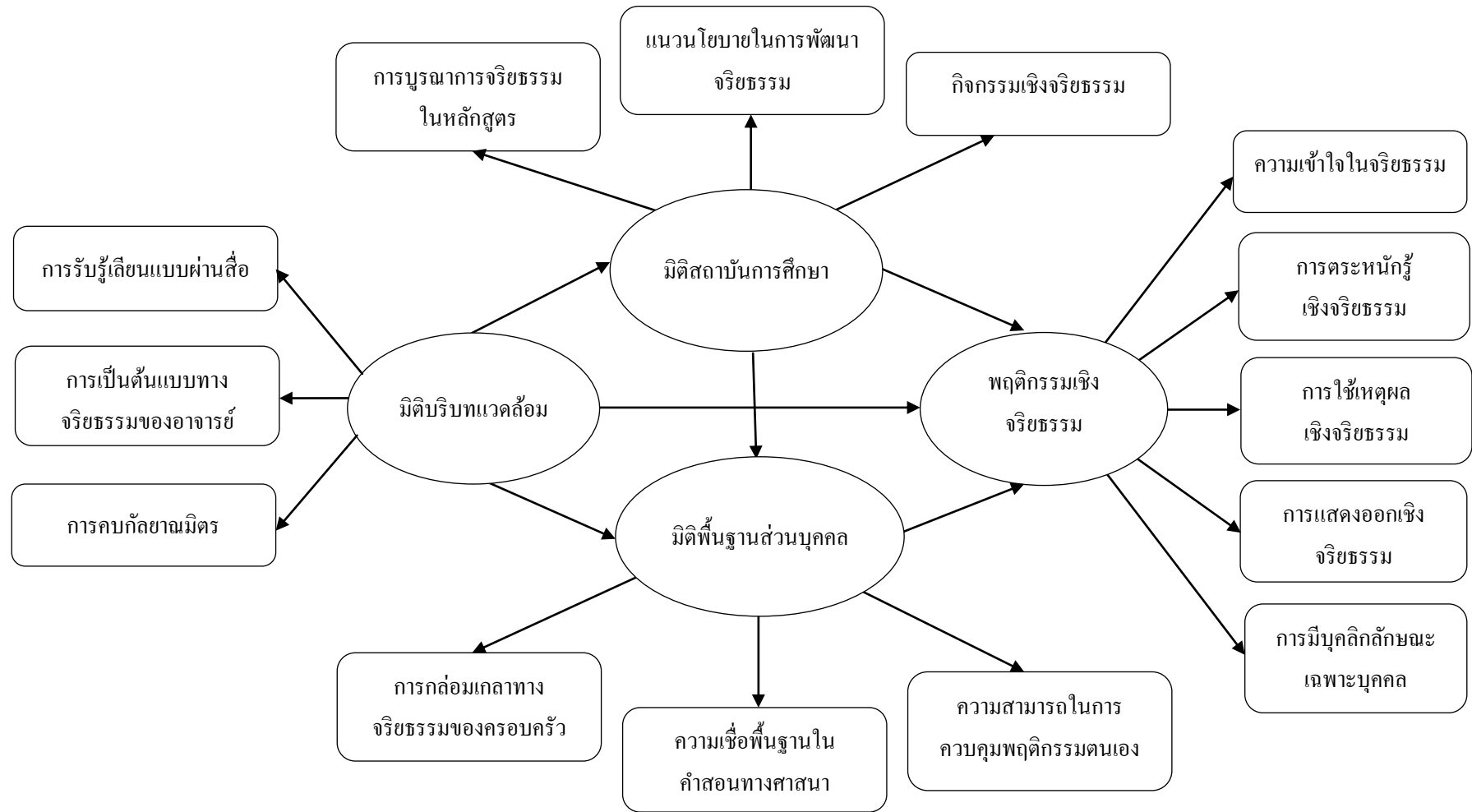
Peter (2005) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในด้านความปลอดภัยทางสิ่งแวดล้อมและความมีระเบียบของเด็กยากจนในโรงเรียนทางทิศใต้ของแคลิฟอร์เนีย โดยทำการเก็บตัวอย่างในกลุ่มนักเรียนจำนวน 256 คน ใน 10 โรงเรียน ซึ่งพบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนสิ่งแวดล้อมในห้องเรียน ความสะดวกในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กันกับความสำเร็จของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกในโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางลบกับความสำเร็จของนักเรียน แต่พฤติกรรมของนักเรียนที่ยากจนจะมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนในการรักษาระเบียบวินัยเป็นอย่างดี

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศ และต่างประเทศ สรุปได้ว่า พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของบุคคลแตกต่างกันออกไปตามตัวแปรส่วนบุคคล เช่น เพศหญิงจะมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่าเพศชาย และเมื่ออายุมากขึ้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเพิ่มขึ้นด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่มีอาชีพที่ได้รับการยอมรับจากสังคมเด็ก จะมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในทางที่ดีด้วย นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม เช่น ฐานะทางครอบครัว สภาพแวดล้อมที่โรงเรียน อิทธิพลของตัวแบบ เป็นต้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ เป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ให้บุคคลปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมในทางที่ดี หรือชั่ว แตกต่างกันไป ซึ่งงานวิจัยทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ ชี้ชัดว่าการที่ประเทศจะพัฒนาได้ จำเป็นต้องอาศัยเด็กและเยาวชนในรุ่นต่อ ๆ ไปซึ่งได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ทั้งนี้ผู้ใหญ่จะต้องใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง และทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านจริยธรรมด้วยในวัยเด็ก บิดามารดาจะเป็นผู้เลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนบุตรของตน เมื่อเข้าสู่วัยเรียน การอบรมสั่งสอนจะกลายเป็นหน้าที่

ของครู ครูจึงมีอิทธิพลต่อการถ่ายทอด และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนเหล่านั้น ในงานวิจัยที่ได้ศึกษาปัจจัยเชิงเหตุ และผลของพฤติกรรมกรรมการพัฒนานักเรียน พบว่า ครูเป็นบุคคลสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก และเยาวชน โดยครูที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาพฤติกรรมมักเป็นครูที่ใช้วิธีการอบรมสั่งสอนที่เหมาะสม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนแบบรักสนับสนุน (ให้ความใกล้ชิดเอาใจใส่เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้การสนับสนุนช่วยเหลือ และคอยดักเตือน) และใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ การลงโทษอย่างมีเหตุผล การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม รวมถึงเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมด้วย จึงจะสามารถทำให้เด็ก และเยาวชนมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมมากขึ้นได้

2.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเขียนกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยประยุกต์เปลี่ยนกรอบแนวคิด ทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และกรอบแนวคิดเชิงกระบวนการ ได้ดังนี้

ภาพที่ 2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย